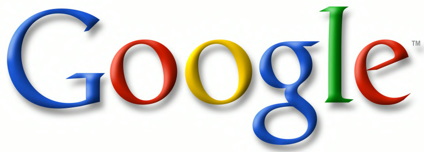

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

613
R
N 82 a

613

DE CONSERVANDA BONA VALETVDINE, OPVSCVLVM SCHOLÆ Salernitanæ,

Ad Regem Angliæ, Cum Arnoldi Nouicomensis, Medici & Philo sophi antiqui Enarrationi bus vtilissimis,

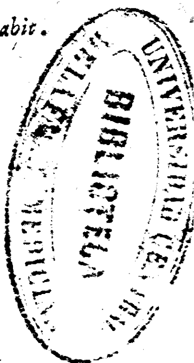
Nouissimè impressis, & auctis per Ioan. Curionem, & ab erroribus, accuratissimè repurgatis, & uindicatis.

Reliqua sequens pagella indicabit.

R.

N 82

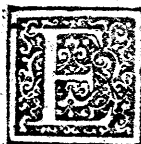
VENETIIS,
Apud Petrum Marinellum. 1587.

Contenta.

REVERENDO ET AMPLISSIMO IN CHRISTO PATRI Ac Domino, D. IOANNI PICO,

Regij Monasterij Montis Sancti Petri apud clarissimam Erphordiam, Abbati dignissimo, Domino ac Mœcenati suo plurimum obseruando, Io. Curio BercKen. ὑγιαίνειν.

EN ITERVM sub Gratiosi nominis tui patrocinio, Amplissime Pater, Salernitanæ Scholæ, περὶ ὑγιεινῶν siue de tuenda Sanitate præcepta, cum luculenta & succinta Arnoldi Villanouani in singula capita exegesi in lucem exeunt; sed solito (vt equidem arbitror) haud paulò emendatiora nitidioraque: vt quæ ab innumeris fere antea parum animaduersis atq; notatis errorum mendarumq; portentis exemerim, adeoq; ab inculta, squalida, ac impura barbarie, maxima iã cura & diligentia repurgauerim, adnixus nimirum, vt hoc quicquid est operis, eo, quod prius edideram, cum elegantius, tum melius, ac ob id longè gratius etiam atque optatius

[illegible]
tius in manus eorum, qui sanitatis tuendæ curam susceperint, rediret. Plurima igitur ex Hippocrate, Galeno, Paulo, Alexandro, atque aliis Græcis autoribus ab Arnoldo, hisce commentariis passim inserta, sed corruptè ac perperam citata, ex doctis & fidelibus Latinis interpretibus in genuinum ac verum sensum restitui. Ex Rhaze, Serapione, Auicenna, Auerrohe, Mesue, & reliquis Arabicæ doctrinæ scriptoribus desumpta, in Latiniorem sermonem conuerti. Multa superflua resecui, omissa non pauca reposui. Saniores alicubi expositiones, reiectis quæ absurdiores videbantur substitui, reliqua quæ ab Arnoldo ipso rudius tradita fuerant, ne delicato lectori nauseam concitarent, paulò tersius ac nitidius reddere contendi. Quin ipsos quoque versiculos numeris suis, quoad fieri potuit, restitui; plurimum interim in id studii impendens ne rhythmus, quo maiores nostri impensius delectati sunt, penitus deperiret. Sciebam equidem hoc laboris genus mihi molestiæ, tædii, atque calumniæ plurimum, gloriæ verò quàm minimum pariturum (præsertim cùm pauci hodie reputent, quantum sudoris exhauriatur in restituendo, dum collatione ueterum codicum emendantur deprauata: quotque autore necessariò excutiantur ei, qui scriptores bonos quidem illos, sed uerborum spurcitie horridos, & non uno modo deprauatos, ita emendare refingereque instituit, vt tutius

studio-

*studiosorum manibus teri deinceps queant)
vicit tamen impulitque ardens cùm primis
iuuandæ iuuentutis amor, quem anteponendum rebus omnibus arbitror: uicerunt deinde & præstantissimorum uirorum, vt
hanc sarcinam in humeros attollerem, assiduæ, & frequentes adhorationes. Siquidem
anno ab hinc, ni fallor, quinto, Theodoricus
Loher a Stratis, vir pietate & eruditione
admirandus, Carthusianorumque per inferioris Germaniæ prouinciam Visitator sagacissimus, primus ad hoc laboris suscipiendum haud segniter adhortatus est. In cuius
iam subitò ceu flosculi parcarum pollice
succisi locum, multo acrior successit instigator Reuerendus & eruditus bonarum artium magister Simeon Crusius, olim Canonicus Magdeburgensis, nunc Moderator ac
Prior Carthusianorum domus Saluatoris
prope Erphordiam, incredibilis eruditorum
piorumque omnium adiutor accultor. Quin
etiam Valentinus Craticula, Serenissimæ
atque inuictissimæ Romano. Regiæ Maiestatis beneficentia ac liberalitate celeberrimæ iam Reipublic. Budeunicensis in Bohemia
Ecclesiastes & Pastor verè, καθολικός, ac
Decanus Bechiuensis, uir optimè cumprimis de me meritus, ἐμὲ νῦν σπεύδοντα καὶ
αὐτὸν ὀτρύνων. Sed his omnibus uehementius hactenus extimulauit uir humanitate iuxta ac pietate insignis ac Reuerendus
M. Henningus Hopffe, ædis Deiparæ virgi-*

nis in clarissimo hoc oppido Canonicus & Praepositus longè dignossimus, nostraq; Schole Rector magnificus, compater ac fautor meus verè candidus, & ob id vnicè mihi semper colendus, qui nonnunquam, Aristarchi quoque vices subire in hoc opere grauatus non est. De te verò quid dicam, eximie ac clarissime I. V. Doctor Georgi Iuda, fraterna mihi necessitudine tantum non coniunctior? qui doctissimus certe ac cādidissimus optimo quidem iure nunc apud doctissimum, maximeq; pium, ac Reuerēdissimum D. Iulium dignissimum Ecclesiae Numburgensis Episcopum, doctorumq; omnium incomparabilem fautorem ac patronum Cancellariatu fungeris? Te profecto autore atq; impulsore, vt verè & ingenuè fateor, hoc quicquid fuit molestiae audacter aggressus ac finem perduxi, vtinam aeque feliciter. Strenuè quoq; incitauit I. V. designatus Doctor Valentinus Seydelius, vir humanitate ac morum integritate nemini secundus, qui Iudicem hic agit, & in profanis ac secularibus negotijs vices implet Reuerendissimi in Christo Patris, ac principis illustrissimi D. Danielis Sanctae Moguntinensis Ecclesiae Archiepiscopi, Sacri Romani imperij principis Electoris &c. summi & singularis studiosorum literarumq; omnium Mecaenatis. Nihil etiam intentatum reliquit, nullum non mouit lapidem, felicis memoriae vir Christianus Engenolpus typographus

Franco-

Francofordiensis, propter distracta iam omnia proximæ editionis exemplaria. Ad hos stimulatoris haud quaquam segnes accessit tandem & doctissimus excellentissimusque medicinæ Doctor Dom. Adamus Lonicerus, Physicus Francofordiensis: sedulus studiorum meorum adiutor ac fautor. Idem & alij ex amicis non pauci instanter à me pugnaciterque contenderunt. Quum itaque nullum undiquaque urgentium cernerem modum, itaque potissimùm incitarent, quibus denegare quicquam turpe uideretur, passus sum equidem imponi mihi clitellas, & hoc quicquid est opusculi, pro uirili mea portione reformare, ac ueluti recoquere cœpi, id solum circa arrogantiam quærens, ut optima hæc medicinæ præcepta, quoad possem dilucidiora auctioraque efficerem. In quo quidem, dum plusculum tribuentibus mihi amicis operam dedissi assecutus sum, quod desiderarunt, gaudeo: sin cuipiam pulcherrimæ materiæ parum decoris a me additum, & dicendi series totaque interpretatio deformior adhuc inutilisque plerisq; in locis uidebitur, illud mihi consugium, patrociniumque concedae, quòd non sponte, sed importunis amicorum efflagitationibus, ac quotidianis ferè cõuitijs ad hanc prouinciam capessendam incitatus sim. Has autem meas qualescunque ineptias, Reuerende Pater, tui amplissimi nominis auspicijs, tuoque fauore commendatas, in manus hominum redire uolui, ac princi-

pio quidem ut pro eo, quod in R. G. tua benignitate hactenus ac fide studia mea omnia, velut in tutißimo sinu conquieuerint, mei uicissim amoris erga R.G. tuam eximij aliquod extaret μνημόσυνον gratiquè animi erga promptißimum. R. G. tuæ in me voluntatis darem aliquam significationem. Deinde vero ut hac etiam qualicunque mea nuncupatione posteritati testatum foret, quanto in hunc usque diem amore R.G. tua Academiam hanc nostram prosecuta sit, ut inquam, haud secus atque Louanij quondam Hieronymus ille Bustidius, non ædificijs solùm reparandis instaurandisquè, verum multo magis etiam augendis professorum salarijs, ingentem pecuniarum summam transfuderis, sed hoc quoque laudabilior, quod in moriens, cùm uti amplius non concederetur, in publicam studiorum utilitatem sua transtulerit, tu uerò firmo adhuc & uegeto corporis robore idē quotidie præstes. Quod ad mequidem attinet, quandiu quicquam spiritus in hoc corpusculo calebit, non desinam pro uiribus seruire R. G. tuæ, & sancto fratrum tuorum collegio, idque certe magna cum animi synceritate. Ne ingratos R.G. tua experietur doctissimos simul & humanissimos Academiæ nostræ proceres quot sunt, quotq; post alijs erunt in annis, imò uerò non albis solum, siue matriculis, ut uocāt, sed parietibus etiam atque publicis Academiæ monumentis inscribent, quo uel omnium seculo-

rum

rum posteritas intelligat, se R. G. tuæ quàm plurimum debere. Deinde precibus quoque suis Deum optimum maximum suppliciter pro tua, tuorumque omnium incolumitate, & salute nunquam desinent interpellare. Optimè in Domino ualeat R. G. tua, & nō munusculum hoc, quod uile admodum, minimiq; præcij offero, sed animum offerentis expendat, ac me, meaque studia in clientela sua conseruare dignetur. Erphordiæ IIII. Calend. Octob. Anno 1556.

M. MARCUS FRYTSCHIUS Laubanus,

Candido Lectori. S.

QVisquis es, medicam nō planè respuis artem.
Hunc studiose librū (sic quia dignus) ama;
Qui nouus egrediens, uitio purgatus ab omni,
Libellus claras gestit adire domos,
Curio fatidici decus insuperabile Phœbi
Edidit hoc plenum frugis & artis opus.
Vlnis ipsum igitur complectere vtrisque Iuuentus,
Ac bene de merito dic bona uota uiro.
Nam quibus instructus, sine morbis membra tueri
Possit homo, liber hic dogmata certa tenet,
Magnanimo Anglorum regi quæ dedita quādam,
Iam renouata tibi Teutonis ora vides.
Tuque cohors iuuenum, teneris quæ protinus annis
Sedula das operam verba Latina loqui:
Incolumen moneo si gestis ducere vitam,
Membrorumque cupis prosperitate frui:
Curiomane tibi Curio de nocte legatur,
Non immitabilis est absque labore labor.
Exiguum certè, quo pagina uenditur, as est;

Quæ

Quæ disces, magnæ commoditatis erunt.
Nam docet, affectus qua sint ratione regendi,
Omnis ab excessu semina morbus habet.
Vini epulique modum præscribit, Cypridis vsum
Temperat, & quæ sint sana lauacra monet.
Cum corpus nimio repletum sanguine turget,
Incisis venis euacuare iubet
Vesperi ait somnum capiendum, nanque diurno
Tempore qui dormit, multa perila ciet.
Inscius in febrim dilabitur, atque catarrhum
Colligit, & toto corpore languet iners
Hic quoq; certa leges anni discrimina, nanq;
Diuersos radios ardor, & algor habent.
Non eadẽ veri, Messi, Autumniq; Hyemique
Conueniunt, tribui vult sibi quodque suũ.
Quod sibi quodque velit, quid quelibet exigat ætas,
Curio monstrabit, si tibi lectus erit.
Si sapis ergo, moras tollens studiosa Iuuentus
Hunc tibi emes (paruo venditur ære) librum.
Insuper Autori, grato pro pignore fata
Optabis Pylio non citiora sene.
Sic tibi non deerunt, qui scripta salubria condant.
Materia ingeniis conueniente suis,
Hisce vale, atque bono feliciter vtere seclo,
Castalium ad fontem iam uia trita patet.
Tempora quæ forsan subito ventura sequẽtur

Non ita fæcundæ conditionis erunt.
Si sapis ergo tibi hæc quos porrigit arripe crines.
An bona uel mala sint, secla futura latet.

EIDEM M. HENRICVS Spinæus BercKensis.

QVod malè curarent homines languentia, membra,
Viderat ex alto pulcher Apollo loco.
Tertius exclamat, quæ morbis quæritis ægri
Pharmaca mortales? quæ medicina datur?
Tenduis in mortem tali ratione medendi.
Corruit & labens non reparatur opus.
Restitui in melius si uultis corpora læsa.
Viuendique frui commodiore via:
Huic operi vigiles oculos imponite claro,
Voluite tam doctum tempus in omne librũ.
Discitis hinc certas medicandi saucia leges:
Integra quoque modo sit retinenda salus.
Præstitit hoc artis medicæ tibi Curio Doctor,
Curio Apollinei gloria magna chori.
Extendi vitam qui longum vultis in æuum
Curio Tithoni, dicite, uiue dies.

ODE M. LVDOVICI Helmboldi Mulchusini.

NVlla vis uirtusque manet perennis,
Rebus his, quæ viribus extruuntur.
Corporis, quæ mens operatur, omni.
Tem-

Tempore durant.

Nunc ager, vel sylua, uel est rubetum,
Quod fuit quondam Phrygii alua Regis.
Arx fit econtra modo Corolæa,
Quod seges olim.

Firma sunt, fidumque sibi tuentur.
Nomen, & famam, documenta, quorum
Autor est Phœbus, sine honore nunquam
Commemorandus.

Vtilis res est medicina totum
Sustinet mundum, nisi salua nanque
Membra sint, præceps domui vniuersæ
Turbo minatur.

Claret idcirco podalyriana,
Fama, nec laus Hippocratis remittit,
Aemulus fertur uolucrum per alta
Astra Galenus.

Hos, duces hos signiferos secutus
Curio, excellit simul, & referri
Inter hæroas medicos profunda
Mente meretur.

Mentis hic index liber est, amœnum
Plantat, extirpat tribulos, uenena
Eneclat, morbos fugat, atque sanos
Protegit artus.

Sanitas curæ sua sit cui uis,
Huic uiam monstrans igitur tuendæ,
Gratiis omnem comitatus ibit
Curio in orbem.

INDEX.

SVMMARIVS EORVM QVAE in hoc libello tractantur.

A

B

C

Cal-

Lac

Or-

O

P

R

S

Sal-

Tran-

Vi-

Indicis finis.

ANTONII MVSAE BRASAVOLI de hoc libello iudicium.

VVlgatus Salernitarum de tuẽda valetudine Libellus, his qui legunt, non parum vtilitatis præstat: illisque multo maiorem, qui libelli præcepta obseruant.

Pone gulæ metas, vt sit tibi longior ætas.
Esse cupis sanus? sit tibi parca manus.

DE CONSERVANDA BONA VALETVDINE,

LIBER SCHOLAE Salernitanæ.

¶*De animi Pathematis, & remedijs quibusdam generalib. Cap. I.*

ANglorum Regi ſcribit ſchola tota Salerni:
Si vis incolumem, ſi vis te reddere ſanum.
Curas tolle graues, iraſci crede profanum:
Parce mero, cœnato parum, non ſit tibi vanum.
Surgere poſt epulas, ſomnum fuge meridianum,
Ne mictum retine, nec comprime fortiter anum.
Hæc bene ſi ſerues, tu longo tempore viues.

RAESENS hic liber a Doctoribus Scholæ Salernitanæ in gratiam Regis Angliæ conſcriptus, multa & varia conſeruandæ bonæ valetudinis præcepta complectitur.

In hoc aût capite octo imprimis generatim referuntur, quæ non singulatim deinde, ac suo quodq; ordine explicabimus. [*Primum*] ergo est, ut tuendæ sanitatis suæ studiosus, anxiferas, graueis, & pertinaces curas relaxans ex animo penitùs exterminet. [*Curæ.*] enim corpus uehementer extenuant, & exiccant, somnum impediunt, perpetuisque uigilijs conficiunt, uires destruunt, febres etiã accêdunt, ac grauissimis ualetudinibus initia præbent: ipsæ quoque Melancholiam generant, pariterque calorem innatum resoluunt, & extinguunt, & magis si diutius durarint. Autor Galenus, cum multis alijs locis, tum præcipuè Aphor. lib. 2. cõmen. 28. & libr. 3. commen. 31. & de tuenda sanitate libr. primo. cap. 11.

Tristitiæ. Svb eodem præcepto comprehendi debent & [*Tristitiæ*] quæ & ipsæ corporis naturã frigiditate & siccitate corrumpunt, id quod Salomon quoque capit. 17. Prouerbiorum suorum attestatur. Spiritus tristis, inquit, exiccat ossa. Sed cùm omnis mœstitia generãdæ melancholiæ uim habeat, quò tamen uehementior ac diuturnior hæc affectio fuerit, eò plus adfert periculi, Nam extra hoc, quòd corpus macie paulatim extabefacit, cor etiam ipsum immodicè constringit, spiritum obtenebrat, ingeniũ

hebetat, rationẽ impedit, iudicium obscurat, & memoriam obtundit. In mœroribus item fortibus. vti à Nemesio capite vigesimo de natura hominis, ex tertio lib. Demonstrationum Galeni refertur, biliosa quædam superfluitas consueuit in uentriculum defluere, & multò magis quum ipse malè affectus fuerit, quæ sanè molestiam exhibet, ut non prius à mœstitia & cruciam cesse, quam superfluitas illa vomitu eiecta fuerit, id quod Galenus etiam Aphoris. lib. 6. comment. 50. attestatur.

IDEM de timore quoque intelligendum: nã & ipse intro & ad principium, tum spiritum, tum sanguinem vnà cũ refrigeratione corũ, quę in summo corpore tunc, abducit ac contrahit: itaque etiam pulsus tum arteriarum, tum cordis, ijs qui timent, minimi ac maximè imbecilli sunt: partes in superficie positę algent, corpusq; pallescit, tremor incidit, uox interrumpitur, & uires deniq; conuelluntur omnes. Quod autem in tristitia paulatim patiũtur homines, id in timore confertim accidit, dissidentibus scilicet inter se passionibus ijs, non toto genere, sed magnitudine & vehementia. Itaque etiã ob timorem & immensum mœrorem nonnulli repentina morte interierunt, quòd scilicet imbecilla suaptè natura animula eorum sub *Timor.*

valido affectu oppressa, confertim extincta & suffocata sit, quemadmodũ luculenter & perspicue docet Galenus lib. 2. cap. 5. de causis sympt. Quippè extingui eam accidit propter affectus ipsius naturam, ut cuius generatio infrigerẽdo cõsistat suffocari autem, eò quòd totus sãguis una commeet, atque ad principiũ deferatur. Cuius sanè rei insignia exempla extant apud Plinium lib. 7. cap. 36. naturalis historiæ. Quocirca eum, qui sanitatis suæ tuendæ curã susceperit, cane peius & angue, omnia illa : quæ non aspectu & auditu modò, uerùm & mentis agitatione tristia existunt, fugere oportebit. Quod Aristoteles quoq; innuisse uidetur, cum problemat. 5. sect. 7. scribit lætothumian incidisse quãdoq;, qui homines suffocari laqueo uidissent solum. Lege plura apud Stephanum Atheniensem in libro. 1. ad Glauconem comme. 12.

Tristari utile. Hoc tamen ignorandum non est, ꝙ obesis nonnullis, quib. corpus immodicè plenum est, ac ijs etiam, qui spiritus admodum mobiles & calidos habẽt, interdum vtile sit si curis, timores, & tristitijs conficiantur, quò nimirùm spiritus calor hebetetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, extenuetur aliqua ex parte, atque auferatur: id quod uno ore confirmant Paulus Aegineta libro. 1.

cap. 57.

cap. 57. Aetius lib. 4. cap. 33. & Rhazes lib. 4. cap. 9. ad Almanforem.

SECVNDVM, ut ab ira temperet. Nã cùm ira sit feruor quidam, ac uehemẽs motus caloris in ipso cordis corpore, q in extremas tandem partes cum impetu diffundatur, ut eã planè dilucideque Galenus lib. 1. c. 4. de differant. feb. & in libro de causis morborum, c. 2. definit, necessariò corpus ipsum immodicè calefacit & exiccat, quo fit, ut febrem non nunquam accẽdat, in ijs præsertim corporibus, quę in se admissam caliditatẽ longo tẽpore retinere natura apta sunt. Etsi. n. motus cordis sedetur, in hisce tamen remanet calor præter naturam, atque inde hominem febricitare contingit. Quidam etiam ira commoti, quasi attoniti, ac extra se positi uidentur. Sunt pręterea qui impotenti ira impetuosius cõcitatos, ἀποπληξίαν incidisse multos, repenteq; animam expirasse, nonnullos verò furore, comitialis morbi accessione, παραλύσει, conuulsione podagra, & articulorum maximè ac totius corporis tremore cõprehensos, concidisse tradant. Obstat etiam animi iudicio, & rationis opera perturbat, &, vt Cicero ait, ita præsente nihil rectè fieri potest. Offenduntur autem ab ira potissimùm, q temperaturam corporis totius calidiorem, quàm par sit, aut morbo, aut natu-

ra consecuti sunt, præcipuè quando cor & caput naturali intẽperie immoderatè feruent, aut aliquo aduentitio calido affectu laborant. Animalibus tamen uitijs, morbis frigidis, & natura frigidiori cordis & capiti, Galeno libr. 6. Epidem. partic. 5. comment. 9. autore, ira non leue præsidium adfert. Innatum enim calorem in ipsis iam torpescẽtem excitat adaugetque. Quod Hippocrates etiam lib. 2. epidem. partic. 4. in eum scribens modum confirmat, Diligentia, inquit, adhibenda est, ut excandescẽntia inducatur, & coloris reparandi, & sanguinis in uasa subter cuticulã colligendi gratia. Quocirca ipsa à perfrigeratis, pallido colore præditis, & καχεξία laborantibus, ex quibusdam interuallis, & temporib. opportunis assumenda est, non sanè ita continenter, vt facultas offendatur, sed perinde vt exercitationes innatum calorem corroborantes, non immoderatas facere oportet, sed tum opportunè tum moderatè assumere, ita & excandescentiam, si clarissimis Medicinæ scriptoribus, Galeno lib. 3. c. 10 de difficul. respirat. Paulo libro. 1. c. 58. & Aetio lib. 4. c. 34. credendum est.

Irascibile.

Vinum.

TERTIVM, ut moderatè uino vtatur. Vinum enim modicè haustum natiuum calorem adauget, teste Galeno capite 4. de causis morborum. Vbi uerò immo-

immoderatius bibitur, quàm vt vinci possit, tantum abest, vt animal calfaciat, vt etiam frigidiora uitia gignat, quemadmodum copiosè Galenus lib. 3. cap. 5. de temperamentis ostendit: quippe apoplexia, paraplegia, & quæ Græce caros, & cometa uocamus, neruorum resolutio, comitiales morbi, conuulsiones, tetani, & debilitas uentriculi, ac reliquorum morborum omnium, immodicū vini potum comitantur, quorum vnūquodque frigidū est uitium. Sed de his plura infrà capite decimoquinto.

QVARTVM, ut in cena modico cibo utatur, exiguus namque cibus à facultate uicini perfectè & facilè potest. Qui verò noctu multum ingerunt, uentriculumque nimio cibo onerant, dolorem primùm & angustiam perpetiuntur, deinde hoc probè dormire, nec recte concoquere possunt, quòd nimia copia facultas aggrauetur, ceu nimio pondere pressa, subindeque superareq; ingestum cibum nequeat, id quod & infrà c. 5. vberius ac fusius declarabimus.

QVINTVM, ut statim à sumpto cibo surgat: hoc enim ad concoctionē facit, quia cibus sumptus ita facilius descendit in unum uentriculi, in quo, Galeno lib. 5. cap. 5. de locis affect. teste, coctioni opus perficiunt. *Infra* cap. 2. & 76.

SEXTVM, ne à prandio somno in-
 dulgeat.

Meridian⁹. dulgeat. Is nanque somnus, qui cibum statim excipit, fumosis exhalationibus caput replet, destillationeq; parit. Sed de hoc uberibus infra cap. 3.

Lotij retentio. SEPTIMVM, ne lotium diutius, quã natura fert, remoretur: hinc enim interdum oriũtur δυσουρία καὶ ἰσχουρία hoc est, uitia, in quib. urina aut ægrè & difficulter excernitur, aut in totum supprimitur ac cohibetur. Eodẽ modo calculus aliquando & aqua intercus gigni ꝓhibentur, neq; aliud quidquã ęquè vesicam lędit, atque longior, ultra mingendi voluntatem, lotij retentio, id quod testantur cumprimis Galenus lib. 6. c. 4. de hoc affect. Rhazes lib. 4. cap. 6. ad Almanf. & Auicen. Fen. 1 9. 3. tract. 2. ca. 6.

Excremẽtorum. Retentio. OCTAVVM, ne compressis natibus uentris onus supprimere & retinere tẽtet, ita namq; indurantur feces in intestinis, ob cõtinua suctionem uenarum miseraicarum, quę cum intestinis continuatę, omnem humiditatem è fœcib. exugunt, quo fit, vt illę exiccatę, difficilioris exitus intestina obstruant. oppilentque: oppilationem verò, ob flatuũ eductionis præclusionem, & aliarũ con sequentium fęcum coaceruationẽ, nocumenta sequantur, cùm illa, quæ c. 4. enumerantur, tum etiam quę referuntur à Cornelio Celso lib. 1. cap. 3. Ex uentre inquit, suppresso, inflãmationes, caligines,

ligines, capitis dolores. aliaque superioris partis mala increscunt. Quibus accedunt etiã, ut Rhazes testatur, τεινεσμός, & cibi fastidium, quod malum Græci ἀνορεξίαν: Latini uerò appetentiæ amissionem uocant.

SVMMOPERE præterea cauendum, ne in exoneranda aluo nimio conatu utatur, nam & hinc nō rarò sequi solet τεινεσμός, siue exitus intestini, quod ab osse sacro ad anum usque pertinet, Græcis ἀπευθυσμένον καὶ ἀρχόν dicitur, Latinus Longanon rectum, & princeps, teste Andræa Vesalio lib. 5. cap. 5. fabricæ humani corporis.

VLTIMO tandem loco subiungitur, longissimo tempore uicturum, quicunque hæc præcepta studiosè & diligenter obseruauerit.

SI tibi deficiant Medici, medici tibi fiant
Hæc tria: mens hilaris, requies, moderata diæta.

HOC loco fit mentio trium remediorum, quæ in defectu Medici, uicem eius cum apud alios, tum nobiles maximè, & excellentes uiros supplere possint.

PRIMVM, animus hilaris ac lætus: lætitia enim calorem excitat naturalem, spiritus tēperat, & puriores reddit, vir- *Mens hileris.*

tutem corroborat, ætatem floridam facit, iuuenile corpus diu conseruat, uitã prorogat, ingenium acuit, & hominem negotijs quibuslibet obeundi aptiorem reddit. Conuenit ut hæc ipsa lętitia siue gaudium, bonę ualetudini commodũ, sit temperatum, non excedens modum, neq; repentinum. Nimio enim & repentino gaudio, quemadmodum Galenus lib. 2. cap. 5. de Symptomaton causis, & Alexãder Aphrodiseus problemate 21. memoriæ prodiderunt, tanta fit cordis relaxatio, vt uirtus vitalis, vna cum innato calore tota egeratur, ac dissipetur, adeoque syncope nonnunquam & repẽtina mors consequatur. Atq; huius quidem rei extant horribilia ac pertimescẽda exempla apud T. Liuiũ Deca. 3. lib. 2. Val. Maximum lib. 9. c. 12. Plin. lib. 7. cap. 32. & 53. & A. Gallium lib. 3. c. 15. At n. cum, iuxta tritissimum scholis medicorum dictum contraria contrarijs curentur ac depellantur, illis potissimum gaudium adsciscendum est, qui tristioribus animi pathematis immodicè conficiuntur. Quod sanè per illa cumprimis cõsequentur, quæ principes facultatum partes corroborant, sanguinem bonum generant, & spiritus instaurant: eadem quippe & menti, Auicenna. 4. 1. cap. 1. & 11. tract. 2. cap. 10. teste, gaudium & lætitiam conciliant, adiunguntq;. Huiusmodi

modi porrò sunt cibi suaues & boni succi, uinum subtile ac delectabile, boni & fragrantes odores, delectabilium rerum commemoratio, & cum amicis & familiaribus frequentior & iucunda conuersatio. Quare, ut Eobanus noster diserte canens, admonet:

Vtere conuiuiis non tristibus, utere amicis.
Quos nugæ, & risus, & ioca salsa iuuãt.
Quem non blanda iuuent uarij modulamina cantus.
Hinc iecur & renes, ægraq; corda stupent.
Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
Afficit, ac melicæ nobiles uocis opus.
Tange lyrâ digitis, animi dolor omnis abibit.
Dulcisonum reficit tristia corda melos.

Atq; hinc adeò est, quod grauissimis autor Plutarchus in lib. de virtute morum tradit, Pythagoram animo pacãdo sedendoq; ab affectibus & perturbationibus uehementiorib. Musicam adhibere solitum. Sic Saul quoque per Dauid psallantem à spiritu maligno liberatũ legimus. His similia & scitu nõindigna, lib. 1. & 14. Dipnosophiston Athenæus refert. At qui hactenus quidẽ dicta magna ex parte hisce etiã uersibus ex Hieronimo Fracastorio complexi sumus:

Tu tamen interea effugito, quæ tristia mentẽ
Sollicitant, procul esse iube curasque, metumque.
Pallentem, ultrices iras: sint omnia læta.

Alma Ceres te in hoc, Bacchi duoque læta iuuabunt.
Munera, sic dulces epulæ, sic copia rerum,
Sic urbis, sic ruris opes, & summa uoluptas.
Visere sæpè amnes uitidos, iucundaq; Tēpe,
Et placidas summis sectari in mōtibus auras.
Accedant iuuenumq; chori, mitesq; puellæ.

Tranquillitas animi. SECVNDVM, Animi tranquillitas: nobiles enim & excellentes uiri, ob maximis & diuersas curas, quas sustinent (si ipsi cætera omnia antè pariter adfuerint) mentis inquietudine magis, quã mediocris conditionis homines lædun tur. Nam si quid aliud, hæc maximè somnum impediat, qui nobilibus cum biliosę ferè & siccioris naturæ sint, imprimis cõueniebat. Vigiliæ uerò, ut Galenus lib. 7. cap. 6. Terapeu. metho. autor est, magis adhuc totum corporis habitum siccant, adeoque ijs, qui alioquin ex siccitate laborant, infestissimæ sunt, Vel [*Requies*] hic ad corporis quietem, quæ motui opponitur, referēda est. Nã & hæc quoque ad ualetudinem necessariò adhibetur. Calorem enim naturalē assiduis laboribus fractum ac dissipatũ reuocat, uires exhaustas ac penè perditas recuperat, adeoque præstat, ut animal se colligat, ac durare possit, Quod disertè admodum apud Ouidium lib. 1. epist. 4. Phædra Hyppolito ijs uersibus significauit.

Quod

Quod caret alterna requie, durabile non est.
Hæc renouat uires, fessaq; membra leuat.

Eleganter autem alternam requiem vocat, sicut enim non semper laborare, ita nec semper quiescere expedit.

TERTIVM, Moderata diæta, id est, modus seu ratio viuendi, Græcis cōmuniter δίαιτα dicitur, Latini victus rōnem reddunt. Quidam Græcam dictionem retinere, ac Latini characteribus, diætam scribere maluerunt, vulgus Reginem sanitatis, siue regulam victus appellat. Complectitur autem in se, non modò, quæ ad cibi & potus rationem attinent, sed reliquas etiam res omnes, quas non naturales medici uno ore vocare solent. Harum.n. commodus & moderatus usus saluberrimus est, & corporis constitutionem conseruat: Intempestiuus uerò & immodicus sanitatem, adeoque naturam hominis corrumpit. Vt igitur uite morbis omnium minimè obnoxia sit, harum legitimus usus solicite ac diligenter seruandus est. Plura infra capite. 55. *Diæta moderata.*

¶ *De confortatione cerebri. Cap. 2.*

LVmina mane, manus surgens gelida lauet unda.
Hac illa modicum pergat, modicum sua membra.

Ex-

Extendat, crines pectat, dentes fri-
tes, ista
Confortant cerebrum, confortant
cætera membra.
Lote cale, sta pranse, vel i, frigesce
minute.

Hic traduntur sex præcepta de confortatione tum cerebri, tum reliquorũ membrorum omnium.

Visum conseruantia. PRIMVM, ut singulo quoque die mane oculi ieiunio lauentur: à sordibus.n. & lemis, quæ in ipsis noctu coaceruantur, & palpebris adhærescunt, ne inde læsionem percipiant, aut corrodantur, diligenter repurgari debent, idq; aqua clara, viridi, & frigida, inspersa potius q̃ per manus admota faciendum est, vel certè in eadèm aperti ambo, quoad poterunt, immergendi, ac longiori deinde temporis spacio supprimendi sunt. Hoc enim non abstergit modò, ac claros nitidosq; reddit, sed sanos etiam conseruat, visum acuit & cõfortat, & maximè in iuuentute, quemadmodum Paulus Aeg. lib. I. c. 31. Rhazes lib. 4. cap. 22. ad Alman, & Auicenna. 33. Tract. I. cap. 5. & 33. Trac. 4. cap. 3. fidelissimè tradunt. Cur autẽ frigida magis quàm calida lauari debeant, ratio hæc est, quòd, ut Galenus cùm alibi sæpè tum maximè aph.

lib. I.

lib.1.commen.16.& lib.3.cap.41.de alimen.facul.& cap.86.artis medicinalis testatur, cõseruatio intemperatis semper per similia fiat. Oculi uerò, ut lib.5.c.1. de generat.animal.& lib.2.c.10 de partibus eorũdem,& in lib.de sensu,& sensibili c.2. Aristoteles scribit, sunt de natura aquæ, hoc est, frigidi, quare etiam frigida potiùs, quam calida lauari debent. De recreatione & confortatione visus paulò post,& infrà c.79.

SECVNDVM, ut manus quoque lauentur: cùm enim instrumenta sint, quibus emundantur organa superfluitatũ cerebri, aures nimirum, oculi, nares, & os, cõueniet sanè & ipsas cũprimis esse mundas. Lauandę igitur sunt, sed frigida magis, quàm calida: & hoc quidem cum alias ob causas, tum maximè, quòd lotio manuum in aqua calida, & præcipuè post cibi sumptionem, Auicēna.16. 3.Tract.c.1.teste, vermes in uentre generet. Quia innatus calor, qui in uentriculo ac reliquis nutritionis membris concoctionem operatur, per eiusmodi lotionem ad exteriora retrahitur, itaque imperfecta fit concoctio, quæ potissima generationis vermium causa existit, Plura de lotione manuum infrà capite. 23. *Manuũ lotio.*

TERTIVM, ut postquam è somno experrectus surrexerit, paulatim inambulando se moueat: vt primę & secundę *Vermes.*

con-

concoctionis excrementorum redundantiæ, quæ sunt fęces & urina, descendant, & ad faciliorem excretionem præparentur adiuuenturque.

Pandiculari. QVARTVM, ut sub idem tempus pandiculet, hoc est, manus, pedes, & simul totum corpus extēdat: quo videlicet spiritus vitales quà cum sanguine, qui per somnum intro magis fugiunt, ut lib. 6. par. 5. Ep. apho. 26. doctissimè & breuissimè Hippocrates dixit, ad exteriora mēbra reuocētur, eoq; modo spiritus cerebri puriores ac tēperatiores reddantur.

Pectore. QVINTVM, vt crines pectat & ornet. Per hoc enim pori capitis aperiuntur, cerebri vapores in somno collecti ab oculis ad superiora eliciuntur ac dissipantur, & spiritus temperantur, subtilioresq; fiunt. Pectinis igitur supra caput administratio sensuum instrumenta, & corporis reliquum corroborat, visionem acuit, & cogitationem reddit meliorem, adeoque ob id ipsum interdiu sepius reuocanda ęst, veluti Auicen. 3.3. trac. 4. c. 3. copiosè scribit. Atq; huic sanè instituto pecten eburneus probè politus & læuigatus tutissimum præstabit usum, moderatè a fronte ceruicem versus quadragies ductus, Marsilio Ficino lib. 1. de vita, c. 8. teste.

Dentiū immundi. SEXTVM, ut dentes fricet ac mundet: immundities enim dentium preter

quam

quã quod oris grauecolentiam parit, spi ritus et fœtidos, impuros, & turbulentos exhalat, qui ad cerebrum eleuati, ipsi non paruam noxam inferunt. Sordes item dentium cum cibo permissæ & in ventriculum delatæ, cibum ipsum sæpè corrumpunt. Idem de lingua iudiciũ est, nam & huic adhærantes sordes, ne in ventriculum deferantur, diligenter abstergendæ sunt. Quare os mane experrecto gargarizandum, & (nisi hyemes sit) multa aqua frigida, cui aceti nonnihil admistum sit, fouẽdum est, ut elegãter admodum lib. I. cap. 2. Cornelius Celsus præcipit. Nihil autem dentib. æquè nocet, ac frequentior lactis eius, ueluti Galenus lib. 3. cap. 14. de alimen. facul. disertè & copiosè scribens admonet. Nocet, inquit, lactis esus assiduus dentibus. & circundatis carnibus, quos gingiuas nominant. Has enim humidas, dẽtes verò putrefactioni & erosioni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os uino diluto colluere conueniet. Satius autem fuerit, si mellis etiã quidpiã ipsi inieceris. Ita namque omne caseosum, quod ex lacte dẽtibus ac gengiuis circumfixum fuerit, abstergetur. Quod si etiam cuipiam tam robustũ sit caput, vt uini meri collutione nõ offendatur, melius is dentibus & gingiuis consuluerit, veruntamen & mel vino permistũ,

mi-

misturam ex utroq; reddit meliorem. Illud verò dentium incolumitati tutissimum aduersus lactis iniurias fuerit presidium, si quis post sumptū ipsum primò meliorato, deinde uino adstringēte os colluat. Hæc ille. Porro modus, quo dentes à putredine, erosione, dolore & graueolētia uindicari possint, optimus nobis à Dioscoride lib. 4. c. 146. Plinio libr. 26. cap. 8. Galeno libr. 8. cap. 136. de simp. medic. facul. & Auicenna. 7. 3. c. 2. prestituitur, ut os singulo quoque mense uino uel aceto, in quo Tithimalli radix ad dimidias decocta sit, bis colluatur. Hoc enim non solum dentiū ac oris commedat odorem, sed eorundem etiā dolori auxiliantur, & sanitatem conseruat. Idem hoc remedium ex Archigene habet Galenus libr. 5. de compos. phar. secundum locus ca. 18. Plura infrà c 80. Aures quoque bene à suis redundantijs exonerandæ sunt, neque solum eorum excrementorum, quæ manifestè per certos meatus, sed omnium etiam, quæ occultè exeunt, uacuatio lacessenda & molienda est.

VLTIMVS uersus tria precepta saluberima complectitur [*Primum*] vt balneo lotus atque æstuans omni cura, & diligentia aduersus ambientis celi frigidiorem intemperiem sese muniat & defcēdat, ne illa scilicet per poros è balneo

apertos

apertos in omne corpus permanans, ibidem mali quidpiam ingeneret. A cõtrario siquidem ad contrarium repentina & inordinata transgressio, Gal. aph. li. 3. commẽ. 22. teste, periculosa admodum existit, p̃sertim cùm facta ad frigiditatẽ subita cõmutatio eos, qui antea difflabantur, & per sudores euacuabantur humores, tam in profundum corporis repellat, adeoq; partes etiam ad uentriculum atq; intestina attinentes offendat.

OBSERVANDVM etiam, ne à recens accepto cibo, balneo statim utatur: neque protinus post lotionem comedat aut bibat: q enim paulò ante bibit, huic caput repletur: qui uerò cibũ sumpsit, non caput modo, verum & corpus totũ alimoniam ad se, priusquam concocta fuerit, trahit, adeoq; crudis & incoctis humoribus impletur: Statim uerò post lotionem cibum uel potum sumere, caput replet, deuoratumq; interdum superfluitate facit, queãdmodum copiose in 3. lib. de uia. rat. in morbus acutis commen. 55. & 56. & in lib. de Marasmo cap. 14 Galenus ostendit. De potu idem confirmat etiam Cornelius Celsus, qui lib. 1. cap. 3. in eum scribit modũ: Illud nosse oportet, quod ex labore sudanti, frigida potio perniciosissima est, atq; ẽt (cùm sudor se remisit) itinere fatigatis inutilis. A balneo quoque uenientibus,

Ascle-

Asclepiades inutilē eam iudicauit. Atq; ex hac duidem causa, quomodocunque sudanti adhuc, frigidum bibendum nō est. Cauendum etiam ne in ipso balneo comedat, bibat aut dormiat: inde enim bona uentriculi concoctio ob lęditur, & naturæ pugna cietur, dum sanguis, spiritus, & calor naturalis adscititio balnei calore ad exteriora allecti & protēsi, ad interiora retrahuntur, & in profundum secedunt. Inter dormiendum etiā humores aliqui in uentrem confluunt, qui non, vt in alijs somnis, con coquuntur, sed longè plures fiunt, incocti permanentes. Somnus verò à balneo uilissimè conceditur. Nihil n. est vt Galenus lib. 4. c. 9. de Sanitate tuenda scribit, qd̄ æquè concoquat ea, quæ concoqui possunt, & malos succos per halitum digerat, ut somnus à balneo.

SECVNDVM, ut paulisper à cibi sumptione celso & erecto corpore consistat, quò cibus ingestus, in uentriculi fundum, ubi concoctionis officina est, ęquabiliter descendens, promotius cōcoquatur, ac raro deinde nec ita longe incessu inambulet, ne ob vehementiorem corporis motum calor è profundo ad partes exteriores attractus, dissipetur, adeoque cibi prædicatur concoctio. Plura. infrà. cap 76.

TERTIVM, ut post venæ sectionem

frigescat, ꝙ est in paulò frigidiore ambientis nos aeris constitutione tātisper immoretur, siue decūbat, dū sanguis & spiritus per phlebotomiam exagitati, sedentur & conquiescant. Atq; huic quidem interpretationi astipulatur ēt *Ioānes Fernelius*, qui in libello de vacuandi ratione c. 19. in hunc modum scribit: neq; igitur ad cōsueta munia properet neque celerius inambulet, neque vllo exercitationis genere se fatiget, neq; vtatur Venere, neq; protinus caliora loca ingrediatur, neque in balneum descendat: quandoquidem sanguis & spiritus vehementius incitati, ne dissipentur, aut incalescant, sedendi comprimendique sunt. Hactenus ille. Vel *Minute*,] aduerbialiter hic accipiendum, pro eo, quod est parum siue paulisper: ut referatur scilicet ad ea, quæ immediate præcedunt, & sit hic sensus: Sumpto cibo, cęlo frigidiori te paulisper exponito, quo calor innatus, propter circunstantē extrinsecus frigiditatē, ad interiora refugiens & secedens, meliorem & cōcoctionem, & significationem, tum etiam nutritionem operetur. Experientia siquidē constat, calorem per seipsum, ac sponte quidem post cibi sumptionē, vt eum mutet facilius, ac concoquat, in profundum refugere: atque hinc adeò fit, ut exteriora corporis membra, quæ antè utcunq; ca-

lida sentiebantur, à prandio atque cęna frigore & tremore concutiantur. Quare naturæ in eo, quod rectè operat̃, opitulandum est. Nonnulli uerò in hunc modum exponere maluerũt. Ne is, scilicet, cui uena secta est, se subito calfaciat, sed paulatim, quod subitæ mutationes citra læsionem non facilè contingant. In eiusmodi enim pmutationibus, quod plurimum existit, atque repentè, periculosum est satis, quod uerò paulatim fit, tutum: ut inquit Galenus aph. lib. 2. commẽ. 51. Idem testatur etiam Aristoteles Sec. 8. problemate. 15.

De recreatione uisus Additio.

FOns, Speculum, Gramen, hæc dant oculis releuamen.

Mane igitur montes, sub serum inquirito fontes.

Tria hoc loco recensentur, quæ insita naturæ ui & substantię quadam similitudine oculos recreant, & uisum maximè consolantur.

PRIMVM, fons: per quem quælibet pura & perspicua aqua, siue ea sit fontium, siue fluuiorum, siue etiam puteorum intelligenda est. Hæc enim ob cognationem, & similitudinem, quam cũ oculis habet, uisum citra uiolentiam cõgregans, ad naturam reducit & recreat.

Τὸ γὰρ κατὰ φύσιν ἀεὶ χρήζει τῶν ὁμοίων, inquit Galenus aph. lib. 1. cō. 16. Oculi autem frigidi & humidi, perspicui atque omniū partium nitidissimi & pulchre politi sunt, pinde atq; aqua, quocirca ab eiusdem aspectu eos corroborari, simul ac refici cōsentaneum est. Atque hoc sanè consilio Aristoteles Alexandrū illum cognomēto Magnū instituens, ei præcepisse uidetur, uti frequenter ac diutius aquam uiridem, claram, & perspicuā intueretur, oculosq; in ipsam submergeret: eiusq; rei testē habemus nō contēnendum Ioannē Mesuen in opere practico de ægritudinibus oculorum. Cæterū si nulla fontium, aut fluuiorum inspiciēdorum facultas fuerit, oculis profectò ex aquę frigidæ, claræ, & & perspicuæ in peluim uiridē infusæ cō tuitu eadem accedet commoditas.

Secvndvm, speculum, quod & ipsum utique oculorum aciem eadem ratione excitare putandū est. Oculus nāq; leuis est & lucidus, ac splendus instar speculi, quod tum experientia inter oēs constat, tum à Plin. quoque lib. 11. c. 37. ostenditur. Oculis, inquit absoluta uis speculi, adeoque, vt tam parua illa pupilla totā imaginē reddat hominis. Ea causa est, ut pleræque alitum è manibus hominum oculos potissimùm appetāt, quòd effigiem suam in ijs cernentes, ue- *Speculum.*

lut

lut ad cognata deſideria ſua tendunt. Cauſa etiam, cur ſpeculi inſpectione, oculorum acies excitetur, adeoque uiſus ſubſtantia conſeruetur, hæc adſignari poteſt, quod radij in ſuperficie ſpeculi collecti, quum ob denſitatem & duritiem eius ulterius procedere nō poſſint, minime diſſoluantur, ac diſſipentur: ob æqualitatem lænitatemque ſeruētur in fracti, ob nitorem uerò augeantur, & multò, quam prius erant, reddantur fortiores, quod nec ipſum ſane Ariſtoteles, Meſue referente, ignorauit, cum eundē illum Alexandrum adhortaretur uti ſe ſubinde ad terſum & directum ſpeculū contueretur, & longiori deinde temporis ſpacio oculorum aciem in ipſum defigeret.

Conſpicilia uitrea. VITREA quoque uocata conſpicilia uiſus ſubſtantiam cōſeruant, adeoq; præſtant, ne oculi minutioribus rebus contuendis uicti fatiſcant, nèue ſpiritus reſoluantur. Atque hinc certè gemmarū ſculptores & aurifices ſubtiliter quidpiam ac ingenioſe ſculpturi, eiuſmodi utuntur conſpicilijs, aut ſane per ueſicā ex tenui poro atque albo uitro conflatam, eamq; clara & perſpicua aqua plenam, oculorum aciem rei ſcalpendæ intendunt. Cur uerò ita uiſus nō defatigetur in cauſa eſt, quòd ſpecies de medio clariori, ad denſes permeantes, maiores

res simul & crassiores appareãt, adeoq; visum conseruent.

TERTIVM, Gramen, per quod quarumlibet herbarum, frondiumque, ac aliarum ẽt rerum virentium contuitus accipiendus est. Oculis enim iucundissimum spectrum viriditas est. Atq; hinc sanè Aristoteles problemate. 20. Sect. 31. quærit, Quamobrem cùm cęteras intuimur res cõspectus noster peius afficiatur atq; fatiscat, cùm ad virides, & herbescentes inspicimus, vt olera, cæteraque his similia, recreetur, meliorque euadat, An, inquit, conspctum in alba, nigrave intendere minimè possumus, propterea quòd vtrunque id genus coloris videndi viribus officit: colores aũt illi, quibus oculi acquiescunt, medium albi, nigrive obtinent, itaque aspectus cùm mediocri leniq; obuio afficiatur, nihil debilitatur: imò verò corroboratur atq; reficitur. Hęc ille. Quanquam autem viridia omnia, vtpote temperatissima visum maximè colligant, atque oculos reficiant, inter ipsas tñ alia alijs efficaciora inueniũtur. Sic certè nulli⁹ aspectus Smaragdo iucũdior est. Quod Plinius libro 37. cap. 5. diserte ijs significauit verbis: Herbas virentes, inquiẽs, frondesq; auidè spectamus, Smaragdos verò tantò libentius quoniã nihil omnino viridius comparatum illis uides. *Viridia.*

Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec satiant. Cùm & ab intētione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies. Scalpentibus gēmas non alia gratior oculis refectio est, ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Idem ferè lib. 29. cap. 6. de scarabæo viridi scriptum reliquit. Scarabęi, inquit, viridis natura, contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Neq; obstat quòd Galenus c. 2. & 6. lib. 1. de Sympt. causis, vbi ex professo de ijs agit, quæ oculos aut molestant, aut tristant, & libro. 10. cap. 7. de vsu part. cœruleo & fusco recreandi & reficiendi visus quam maximā vim inesse scribit. Sūt enim & hi colores medij atq; temperati adeoq; ob id oculis gratum & iucūdum spectaculum præbent, visumque morbo affectum, aut fatigatum corrigunt ac recreant, quod omnibus sanè coloribus ac medium inclinātibus commune est. Hoc igitur prouidentes pictores, qñ in albis corijs, & consimilib. rebus, quibus facile visus offenditur, pingunt, colores cœruleos ac fuscos apponunt, in quos subinde intuentes recreant oculos ac reficiunt. Atque eō ophthalmia laborātes lux quidē offendit, eosq; deprehendit. Fusca verò ac cœrulea sine dolore intuentur. Quę hactenus dicta sunt, ea

omnia

omnia Marsil. Ficin. libr. 2. c. 14. de producenda vita, planius & dilucidius ijs verbis expressit Causam, inquiens, perquiremus, ob quam color viridis visum præ cęteris foueat, salubriterque delectet. Inueniemus tãdem naturam visus esse lucidam ac lucis amicam, volatilem tñ ac facile dissipabilem. Idcirco dũ per lucem se dilatat velut amicã interdum nimio lucis excessu rapitur prorsus, & vehemẽti dilatatione dissoluitur: tenebras autem naturaliter velut inimicas fugit ideoque radios in angustum inde retrahit. optat verò visus ita perfrui lumine, vt per amicum hoc suum amplificetur quidem, nec tñ interim dissipetur. Iam verò in quocũque colore plus admodum tenebrarum, siue nigredinis est, quam lucis, non dilatatur, nec ideo delectatur radius visus ad votum. Vbi vicissim plus admodum splendidi coloris est, quàm nigri spargitur latius, noxia quadã uoluptate distractus. Quamobrem color viridis, maximè omnium nigrum cum candido temperans, præstat utrunque delectatus pariter atque conseruans, & molli insuper & adhuc tenera qualitate, sicut & aqua, radijs oculorum absq; offensione resistit, ne abeuntes longius disperdãtur. Quæ enim dura sunt, simul & aspera frangunt quodammodo radios. Quę vero rarissima

sunt, dissolutioni aditum patefaciunt. Sed quę soliditatem aliquam habent, lenemq; simul æqualitatem, sicut specularia corpora, nec ipsa quidem frangunt, neq; longius disperdi permittunt. Quæ denique pręter hæc beneficia, tenera quoque sunt & mollia, sicut aqua resq; virides, liquidis oculorum radijs mollitia blandiuntur. Denique visus radius quidam est in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accensus, ac temperatum lumen in aqua, quodammodo resistente requirit. Itaque gaudet aqua, delectaur speculis similibus, viridibus oblectatur. Hactenus ille. Addit Mesues Exercitationem quoq; legendi scripta maiusculis literis exarata visum corroborare, adeoq; non parum ad tuendam oculorum sanitatem conducere.

POSTERIORE versu innuitur, Oculos matutino quidẽ tempore, montium vespertino verò fontium collustratione recreandos & reficiendos: quorum ratio ex prędictis facile elici potest. Per montes porro viridaria, hoc est, loca herbis ac plãtis virentibus cõsita intelligẽda sunt. De conferentib. visui, plura infra c. 79. De nocentibus verò cap. 78.

¶ *De diurno siue meridiano somno. Cap. III.*

SIt breuis, aut nullus tibi somnus meridianus.

Febris,

Febris, pigrities, capitis dolor, atque catarrhus,
Hæc tibi proueniunt ex somno meridiano.

QVATVOR diurni siue meridiani somni incommoda hic referuntur.

PRIMAM, febris, quę dupliciter per somnum diurnum accendi potest: vno quidem modo in spiritus, altero vero in humoribus: In spiritibus quidem, quia acres, & fumosę exhalationes, quę vigilijs dispergi solent: somno diurno non modo retinentur, sed etiam augentur: Iis itaq; retentis, ac vnà cum spiritibus permistis contingit, vt calor inde extraneus collectus febrilis fiat. Atq; hæc sane febris, cū nihil stabile, nihil firmum habeat, sed vti celeriter generatur, ita soluitur etiam, ἐφήμερον Gręcis, hoc est diaria vocata est, quod fere diem non excedat. In humoribus aūt, tū hæc iam dicta febris, ratione nimirum flatum, qui ex cruditate proueniunt, tum ēt putrida per somnum diurnum accenditur quod calore & spiritibus interdiu ad exteriora protensis virtus concoctrix debiliteretur. Perfecta. n. & absoluta concoctio fit qn̄ calor & spiritus cohibentur, & in profundum corporis succedūt. Ob eum namq; motum calor naturalis incēsus auctiorq; redditur, optimè cibos, *Febris Causa.*

non solùm in uentriculo, uerumetiam per uniuersis corporis habitum cōficir. Quod noctu potissimum fieri rationi consonum videtur, etenim tunc calor propter circunstātem extrinsecus aeris frigiditatem, ad interiora refugiens, cibum facillimè mutat, concoquit, & in membra distribuit. Interdiu vero cōtra ad exteriora aductus & expassus perfectam elaborationem non attingit: quare humorū cruditatē progignit, ex cruditate deinde oppilatio, ex oppilatione putredo nascitur, ex putredine tandem humorum ad cor effumantiū febris putrida accenditur, quemadmodum Auicenna. I.4. Tract.2.c.1. copiose docet.

SECVNDVM, pigrities, quæ & ipsa eodem ex fonte manat ac funditur. Ex crassa nanqne & incocta materia in uentre uaporosi ac crassi exhalantur spiritus, qui ad caput elati, plus ęquò cerebrum humectant: eo autē humectato nerui quoque qui a cerebro propagati per corporis partes proreputit, plurima humiditate opplentur: exuperātia præterea humiditatum quæ ad musculos, tendines, & articulos confluere solet, tantum abest, vt somno diurno dissipetur, ut multò pertinacius ēt hærens augeatur. Necesse igitur est, ex eiusmodi subinde somno in omnib. motibus voluntarijs pigritiam sequi, & ueluti in

seipso dissolutũ hominẽ apparere, quẽ admodum disertè Galenus aphor. lib. 3. comment. 5. ostendit. Contrà uerò uigiliæ diurnæ hoc præcipue nomine cõmẽdantur, quod non modo exuperantem cerebri humiditatem exiccent, adeoq; spiritus extenuẽt ac tẽperent, sed certe corpori simul atq; aĩo prõptitudinem quãdã & robur ad solitos motus addãt.

Dolor capitis. TERTIVM, Dolor capitis, qui & ipse ab iisdem initijs proficiscitur. Ex cibo nanque incocto in uentre vapores crassi excitati in caput feruntur, qui ibidem: ob dictas causas retenti, nimia humiditate, q̃ potius uigilijs exiccãtibus absumere conueniebat, cerebrum opplent, ... eam rem caput perturbãt, eiusq; dolorẽ, grauedinem, & frigidos morbos pariunt: paululũ uerò inde moti, si ad cutem peruenerint faciem vitiato colore inficiunt. Materia.n. parua existente necesse est, quicquid inde defluit esse prauũ. Quod Galenus aphor. lib. 1. com. 14. ita scribẽs ĩnuere uoluit. Oportet similem esse defluxum subiectæ substantiæ: ut qñ humida atque aerea substantia existit, tunc quod ab ea defluit, vaporosum est atque suaue, & cætera.

Catarrhus. QVARTVM, catarrhus: quo generatim hoc loco tametsi minus propriè omne ῥεῦμα, hoc est, quilibet excremẽtitij humoris ex capite in subiectas

partes descensus significatur. Qui iuxta partium, ad quas defluit, diuersitatē, diuersa quoq; nomina sortitus est, quēad modum Galenus lib. 3. cap. 4. de Sympt. causis, Paulus lib. 3. cap. 28. & Aëtius. lib. 8. cap. 53. disertè scribunt. Vbi enim ad os ac fauces, & mox ad stomachū siue gulam, atq; inde in uentriculum defluxus contingit, simplici uocabulo Græcis καταῤῥοῦς, & contracte κατάῤῥους. Latinis destillatio dicitur. Dum ad nares decumbit κόρυζα Græcis, Latinis grauedo uocatur. Vbi uerò ad palatū & asperam arteriam delabitur, ut etiam membranam interiorem, quæ hanc integit, exasperet, rauca uox efficitur, uocaturq; hoc malum Græca βράγχ[illegible] [La]tinis raucitas, siue raucedo, id quod ex hisce etiā uersiculis, qui infrà cap. 82. habentur, manifestò apparet.

Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma Catharrus:
Si ad fauces, Branchus: si ad nares, esto Coryza.

Habet autem hoc incommodum eandem oīno cum præcedentibus originē. Vapores n. & fumi, qui uigilarum tpe per cutem resolui ac dissipari solent, somno diurno retenti, dum in caput impetum faciunt, cerebrum nimia humiditate replent. Caput igitur repletum,

tum, humores in subiecta refundens, ῥεῦμα progignit.

Præter hęc & alia nõnulla somni diurni mala Auicenna. 3. 1. doc. 2 cap. 9. enumerat. Nam & frigidas atque humidas ægritudines, παραλύσεις nimirum & defluxus ad articulos ob retentionem humiditatem, quas vigilię resoluere ac dissipare solent, nõnunquam procreat. Genuinum faciei colorem, velut paulò ante etiam dictũ est, corrũpit. In sanguine. n. excrementitias atq; aqueas humiditates, lotio similes, multiplicat: q̃, cum suo tpe per vigilias non dissipentur vnà cum sanguine accutẽ expulsæ, & ipsam deprauant, adeoq; subtumidã & decoloratam reddunt. Induratã ad hæc splenis affectionẽ gignit in corporibus prõptè se habentibus ad incidendũ in talẽ passionem. Crassus nanq; ad melancolicus humor, somno diurno in splene retentus, huic malo initiũ præbet. Quemadmodum. n. vigilantia motum ac liberum crassi humoris transitum per angustos meatus, siuè canales. Solis calore vias aperiente, promouere: sic contra, eundẽ somnus, & p̃cipuè diurnus, trãsitu prohibere solet. Malãcholia. n. interdiu nullo negotio per canales suos transit, & illac cũ primis, qua excitãdę appetentiæ causa, à splene ad orificiũ ventriculi meatus protenditur. Etenim splen

recremẽta & redundãtias suas per eum expellit, atq; eijcit, adeoq; ad cibos auiditatẽ reuocat. Quod interdiu potius, q̃ nocturno tp̃e fieri par est. Quinetiã, vt idem autor tradit, ciborũ appetentia diurno somno plurimũ debilitatur & restringitur: idq; partim ob prohibitionem resolutionis, q̃ est prima causa fames, partim uerò ob replerionem ventriculi ex fumia, uaporibus, & humiditatibus orificium eius relaxantibus ac saturantibus. His accedit nonnunquam abscessuum generatio superfluitates nã que ex somno diurno multiplicatæ sæpius in membro aliquo coaceruantur, ipsumq; tumidum, reddunt. Plane igitur ex his omnibus constat somnũ diuturnum, siue meridianũ, & a sanitatis tutela, procul abesse debere. Duas porrò causas, cur potissimum lędat, Paulus lib. 1. c. 97. & Auicenna. 3. 1. doc. 2. cap. 9. assignant. Quarum prima quidem est, quod citò & ante horam suam interrũpatur. Calor. n. natiuus per somnum ad partes interiores recedit, cõtrà verò calor solis eundem ad membra exteriora, tanquã ad simile, educit atq; expandit: vnde sanguis ad spirituum exagitationẽ, quæ somnum interrũpat, fieri necesse est. Cõsulũt ergo, si qñ necessitas ꝑ id tp̃us dormire cogit, ut in umbra & tenebroso loco, & antè potius, q̃ post cibũ

hoc

hoc fiat. Secunda verò, quod naturã stupidam, quasiq; perterritã reddat, adeo vt retrahatur ab eo, in quo erat, nimirũ à ciborum cõcoctione. Tẽpus itaq;, quo obdormiscunt, ad absolutam ciborum concoctionem non sufficit, quo fit, ut à meridiè resurgentes, subinde acidos ructus edãt, & flatibus repleantur: nõnulli verò fluctuatione uẽtris infestentur. Cæterum optimus somnus est nocturnus, qm̃ nox naturali humiditate, silentioq; animum in somnũ deducẽs, absolutam molitur concoctionẽ Post somnum itẽ nocturnũ plurima parte ad excretionem recrementorũ instigamur. Illud tñ ignorandum non est, quod licet somnus diurnus in vniuersum reprobetur, nocturnus uerò, ut pręstantissimus commendetur, ex diurno tñ minus offendat, si dormiatur, prima luce ad tertiã diei partẽ. Id quod Hippocrates lib. 2. prognost. aphoris. 11. clarissimè osten dit. De somno, inquit, queadmodũ secũdùm naturã nobis in consuetudine est, interdiu vigilare, noctu dormire conuenit: si tñ hoc trãsgressum fuerit, deteri⁹ est. Minimè verò nocebit, si dormiatur, prima luce ad tertiam diei partẽ. Quã sñiam Galenus explicans, ita scriptũ reliquit: Quod consuetum est, bonũ est, Inconsuetum verò malum est. At uerò tpibus Hippocratis nõ aliud fuit ex na

tura, aliud in consuetudine. Nunc vero diuites econtrario agunt, tum in quibusdã alijs, tum etiam in somno, inter diu dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, vt somnus minus lędere posit, quinq; conditiones, Bertrutio authore obseruandę sunt.

Prima,] vt sit in cõsuetudine. Ex multo.n. tempore consueta, etiamsi deteriora fuerint, inconsuetis minus molestare solent. Aphorismo 50. lib. 2. *Secunda*] ne statim à sumpto cibo ineatur. *Tertia*] ne depresso, sed erecto nonnihil & bene alto capite fiat. *Quarta,*] ne modum excedat. *Quinta.*] ne tumultuosa & subita ab ipso, sed lenis & modesta fiat expergefactio. Porro qđ ab Hipocrate dictum est à prima luce ad tertiã diei partẽ conuenire somnum, id spacium est ab ortu Solis quatuor aut quinq; horarum. Nã dies significat spacium tẽporis, quo Sol transit nostrum hemisphęrium, vt etiã distinguitur contra noctẽ. Quemadmodum Christphorus à vera fusius in commen.. declarant.

ADDITIO.

Tempus itaq; somni conuenientissimum est vespertinum, aut nocturnum: semperq; cauendum, ne statim a cœna ineatur, sed vnius minimum, aut duarum horarum interuallo discludatur. Ingestus

gestus enim cibus quem statim somnus excipit, in suprema ventriculi parte supernatans, probè concoqui non pōt, Galeno libr. 5. cap. 5. de locis affectis teste. Neq; enim ventriculus tum pōt cibum arctè complecti, quod idem lib. 3. c. 4. de facul. naturali. ad bonam concoctionem cum primis necessariū esse scribit. quare multos vapores, qui multitudine sua caput repleant, gigni necesse est, vt rectissimè idē Galenus com. 67. apho. lib. 4. dixerit: A cibo ad somnum conuersis, hoc est, qui sūpto cibo statim dormiūt impletur caput. Vt igitur hmōi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua simili, leuissima tñ exercitatione corpus dimoueri opus est, priusquàm somno indulgeatur, vt cibus in imum ventriculi paulatim decendat. Ibi. n. vt supra ex Galeno dictū est, concoctionis opus potissimū perficit. Quo tempore ēt conuenit audire instrumenta musica, cantus, facetias, & historias iucundas, ac cōferre sermones cum amicis de rebus lætioribus, donec cibus subsedisse videatur. Ceruicali vtendum est satis elato & eminenti, vt quoad eius fieri pōt erecto & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi ingurgitans, concoctionem impediat. Hoc ēt modo cibus, qui ad plenū nondum subsedit, facilius ad inferiores ventriculi

partes

partes descendet, probiusq; concoquentur. Inter dormiendum corpus pro ambientis aeris constitutione decenter tegendum est: ne calore & spiritibus circa interiora detentis, eternæ corporis partes à frigore oblædatnr. Caput quoque noctu conuenienti tegumento, quod καπνοδόχην habeat, hoc est foramen instar infumibuli, eliciendis uaporibus aptum operiendum est. Calceatis uerò siue vestitis pedibus dormiendum non est. Hoc.n. si quid Magnino excellentissimo medico credimus, uisum debilitat, memoriam lędit, & totū corpus extraneo calore æstuare facit, ob uaporum reflexum. Supra dextrum latus somnus inchoandus. Hoc.n. modo cib. promptius ad uentriculum descendet. Nam etsi gula exactè supra mediā ceruicis uertebram, & quatuor primarum thoracis sedē, in neutrā partē inclinet, ad principium tñ quintæ thoracis uertebræ, ut ampliori magnæ arterię trunco secundum dorsi vertebras iuteriora petenti cedat, nonnihil in dextrum latus à media uertebram regione abscedit. Deinde. primo somno finito reuoluendum est corpus, supraq; sinistram redormiendum, quo scilicet à iecore ventriculo incumbente concoctio eius diuuetur. Hinc rursus post breue temporis interuallum in dextro latere ad

con-

consuetum surgendi tempus continuã dus est. Pronus decubitus temperatis corporibus non conuenit. ventriculi.n. cõtorsionem & repressionẽ facit adeoq; oculos oblędit: ita.n.cubantibus super fluitates in oculos ddclinant, maximè si fuerint natura debiliores. Iis tñ, quibus ingestus cibus tardius in vẽtriculo conficitur, interdum cõcedendus est, ꝙ calorem naturalem arctius comprehendens retinere atque augere possit. Supinus verò grauissimis ægritudinibus, lępræ nimirum, maniæ, incubo, epilepsiæ, apoplexię, stupori, neruorumq; resolutioni. & similibus initia ꝑbet. Nam ob superfluitatũ ad posteriora fluorem non potest iusta per nares & paulatim earundem fieri expulsio. Plinius libro. 28.cap.4 pronus decubitus tussibus conducere, at supinos oculis tradit. Idem ex Theophrasto refert, celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis. Duratio autem somni ex alimentorum perfecta concoctione ęstimanda est, ita quidem septem horarum spacio non sit minor, neque octo, vel ad summum nouem excedat, ut colligitur ex Galeni de sanitate tuenda lib. 6. cap 6. Plura habentur apud Auicennam. 3.1. doc.2.cap.9. Magninum parte. 3. c. 7. & nostræ ętatis doctissimum Medicæ artis scriptorem Leonhartus Fuchsium

capi-

capite vigesimosexto methodi puenien di ad Medicinã. Ex ijs itaq; quæ conue niunt, in hunc locũ studiosi transferent.

De flatu in aluo detento. Cap. III.

QVatuor ex vento veniunt in ventre retento.
Spasmus, hydrops colica, & vertigo, hoc res probat ipsa.

Hic agitur de quatuor nocumentis, quæ ex flatum retentione proueniunt. PRIMVM, est σπασμος, Græci, Latinis conuulsio dicta. Flatus enim retenti influxũ suo sepe neruos plus iusto referciunt illis ita repletis, Galenus lib. 2. cap. de sympto. causis, teste, tendi primum, ac deinde in conuulsionẽ incidere contingit. Ea porrò ibidem à Galeno in hunc modũ definitur. Conulsio malũ est, quod neruos, musculosq; ad eundem cogit affectum, in quem ab animali facultate, quum naturalem habitum seruarent, ducebantur. Vel aliter, velut idem apho. lib. 6. comment. 39. definit. Conuulsio est passio in voluntaria, in qua nerui atque musculi preter voluntatem conuelluntur, in eumque affectum veniunt, quem et in motibus secundum arbitrium factis, assumebant. In hoc.n. malo nerui atq; musculi in eas

partes

partes attrahũtur, quibus innaſcuntur. Attractio namq; fieri nõ poteſt, niſi muſculus ad ſuam originem retrahatur.

Quod ad cauſas eius concluſionis, quæ primigenia affectio eſt, attinet, animaduertendũ eſt, Hypocratem aph. 39. lib. duas duntaxat ſtatuiſſe, hoc eſt plenitudinem & inanitionem neruoſarum cordarum. In conuulſione ſiquidem à plenitudine membrum craſſis & ælurinoſis humoribus impletum extendetur, & extenſione conuellitur, quemadmodum lora & chordæ extenduntur, ubi multa madent humiditate, & hæc ſubito contingit. In ea uerò, quæ ab inanitione proficiſcitur, membrum exiccatur, & ad ſelpſum conuellitur, adeoq; ſecundum longitudinem ac latitudinẽ contractum diminuitur, quẽadmodum membranis accidit, cum igni apponuntur, & hęc ſacè paulatim, & ex longiori temporis interuallo accidere ſolet. Plura Galenus locis iam citatis, & lib. 2. cap. 2. & libro 3. capite. 5. & lib. 6 cap. 5. de locis affect. & lib. 8. cap. 3. de compoſ. medic. local. & alibi ſæpius.

SECVNDVM, ὕδρωψ, quod malum Latini aquam inter cutem nominant, & definitur à Bertrutio Sec. 3. tracta. 2. c. 4. in hunc modum. Hydrops eſt morbus materialis, ex re frigida, extranea plurima, ingrediente, & mẽbra omnia,

nia manifestè, aut loca uacua partium, in quibus cibi & humorũ cõcoctio perficitur, inflãte, procreatus. Eadẽ ferè habet Auicenna. 13. 3. Tract. 3. c. 4. uel aliter sicuti ab Alexandro Tralliano lib. 9. c. 1. definitur: Aqua inter cutẽ, & ipsa lõgius quidã affectus est, iecore adeò refrigerato proueniẽs, ut ipsum non amplius deinceps cibos in sanguinẽ, sed in aliã qualitatẽ, aut in aquã, aut priuatã, aut flatũ trãsmutare possit. Quod certè & Galenus aphoris. lib. 6. comméta. 12. ijs uerbis confirmat. Aqua inter cutem fit, cùm sanguinis generatio frustratur.

Et huius quidem cùm tres sint species: vna enim Grecis ἀσκίτης, alia τυμπανίτης, & tertia ὑποσάρκα, σαρκίτης, & λευκοφλεγματία dicitur, non de omnibus promiscuè, hoc secundũ nocumẽtum, sed de tympanite tñ intalligendũ est, quæ quidem accidit quum flatus ac spiritus superuacuus plurimus cum humidi momẽto intra membranam, quæ περὶ τόναιος Græcè, Arabibus verò communi membranarũ noĩe Ziphac appellatur, & abdomen, qđ ijdẽ Mirach nominant, colligitur. Stomacho nanq; & iecore frigida intemperie laborãtibus, fieri non põt, ut cib. ingestus in τέλον benignũ aut sanguinẽ mutet, conuertitur, ergo in materiã flatulentã, quæ cũ neq; per superiora ructu, neque per in-

feriora

feriora crepitu, nec aliunde, obstãte via rũ obstructione, vel sequestratrice & expultricè superfluitatũ vi debili existente, aut inepto aliquo pudore prohibente, expellatur, in prædictis uentris locis colligitur, & aquã intercutem cõtrahit, in qua abdonē percussum tympani modo crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur.

TERTIVM, Colica passio, q̃ grauius quidã ac vehementissimi doloris morbus est. Perinde. n. ac si terebro partes p̃forẽtur, aut palus infixus sit, molestare solet, Galeno, lib. 2. c. 1. de locis affec. teste. Contingit aũt in pleniore & lexiore intestino, φ κῶλον Græcè uocat, cuius etiã meritò vehemẽtes cruciatus inducit. Dẽsum. n. crassum & neruosum est, ac nihil quod in illud cõfluit, facile discutit põt. Et queadmodũ in hoc ϰωλικὴ ὀδύνη, ita in gracili ac superiore intestino, quod Galeno, Iulio Polluci, & alijs Græcis, λεπτὸν vocatur, similis morbus existit, grauissimos & letales dolores inferens, Hippocrates in Aphorismis, & passim alijs in locis εἰλεον appellat quēadmodum ēt Galenus ubiq; & potissimũ lib. 6 c. 2. de locis affec. à circũactione nimirum doloris. Quippe εἰλεισθαι circumagi, & cõuolui significat. Ideò cõuoluulus ēt Latinis hoc malũ nominatur. Rationi porrò consentaneũ est flatuosum

tuosũ & frigidũ ſpiritũ indictis intesti nis retentũ, & egredi nequeuntem, hęc mala plurimũ progignere, id q̃d Galenus ẽt loco paulò antè citato monſtrat.

Vertigo QVARTVM, Vertigo. Flatuoſus. n. ſpiritus incluſus ad cerebrũ fertur, & in eius partibus inordinatè mouetur, quò fit, vt obtenebrationes hebetudinesque oculis obſeruent, & oĩa circumagi & rotari videant. His Auicenna 10. trac. 4. c. 29. Epilepſiã quoq; adiungit, cuius eadẽ oĩno cũ præcedente ratio eſt. Porrò q̃m modo hæc retentio in ſingulis iam dictis locis malũ ingeneret, pulcherrimè ex Galeni lib. 3. de Sympto, cauſis. c. 6. demonſtrari põt. Crepitus. n. qui ad ſedem deferẽ, ac uel in foro, uel alio quopiã loco exiſtẽtibus, aut negotio aliquo quod deſerere non liceat violenter retinet, rurſus ſurſum reducit, ventremq; mordet, ac caput vaporãdo implet, principio quidẽ ab animali organo ſphinctere. i. muſculo ad imũ inteſtinũ accepto: hinc verò vnoquoq; inteſtino retro illũ ad ſupra ſe poſitũ trudente, ſimili modo ac prius in pręceps trudebat atq; ita quidẽ hęc retentio, præſertim frequentior, longo t̃pis tractu prędicta mala excitat. Proinde rectiſſimè ab Hippocrate lib. 2. prognoſt. apho. 24. in hunc modũ ſcribit. Flatũ ſane ſine ſonitu aut crepitu exire optimũ eſt. Melius aũt eſt

cum

cum sonitu exire, q̃ resolui. Hac ẽt ratione inductus Claudius Cęsar, dicitur meditatus edictũ, quo veniã daret cflatũ; crepitumq; ventris in cõuiuio emittendi, cùm periclitatũ quẽdã prę pudore ex continẽtia reperisset. Autor Suetonius in eius vita c.32. Veteres. n. vt Plinius lib. 28. c. 2. confirmat per mensas mundiciarũ causa, deflare vetabant. Extat ẽt lepidissimum Nicharchi in crepitũ epigramma, quo pestiferã retenti flatus vim describit, quod elegãter admodum à Ioanne Lascare Latinè redditum, placuit hic adscribere.

Interimit crepitus uentris detentus in aluo,
Et seruat blæsum dum canit ille melos.
Ergo si perimit crepitus, seruatque canendo,
Regibus imperium perhibet hic crepitus.

Atque hæc sanè cùm ita se habeant satius fuerit, natura incitante, aut secedere, si liceat aut deuorato pudore iuxta vetustissmum Prouerbiũ, Tussi potius crepitũ dissimulare, quã cõprimẽdo morbum accersere. Recteq; Stoici, quemadmodum Cicero lib. 9. epist. famil. episto. 22. scribit, crepitus aiunt ęque liberos, ac ructus esse oportere.

¶ *De Cœna. Cap. V.*

EX magna cœna, stomacho fit magna pœna.

Cœna parca. Vt sis nocte leuis, sit tibi cœna breuis.

PRAECIPITVR hoc loco sanitatis suæ studiosis, vt instāte sõni tpe frugali cœna contenti, ventriculum vario ciborum genere non distendant, sed ea copia ingerant, quæ vires haud grauet. Nam qui nocui multum ingerunt, primùm quidem somno destituti, corporis inquietudine agitantur: deinde verò pustulas faciei, grauedinem captis, graueolentiam oris, coli, calculiq; doloris & podagram sibi accersunt. Neque solùm immodica hęc sub noctem ingurgitatio bonę ualetudini officit, sed aliàs etiā q̄libet: vt quæ cruditatem incoctionemq; obstructiones, putredines, febres, apostemata, & lepram haud rarò generat. Atq; eius sanè rei grauissimus testis est Auicēna, qui. 13. 3. Tract. 1. cap. 36. scribit: Ex rebus ventriculū maximè lędentibus esse immoderatā cibi ac potus ingestionē, & ob id fieri non posse, vt intēperantiū, vinosorumq; ac vētri gulæq; deditorū corpora alātur atq; augescāt. Concoctio .n. per vitę intēperantiā impedita, necessario humorum cruditatem efficit. Cruda verò, tm̄ abest, vt incremen tum corpori sufficiant, vt oīnò ne alere quidem possint: quo fit, vt per vitam varijs et ægritudinibus conflictentur. Qu

verò

verò tēperantes in victus ratione frugalitatē sectantur, ij inlulpatā vsquequaq; ciborum appetentiam conseruant, optimèq; non in vētriculo modo, verumēt per vniuersi corporis molem cibos conficiunt. Cauendum igitur vnice erit, ne ventre torqueatur, adeoq; ingestis distendatur, vt pulsus velociter fiat, & & uix spirare liceat. Cui.n.ad instū modum vorare in delijs est, varijs sese periculis exponit. Simili modo & nauseosa satietas, nō ex crassis & prauis solum, sed ēt subtilibus & boni succi alimentis vitanda est. Hęc.n. tum febres acutas & malignas, tum ēt maximi cruciatus apostemata: illa verò articulorum & renū dolores podagram, asthma, hepatis atq; lienis obstructionem ac σκίρρον, & ęgritudines phlegmaticas & melancholicas inducere solet. Proinde optimo quidē iure non nocturna solum, sed quęlibet etiam ad nauseam vsque progrediēs satietas, à sanitatis tutela excludēda est. Sūmopere igitur hoc semper curādum, ne desiderium edēdi penitus repleatur, sed locus aliquis vacuus, & edendi voluptas ventriculo relinquatur. Quod Auicēna quoq; 3.1.doct.1.cap.7. pręcipiās, in hanc fere sniam scribit. Cibo nemo ita replēdus est, vt nihil loci sit reliquū, sed à mensa semper cum fame recedendum est. Huic simile etiā vulgo dicitur:

Nun-

Nũquã adeò ventrẽ cibis expleo, quin apud amicos edendi cella mihi supersit vacua. Et hoc pręceptum eos cumprimis tangit, qui natura vehementiorem ad cibos auiditatẽ consecuti sunt. Quibus verò hęc debilior existit, ijs fortasse concedi põt, vt largius paulò ingerant, quam appetunt. Apparãdi aũt, ex sentẽtia Cornelij Celsi lib. 3. cap. 6. & Aetij li. 9. c. 20. cibi plures & varij, ac optimo apparatu, & vltra dulcedinem ẽt elicientes, & appetitum irritãtes. De cœnę frugalitate nonnulla ẽt suprà c. 3. Vsitata hoc loco & à multis agitata oborĩt quęstio: Vtrum videlicet vberius quidem prandendũ, parcius verò cœnandum sit: Quę sanè cũ ad hanc materiam propriè pertineat, prętereunda nõ est. Breuiter igitur hic subiũgemus primò quidẽ argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prãdio assumẽdum esse probat: deinde verò Leonharti Fuchsii quibus è diuerso colligit, cœnã vt plurimum prandio pleniorẽ esse debere. Cõciliator igitur differentia. 121. in hunc ferè modũ scribit: *Iuxta corporũ diuersitatem maior, minorve cibi copia exhibenda est. illa etenim aut iã in morbũ lapsa sunt, aut sub latitudine sanitatis adhuc existunt. In morbũ verò lapsa aut iunctũ habent humoris vitium, aut nõ. Si sine humoris vitio fuerint, tũ liberius est cę*

nandum.

nãdum. Natura.n.in eis ciborum conco
ctioni solũ modo, non ẽt superfluitatũ,
quibus carent, maturationi intenta est.
Sin verò humoris vitium adiunctũ ha-
buerint, largius prãdium cõcedẽdũ est.
Quod Auicẽna.1.3.tract.5.cap.11.ijs ver
bis significare voluit. Ille, inquiens,
cuius consuetudo non substinet, vt solũ
semel in die reficiatur, diuidat cibũ suũ
in tres partes, & sumat duas tertias in
prandio, & reliquam tertiam, s. partem
in cæna post leue exercitiũ. Eo namq;
tpe, quo calor solaris viuificus naturæ
in concoquẽdo debili opitulatur, & ma
ior su perfluitatũ fit resolutio, vberior
cibus sumẽdus est. Hoc autem circa ho-
ram prandij magis, q̃ cœne contingere
solet. Ergo, &c. Ad hæc interdiu ob prę
sentiam calorrs vitalis solis & lucis, me-
lior fit cõcoctio. Sol.n. Aristotele lib.2.
cap.2. Physicũ, & lib.2.cap.10. & gene-
rat. & corrup. teste, est vitæ principium.
Concoctio itaq; diurna duplex habet
calidum, nocturna verò non, in eiusmo
di ẽt natura noctu circa superfluorum
concoctionem magis occupata est, qua-
re multi cibi exhibitione impedienda
non est. Et quamuis calor noctu spiri-
tuum ad interiora retractione, & som-
ni reductione in quibusdam conforte-
tur. duo rñ simul, alimentum videlicet,
& superfluitates cõficere non põt: in his

itaq; cœnę nõnihil subtrahendum est. Corporibus verò, quæ sub latitudine sanitatis adhuc robusta & sufficienter sana cõsistunt, ac sensibilibus superfluitatibus carent, cum eas proprijs meatib. omnes expellant, vberiore cęna vti expedit: vel quod eorum natura ciborum cõctioni tm̃ non ẽt superfluitatum quibus carent, maturationi intenta sit, vel quod soli corporis robori studeant. Hoc aũt noctu magis acquiritur tum. n. amplior sit & sanguificatio, & distributio, atq; hinc deinde spirituum generatio. Corpora uerò si à prędicto temperamẽto ac robore nonnihil recesserint, sicuti plurima in ęgritudinem vsq; nunc prolapsa, eiusmodi aut fatigãtur exercitio laborioso, uehementi, & continuo, aut nõ. Si quidem fatigãtur, vt sunt eorum qui victum manib. quęrunt, ipsis largius prandere q̃ cœnare conuenit. Expetitur enim alimentum, nõ tm̃, ut nutriat, sed etiã humectet, & irreget membra ne arefiant ex forti motu, & vt resolutioni ex caloris incendio prouenienti resistat. In prandio igitur vberior cibus assumendus est: eiusmodi. n. corpora, propterea quod ita consueuerint, ob exercitia à cõcoctionis opere non cessant. Vsus namque, quemadmodum Auicenna. 3. 1. doct. 2. c. 7. testatur, res est extra rationem. Calor. n. ex motu auctior redditus

con-

cõcoctionem ipsis accelerat. Quare ter-
in die eliciente appetentia cibum inge-
runt, & ingestũ ꝓbè cõficiunt. Sin verò
laborioso, vehementi, & cõtinuo exerci-
tio, quemadmodum prędicti, nõ agitentur:
hoc in præsentiarum dupliciter cõ-
tingit. Aut. n. eo interdum solummodo,
& nõ cõtinuè fatigant, aut debili tm̃ vtũtur,
quod utiq; superfluitatum copiã parit.
Si exercitio plurimo, vehementi, ac
laborioso vtantur, sicuti viri complures
ciuiles & plebei circa fortunę bona ne-
gociantes, aut sanitatis conseruationi
intenti, vehementi nõnunquam & laborioso
exercitio, diu nimirum equitãdo,
iter pedibus faciendo, uel aliud quiddã
à consueto fortius, agendo, fatigantur,
his largiori utiq; cęna, q̃ prandio indulgendum
est. Nã si prandiũ augerent, cũ,
sicuti priores illi consueti non sint exercitio
adeo vehementi ac laborioso agitari,
concoctio ipsorum impedita, paruos
humores generaret. horum etiã calor superfluo
motu dissipatus debilitatur, cuius
quidem circa interiora aggregatio,
potissima fortitudinis, & concoctionis
causa existit. Hæc aũt noctu magis, q̃ interdiu
contingit, quare cœna instante
nocte copiosius alimentum expetit. Eorundem
ẽt corpora, propterea, quod tã
vehementi motu ante agitari minimè
soleant, humiditatibus referta sunt,

ipsis itaq; ad resistendum resolutioni & exiccationi, quæ per motũ interdiu occurrentem fiunt, paruus cib. sufficit. Sin vero exercitijs & occupationibus paucis & leuibus in uita utantur, præcipiendũ est eis, ut uberius prãdeãt, q̃ cœnent. Et ratio eius eadem est cum illa, quę in corporibus nunc ęgrotantibus adducta est. Hi namq; cum debilem habeant uirtutem concoctricẽ, à calore uiuifico & luce Solis plurimũ adiumẽti percipiunt. Inde.n. spiritus propter suũ simile confortatur. *Ipse*.n. ut testis est Auicenna in lib. de uiribus cordis, Trac. 1. c. 2. & lib. 6. naturalium, partic. 4. est lux, aut effigiem habet lucis. Adiumentum ẽt ex eo percipiũt, quod superfluitates interdiu poris apertis melius q̃ noctu expellant. Non oportet præterea eos noctu uel ob id multo cibo distendi, quod tũ natura magis occupetur circa cõcoctionem crudorum humorũ, quos somnus maximè conficit & benignos reddit. Licet.n. uirtus concoctrix noctu confortetur, tanta tñ esse non põt, vt simul & cibum superfluitates superare queat. *Insuper* quoq; animaduertendũ est, in exhibitione copiosioris, aut minoris cibi in prandio, quàm cęna, nonnihil etiã dandum cibi consuetudini. Hæc.n. cùm in tuenda sanitate, tum ẽt in profligandis ęgritudinibus, plurimũ, ualet. Hippocrate lib. 2.

de uict. rat. in morbis acut. aphorismo. 20. & sequentibus, & ibidē Galeno testibus. Quod uel ex eo ostēditur, ꝙ oīs subita mutatio, si nondum excesserit, non paruā læsionē afferat. Hinc non temere Damascenus apho. 57. ita scriptum reliquit. Mutare consuetudinē pſertim ueterē, & noxium & pestilentissimū habetur. Quare malas & prauas consuetudines corrigere oportet, sed paulatim, ac sensim ad meliora transferre. Neque. n. natura patitur eas, quæ subitò fiunt alterationes Galen. c. 16. artis medicinalis. Plura Rhazes lib. 4. c. 10. ad Alman. & infrà. c. 55. Et sic in uniuersum patet, largius prandendum q̃ cœnandum, cū plurimæ ægritudines sint materiales, & corpora plurima lapsa. Attamē, si semel tm̄ in die comedatur, melius est cœnare, nisi oculi aut cerebrū affecta sint: tūc enim Haliabbate. 1. pract. 13. teste, melius est prandere, aliàs non parum ægrotantis oculi & cerebrum læderetur. Exigua namq; cęna capiti confert & oculis, Manardo lib. 6. epist. 4. teste Hactenus ex Conciliatore adducta, medici excellentissimi, Odus de Odis Patauinus duobus libris de cęna & prandij portione, Hieronimus Cardanus lib. 1. Contradicentium trac. 5. contradic. 18. & Leonhartus Fuchsius libro 2. Paradox. cap. 21. magna ex parte falsa esse firmissimis

ſimis rationibus conuincit. Ex quibus Leonharti Fuchſij rationes hic oppoſitum ſubiūgere placuit, ut ſanitatis ſuæ ſtudioſis planè cōſtaret, quid in re tam perplexa aut fugere, aut ſequi debeant. Nemo eſt, inquit, ille, qui hodie medendi methodū præſcribentiū libros uel à limine ſalutauit, qui neſciat, vulgatum atque tritū hoc illius eſſe decretum, ut nunq̃ nō prādio cœna minor ſit. Quantum uerò abberent, facilè deprehēdet, qui rē altius expēdet. Cœnam n. in omnibus, demptis, qui morbis nocturnis & catharrhis ſeu deſtillationibus affligantur, prandio pleniorem eſſe conuenit. Qui n. iam nominatis corripiuntur morbis horum cęna oīno modica ſit tenuis, ſicca, ac præter aliorum morē noctemq; præueniens oportet, ut ingruentibus ſcilicet morbis, natura ab omnibus alijs munijs libera, vnius morbi cōcoctioni operā nauare queat. Sūt & qui conſuerunt minus in cœna ciborū aſſumere, q̃ in prandio, horum certè cōſuetudo nō temerè ēt immutāda erit. Quæ enim ex longo tp̄e conſueta ſunt, vt ait Hippocrates. 2. Aphoriſm. 50. & ſi deteriora ſint, inſuetis minus moleſtare ſolent. Cur aūt in alijs omnibus plenior cœna ſalubrior ſit, multa in cauſa ſunt. Primum aūt omnium noctis mox accedens frigiditas, quæ extrinſecus circum-

cumstans calorem natiuum in profundũ secedere, & hoc nomine fortiorem fieri cogit, ita ut necessariò ciborũ, tum melior fiat cõcoctio. Et certè idẽ potest noctis frigiditas, quod alias anni tẽpus hybernũ, aut regio frigida põt. Horum enim vnumquodq; calorẽ natiuũ adaugere potis est Testis Hippocrates, qui lib.6.epidem.Tom.6. apho.6. sic inquit Perfrigidior in tpe & regione frigidis, per calidior erit. In 1. aph.15. quoque ventres hyeme & vere natura calidissimos esse asserit. Deinceps est. *Somnus*:] qui cœna subsequitur: hic.n. nimirũ in modum concoctionẽ adiuuat. Sanguis enim in somno ad interiora magis refugit. vt testatur. Hippocrates. 9. epidem. Tom.5.apho.29.Cũ Itaq; sanguis, cũq; eo calor natiuus per somnũ ad interiora secedat, quid mirum si calor auctus fortiorẽ tũ ciborum coctionẽ efficiat? Hinc rectissimè Hippocrat. libr.6. epidẽ Tom.5.apho.10. dixit: Labor articulis & carnibus, cibus verò ac somnus visceribus prodest. Somnũ quoq; optimè cibũ cõcoquere testatur Galenus lib.1. de Sympto.caussis c.8. ita scribens: Itaq; toto hoc tpe, quo quis dormit, animalis facultas quiescere, naturalis verò validius agere videtur. Cuius rei coniecturam ex eo facies, tum ꝙ ipsa, si qñ laborauerit, post somnum robustior euadit,

idque maximè, cùm à modico cibo somnum admittimus, tũ et q per somnũ cibus optimè concoquitur, non solùm in ventriculo, verumetiã per vniuersi corporis habitũ. Cui subscribit quoq; Paulus Vegineta lib. 1. c. 97. dicens: Somnus est animaliũ facultatũ quies, ab vtili humore cerebrũ madefaciente proueniẽs, hunc qui rite capessit multa consequitur commoda, Cibos. n. conficit, humores digerit. Quod aũt hac ratione plenior cœna esse debeat, testatur Galenus vel quisquis tandẽ eius libri autor fuit, in lib. de dissolutione continui, in hanc sententiá scribens. Antiqui cœnã prandio preferebant, precipientes plus ciborũ in cœna sumendũ esse, ob caloris circa interiora aggregatione noctis frigiditate, & p somnũ factam, calor namq; in somno ad interiora corporis reuocatur, eademq; calefacit, perinde vt in vigilia contrarium plane accidit. Id quod Hippocrates ẽt epidem. 6. Tom. 4. apho. 12. ijs verbis indicauit. Planè vigilãs calidior circa exteriora, frigidior verò circa interiora, dormiens contra. Sed hic reclamabunt quidam, plenioremq; cœnam ideo damnabunt, quod pleno ventre ingrata sit quies, atque adeo somnus minus conueniẽs. His ita responsum volo. Nemo est tã sine sensu communi, qui nesciat inter cœnã, & somnum aliquid
tempo-

tēporis interuenire debere, neq, quemadmodum in brutis, nullam aliam nisi vorandi ac mox dormiendi vicissitudinem esse, quū omniū Medicorū consensu consultum sit, quo aut hora aut, amplius intersit. Neq; ēt est, ut pleniorem cęnā quis eā esse putet, qua multa ingeruntur tanta uoracitate, vt vix spirare liceat, & periculū sit, ne vel crepent, qui ita sese replēt, sed frugalē potius: talem tñ in qua, plus, q̃ in prandio absumitur ciborum. Quod si tñ hic peccatū fuerit, melius certe in cęna q̃ in prādio fertur, quod somnus post cęnā non diu subsequēs, facilius delictū q̃ vigilia, quæ prandium cōcomittatur, corrigat. In somno enim, vt diximus, calor interiora petit, & quæ illic sunt, cibis concoquendis solis uacat. Interdum verò ad exteriora ꝓtrahitur, neq; ijs, quæ intus sunt, prospicere potest, adeo ut uerissime dixerit Hippocrates. 2. victus acutorum. 59. Vigilia vehemēs cruditatē incoctionēq; ciborū tum portionis efficit. Porro cur cęnā prandio pleniorē esse oporteat, & hęc ratio, qđ rara admodum existat corporis facultas, q̃ paulò liberalius prandium spacio uel quinque vel sex horarū, quod ferè inter prandium & cęnā intereſt, conficere possit. Quantum aūt incommodi adfert, si quis nondum planè concocto eo, quod prius ingestum fuit,

aliud ingerit? morbũ nimirũ facit. Vel enim cibus preter naturã plus ingestus est, ut ait Hippocrates lib. 2. aph. 17. hic morbun facit. Et si denuo obiecerit, vtrunque somnum à cœna differamus, tñ qñ fieri non possit, quin ad somnum cõuersis, quod materea tum ad interiora tendat, caput impleatur, huic Galenus quidem respondebit, qui lib. 4. aph. 67. ita scribit. Et quidẽ sicuti à cibo ad somnũ conuersis impletur caput, sic in plethoricis dispositionibus somni ipsũ replentes aggrauant cerebrũ. Et somni videlicet semper nocerent, quatenus ad profundum & uiscera materia cõfluit, nisi coctionis ratione plus afferrent vtilitatis, q̃ sit dãnum, quod ex motu ad interiora consequitur. Et hæc ad vulgarem multisque communem errorem exeplodendum sufficiant.

¶ *De dispositione ante cibi sumptionem edendi item atque ciborum ratione. Cap. VI.*

TV nunquam comedas stomachum ni noueris esse.
Purgatum, vacuumque cibo, quẽ sumpseris ante.
Ex desiderio id poteris cognoscere certo.

Hæc

Hæc ſunt ſigna tibi, ſubtilis in ore diæta.

Hic traduntur præcepta quædam ante cibi ſumptionem ſeruanda.

PRIMVM, ne ſumatur cibus, cũ uentriculus quibuſdã humoribus uitioſis adhuc plenus extiteret. Corrũpitur.n. ſimul alimentũ, quod inſuꝑ ingeritur, vnà cũ prauis humorib. qui prius ſunt in corpore, ita ut ipſorum quidẽ quantitas augeatur, qualitas uerò ſeruetur. Eos igitur, ut lib.6.c.9. de Sanitate tuenda. Galenus autor eſt, uomitione, in ijs, qui ſuapte natura facilè uomere pñt, expellere prius q̃ cibus ingeratur, oportet. Impura namque corpora & uitioſis humoribus referta, uacuatione potius, quã ea, quæ per cibos fit, refectione egere, teſtatur cum primis Hippocra. aph. 8. & 10. lib. 2. & ibidẽ Galenus in commen. Ventriculũ uero uitioſis humoribus eſſe plenũ, è nidoribus & ructibus deprehẽdi põt queadmodũ copioſe admodũ Gale. li.3.c.4. de loc. affec. docet, ad quo ſanè Lectorẽ nunc ablegamus.

SECVNDVM, ne priore cibo nondũ concocto, necdum in aluum demiſſo, alius ſumatur: qui.n. eo modo ſuperedi tur naturãã prius ingeſti cõcoctione de turbat, quò fit, ut quicquid eius confectum ex uẽtre à uenis miſeraicis in he-

par deducitur, reliqua statim oĩa etiã in cõcocta secum in corruptionem trahat, adeoq; tũ vasa ipsa, tum totũ corporis habitum cruditatib. & uitiosorum humorũ multitudine repleat, ac ob id ipsum morbis nõ rarò tentet. Proinde rectissimè Gale.lib.7.c.6.meth.medẽ.pręcipit, vt vacuus purusq; ventriculus secũdum cibũ excipiat. Quinetiã Auicenna. 3.1.doct.2.c.7. idem præscribent, ita ferè inquit: Nemo sanitatis suæ studiosus aliquid comedat, nisi ad hoc certo prius in tãte desiderio, & ventriculo vnà cum reliquis superioribus intestinis à præsumpto cibo vacuatis. Priore enim cibo nondum concocto, alium insuper ingerere, corpori perniciosum est. Porro ex ructu nullã alimenti prioris qualitatẽ referente vẽtriculi tumore iã submisso, recrementorum deiectione, & vrinarum coloratione, licebit cõniicere, num prior cibus ad vnguem confectus, ac in aluum demissus sit, quẽadmodum Gal. lib.7.c.6.metho.meden. & post eũ Paulus lib.1.c.97. luculenter & perspicuè docuerunt. Vrina.n. quæ aquæ speciẽ præfert, crudum adhuc in venis succum esse indicat eũ, qui à uentre sumittitur. Quę vero fulua biliosaq; est, iamdudũ cõcoctum esse hmõi succum portendit. Quæ modicè pallet, peractæ, modò secundæ concoctionis est signũ, quemadmodum

ele-

eleganter Gal.lib.2.de sanita. tuenda.c. 4.Cornelius Celsus lib.1.c.2.& Plinius lib.28.cap 6.docuerunt.Imperfectæ aut concoctionis,ut testis est.6.sectio.apho. com.1.Gal. acidus ructus certum indicium.Signa etiam,quib. certò comprehendit possit, vtrum à vitiosis illis humoribus, ac prius, ingesto cibo vacuus sit uenter, nec ne, & hic subiunguntur.

PRIMVM,desiderium certum,hoc est, vehementior & vera noui alimenti appetentia,siue fames. Nam de Medicorum ferè oīum sententia duplex fames est,vna quidem uera & naturalis, altera verò mēdosa. Veram describit Galenus aphor.lib.2.comment. 16 sic inquiens: Famescere illos dicimus, qui ob ciborū inopiam ad extremā esuritionem perueniunt. Idem lib.1.cap.7.de causis sympto. disertè admodum & copiosè harū appetentiarum rationem & diuersitatē describit, quem locum, vtpote scitu dignissimum, hic integrum subiecere placuit. Nam qm̄,inquit,cutetenus vnumquodq; animal in ambientē aerem digeritur,accidit,vt mēbra, q̄ sub ea sunt, prima vacuentur: quorum ingenita vis ex proximis sibi alimentum trahit,id,s. quod vacuatur reficiens: deinde rursus illa, ex ijs, quę sibi sunt proxima: sicut quæ tertio loco sunt posita,ab ijs,quę sibi. Atque ita semper per continuum,ve

luti in choro quopiã translatione celerrimè facta, ad venas, quæ ad ventriculũ pertinent, vacuatio peruenit. Hęc uerò & solent pariter, & natę sunt ex ventriculo nutrimentum trahere, perinde ut stirpium radices, quæ in terrã sunt demissę ab ea. Cũ n. hoc opus vniuersum naturale sit, nõ animale, similiter in stirpibus & animalibus perficitur. At in stirpibus quidem, terra perpetuo paratum, largumq; alimentum rigantis ritu subministrat: quãdiu cœlitus tpũm status pro natura se habet. Quando si ex terra squaloris excessus siccat⁹ est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescũt. Animalibus aũt vtpote terræ non affixis, præter utiq; pauca quædam, natura uẽtrẽ pro nutrimenti ueluti penu fabricauit, quemadmodum stirpibus terrã. Dedit aũt animalibus & penuriæ sensum: quo, s. ad cibum potionemq; proritata, in tpe expleantur. Vocaturq; eiusmodi implendi desiderium appetẽtia. Fit aũt ex penuriæ sensu: cum, s. uenæ ex ipso vẽtriculo, ueluti emulgentes sugentesque aliquid trahunt. Non ferens aũt eum suctum uẽtriculus, sed ueluti diuulsus, offensæ eius medelam cibũ cõparat. Quippe uenę hoc pacto ad obiectos cibos cõuertuntur: atq; ex ijs nutrimentum trahunt: nequaquam ex uentriculo. Fitq; post cibi sumptionem ut & uenę simul

ad

ad cibos se cõuertant, & ventriculus ex ijs, quãtum prius per venas est exhaustũ, in seipsum trahat. Ac suctus quidẽ ipsi' sensus, fames est. Hęc Galenus. Cũ igitur ventriculus non appetit, signũ est, membra nondum refectione indigere, sed satis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certè & ipsum Galenus lib. 3. cap. 13. de facult. natura lib. innuere voluit, inquiens: Venter si melius paratiusq; nutrimentum habet, externũ non postulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differẽda est: nam quicquid tum ingeritur, grauat naturam, non iuuat. Porro mendosa fames, est cibi appetentia corpore nõ indigente. Quæ quidem, vt idẽ Galenus lib. 1. cap. 7. de causis sympt. docet, tum maximè fieri solet cum acidus quispiam vitiosus succus vẽtriculũ mordet. uitiosus nanq; succus, qui frigidus est, similem suctui morsũ infert. Appetentiam verò proritat naturalis affectus similitudine. Alimẽti aũt, non potus desiderium excitat propter frigus. At vitioso succo, qui salsus & biliosus sit ventrem mordente, potio magis quàm cibus expetitur. Pręterquam enim quod calefiat, sicceturq;, ab eo ventriculus, quæ vtiq; sitis causa sunt, etiam liquari fundiq; tum in eo, tũ venis succos contigit. Fundorum aũt succorum Symptoma, ea quibus continentur im-

plet, quemadmodũ frigiditas uacuat. Itaq; ẽt non parum ad esuriem frigiditas eorum, quæ in ventre habentur, confert. Cùm & corpora eorum, tunicasq; uacuet, & cogendo constringendoq; ad appetentia irritet. Atq; ita quidem vitiosus succus acidus, stypticus, & frigidus mendosæ famis existit causa.

SECVNDVM, variẹ famis signũ, est subtilis diæta, videlicet præcedens, hoc est, parua cibi exhibitio. qñ. n. & hãc fames sequitur, tunc illam & veram & naturalem esse significatur. Vnicè igitur semper cauendũ, vt nunq̃ neq; prandeatur, neq; cẹnetur, nisi consueta hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibum exigente differatur. Oĩs. n. mora illi nociua est, nisi suspectus sit esse mendosus, qualis ebriorũ, & fastidio laborantium esse solet. Nã si uentriculus alimentum postulat, vt Galenus lib. 3. cap. 3. de facul. naturalibus autor est, nec eius copia est, excrementis impletur. Ea sunt sanies quædam biliosæ, pituitosæq;, atq; serosæ, quas solas trahẽ. i illi, tum, s. cùm nutriméto indiget, iecur remittit. Hinc non temere hactenus hoc vsurpatũ est. Diutius tolerare famem, ventriculum malis ac putridis replet humorib. quos attrahit ad se loco cibi. Et hoc quidem experientia constat. Qñ. n. ieiunamus, tunc per noctem auiditate quadã ac ci-

bos

bos imitari solemus, sed illis denegatis, nullam oīno appetentiam postero die percipimus. Vnde satis liquet uentriculum, & maximè orificiū eius, iamdudū uitiosis humoribus esse plenum, quæ tñ non vera, sed mendosa repletio est, & ob id pauco assumpto cibo regreditur statim appetentia. Cauendum ēt ne cibus assumatur, non præeunte corporis exercitio. Neq;.n. temere ab Hippo. 6. epidem. part. 4. Aphor. 28. dictum est ponoi sition ygeithosan. i. Labores cibos præcedat. Nam qui cibus manè, anteq̃ prior descenderit, vel paulo antè exercitationem ingeritur, is Galeno lib.3.cap.1.de causis Sympt. teste, & intempestiuè sumitur, & cruditatis etiā causa existit. In ciborum preterea ratione, quemadmodum.cap.24.method. perueniendi ad medic. Leonhartus Fuchsius diligenter admonet, id quoq; vnicè obseruandum, ne illi præpostero ordine ingerantur: id quod fiet, si concoctu facilia ijs, quę difficulter cōcoquuntur, pręmittantur: & si liquida solidis & aridis, & lubricantia astringentibus antecedant. Ordo, verbi gratia, præpostetus erit, si cotonea aut punica mala primum ingerantur, postremum aūt olera ex garo. Debent etiam a pręmitti, quæ facilè & nullo fermè labore subsidunt, vt sunt liquida: quæ verò tenacius hęrēt *Ciborū ratio.*

&

& difficulter labunntur, vt solida & arida, postremo: idq; si ventriculus naturaliter se habeat. Nam si cui vētriculus sit natura laxior, huic p̄stiterit adstringētia magis laxātibus præposuisse, quo ab illis roboratus ventriculus reliqua melius conficere posſit. Hæc eadem ferè docent Cornelius Celsus lib. 1. cap 2. & Galenus lib. 2. cap. 11. de alimentorū facultatibus. Iam verò cautio etiam sit ne in vna eademq; refectione multi simul & varij assumentur cibi, ac tp̄s dein de comedendo vltra q̃ satis est producatur, præsertim si ex diuersis illi constent facultatibus. Ex eo aūt genere cum primis fuerint cibi variæ substātiæ, vt exēpli causa, ab Auicēna ponuntur, carnes & pisces, vel pulli & suilla, &c. Nam q̃ ad istum ingeruntur modum, varie corpus pro succorum diuersitate afficiunt, & cōcoctione non, vt par est, sortiuntur. Postremò. n. accedente cibo, iā primi incepta cōcoctio est, atq; ita partes quiden in coquēdo redduntur disſimile adeo, vt primo loco ingestę, confectę ferè sint priùs, quam ad extremum sūptę, medium cōcoctionis suæ attingat, vnde sepenumero posterius coquendorum sequitur corruptio. Id quidē Auicēna quoq; innuere voluit. 3. 1. doct. 2. cap 7. in hanc ferme snīam scribent: Nihil quidem deterius est, q̄ si multa simul

ac uaria ciborum genera cōiunguntur, atq; iusto lōgius deinde in comedendo tps protrahatur: cùm.n. postremum accedit nutrimentum, primi iam aliquo modo confectum est: partes ergo in coquendo non adsimilantur. Atq; inde sane morborum scaturigo, qui eo repugnantium sibi humorum discordia nascuntur. Iā ipsius quoq; uarius coquendi modus bonæ corporis temperaturæ non parum officit: ut si in eadem refectione multi elixi, frixi, & assi cibi sæpius inuicem modo liquidi, modò solidi & aridi ministrentur. Atque hinc est, quod Horatius lib. 2. Serm. Saty. 2. ubi uictum frugalem ac simplicem prodigalitate laudasset, hanc saporum condimentorumq; aceruationem, ut perniciosam, his uerbis detestatus sit. *Cibi aurÿ.*

Accipe nunc uictus tenuis quæ, quantaque secum.
Adferat, in primis ualeas bene, nā uariares.
Vt noceāt homini, credas, memor illius escæ.
Quæ simplex olim tibi sederit, ac simul assis.
Miscueris elixa, simul conchylia turdis.
Dulcia se in bilem uertent, stomachoque tumultum.
Lenta feret pituita uides, ut pallidus omnis,
Cœna desurgat dubia? quin corpus onustū.
Hesternis uitÿs animum quoque prægrauat unà,
Atq; effigit humo diuinæ particulam auræ.

Pari

Pari modo & Pli. lib. 11. c. 52. hãc saporum aceruationem damnauit. Homini, inquiens, cibus utilissimus, simplex. Aceruatio saporum pestifera, & cõdimenta perniciosiora. Atqui hic nobis fortasse obtrudet, quispiam plerusque uentri & gulæ mirificè deditos, qui sese à primo statim diluculo ad summam usque ad noctem multo uarioque cibo & potu non impleant solùm, sed etiam distendant, adeoq; cibum cibo excipiãt, & toti sint in cõpotationibus, cùm nihil tñ inde mali percipiant, imò uerò multis incõmodis difficultatibusq; afficiantur, si uel minimum ab ista consuetudine deflexerint. Huic Galenus quidem respõdebit qui in lib. de cibis boni & mali succi cap. 12. ita scriptũ reliquit. Hæc n. quamuis protinus nullam iuuenum corporibus sensibilẽ læsionem inferant, sensim tñ; occulteq; crescente uitio cũ iam ætas progressu tp̃is inclinarit, articulos, neruosque, & uiscera eijs morbis uexant, qui uel difficulter admodum, uel omnino tolli non possunt, neque id quidem temerè: nanque ea pars corporis, quæ natura imbecillissima est, à lędente quodlibet patitur. Quod aũt uitiosi humores morbiq; gignantur, cruditas assidua in causa maximè, siue ea ex boni siue ex mali succi oriatur cibis. Quin Auicen. quoq; ac 31. doc. 2. cap. 7.

idem

idem cõfirmãs sic ferme inquit: *Ille*, cui mala nutrimenta concoquunt, nõ gaudeat ex hoc. Noxa.n. etsi ad tps fortasse delitescit tpis tñ successu sese exerit, & grauissimam certissimamq; neglectæ artis medicę pœnam adfert. Atque hinc adeò pauci eorum, qui iustũ uiuẽdi modũ sectantur, destinatam senectutis metã cõtingunt, sed crudis ex intẽperantia aceruatis succis, podagra, calculo, lepra, carcinomate, febribus alijsq; id genus malis prius torti, uitam cum morte cõmutant. Præstat igitur, vt disertè à Fuchsio nostro scribitur, tpantia & parcitate aĩum corpusq; vegetũ ac sanũ seruare, quam crapulã, crepisq; cõpotationibus. & immoderatione infirmũ morbosum, Deoq; & hoĩbus odiosum reddere, ac ne illud quidem silẽtio prætereundum hoc loco quod protracta ad vnam ferè horam mora, ac iustæ cõmanducationis & declutionis gratia comestioni interposita, laudabilis modò, sed ad tuẽdã etiã valetudinem utilissima censeat. Cibus.n. qui exactè dentib. manditur, extenuatur, & molitur, ac sensim deinde atque tardè deglutitur, etsi in perfectã ac modicam oĩno, aliquam tñ, ut in suo genere ęstimãdã alteratiõnẽ in ore cõsequitur, quẽadmodum li. 3 cap 7 de natural. facul. Galeno & Auicennæ. . . 1. doct. 4. cap. 2. visum est. Cęterùm semper

lecta

fecta commanducatio vt cōcoctioni cō tumax est, ita etiā horrorem quendam & insuauitatem adferens, ciborum appetentiam auertit. Mora verò quæ inter edendum, multis ultrò citroque sermonibus collocutionibusq; interpositis, ad duas vel tres horas protrahitur, admodum noxia est, eamq; nocumenta hactenus enumerat sequuntur.

Vltimus versus in quibusdam Exemplaribus hoc etiam modo legitur.

Hæc sint signa tibi, subtilis in ore saliua.

NEC malè quidē. Nam saliua quę subtilis & nulla qualitate infecta, sed pinde quasi aquosa gustui offertur, tum coctionis, tū absolutæ sanitatis ēt indicia ōndit, Gal. li 3 c. 6. de locis affectis teste.

¶ *De Melancholicis & vitandis cibis. Caput. VII.*

Persi cæ. PErsica, poma, pira, & lac, caseus & caro salsa,
Et caro ceruina, & leporina, bouina, caprina,
Atra hæc bile nocent, suntque infirmis inimica.

HIC recensentur decem ciborum genera, quæ sanguinem serosum & Melancholicū efficiunt, eoq; infirmis nocent.

Primum,

PRIMVM, persicę de quibus lib. 2. c. 19. de aliment. facult. desertè ita Galenus scribit. Ipsorum succus, & veluti caro facilè corrumpitur, prenaq; oīno est. Quocirca (quod quidem facere solent) non sunt post alios cibos mādenda: corrumpuntur. n. in superficie natātia, sed in oībus, quæ parui quidem, sunt succi, verùm humida sunt ac lubrica, & q̄ subduci facilè quæant, id cōiter tenendum, ea ob hoc ipsum ante alios cibos esse sumenda. Ita. n. fiet, ut & citius subducantur, & alijs cibis viam muniat. Quæ si sūpta postrema fuerit, vnà secum alia quoque corrumpent. Atq; inde sanè patet, hoc dictum de ijs intelligendū persicis, q̄ matura post alios cibos ultima edunatur. Præsumpta. n. stomacho conferunt, ventrem leniunt, & ciborum appetentiā præstant. Dioscorides etiā lib. 1. cap. 130. idem testatur in eum modum scribens: Persica matura tā stomacho, q̄ ventri utilia sunt: Acerba aluum cohibent, sed sicca uehementius. Decoctum è siccis alui stomachiq; fluxionens sistit. Simeō quoq; Sethi de persicis hæc refert. Persica, inquit, quidā in tertio ordine refrigerantium humectantiumque posuerunt, alij in primo, alij verò in secundo, quod etiā certius est Phlegma generant, non facilè concoquuntur, celerrimè in ventriculo corrumpūtur: propte-

rea qui crebrius ad satietatem his utuntur, in febres incidunt: lędunt & neruos proprietate quidam. Oportet verò hæc ante cætera cibaria assumere, & super his meracum bibere. Quę ex his matura sunt, uentrem ducunt: immatura contra sistunt, eoq; efficacius sicca. Foliorũ succus in potu sumptus, lumbricos uentri perimit: idem perficit, si cũ folijs umbilico apponatur. Suscitant quoq; ciborum appetentiam persica, prosunt & inflammato ventriculo. & genitali semini adijciunt, serosum tñ sanguinem parãt: sæpiusq; post unum vel altero mensem ob putredinem febris tum longiores, tũ etiam difficulter solubiles gignunt.

Illud etiam obseruare oportet, ne super hæc aqua bibatur. His amplius addit Plin. Valerianus; persicorum folijs siccis, & in puluerẽ redactis, plagas cruetorum vulnerum claudi, quam facultatem Serapion ipsis etiam persicis siccis attribuit. Quanquã autem persica iam dictis uiribus prædita sunt, quia tñ humor inde genitus facilè corrumpitur & putrescit, noxia sunt infirmis, & maximè si præpostero ordine ac intempestiuè sumantur. *Infrà cap.42.*

SECVNDVM, poma sine mala: In quibus, authore Simeone Sethi, multa differẽtia est: quęcunq; n. adstringunt, frigidum habent & terreũ succum. Quæ

acria

acria ſunt, frigidũ quidẽ verum tenue illum habent. Medij aũt temperamenti ſunt dulcia, q̃ ad caliditatem magis vergunt. Oĩa certè quadã peculiari ꝓprietate neruis nocent, nocent & q̃ matura nõ ſunt. Dicuntur & lapidẽ ſeu calculũ gignere ijs, q. ad ſacietatem ipſis vtunt. Verum vt illa ſunt ad . . . . . ideſt animali deliquia, & cordis debilitatẽ. Spiritum quoq; flatulentum in ſecunda concoctione generant eoq; infirmis nocent, ſicuti de pyris mox dicẽt. Neq; verò ab his ſolum fructib. ſed ab oĩbus ẽt q̃ ſanguinem ſeroſo ac ebulliente ſucco replent, egrotos abſtinere conuenit. Eiuſmodi plane ſunt recentes, & q. ante ꝑfectã maturitatem edunt, cũ.n. humidius alimentum, ob idq; excrementoſius p̃beant, non ſecus in corpore humano feruent & ebulliunt, atq; vinum, qđ nuꝑ ex fructib. vel vuis expreſſum eſt, in dolijs, & hoc quidem ob caliditatem ipſis a Sole, cum matureſcerent, ingenitã, quemadmodum li.4.c.3. de vſu partium Galenus atteſtatur. Et hoc certè Auicen.3.1.doc.2.c.7.teſte, commune eſt omnibus cibarijs, quæ ſanguinem ſeroſo ſucco impleant. Porrò & ſi vero hoc interim ſpacio, quo mandun tur humeſcent, ob ſucci [illegible] ebullitionem prompte in ventriculo conſumpunt, & ſanguini [illegible] gignendo ac

[illegible] ã com-

commodatissimi sunt, qua de causa nõ temere Auic. 1.4. trac. 2. c. 7. fructus recentes omnes febricitantibus inter dixit. Plura Galenus lib. 2. cap. 21. de alimen. facul. & infrà, cap. 39.

Pyra. TERTIVM pyra. quæ sanè, perinde vt & alij fructus recentes ac crudi: communiter. hoc possident, vt seroso ebullienteq; succo sanguinẽ expleãt, eumq; putrefactioni obnoxium reddant: quo fit, vt eorũ cibus Pli. lib. 22. cap. 7. teste, non egrotis solùm, sed valẽtibus ẽt onerosus sit. Inflationes quoq; excitant, & ob id crebrius esitata colicos affectus suscitant. Sed innoxia fiunt, si vnà cum carminatiuis vulgo dictis, hoc est, calfacientib. tenuantib. & flatũ expellentib. comedantur, vel super his vinum vetus & adoratum bibatur. Quod Galenus lib. 1. c. 26. de alimen. facul. Palam ẽt ita scribens confirmat. Quicquid omnibus cibarijs inest flatulentum, id per calfacientia & tenuantia corrigitur. Pyris præterea ea facultas inest, ut inter cæteros fructus q̃ maximè impinguet, quare sues ipsorum esu magis q̃ quorumlibet aliorum fructuum pinguescunt. Laudatiora sunt odorata, & dulcia, & ex ipsis cocta, quàm cruda, meliora. Coquenda verò cum fœniculo, aniso, saccharo. Infra cap. 13. & 39.

QVARTVM, lac hoc. n. facilè cor-
rum-

rumpitur, inq; nidore aciditatem vt in impuro vētriculo transit. Quapropter putrida febre correptis exhibendū non est, quia plurimo calori conuersatū, in nidorem statum abit. Huc accedit, q in ventriculo febricitantium haud conco quatur, sed potius corrūpitur, adeoq; febres auget. Caput quoq; dolentibus malum est, quod confirmat Galen. qui lib. 3. de alimen. facul. c. 14. lac capiti, ni si quis ipsum habeat admodum firmū, non esse accommodū tradit. Cuius qui dem rei causa alia nō est, q̃ quod lac sit nidorosum, ac facilè euaporet: caputq; petat adeoq; dolorem augeat. Nocet præterea sitibundus, & alijs nonnullis, de quibus Hippocrates aphor. 64. lib. 5. & ibidem Galenus. In phthisi tñ, hecti-ca, & alijs quibusdā passionibus, vt Hip pocrates loco iam citato autor est, uti-lissimè conceditur. Qua de re copiosius infrà c. 34. Quanq̃ autē lac infirmis ex vsu non sit in sanis tñ ad bonos humo-res gignēdos, ex ijs presertim animalib. que bono corporis habitu sunt, proba tissimum habetur: Et hoc quidem si in ventriculo & hepate perfectè conco-quatur. Tunc. n, mordaces succos, quos cunq; inuenerit, expurgat, qua de causa in urinæ difficultate & acri egestione alui, non solum bibere conducit, sed ēt infernè p clystere infundere. Ad acres

Lac. enim & mordaces fluxiones cōmodissimum est, nō solū abluens ipsas de partibus infestatis atq; hoc per exterioriam humiditatem, q̄ in seorsa sui parte cōpiectitur, sed ēt crassitie ac pinguedine sua corporibus oblitum ac inductū, nō sinit influxū acrem nudis ipsius allabi. Ad pulmonis itaq; ac intestinorum vlcera, item renum, vesica, ac vteri, & ad papularum eruptiones, & furunculos, & alias cutte asperitudines conuenientissimum est in potu, adeoq; cutem ipsam pulchram ac nitidā reddit. Ad hæc lancinamēta ex veneni portione, & quę in vrinę meatu fiunt, cōpescit, Item ad eos qui cantharidas hauserunt, aut buprestin, & in summa ad medicamenta erodentia ac exulcerātia, & ad hyoscyamum velut peculiare remediū est. Nā statim resipiscere affectos facit. Cæterùm in gutturis exulcerantibus, quæ cùm alias ob causas multas tū ex anginis fiūt, & his qui ephemerum sumpserunt, lac gargarisare conducit. Corporib. præterea temperatis, quorum ventriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris insidet, vtilissimum habetur. His enim bene concoctum multum nutrimenti summittit, probum succū generat, bonā carne longè meliorē reddit, & corpus conuenienter humectat: Hoc tū imprimis cauere debet, qui lac bibe

re voluerit, vt interim à reliquis cibis ac potib. abstineat, donec cōcoctum sit, ac successerit. Si. n. ante eius cōcoctionem, alium cibum quis sumat, necesse est & ipsum lac corrumpi, & cibum qui superingestus est. Præstat aūt manè bibere recens mulctū, & tunc plures labores detrahere, quiete ac sensim ambulare, & interim cessare, citra somni admissionē. Qui.n.hoc modò se gesserit, potum lac exercerent, idq; inutilia secum educet. Opus est.n.si q̄d aliud, primū acceptum secedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur secedit a luo cōmodè purgans, non totam corporis molem, sed quæ in aluo & intestinis sunt partibusq; vicinis. Post hæc in venas defert, optimeq; nutrit, & nō amplius succedit, sed ventrē sistit. Corporib. verò distēperatis infestū inimicumq; est. In calidiorib.n.citò in nidorē atq; bilem, in frigidiorib. verò in aciditatem & putredinem cōmutatur. Circa electionem deniq; lactis secundum, pro ipsorum aīalium specie haud paruā esse differentiam. Bonum namq; lac crassissimum ac pinguissimum & concoctu difficile est, & ob id in uentriculo inflatus uertitur, venarumq; obstructionem parit. Liquidissimū aūt ac minimè pingue, est camelorum, mox, equorum, deinde asinarum, mediæ autem cōsistentiæ est

caprarum, hoc crassius ouium. Lac igi-
tur caprarũ, cùm inter cętera lactis ge-
nera moderatè se habeat, neq; pingue
admodũ, neq; crassum sit, meritò in vi-
ctus salubris ratione prefertur. Quin &
caprarum inter se inuicemq; collata-
rum, & secundum anni tẽpora non par-
ua differentia est. Earum.n. quæ modò
pepererũt, lac liquidissimũ, sed tẽporis
progressu magis sẽꝑ ac magis incras-
sescit. Aestate verò media, ipsum ẽt in
medio suæ naturæ consistit, post id tẽ-
pus sensim iã incrassescit, quod penitus
deficiat. Vere aũt vt liquidissimũ, ita ẽt
copiosissimũ est. Quo fit, vt eligendum
sit lac caprarũ nõ quidẽ prægnantium,
sed enixarũ, quę tñ, ꝙ ad portũ ipsum
attinet, mediocriter se habeãt, hoc est,
quæ neq; nuper enixę sint, neq; multũ
a partu recesserint: hoc interim non ne
glecto, vt ipsis ẽt alimenta propria affa
tim suppetant. Ac ne illud quidẽ silẽtio
prætereundũ hoc loco, ꝙ lac craprinũ
sine melle sumptum, haud citra pericu
lum sit. plerisq;.n. qui purũ illud hause
runt, coctũ est in uentriculo in speciem
casei: quod quidẽ quum accidit, mirũ
est, q̃ aggrauet hominem ad strãgulet.
Ob eam causãm, lac vbi sumunt nõnul
li, ne in ventriculo coaguletur, mellis,
aquæ & salis nõ nihil admiscent. Atq;
hæc quidẽ hoc loco de lacte sufficiant.

Plura

Plura Galenus lib.3.c.14.de alimen.facul.&lib. 10. c.7. de medica. simpli.facul.& in lib. de cibis boni & mali succi c.6.Oribasius lib.4. Sinopseos ad Eustathium c.12.18.& 40. Paulus lib. 1.c. 86.& 87.& Aetius lib. 2.c.9.& 93.

QVINTVM, Caseus quod quidẽ cũ in omni caseorum genere tũ de inueterato cum primis intelligẽdum est. Hic enim ob coaguli & salis, dum præparatur iniectionẽ tpis progressu acrimoniã assumpsit, humiditatemq; oẽm deposuit, quare seipso ẽt acrior ẽ,& manifestè calidior,atq; ardẽtior euasit,& ob id ipsum peiores quoq;& crassioris succi,& ęgrius concoctilis effectus est: pręsumptorũ quidẽ concoctionẽ adiuuat certè, sed ipse difficilius concoquitur. Atque hinc adeò iam vulgo dici solet. *Caseus.*

Caseus est nequam, quia concoquit omnia, se quam.

Nutrimẽtum habet exile, stomacho nocet, & vbi forte fortuna ĩ corpore supercalefactus fuerit, queadmodũ diserte Galenus lib 3.cap.6.de lo. affec.scribit, facile melancholicum humorẽ parit: recẽs flatuosus quidẽ minus est, sed ventrẽ magis magisq; siticulosus & flatuosus est, nec ad calculorum in renib. procreationẽ minus existit noxius. Deterrimũ pteria eduliũ est ijs, queadmo

dum hoc ipsum Hippocrates.libr 4.de vict.rat.in morbis acu.aph.92. clarissimè ostendit,qui se potu replerunt.Grauat siquidem os uentris primumq; corrumpit,& alia deinceps secum corrumpit.Fugiendus igit est eiusmodi,vt qui nihil cōferat,neq; ad coctionem,neque ad distributionem ,neq; ad mouendā vrinā,neq; ad ventris deiectionem, ceu vtiq; nec ad succi probitatem: porrò recens ac mollis caseus, frigidi humidiq. temperamēti est, & duro siccoq; flatuosior existit, sed eo minus adstringit,minusq; crassi succi est,nihilominus tamē ægrè conficit,obstruitq; & calculos gignit.At verò q inter vtrumq; , recenté nimirū & inueteratū , glutinosū & friabilē , durū ac mollem rarū laxūue & ualidè densum coactum ve medi⁹ existit, quique dulcedine nonulla participat, modiceq; salsus est, neq; lachrimas, cū inciditur,profundit,neq; tardius a luo secedit,sed odore & sapore iucūd⁹, moderateq; pinguis est, atq; ex bono lacte pulcherrimè elaboratus is vtiq; reliq s oībus longe multumq; præstat. Verùm post alios cibos vltimo loco , & exigua plane copia ingerendus est,alioquin & ipse, nihilo secus ac reliq casei, ventriculū grauat,coctionē īpedit,aluū cohibet crassi ores humores,atq; flat⁹ in corpore,lapideq; in renib.parit. Solus igitur.

Caseus ille bonus, quem dat auara manus.

Plura de hoc apud Galenum lib.3.c. 16.de alimen.facul.& lib. 10.c.9.de sim pl.medi.facul.in li. de cibis boni & ma li succi cap. 6. Paulum lib. 1. cap. 89.& Aetium lib.2.cap.101.

SEXTVM, caro falsa. Caro.n.false cō- dita, atque Sole deinde aut uento siue fumo exarefacta, cuiuscūq; ea generis, uel animalis fuerit, substantia cùm du riore, tum ad coquendum ēt difficilio- re constat, & tardius permeat. Alimen- tum quoque corpori præbet exiguum & mali succi, ideoq; sanguis inde gene- ratus crassus exi(stit, atq; melācholicus, ac proinde, si frequens eius usus fuerit, non solùm infirmis, uerumetiam sanis officit, quemadmodum idipsum ex Ga leni li.3.c.6.de loc.affect.& cōm.18.lib. 2.apho.& post eum ex Auicen.2.1.doc. 2.in fine capitis.15. aperte colligitur. *Caro fal sa.*

SEPTIMVM, caro ceruina, cui & ip si sane cū oibus duris & ficcioribus car- nibus hoc cōe est, ut succum vitiosum, concoctu difficilem, ac melancholicum generet. Id quod Galenus in lib. de re- num affec.digno.& medicat.c.26.clarif sime ostendit, Ceruinam, inquit, carnē uitabis, quippe q̄ dura sit, cōcoctu diffi cilis, & melācholice. De ea hoc amplius Simeon Sethi scribit: Vnicè cauendum ne quis carne uescatur ceruorum, qui *Caro cer uina.*

per ætatem capiuntur, ꝙ eo nimirum tꝑe viperas sępè & serpentes deuorent, atq; ideo sitibundi admodū fiant. Attamē, cùm naturę instinctu edocti nouerint sibi futurum exitio, si ante illorū concoctionē aquam hauserint, fortiter sitim tollerant, eaq; incenduntur. Ceruorum igitur carnes eo anni tꝑe uenenosæ ac valdè noxię sunt: & idcirco obsaruandū, nequis eis per æstatē uescatꝰ. At verò hyeme tutiꝰ sumunt, meliusq; ab innato calore superatur. Nisi n. probe concoquātur, crassum humorē generant, iecurq; & splenem obsepiunt obstruuntq;. Quinetiā corpus tremulum atq; infirmum euadere ex freqnenti & immoderato eius usu traditur.

Caro leporina. OCTAVVS, caro leporina. Hanc Paulus Psellus, & Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia connumerant. Simeon Sethi, quasi colligens quęcūq; à veteribus dicta erāt, in hunc modum de ea scribit: Leporum carnes, his qui exiccare corpus volunt, sunt valde vtiles. Qui uerò temperatura sunt ficciore, minus conferunt sanguinem. n. crassarum partium & malācolicū gignūt, aluum cohibēt, & vrinam proritat. Qđ si tñ probè concoctæ fuerint, non oīno male nutriunt. Contra verò, obstructionē hepati ac spleni efficiūt, pulmoniq; nocent, & immedicis torquent vigilijs.

Isaacus

Isaacus in diætis uniuersalib. leporinā pro pharmaco potius q̄ alimento habēdam censet. At nec hoc quidem ignorādum, ꝙ tū hæc caro, tū ceruina quoq; si fuerunt animalium ętate declinātiū, simpliciter sint euitandæ. Si quis tñ comedere oīno expetat, ei sane partui partes propinquiores sunt eligēdę, quo nimirum naturalis earum siccitas ab ætate temperetur. Eadem rōne & pinguiores longe cæteris antecellunt. Siccitas namq; pinguedine correcta ad mediocritatem in eiusmodi aīalib. inflectitū. Verum de hac ipsa Ioāne Manardo lib. 13, epist. 4. diligentius nemo disseruit.

NONVM, caro bouina: circa quā notandum in primis, & fęminam ipsam, quæ vacca dr̄, & vtrumq; marem, tam eum, qui castratur est, quā cum ēt, qui integer ad speciei ꝑpagatione reserua tus, taurus nominatur, cōi hac bonū appellatione significari. Atq; hi sanè non parum inter se ætatis rōne differunt. Extremę nanq; ętates, vt in alijs nō paucis, ita in his quoq; vitiosæ sunt. Mediæ verò optimæ & saluberrimæ. Vitulorū igitur recens editorum caro nimis mucosa & excremētitia est. Bimestres aūt, quiq; paulò ultra citrà ve eam ætatem cōsistunt, tēperamēto uiciniores sunt, & carnes habent ad cōcoquendū perfectis bobus p̄stantiores, & multū alim- *Caro bouina.*

ti corporibus exhibent boniq; ſucci habentur. Profectiores uerò qui tñ florentem ætatem nondũ attigerunt, tẽperamẽto sũt q̃ ſenes minus ſicco, magisq; ijs iuuenib. conueniunt, qui bono ſunt corporis habitu. His prædictæ ętatis boues ualẽtius quidem alunt, ſed ægrius tum cõcoquũtur tñ in mẽbra diſtrahũtur. Porrò ad ſenium uergentium, atq; ipſorum ẽt ſenũ carnes duræ, ſiccę, neruoſæ, cõcoctióniq; rebelles ſunt, & melancholicũ humorem efficiunt, ſolisq; uentriculos habentib, calidiores, atque illis inſuper, qui uehementer ſeſe atq; immoderatius exercẽt, cõcedi poſſunt. Quod libr. 4. de uict. rap. in morb. acu. apho. 99. Hippocrates ẽt ita ſcribens atteſtatur. Bubulæ carnes melãcholica ſ ritant græco. Nempè horum natura inſuperabilis eſt, nec quiuis uẽtriculus eas cõcoquere põt. Galenus quoq; li. 3. cap. 1. de alim. facul. idẽ ijs ferè confirmat uerbis. Carnes bubulæ alimentum quidẽ & ipſę corpori ſuggerunt nõ mediocre, neq; diſſipatu facile, & ſanguinẽ tñ generant, quã conueniat craſſiorem. Quod ſiquis tẽperamento naturali melãcholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prehẽdetur, ſi largius his uescat. Affectus aũt melancholici ſunt, cãcer, elaphas, ſcabies, lepro, febris quartana, & q̃ peculiari nomine melãcholia
nomi-

nominatur. Lien itē quibusdā à tali succo intumescit: quā pē cachezias, i. prau⁹ habitus, & hydropes sæpe numero consequitur. Ceterū qua ratione incōmodis, quæ frequentiorē earum usum excipere solent, prouidendum sit, Inculcater & perspicuè. Simeon Sethi in hunc modū scribens edocuit: Si quis eas edere uelit, summaq; cupiditate appetat, uel cogatur ēt, is medeatur nocumēto, qđ inde futurū speratur, aceto & alijs cum ruta intingens. Idem quoq; autor est, earundē iure siue brodio, ... Græcis appellato, fluxus uētris ex flaua bile cohiberi.

Vaccinæ, cùm præter succi prauitatē ēt sexus ratione frigidiores sint, meritò à sanitatis tutela eximuntur, non tñ ab eis, quēadmodū nec ab alijs, quæ hactenus dicta sunt, ex toto abstinendū est: sed omnibus interdum, optimis uerò, quantum fieri pōt, sæpius utēdum.

DECIMVM, caro caprina: de qua idē ferme qđ de bouina dicendū. Hœdi.n. perinde ac uituli, carnes ad conficiendum perfectis capris meliores, & tuendę ualetudini accōmodatiores hñt. Moderatè nutriunt, sanguinemq; tenuem & humidum gignunt: Præstantiores & probioris succi sunt lactentes adhuc, & maximè si neq; tenelli admodum, neq; *Caro caprina.*

nimi-

natu grãdiores fuerint. Simeone Sethi
rufos & glaucos Rhazes verò rubros in
nigrum inclinantes, ac pingues preferi
Baldacho fęmillæ q̃ masculi carnẽ tem
peratiorem, & siccitate remotiorem es
se, placet. Mirificè calidis & siccis tem-
peraturis, atq; insuper delicati & ocio-
sę uitæ deditis, & conferunt. Hirci car-
nem quidem habent minimum humi
dam, pituitosam, ac lentam, ob fœtorẽ
tamen ingratã, & stomacho inimicam,
ægrè cõcoquitur, & ad succum bonum
generandum parum idonea est. Hanc
Areti sequitur arietum pòst taurorum. Por-
na. rò in ijs oĩbus carnes castrorũ sunt præ
stantiores: sénum aũt pessimę. Caprina
in tota ualetudinis cura obseruationeq; vitanda est. Nã Hippocrate libr. 4. de
uict. ratione in morb. acut. teste, habet
mala, quę in bubulis sũt oĩa, & cruditatem, estq; flatuosior, & ructꝰ magis ge-
nerat: acris est, malumq; succũ efficit.
Ineunte tñ ęstate, & circa eius medium
capre melius agunt, longeq; seipsis indi
bo prestantiores euadunt. Tunc. n. arbo
rum & fruticum surculi & germina, q̃
ijs maximè idoneum p̃bent alimoniã,
frequentissima sunt. Ac proinde habi-
tiores ẽt, ac pinguiores, nobisq; alendis
accommodatiores fiunt. Quod aũt ali-
monia ad carnis bonitatẽ plurimũ pos
sit, argumẽto sũt euidẽtissimo vulpes,
qua

quę autumno probatissimā ob vuās habēt carnē. Sic passer & ficedula ꝑ idem tp̄s maximè laudabilem carnē obtinēt. De caprina plura Galenus lib. 3. cap. 1. de aliment. facul. & de attenuante diæta c. 6. & comment. 101. & 102. in lib. 4. Hippocratis de vic. rat. in morb. acut. & Paulus liber. 1. cap. 84. & Aetius lib. 2. c. 119. Atq; hactenus quidem de cibis & carnib. uitandis. Exigit nunc ordo, ut de electione alimēti, quod partim à iā dictis partim verò ab alijs q̄busdā animalib. sumitur, nōnihil ē dicatur. Siquidē de eo haud parua inter ipsos artis medicę scriptores controuersia est. Galenus. n. ut & alii non nulli, porcinæ palmam uetulit. Rhazes verò, Auicēna & Auerroes hędinam prætulerunt. Sūt etiam quib. vitulina præstantior uideatur. Porro electio hęc & p̄stantia multiplicetur attenti pōt. Et primo quidē ratione tum similitudinis, quā cū humanis obtinent carnib. tum maioris quoq; & dicussu difficilioris alimenti. Quo sanè modo porcina cęteris oībus longè antecellit. Maxima. n. illi cum humano corpore similitudo ē, queādmodum Galenus lib. 3. de alimen. facul. c. 1. disertè ijs uerbis ostendit. Suillæ carnis similitudinē cum humana ex eo poteris intelligere, quod quidam carnes humanas pro suillis sine ulla in gustu vel olfa-

olfactu suspicione comederunt: id.n. ab improbis hospitibus, & alijs quibusdā factum fuisse, iam compertum est. Idē lib. 10. de simpl. med. fac. ca. 2. Sanguis, inquit, suillus humano maximè temperie similis est. Siquidē & carnes suū humanis sunt similes. Comperti.n. sint hospites & coqui cōplures, q humanas carnes pro suillis uenderēt: tametsi qui eas edissent, nullum oīno discrimen pcipere potuerint. Quin & ipse narrantes audiui uiros fide dignos, sese ī diuersorio publico ius esitasse delicatum cū carnibus suauissimis: cæterùm cum iā pene saturi essent, inuenisse digiti partē anteriorem, q̄ uidelicet ad unguem est, quo perculsi ac metuentes eos qui agebant in diuersorio, ne, s. se quoq; uorarent, ceu ei rei assueti, protinus quidē illinc exire, ac uomitu redditis quæ ederant, ita iter denuo ingressi sunt. Sed & in ipso facinore homines mactantes deprehensos, non itē multò post referebant. Itaque iure quispiā existimet suillā carnem humanæ esse simillimā. Quod deinde suillam carnem ualidissimè nutrire diximus, hoc Gal. lib. 3. cap. 1. de alimen. facul. in eum modum scribens cōfirmat. Oīum ciborū suū caro potētissimè nutrit. Cuius rei athletæ certissimū tibi præbent indicium. Si.n. parib. exercitationibus parem molē alterius cibi

pridiæ

pridiæ totũ diem cõmederint, postero die statim sentient sese redditos imbecilliores. Quod si plurib. deinceps dieb. id fecerint, nõ imbecilliores mõ verum etiam alimenti penuria macilentiores palam cõspiciuntur. Idem li. 7. metho. meden. c. 6. ijs etiã testatur verbis. Omnium, quos nouimus ciborũ, maximè nutriẽs suilla caro est. Quin & ipse Hippocrates lib. 6. epidem. pa 3. aph. 4. quũ iã corpus ex multis exercitijs cõciderit. suilla carnes assatas exhibere præcipit. Porro alimentum, qđ inde sumit, firmum esse, neq; dissipatu facile, satis cõfirmat Galenus in lib. de attenuãte diæta, c. 6. Vbi sic scriptum reliquit, Suum domesticorum caro oĩum aliorum ciborum firmissime nutrit. Multũ. n. in seipsa hẽt lentorem tũ pp vitã desidiosã, tum pp cibi humidioris affluentiã. Et similiter in lib. de renum affec. dignot. & medic. c. 26. E pedestrib. optimi succi est caro suilla, & hominib. maximopere familiaris, maximeq; tum nutribilis, tum corroborãs ob id q diuti⁹ ea victitãt, iecoris & renum obstructione corripiunt, quib. hæc à natura astrictos meatus habent eoq; longiori ab ea interuallo abstinendum. Quia verò guttinosum, vt dictum est, & crassum succum generat, ideo Hippocrates assatam exhibere iussit. quo nimirũ uiscositate

sitate ac crassitie ab ignis caliditate nõ nihil cõsumpta, minus humida ac glutinosa edatur. idem lib. 4. de vict. rat. in morb. caut. aphor. 103. eiusmodi carnem absq; pelle, hoc est, cute mandendam esse docuit. Cutis.n. animalis vtpote frigidior carni similiter cõcoqui nata non est. Quæ aũt ob assationem ambusta est, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem inhabilis existit, choleramq; parit ꝑpter eam quę huic accidit acrimoniam. Ibidẽ pinguissimã quoq; suum carnẽ, ea, q̃ medij & bene carnosi habent, deteriorẽ existimat, suspitionẽ humiditatis habẽs. ob q̃ pinguedo omnis carne sui generis deterior, tũ ad concoctionem, tum nutritione existit. De suilla hoc amplius Galenus in libro de cibis boni & mali succi c. 4. Suilla caro, si exactè in uentriculo concoquatur, tũ in sanguinẽ à iecinore conuertatur, probatissimos humores gignit. Quod intelligendum utiq;, non de carne suũ vetustissimorũ: ea. n. ob siccitatẽ & duritiem ægrè concoquitur, ad succũ vitiosum generat: neq; parculorũ lactentium: nẽpe hi terrestrium ferè oĩum, q̃ uorant homines animaliũ maximẽ humidã & incrementitiã obtinẽt carnem. Atq; eã ob rem plurima inde generatur pituita. Sed ætate mediocriũ annicuorũ videlicet, vel bimorũ. Idem

Ga-

Galenus eo libro paulò antè citato, capite duodecimò attestatur. Ex animantibus, inquiēs, quorum natura ad bonos humores gignēdos aptissima est, & sues mediocris ætatis habent: qui.n.ad summum creuerint, hominib. vigentis ætatis, seq; exercentib. qui verò adhuc increscunt, ijs, quorum ætas inclinat, idonei sunt. Caro ex porcellis paruulis excrementis scatet. Quare & pedestribus animantibus suilla caro probatissimus cib. est. Et hoc quidē tametsi in vtroq; genere, tam domesticorū, q̃ agrestinū verè dicatur, agrestes tn̄ à Galeno longè cæteris anteferūtur. Atq; hinc adeò in libro de attenu. diæta c.6. sic inquit: Apri suibus domesticis in cibo sunt anteponēdi. Et lib. 8, meth. medcn. c. 2. Ex ipsis suillis carnibus optima est montana. Cuius causam Galenus lib. 3. de alimen. facul. c. 13. hanc esse tradit. Domestici inquit, sues temperie humidiores sunt, q̃ agrestes tum ob aeris, in quo degunt, humiditatem, tum uerò ob uitæ ignauiam. Qui uerò in montib. degūt, multū exercentur, ac fatigantur: præterea in aere sicciore viuunt, quapropter eorū caro est durior, nulliusq; prorsus pinguedinis, aut paucissimę particeps & alimentum, quod inde prouenit, minus habet excrementi; cōtra excrementitiū est, q̄ à domesticis sumitur. Neces-

se

ſe igitᷣ eſt, alimentum eiuſmodi nutrire valentius, q̃ alterã, ſuccumq́; gignere multò meliorem. Addit p̃terea Auicenna lib. 2. Cano. c. 146. eoſdem hyeme meliorem ſanguinis habitum cõſequi, lõgeq; ſeipſis in cibo euadere præſtantiores Ex omnib. hactenus adductis, ſatis iã liquet, hominib. ætat florentibus, fortib. ſanis, & quãlibet fortem ac vehementem actionem obeũtib. vtpote foſſorib. agricolis, meſſorib. cæteriſq; id genus operarijs modò ab oppilationibus puri atq; vacui ſint, ac deniq; ijs ẽt, qui impinguari cupiunt, ſuillã potiſſimum adhibendã. ad eiuſmodi. n. corporum cõſeruationem alimento plurimos firmo, atq; ægrè diſsipabili opus eſt. Rectè itaq; Rhazes lib. 3. ad Alman. c. 9. Craſſa, inquit, caro multũ ſeſe exercentib. conuenit, ijs vero, qui vitam in maiori ocio ac quiete degunt, ſubtilis & extenuans. Quod Auicenna quoque 3 1. doct. 2. c. 7. ita fermè ſcribens confirmat. Vehementer ſeſe exercẽtes multoque labore fatigati, firma magis & craſſa alimenta requirunt.

SECVNDA vero carnium electio a temperamento, cõcoctione, & ſucci inde geniti probitate ſumitᷣ, atq; ea quidem ratione hœdinè longe cæteris præferuntur. Nã vt Rhazes loco paulo antè citato autor eſt, temperatura ſunt mediocri,

diócri,nulli⁹ prauitatis participes,fac
le cōcoquunt,tum ſanguinem quoque
inter ſubtilem & craſſum. calidū ac fri
gidum temperatū efficiūt. Illis tñ, qui
multum exercentur,in cibo minus ido
neæ ſunt: ſiquidē alimentū,quod cor-
pori ſummittūt,forti exercitio,ſiue la-
bore celeriter diſcutit.Iuuenib.tēpera-
tis mediocri exercitio vtentib.quemad
modum ex illis quoque de quib. ſuprà
dictū eſt,magis cōueniūt.Porrò quēad-
modū hac rōne inter animalia domeſti
ca caro hędina præſtantior eſt, ſic inter
agreſtia quoque capreoli facile primas
obtinent:poſt hędinā aūt ſecundū locū
arietina ſibi uēdicat,ſi quid Rhazę atq;
Auerrhoi credimus. Quorum ille qui-
dem lib.3.ad Alman.c.9. ita ſcriptū re-
liquit. Caro arietina q̃ hędina craſſior
eſt,viresq; magis auget,ſed plures effi-
cit ſuꝑfluitates; in bonitate tñ hędinā
ſequitur carnem. Hic vero lib. 5. ſuorū
collecta c. 32. de eadem hæc ſe hæc ferè
prodidit.Poſt carnem,inquit, hœdinā
eſt arietina, atque ita oēs propè medici
ſentiunt,præter Galenum,qui arietum
carnes abominatur: perſuaſum.n. ha-
bet, uitulinam arietina longè melio-
ris eſſe nutrimenti. Sed Galenus for-
ſan hanc præſtantiam ex eo attendit,
ꝙ uitulina plurimum nutriat,& nutri
mentum eius ægrius diſſipetur, Arie-
tina

vina verò insignis humiditate p̄dita sit. Nam humidus alimētum, & distribuitur, ita ēt discutitur celerius. Locus Galeni, quem Auerrhoes citat, est (ni fallor) in libro de cibis boni & mali succi c. 12. verba Galeni sic habent: ex pedestribus animantibus caro suilla probatissimus cibus est, deinde hœdina, mox vitulina. Agnina verò humida, tum lētorem, mucoremq; in se habere censetur. Quod idem in libro de attenuante diæta c. 7. velut repetens inquit: Ex terrestribus animalibus, hirci & arietes, & genus omne ouiū, ac caprarum nō vndequaq; laudabilis sunt alimenti. Solis aūt hœdis innoxiè vtare. Agnorū eius propter insignem humiditatem est fugiendus. Ex quibus vtiq; locis fit hoc ēt perspicuū apud Rhazē atq; Auerrhoē, agnos masculos qui aliquātulum incre uerint, per arietes esse intelligendos. Id quod ipsemet Auerrhoes his verbis cōfirmare vr. Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum, &c.

Tertia, demum carnium electio siue præstantia in eo sita est, vt neq; insuaue, neq; mali odoris, neq; glutinosum quicquam gustu representent. Tales aūt imprimis vituline sūt, quēadmodum Auerrhoes loco citato ijs ferè verbis ostendit. Carnes inquit, vituline bone sunt: minus. n. q̄ boum ętate declinā

tium

tium carnes habent tum viscositatis,tũ frigiditatis,ac siccitatis,tũ odore quoque cęteris carnib.suauiores,& iucũdiores sunt.Quę certe consideratione ipsis ẽt hędinis pręferũtur. Siquidẽ in coctura hędinarum muccago, hoc est, lẽtor, siue viscositas quędam deprehenditur, quæ in vitulinis nõ apparet. Hędinę tñ vitulinis succi probitate pstant,Ex oĩb⁹ quę hactenus adducta sunt, liquido iã constat,non esse tantam inter Medicos de carnium electione cõtrouersiã, quãta prima facie apparet.Hoc quoq; scire in vniuersum oportet,quod siccorũ animalium carnes in prima ætate,quæ humidior est,præstãtiores sint,& minori, momento conficiantur. Cùm verò adoleuerint, ob siccitate ægrè concoquantur. Contra humidioribus animalibus carnes pgressu tpis cõsumpta humiditate superflua, aptiores & ad cõcoquendum & ad nutriendum fiant.Quod Galenus ẽt lib.3.de aliment.facul.cap.1. in hunc scribens modum innuere voluit. *Iis,inquit, animalib. quæ natura tẽperamento sunt sicciore, adolescens ætas ad mediocritatem ipsam cõfert: humidiorem verò natura, quod sibi ad probam ac conuenientem tẽperiem deest, id ab ętate florenti adsumit.* Nõ modo itaq; vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bobus pstãtiores, sed ẽt

hœdi-

hœdi capris: velut contra uerueces anniculi agnis lactentibus,& porci accicu li vel bimi poculis paruis. Hioc non temerè ab Auicenna. 3. 1. doct. 2. c. 7. dictum est. Oportet vt cibus, nimirùm sanitati conueniens, sit, qualis caro est, præcipuè hœdorum, vitulorum lactentium, & agnorum anniculorum.

Ex quib. oībus sequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietũ, ouiũ, boum, atq; verrium antiquorũ, nõ vndequaq: laudabilis esse alimẽti. Carnes verò vitulorum iuuenũ, agnorum anniculorum,& maialium anniculorum vel bimorum valetudini tuendę esse accõmodatissimas. Hoc quoq, ignorandũ nõ est, ꝙ carnes naturali tẽperamento sicciores, sint exliandæ: quò nimirũ ab aquæ humiditate contemperent. Elixatio. n. siccitatem tẽperat. Humidiores verò assandæ, nẽpè ut earum humiditate ab ignis calore attenuata nõnihil atq; imminuta, mediocritatẽ cõsequantur. Assatio. n. ex Galeni snīa, humiditatem modereтur. Quo fit ut carnes leporum, cuniculorum, ceruorum, boum,& capreolorum elixæ: porcellorum verò ac verũecum assæ sint ꝑferendæ. Eadem ẽt ratione in ætatibus, temperaturis atq; anni constitutionibus humidis, sicciores & assæ carnes magis cõueniunt: In siccioribus uero humidæ atque elixæ.

¶ De

¶ De cibis bene nutrientibus. Cap. VIII.

OVa recentia, vina rubētia, pin guia iura,
Cum simila pura, naturæ sunt ualitura.

Tria alimētorum genera exigua mole plurimum nutrientia his uersibus cōprehenduntur.

PRIMVM, oua recentia: de quibus Galenus lib. 3. de alimen. facul. c. 21. in eum scribit modum: Oua recentia ueteribus plurimum præstant: quippe optima sunt recentissima: uetustissima autē pessima. Quæ uerò in horum medio sunt, proportione recessus ab extremis, bonitate, aut prauitate iter se differūt. Idem lib. 1. aph cōment. 4. oua inter alimenta pleni uictus numerauit. Quam sniam Auicenna quoq; cū alijs plerisque locis, tū maximè. 4. 1. c. 1. ijs fere uerbis cōfirmat. Quandoq; est nutriens paruæ quantitatis plurimo reficiens alimento eius generis sunt potissimùm oua & testes gallinacei, quorum fere nutrimentum cum ipsorum pensatur pondere. Porrò ouorū multæ inter se sunt differentiæ. Et prima quidē penes propriam substantiam. Gallinarum. n. perdicū, & phasianorum iuuenum ac pinguiū omnibus præstant, & ad uictus salubris rationem Ouorū differētiæ.

tionem accomodatissima sunt: anatum verò, anserum, pauonum, struthiocamelorum & similium deteriora habentur. In figura quoq; ouorum aliquod bonitatis discrimen est, paulula.n. oblonga & candida reliquis, succi probitate excellere creditur, id quod vulgaris etiam his sce versiculis comprobatur.

Regula presbyteri iubet hoc pro lege teneri,
Quòd bona sint oua, candida, longa, noua,

Quin ab Horatio quoque hoc obseruatū esse et Plinius meminit, qui lib. 10. natural. histori. c. 52. ita scriptū reliquit, Quæ oblonga sunt oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Locus est li. 2. Sermonum, Satyra. 4.

Longa quibus facies ouis erit, illa memento
Et succi melioris, & ut magis alba rotundis.
Ponere.

Candida præstantiora dixit, atq; eius rei, vel inde certissimum indicium colligas, quod anatū, & anserū oua plus aqueæ naturę possideant, pallidioraq; & ob id cibo minus idonea sint. Quanquā verò oua per se quidē salubria sunt, coctura tñ ratione non parū immutantur, adeo vt interdū insalubria fieri possint: Nam quędam diutius coquuntur, alia ad mediocrem vsq; cōsistentiam, alia in aqua eousq; duntaxat, dum incaluerint, lixantur. Secundū quas differentias, alia quidem ἑφθὰ .i. cocta vocātur: alia τρομητὰ id est,

id est, tremula, alia vero rotita .i. sorbilia. Tremula itaque, hoc est, quae eatenus per coctione inspissantur, ut in manu tenentis in testa siue putamine suo tremere uideantur, oı̃um sunt praestantissima, plurimũ alimẽti & optimi succi corporibus exhibẽt, facillimeq; tum concoquuntur, tũ distribuuntur, & sanguinem cordi q̃ maxime congruentem generant. Quare ijs cum primis qui ex morbo debiles adhuc sese colligunt, senibus, & imbecillibus conueniunt, praecipuè uerò eorum uitelli. Quod Auicenna quoque in libro de uiribus cordis Tract. 2. c. 3. Vbi ex ꝓfesso de ouis agit, sic ferme scribens cõfirmat oua, tametsi cordis medicina non sint, ad refectionẽ tamen eius adsciscuntur. Nam ipsum valde corroborant, & potissimùm eorũ vitelli, dummodo sumantur ex ouis bonę carnis anium, velut gallinarũ, perdicum, ac phasianorum. Eiusmodi .n. temperatura constant mediocri cito in sanguinem conuertuntur, & post transmutationẽ parũ superfluitatis relinquunt, sanguis aũt inde genitus est subtilis ac clarus, cor maxime corroborãs, quo sit, vt ouorũ uitelli in dissolutione substantiae spiritus, & imminutione ipsius sanguinis uitalis, cęteris alimẽtis iure praeferantur. Sorbilia aũt oua tremulis minus quidem nutriunt, sed facilius sub-

ducuntur,& faucium asperitates ex vociferatione. aut ex humorū acrimonia leuigãt: humorum quoq; lentorē in pectore pulmoneq; incidunt. Oua verò immoderatio recoctura penitus densata, quę Grecis; ἑφθὰ vocari diximus,& ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, crassiusq; alimentum corpori tribuunt. Porrò iisdem ex vario præparationis modo maior adiungitur, aut bonitatis, aut prauitatis occasio: nam hæc quidē assantur, alia elixantur, nonnulla friguntur, quędam deniq; in iure coquuntur. Assa igitur elixis crassioris sunt succi, ac difficilioris concoctionis eorū.n.genuina humiditas à foci calidi tate depascitur. atq; hinc sanè eousq; assata, donec adurantur ad terrū odorem, reddant, venenosam qualitatē induunt, quemadmodum Marsilius Ficinus in li. de vita cœlitus comparanda c.22. diligenter admonuit. Solent aūt bifariam assari. aut cum putamine feruentibus cineribus integra obruuntur, aut in testis suis franguntur. Quorum hæc quidē deteriora sunt. Illa uero rursus duobus modis parantur: aut.n.tota cinere cooperiuntur, aut ex parte nuda ad prunas collocant. Quæ cinere tota obruuntur peiora euadunt, quia dēsata undiq; à circumfuso igne extima parte, fumorum exhalatio intercipitur. Nuda uerò

prunis

prunis imposita fumos exhalant, depurantur q;. Elixa assis præstantiora sunt: nam aquæ humiditas, ne foci caliditate exiccent, obsistit. Parant & hæc quoque dupliciter. Vel.n. integra caldarijs supernè infusa elixantur, vel ex testis fractis in aquã ferme feruidam cõiecta coquuntur. Quorum illa quidem, vbi penitus incrassata fuerint: deteriora habentur: testæ.n. quo minus crassities eorum attenuetur, ac fumi dissipentur, obstant & impediunt: sed sub igne, cùm liquidum adhuc coactum densatumq; nõ sit, auferantur, meliora fiunt. Hæc vero caloris penetrat, crassitiemq; attenuat, & odoris insuauitatem auertit, vnde cęteris oĩbus laudabiliora censentur. Lõge verò seipsis meliora adhuc redderent, si ad mediocrem consistentiam coctis, confestimq; à foco summotis aceti nõ nihil cũ butyro & croci momento commistum inspergerent. Quę verò, ἐπὶ τῶν ταγήνῳ.i. in sartagine spissantur, atque ob id ipsum ταγηνιστά.i. frixa nuncupantur, pessimum habent oĩbus modis alimentum, tardeque manseunt. Nam interim dum in uentriculo concoquuntur, in nidorẽ ac fumũ abeũt, secumq; admistos cibos corrumpunt, & succus inde prognatus, non solùm crassus, verumetiam prauus atq; excrementitius est. Quapropter inter deterrimas earum

rum rerum habentur, quæ concoqui ne queunt: his verò nocentiora adhuc fiũt, quæ in vetere & ferrea sartagine friguntur. In iure deniq; cocta, Isacco in dietis uniuarsalibus teste, locum inter assa, ac ea, quæ in aquam feruidam coniecta coquuntur, medium obtinent. Porrò quæ πνικτὰ, id est suffocata appellantur, elixis & assis sunt meliora. Ea Galenus ad hunc modũ parare docet: Vbi ipsa oleo ac garo & pauco uino cõspersa fuerint, uas quo continentur, cacabo aquam calidam habenti inditur: deinde vbi ipsum totum supernè obturatum fuerit, ignis substruitur, quo ad oua mediocrẽ habeant cõsistentiam. Quę. n. supra modum fiunt crassa, elixis & assis sunt similia. Quæ uerò ad mediocrem crassitiem peruenerunt, melius q̃ dura cõcoquuntur, & alimentum corpori dant præstantius. In ipsis quoq; ouorum partibus discrimẽ est. Vitellus namq; sicuti à Rhaze lib. 3. ad Almanso. c. 14. scribitur, in caliditate temperatus existens optimè nutrit. Albumen verò frigidum & glutinosum est, ægrè concoquitur, & sanguinem paruum generat, eaq; ratione adducti nonnulli, albumen debilioribus exhibendum negãt. Vitellus quoq; proprietate quadã substantiæ facile inflãmat, & in fumos abit, quo fit, vt in febribus & ægritudinibus calidioribus

non nisi probè alteratus, exhiberi debeat. Alteratur autē ex Ioannis Michaelis Sauonarolæ sn̄ia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi hoc quoq; addit. Oua proprietate quadam peculiari εὐφυΐαν. i. ingenij fœlicitatem & bonā habitudinē tribuere ijs, qui κατὰ νάματος βογατέρων ταύρου καὶ βουτύρου, hoc est, cum textura filiarum tauri. i. melle & butyro assiduè esitauerint. Sed Galen. lib. 5. de sanita. tuen. cap. 8. de cibis, ex quibus obstructio incidit, mentionem faciens, senes hortatur, à multo ouorum esu abstineant, quòd nimirum crassum lentumq; succū creent. Qui utiq; locus non simpliciter de omnibus ouis intelligēdus uenit, sed de ijs, quæ uel elixa, uel tosta penitus densata sunt: itē de frixis & ueteribus. Leonhartus Fuchsius hunc Galeni locum in Græcis exemplaribus corruptum putat, & pro ὠῶν legendū esse ὄων. i. sorborū, ὄα enim καὶ ὖοα Græcis, Galeno lib. 8. de simp. medicam. facul. c. 13. teste, sorba sunt, quę certè, ut idem tradit, adstringentem atq; adeo obstruentem facultatem obtinent. Leontius apud Constantinum Cęsarem lib. 14. de agricultura c. 17. et modū tradit, quo oua diu à corruptela seruabis, hyeme quidem in paleis, æstate in furfurib. Alij aqua abluta oua sale tenui intingūt, & sic conseruāt.

Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures aut paleas deponunt. Attamen ei, quod in muriam aut salem impositum est, pars aliqua decedet. Cæterum plenum ouum, aut nō plenum, cognosces ex immissu in aquā: defectuosum n. innatabit, plenum deorsum demerget. Eadē ēt à Columella de re rustica lib. 8. c. 6. & à Plinio lib. 10. c. 54 & 60. prodita sunt. De ouis plura Gale. lib. 3. de alimen. facul. cap. 21. & in lib. de cibis boni & mali succi, cap. 7. Paulus lib. 1. c. 83, & Aetius libro. 2. c. 132.

SECVNDVM, vina rubentia: vbi ante oīa sciendum, vinum quidē ex eorū esse numero, q̄ nostrum corpus alunt. Nā si modo quicquid alit, alimentū est, vinū etiā in genere alimentorum est ponendum. Verùm p magna eius secundū colorē differentia est. Nam hæc quidem alba sunt, alia rubra & clara; nōnulla rufa, siue, vt vulgo dicunt, citrina: quædā verò nigra, alia rursus medium inter hæc obtinent. Ex quibus oībus alba cęteris tum imbecilliora ac minus calida habentur: tum minoris ēt alimenti: nō ergo ab re capiti neruisque noxia sunt. urinam cient, & meatus aperiunt. Quòd debiliora sint, manifestissimum omnibus fit ex iis, q̄ Galenus cōm. 1. in tertiū librum Hippocratis de victus ratione

Vini differentia.

in

in morbis acutis scribit, inquiens: Vinū potens vehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit. Imbecillū contrario agit modo. Cùm igitur minus & calfaciat & caput tēter, necessariò ēt imbecillius erit. Qđ deinde minus calfaciāt, idē cōm. 6. in citatū Hipp. lib. clarissimè ostendit. Nēpe, inquit, ex uinis albis nullū ualenter calfacere pōt. Quod.n. summè calidum est, id continuò & flauū existit, veluti & quod ab ipso est fuluum, Mox ab his rubrū, & deinde dulce. Albū aūt minus quidē his oībus calfacit. Qđ verum vtiq; experientia cōprobabit, si vina eiusdē inter se territorij compareatur. Nam inter vina rubra & rufa Gallica nōnulla albis quibusdā alibi natis longè & potētia & caliditate inferiora reperias. Quare eiusdem territorij uina inter se conferenda sunt. Quòd verò uina alba minus q̃ reliqua alant, declarat ipsorum natura preterea Galenus cōm. 11. lib. 2. apho. idipsum in eum scribens modū cōfirmat: Vina aquosa (sic aūt nominant alba & tenuia) sicut aquæ simileformā hent, ita ēt uim: quare urinā cient, & minimū nutriunt. Idē cōm. 18. eiusdē lib. Vina, inquit, aquosa exiguū præbēt corpori alimentū. Sunt aūt hæc colore quidē alba, tenua vero substantia. Idē in lib. de cibis boni & mali succi cap. 11. de iisdem ita scriptum reliquit.

Vina quę aquosa tenuiq́; substātia sunt, vrinam mouent, & paucissimi sunt nutrimenti. Quòd minus ēt caput feriant, Galenus lib. 5. de locis affectis cap. 5. ijs ostendit verbis. Vinum album atq; modicè astringens, vt ventriculum robustū efficit, ita haud quaq̃ tentat caput, id qđ facere solent ea, quæ vehementes uires obtinent. Auicenna quoq; 3. 1. doc. 2. c. 8. in hunc prope modum scribens idem confirmat: Vinum album & tenue calorificis pręstat. non. n. capitis dolorē efficit, sed eundem potius, vbi fortè ex stomochi ardore initiū duxerit, humectando leuat. Cur autem cęteris caput minus feriant, eius rei causa alia non est, q̃ q̄ minus fument euaporētq;. Quod deniq; meatus aperiāt, urinamq; moueāt, Hippocr. lib. 3. de victus ratio. in morb. acut. aphor. 6. ijs verbis disertè significauit. Ad vesicam alio uino magis penetrat, vrinasque prouocat, & perpetuo perrumpit, atq; multa ad opē his morbis ferenda facit. Rationem eius rei tradit Galenus. lib. 7. methodi medendi c. 6. in eum scribens modum. Vina aquosa uires organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt. Eoq; fit, ut ēt talia vina præter cætera vrinā moueant, qñ & ipsa totum corpus celeriter trāseūt, & impetu cursus sui excrementa secum expellunt. Celeriter cer-

tè transeunt, tum quia tenuia & tepida sunt, tum quia astringũt. Tenuitate.n. & tepiditate prompte mobilia fiunt, ad strinctio aũt ipsa magis impellit. Ex q. bus iam illud quoq; elicitur, nempe alba & tenuia vina tutò exhiberi corporis intẽperie uel naturali, uel quoquo modo aduentitia biliosis: æque uerò & studiosis, & quibuscunq; caput uel naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiã extrinsecus obrepente causa, imbecillius existit: pari modò & ijs, qui calidam & humidam cerebri temperaturam obtinẽt: quippe vina potentia ita adfectis aduersissima sunt. Cumulatim.n. quemadmodum loco iam citato Auicẽna oñdit, caput humoribus vaporibusq; & caliditate replent, valideq; cerebrum perturbãt, & maturius ebrietatem inducũt. Quòd si cũ res cogat aliquando eis uti, copiosiore prius aqua diluenda sunt. Iam verò & calidiorem ventriculi atq; hepatis temperaturam habentibus, nimioque æstu & ardore, fameq;, aut mœrore vexatis, atque item in anni tempore, regione, tempestateque calida, vina debiliora magis conferunt: ut in quib. calida uina eos, qui refrigerandi sunt impẽsius calfaciant, capitisq; dolores, & febres facile inferant, neruosque lædant.

Vina verò rubra & clara, cuiusmodi Bellouacẽsia cumprimis habentur, cete-

ris calidiora sunt. Quod breuissime Galenus comm. 6. in 3. Hipp. lib. de vic. rat. in morb. acut. iis verbis significauit: vinum quod summè calidum est, id continuò & flauum existit. Eadem cęteri quoque ualentius alere, idem cõm. 11 lib. 2. apho. ita scribens attestatur: Quæ crassa sunt & colore rubea, plus alimenti habent, q̃ reliqua uina. Inest autẽ eis, & citissimè implere corpora euacuata, & ob hoc indigentia actione. Quod ita sanè intelligendum uenit, ut vina rubea ea de causa firmius alere dicantur, quòd ex ipsis plus in membrorum substantiam conuertatur. Hac ratione & nigra cęteris præferri possunt, quod & ipsa nimirum non mediocre, neque dissipatu facile alimentum corpori tribuant, Atque hinc certè non temerè Galeno comment. 18. lib. 2. apho. ita scriptum est: Crassa & fulua multò quid magis corpus alunt, sed tantum uincuntur à nigris in nutriendo plurimum quantum superant in pręstando aceruatum & uelox alimentum. Eodem planè modo & illa intelligenda, quæ ab Isaaco in diætis particularibus scribuntur: vbi uinum nigrum plenioris alimenti q̃ rubrum esse contendit. Cęterum uina quidem hęc colore rubea, ut urinam leuius, q̃ alba cient ita maiorem capiti noxam adferunt. Animalis. n. facultas
prom-

promptius q̃ naturalis aut uitalis, calido offenditur: Quia calidum caput prompte ferit, ac spiritum animalem disiicit. Spiritus n. hic subtilis, ac ut ab omni excellente calido discutiatur, idoneus est. Quo fit, ut eiusmodi uina debile cerebrum habentibus exhibenda non sint, nisi dilута, & exigua planè copia. Ab ijs uerò quibus bona cerebri habitudine ac firma sanitate frui datum est, tutius ebibuntur. Firma nanque cerebri constitutio, ut eleuatis ad sese uaporibus strenuè obsistit, ita ab ijsdem etiam minus offenditur. Vbi hoc quoque ignorandum non est, nempe motus ingeniorum in eiusmodi hominibus, si uino bono ac potente moderatè utantur, longe seipsis & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum ornandumque uberiores, & ad memoriam denique firmiores atque diuturniores euadere. Spiritus enim tenues, clari, & puri ex bono vino potius, quàm quouis alio potu generantur. Hinc est quod Theologi in contemplatione circa sacrosancta Dominicæ passionis mysteria, optima comprimis vina deligũt, quæ ob id idipsum iam passim etiam Theologica nominantur. Hæc utiliter ijs quoque dantur, qui calfaciendi sunt, vtpote pituitosis frigidisque temperamentis, crudique humoris copia refertis, *Vina Theologica.*

tis, tum ijs, qui frigidis in locis ociosius uiuunt. Dantur quoque in hyeme frigidaque & humida tempestate. His n. omnibus, ideo quod frigiditatem corrigant, & obstructiones tollant, accommodatissima sunt. Genuinum calorem refocillant, unde concoctio melior & sanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, vt quæ facilè penetrent, deducunt Quamobrem ex morbo emaciatos reficiunt, corporaque ipsorum naugent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant, & in sanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo lętitiam uoluptatemque pariunt, & robur adijciunt. Harum itaque commoditatum moderata uini potio, immoderata verò contrariorum occasionem prębet.

Vina vero rufa, siue citrina, minus quidem quàm rubea & clara, excellentius tamen quàm alba tū calfaciunt, tum nutriunt: quo fit, ut caput etiam quàm alba magis offendant, quemadmodum fusius comment. 1. & 6. in 3. Hippoc. libr. de vict. rat. in mor. acut. Galenus monstrauit. Hæc etiam alba à quibusdam uocari solent: hinc est, ꝙ quidam dicunt, uina alba cito plurimū calfacere.

Vina verò nigra minus quàm rufa calfaciunt unde minus etiam caput fe-

riunt;

fiunt: sed cùm tardius per aluum quã alba transeant, urinamque leuius moueant, uehementius etiam quàm alba caput tentant. Et hæc ipsa plenius quidem quàm alba & rufa, minus uerò q̃ rubea nutriunt, ut copiosius locis paulò antè citatis Galen. ostendit.

TERTIVM, pinguia iura: hoc est sorbilia ex insulsis carnium & præcipuè pullorũ confecta, zomoi chai zomidia Græcis, Brodia uerò vulgò appellantur. Quæ sanè cùm naturæ amica sint, citius tum conquuntur, tum per uentrem subeunt: nam quæcunque cum uoluptate assumuntur, ista uentriculus auidius amplectitur, faciliusq; concoquit: plurimum corporibus exhibent alimentum, & bonum sanguinem producunt, idque excellentius adhuc si cum similaceo pane præparentur. Si mala enim uel similago.i.subtilissima ac purissima delicatissimi tritici farina, semidalis à Græcis dicta, copiosum & laudabile corporibus alimentum præstat, ut testis est Rhazes libr.3. ad Almansf. cap.3. Tria hæc alimentorum genera, quæ exigua mole plurimum nutrire ostendimus, Auicenna quoque. 3. 1. doc.2. Som.3.cap.15.breuiter ijs ferè uerbis complexus est: Cibus subtilis, boni succi, & plurimi alimenti, est, exẽpli gratia, ut ius carnium, *Iura à carnibus*

vinum,

vinum, est, exempli gratia, ut ius carnium, vinum, & oua, eaque tum sorbilia, tum tremula. Talia.n. exigua mali plurimum nutriunt, quia maxima substantiæ ipsorum portio in alimentum transit. Vnde sequitur tandem & robur insigne conciliare ijs, qui ipsis sępius vsi fuerint.

¶ *De cibis bene nutrientibus & impinguantibus. Cap. IX.*

NVtrit triticum & impinguat,
lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, cerebella,
medullæ,
Dulcina vina, cibus gustu iucundior, oua
Sorbilia, & ficus maturæ, vuæque recentes.

Duodecim alimentorum genera plurimum nutrientia & impinguātia hoc loco referuntur.

PRIMVM, Triticum vt panem ui delicet triticeum per triticum intelligas. Hic enim Auicenna teste.2.Cano. cap.572.celeriter impinguat, præsertim si ex nouo tritico præparatus fueris. Porrò quod ad tritici temperamentum

attinet, ipsum est primi ordinis excalfacientium: non tamen nec resiccare, nec refrigerare manifestò potest, quemadmodum Gal. lib. 8. cap. 72. de simpl. medicam. facul. & post eum Paulus lib. 7. luculenter & perspicuè docuerunt. Hinc etiam Rhazes lib. 3. ad Almans. c. 2. ita ferè scriptum reliquit: Triticum moderato proximum, aut paulò calidius est, præstantia eius sumitur, partim quidem à propria substantia, partim uerò a præparationis modo. Quod quidem ad substantiam attinet, est & in tritico non parua speciatim differentia: quippe quod graue est ac densum, & in profundo flauum, copiosissimi id alimenti est, crassique succi ac lenti: contrà quod leue est & rarum & album, minus nutrit, succumque gignit grassum minus ac lentum. Atque eius rei locupletissimus idemque grauissimus testis est Galenus, qui lib. 1. de aliment. facult. c. 9. ita scribit. inter tritica plurimũ habent alimenti, quæ densa sunt, totamque substantia habent adeo compactam, vt dentibus uix diuidi queant. Talia enim exigua mole corpora plurimum nutriunt; quæ uerò ijs sunt contraria, quæque dentibus quidem facilè franguntur fractaque rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quod si utrorum pa-

rem modũ pẽdere libuerit, q̃ dẽsa sunt, multò grauiora esse cõperies. Hæc autẽ sunt, colore ẽt laxis flauiora. Explorare aũt horũ naturã non simpliciter oportet, superficiem externã duntaxat contẽplando, sed diuidendo quoq;, vt diximus, ac frangendo: multa.n.quæ extrinsecus flaua ac densa fuerint visa, rara intus, ac laxa albaq; apparuerunt. Hęc ille. E quibus sanè verbis illud ẽt sequit̃, nẽpe panem ex denso, graui, ac flauo tritico confectum, oium esse tum p̄stantissimũ, tum maximi alimenti adeoq; magis ẽt victus salubris rationi conuenire, q̃ qui ex quibuslibet alijs granis confectus sit. Panem aũt, qui ex nigro atq; inueterato tritico pręparatur, nemo affatim citra sanitatis dispẽdium mandet. Quòd si quis ei non assueuerit, etiam si minimũ sũpserit, ægrotabit. Est.n.iniucundus, grauis, cõcoctu difficilis, & mali succi. Cõtra uerò, qui ex electo tritico conficitur, non modò ad concoquendũ est facilis, sed hominum etiam corporibus est saluberrimus, ut qui sanguinem medium consistentia generet. Medium aũt Gale.lib.3.de alimen. facul.c.27.uocat, qui neq; admodum tenuis est, neq; aquosus, neq; vehementer crassus. Verùm hactenus de tritici secundum substantiam electione hæc dixisse huic sermoni, in quo præstantiam inquirere instituimus,

stituimus; satis sit, nũc reliquũ est, ut de preparatione nonnihil etiam dicatur. *Sciendum* igitur, ꝙ oĩa, quæ ex farina tritici friguntur, crassi sint succi, & tardè transeant, iecorisque meatus, per quos fertur alimentum, obstruant, lienis imbecillitatem augeant, calculus denique in renibus gignãt. Quòd si tñ cocta bellè fuerint, atq; in sanguinẽ mutata, admodum nutrient. Triticũ verò elixum, graue & concoctu difficile est edulium, & inflationes creat. Vires tñ habet magnas, si sic sumptum concoquatur, nutritq; validè corpus, ac robur insigne ijs qui ipso usi fuerint, conciliat, ut lib. 1, c. 14. de Alim. fac. & in lib. de attenuante dieta. c. 5. testatur Galenus. Concocto autem inter panes sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati, & pulcherrimè subacti, quiq; in clibano igne moderato fuerunt assati. Nã ignis ardentior primo statim occursu superficiẽ externam circumurens in testã nondum induratã, acciditq; duplici nomine prauũ panem fieri: priori quidem, ꝙ partem internã habeat crudam atq; illaboratam: posteriori verò, ꝙ externam siccam habeat, ac preassatam ac testaceam. Porrò ignis moderato remissior, panem minus bellè elaborat, sed ipsum crudiorem relinquit: & maximè partem oẽm eius internam. Qui aũt in igne moderato, largiori

spatio

spacio per toto seipsos æquabiliter affa- fuerint, ij tū bellissimè in uentriculo concoquent, tum ad cęteras actiones, q̄ coctionem consequuntur, erunt, accommodatissimi. Pessimi autē panes ij sunt habendi, quib. nihil memoratorū antè, adest. Plura Galen. lib. 1. de alim. facul. c. 9. & infrà capit. 24. huius opusculi.

SECVNDVM, lac, quod de eo lactis genere cum primis intelligendum videtur, quod ὀξύγαλα Græci, Arabes adohoc vel adahone, Barbari verò balbucam nominant, i. lac acidum ebutyratum, Germanicè *Botermelc*. Gallicè *Lait ou beurre*. Hispanicè *Leche de manteca*. Hoc enim cum plane calido siue recenti sumptū tū corpora maximè impinguat. Verùm cùm frigidum sit, ac crassi succi, non simpliciter oībus, sed ijs solis, qui id probè concoquant, exhibendum est. A ventriculo. n. qui quauis de causa frigidior est, minus belle conficitur: à tēperato verò, q̄uis egrè conficit tñ aliquantum. Contra ventriculi iusto calidiores, siue ab initio tales fuerint, siue à quapiam causa postea in eā temperiem sint adducti, pręterq̄ q̧ nihil ab huiusce modi edulijs lędunt, cōmodo ēt aliquo fruunt. Sed de hoc copiosius Gale. lib. 3. de alim. fac. c. 15. Intelligi ē: de lacte caprino pōt, de quo c. 7. abundè diximus.

Caseus recens. TERTIVM, Caseus infans siue recens:

cens, de quo Dioscorides lib. 2. c. 63. ita scriptum reliquit. Caseus recens sine sale sumptus alit, stomacho utilis est, & facilè in mēbra delegatur: corpus auget, aluum modicè emollit: alius tñ alio prę stantior, pro natura lactis, à quo conficitur. Eadē ferè tradit & Auicen. 2. Can. c. 127. Et si uerò caseus iam dictus abundanter alit & corpus impinguat, nihilo minus tñ & ipsius esum consequunt no cumēta illa, q̄ c. 7. recēsuimus. Quare ad scđæ ualetudinis usus inutilis habetur.

QVARTVM, Testiculi, quod primo quidē de gallorū sanguinaroū testiculis intelligendum est. De illis. n. Galenus lib. 3. de aliment facult. c. 5. in eum scribit modum: Gallorum gallinaceorum altilium testes & suauissimi sunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum ubi supra cap. 6. Soli gallorū gallinaceorum testes vndequaq; sunt præstantissimi, & potissimum eorū, qui saginati fuerint. Et multò clarius adhuc c. 20. eiusdē libri, Gallorum, inquit, gallinaceorum testes sunt pstantissimi, præcipuè altilium & multo magis, si cib. eorum, quo sunt nutriti, seroso lacte fuerit imbutus: nā & boni sunt succi, & ualidè nutriunt, & ad coquendum sunt facillimi. Quin etiā Auicenæ testimonio. 2. Cano c. 719. eadem cōfirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicen. 4 1. *Testiculi.*

c.1.teste, plurimum nutriũt. Deinde verò intelligendum ẽt de teſtib. ſuum iuuenũ mediocriter pinguium, qui nōdũ coierunt. Nã quanto ſuum caro alijs eſt pręſtantior, tãto horũ quoq; teſtes aliorũ aiantium teſtibus ſunt meliores, quẽadmodũ diſertè admodũ Gal. lib. 3.c.6. de aliment. facul. demonſtrauit. Illud quoq; hoc loco ignorandũ nō eſt, nẽpe adultorum animalium teſticulos, in quib. ſemen iam fermẽtatum eſt, ad coquendum eſſe difficiles, ac mali ſucci, Iuniorum uero, quę nondũ coierunt, & in quibus ſemen nondum fermentatũ eſt, pręſtantiores ſunt, & laudabile corpori tribuunt alimentum, ſi belle cõficiant. alij magis, alij minus, pro ea proportione, quam in carne ineſſe diximus.

QVINTVM, porcina caro, de cuius præſtantia & effectu ſatis ſuperq; diximus capite ſeptimo.

SEXTVM, Cerebrum, de quo copioſe admodum Galenus lib. 3. de aliment. facult. c.7. in eum ſcripit modum, Cerebrum omne, cibus eſt pituitoſior craſſiq; ſucci, & tardè permaneas, ac ad coquendũ difficilis. Non minimũ ẽt cerebrũ omne ſtomacho nocet. Quidã aũt ipſius mollicie decepti, ipſum ægrotis exhibent, cum præter alia nauſeam etiã concitet. Quinimo, cùm cuipiam à cibo vomitum mouere vis, huius partẽ pinguiter

guiter conditam, postremis epulis edendam exhibe. Illis vero caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos ueteres ἀποσίτους appellabãt. Meritò igitur nemo cerebrũ ab alijs epulis mandit, cùm oẽs ipsa experientia docti, sciant ipsum nauseam excitare. Iure etiã pleriq; cum origano mandunt, uti nonnulli cũ sale uarijs modis apparato, q̃ppe cùm crassi sit succi, & excremẽtitium oĩno fit accõmodatis, qñ cum incidentibus, & cal facientibus fuerit paratũ. Si tñ recte cõficiatur, alimentũ corpori prestabit non contẽnendum. Hec ille. Sunt ẽt qui cerebrum, priùs q̃ mandatur, super craticulam probe inassandum esse moneãt. q̃d scilicet eius immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigatur ac temperetur. Rhazes lib. 3 ad Almans. c. 11. hoc etiã adiungit, nẽpe, cerebrum calidæ quidem tẽperature hoĩbus in cibo esse utile, frigidioribus uero, quiq; uitã frigidis passionibus obnoxiam degunt, aduersissimum. Neq; id quidem temere. Quippe similibus, ut testis est Galenus cùm alibi sepius, tum precipuè lib. 1. de sanitate tuen. c. 10. quilibet excessus augescit, contrarijs emẽdatur ac minuit. Vt aũt summatim de cerebro perstringam, ad victus salubris rõnem parũ accomodum est, quare ex interuallo potius ac parcè, q̃ assidue atque affluenter

eo uescentur, qui sanitatis tuendæ curã susceperint. Quorundã tñ animaliũ cerebrũ ceu medicamentum ualet. Sic cerebrum capreoli aduersus uenena, & uirulentarum bestiarum morsus remedio est. Terrestris leporis inassatum cerebrũ manditur iuuãdis tremoribus, qui ualetudine cõtracti sunt: affrictu aut cibo facilem infantib. dentitionẽ præstet. Quidã ẽt aduersus metũ utiliter edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in uino bibendum datur cõtra serpentium morsus, sanguinem à cerebri meninga profluẽtem sistit, & in cibo cerebri substantiam auget, vnde & his, qui tardiori leniori q; ingenio ac mente sunt, prodesse dicitur. Quod ad electionem attinet, Animalia uolucria exiguũ quidem habent cerebrum, sed ipsum tñ tãtò pedestrium cerebro est præstantius, quãtò & siccius uolucrium aũt ipsorum, montana cerebrũ habent quàm palustri præstantius, pro aliarum oĩum partiũ proportione. Porrò ex pedestribus animalibus Auicenna agninũ præfert, post hoc uerò uitulinum præcipue commendat 2. Cano. cap 129.

Septimum, medulla: de ea Galenus lib. 3. de alimen. fac. cap. 8. hæc prodidit: Medulla, inq̃t, quæ in ossibus inuenitur, cerebro est dulcior, iucundior, ac pinguior, adeò, ut si ea inter se cõparando

rando gustes, putaturus sis cerebrum austerũ ẽt aliquid in se habere. Porrò medulla nauseam prouocat, si liberalius sumatur, quemadmodũ & cerebrum: nutrit tñ & ipsa, si probè conficiatur Auicenna cum seminib. & pipere condit. 2. cano.c. 496. Quod delicati quidam lurcones, & artis obsonatricis periti faciũt cydonijs & passulis, Laudatissima est ceruina, mox uitulina, post hanc taurina, dein caprina, & ouilla. Diosco. li. 2. c. 69.

OCTAVVM, Dulcia uina, de quibus infrà cap. 11.

NONVM, cibus gustu iucundior, talis.n. non exiguum corpori tribuit alimentum queãdmodum Hippocrates ẽt lib. 2. apho. 38. monet, ubi sic scriptum reliquit, Paulò deterior & potus & cibus, uerùm iucundior, melioribus quidem, sed iniucundioribus præferendus est. Quam sñiam ipse exponẽs Galenus, Quæcunq;, inquit, cum voluptate assumuntur, ista uentriculus arctius amplexatur, & facilius concoquit. Refugere aũt consueuit ea, quæ iucunda & insuauia sunt, vtpote quæ uel nauseas vel inflationes, uel fluctuationes pariãt, quod quidem in plurimis etiam ijs qui boni sunt succi cibis, accidit. Quando uerò paulò fuerit deterior, tunc in ijs qui libenter hunc assumunt, non modò non etiã deterior, sed qñq; melior redditur

Oua sorbilia. DECIMVM, oua sorbilia, quæ sane præcedenti capite parua mole plurimum alere ostendimus.

Ficus. VNDECIMVM. Maturæ ficus: De quibus Simeon Sethi hęc tradit. Ficus admodum nutriunt, carnem tñ non compactam, neq; firmã generant, ceu panis & suilla, sed sublaxam ac subinanem, ut fabæ. Ventrẽ flatibus implẽt, nisi probè concoquantur, Minus uerò cæteris sapo ris sunt mali succi, & uentrẽ proritant, & facilè exeunt. Et statu dignam abster gendi facultatẽ obtinẽt, quo fit, ut post ipsarũ esum nephretici multas arenas excernant. Maturæ ficus nihil propemo dum oino lædunt, proximeque ad caricas accedunt, multaque cum illis utilia habent. Si quis tñ largius esitauerit, in vna re ab eis ostendetur quandoquidẽ sanguinem non admodum probum gi gnũt: quo fit, ut ex ipsarũ usu pediculo rum multitudo proueniat. Oportet aũt post usum ficuum alimentum qđ incidat & extenuet, ingerere. Ad hæc fici pulmonem & thoracẽ iuuant. Aiunt in super contra uenena facultatem habere si quis singulis diebus ieiunus ijs utat. Caricę pectus iuuãt, & ad tusses faciũt, utinam cient, satisq; nutriunt, corporis etiã bonã habitudinem efficiunt. Ante cibum sumptæ uentrem irritant sed nisi celerius uentrem pertranseant nõ bo

num

num sanguinem gignunt. Quapropter si ad satietatem usq; crebro edātur, scabiem & pruritum excitāt. Cibus aūt bonus est, & aduersus uenena remedium, sicū nucibus aut amygdalis comedant. Renes expurgant, & iecoris lienisq; obstructiones auferunt, uerum calfaciūt, & sitim inferunt, & flauam in calidioribus temperamentis bilem procreant. Addit Galenus: Iecori lieniq; inflammatione obsessis esse noxias quemadmodū & ficus, non peculiari quadam & eximia facultate, sed cōmuni ratione dulcium oīum ciborū ac potuū: obstructis aūt illis, aut schirro adfectis, ipsas ex sese nil cōmodare, nec officere, sed medicamentis incidentibus ac extenuantib. & abstergētibus mistas, nō mediocriter iuuare. Proinde nonnulli medicorū in dictis lienis, ac hepatis affectib. exhibēt ipsas lōge ante cibū cū thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut satureia, aut calamintha, aut origano, aut hissopo. Ad eundem aūt modum, si caricæ cum alio quopiam eorū, quæ facultatem habent acrem, aut oīno incidēdi ac extenuandi, assumātur, iuuabunt nō solum sic affectos, sed etiā sanos. Siquidem iecoris meatus, per quos fertur alimētum apertos esse nō ægrotis modò, sed sanis ēt est tutissimum. Ad eū igitur modo uulgo ficubus cum attenuanti-

bus, sale, aceto, & garo præparatis, uescuntur, ꝙ ipsas utiles esse experientia didicerint. Plura Dioscorides lib. 1. cap. 144. Galen. lib. 2. de aliment. fac. c. 8. Paulus lib. 1. capite. 81. & Aetius lib. 1.

Vuæ. DVODECIMVM, Vuæ recente. i. dulces maturæ. Nam ficus & vuæ, quemadmodum inter fructus autunales principatum obtinent, ita fugacibus oibus magis nutriunt. minimeq; parui succi habent, præsertim cùm exactam maturitatē fuerint adepta, Porrò ꝙ ipsa nutriunt, maximo argumento suut ij qui vinearum fructus custodiunt, qui cùm duobus mēses solis vuis ac ficubus, quorum custodiæ presuut, vescātur (nisi fortè panis quidpiam cum illis addāt) corpulenti ɰ̄ admodnm fiūt: At caro, quæ ex ipsis gign.t, haud quaq̄ est firma ac densa, quemadmodum ea, quæ ex carnib. fit: sed laxa est ac prehumida: ob id celeriter ēt, cū vesci ipsis desierint, constringitur ac cōsidet. Verùm vuæ minus alunt q̄ ficus, maximumq; id ipsis inest commodum. ꝙ velociter subeant Quocirca, si nō hæserint, grauiter lædunt: neq; n. recentiæ bellè concoquuntur, & dum in iecur ac venas distribuunt, succum crudum generāt, qui non facilè in probum sanguinem mutetur. Vinaceorum siue nucleorum substātia sicca est, & quodammodo austringens, oi q; intestina

testina peruadit, nihil quod sensu depre hendi queat, à sese mutata. Vuæ uerò tã tisper à collectione dum membrana ex trinsecus ambiens detumuerit, pensiles aeri expositæ, neq: sistunt uentrem, neq; proritant minusq; flatibus implent, cæteris aũt facilius cõcoquuntur, & meli⁹ nutriunt. Non parua aũt est inter vuas differentia, ꝙ aliæ sint dulces, aliæ acidę, aliæ austeræ, aliæ deniq; quæ nullam vehementem hẽant qualitatẽ, uocãt aũt ipsas uinosas. Cæterũ q̃ dulces sunt, succum habent calidiorẽ, & ob id sunt sitibundæ: austeræ uerò & acidæ frigidiorem: uinose aũt locũ inter calidum ac frigidũ obtinẽt. Aluum subducunt dulces, & maximè si sint humidę. Oĩum qui dẽ certè vsus (si quis moderatè sumat) est tutissimus, quum natura fuerint carnosæ, ac maturæ, siue in uite summam maturitatẽ obtinuerunt, siue quod maturitati deeret, ex consequenti suspensione sint adeptæ. Vuæ quæ albę sũnt, vehementis aluum turbant & subducunt, magisque stomachum inflant, q̃ nigrę. Oẽs verò ciborum appetentiam excitãt, Venerem. Conuenit cùm eduntur membranam & nucleos expuere, ꝙ difficulter conficiantur, quemadmodum luculenter, & perspicuè docuit Galenus lib. 2. de aliment. facul. cap. 9. & lib. 1. de locis affect. c. 4. & post. n. Simeon Sethi in

Syntagmate de cibariorum facul. Cęterum vuæ recẽtes, è quibus vinacei exempti sunt, & celerrima pertranseunt, cibisq; alijs pręeunt, si in ventriculum purum inciderint, & sumptę primis epulis fuerint. Quòd si sumptæ post alios cibus fuerint, aut ẽt prauũ succũ in uẽtriculo offenderint, celerrimè unà cũ alijs cibis corrumpuntur. Idẽ de alijs quoq; fructibus aluũ subducentibus intelligẽdum. Si cui viridibus ac recentibus uuis uesci placuerit, ad horã ferè in aqua feruida ut maceret, ac frigida, deinde abluat oportet prius, q̃ mandere ipsas aggrediatur: quæ.n. ita præparentur innoxiæ fiunt. Vuas, quæ subtilem ac tenuem habeant corticẽ citius, deorsum concedere, minusq; ventrẽ flatibus implere: his verò cõtrarias contraria operari, Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 20. autor est. Vuæ acerbæ atq; immaturæ, frigidæ & humidæ sunt, vẽtrem cõstipãt, stomachum corroborant, & caliditatẽ à flaua bile ortam sedant, sed parum nutriunt. Succus inde expressus, qui Græcè uocatur ὀμφάκιον vulgo Italorũ & officinis Agresta, bibĩt ad recentẽ sanguinis excreationem, etiam si rupta parte aliqua contingat: sed pauco & aquatiore est utendum. Plurimis verò ante diebus inueteratus, cumq; stillatitio rosarum liquore decoctus atq; exhibitus,

nauseantibus, & his qui cibaria in uentriculo non retinent, succurrit. In cibo astringit, bilioso alui profluuio & dysenteriæ proficit. Sunt præter has ẽt vuæ siccæ, quę, ꝙ in siccando Solẽ patiantur & ignem passę siue passulæ uocant: hæ sũt alijs vuis calidiores, stomacho gratiores. Valẽtius alunt, sed minus subducũt aluum, eademque fermè cum alijs vuis habent rationem, q̃ caricę cum ficubus. Multæ.n. fiunt dulces, acerbę aũt oĩno paucę. plurimæ uerò ex dulci & austera qualitate sunt mistæ: quanquam dulces nonnihil quoq; austeræ qualitatis habent, & austeræ dulcedinis. Cęterùm vt dulces temperamento sunt calidiore, ita austeræ frigidiore. Ad hoc, austeræ stomachum roborant, & uentrem constipant, & his multo magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipsas constitutionem dulces obtinent, ut quę nec stomachum dissoluant: nec aluum subducant. Dulcibus tñ, ut uis quędam semper inest contemperandi, ita & mediocriter detergendi, quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes, quæ os uentriculi infestãt, obtundunt, bellè nutriunt, exacinatæ pectus & pulmonẽ iuuant, stomachum, iecur, & lienam corroborant. Cum nucleris manducatæ conducũt intestinis. Est tñ præstabilius nucleos expuere, ꝑꝑ duritiẽ & terrã ip-

 sorum

sorum essentiam. Vuæ passæ pingues septam drachmarum pondere, per sex dies sumptæ ab ieiunio, purgant phlegma. & sanguinē abundare faciunt. Tota substantia familiares sunt hepati, & vsu crebro consuetæ. Nutriunt. n. ipsum & impinguant, sanguini bonum colorem præstant, & humores percoquunt. ob id felicissimè exemptis uinaceis, miscētur medicamētis hepaticis. Sed si paulò largius sumantur, incendunt & exurunt sanguinem. Præstantiores aūt sunt quæ tum pingues sunt, tum corticem habēt tenuē, dulcioresq́;. Passulæ minus quidē q̃ caricæ uentrē mouēt absterguntq́; stomacho tñ magis accommodant. Plura Galen. lib. 2. de alimen. fac. c. 9. & 10. Paul. lib. 1. c. 81. Aetius lib. 1. Simeon Sathi in Syntagmate. Rhazes lib. 4. ad Alman. c. 20. Auicen. 2. Can. c. 737. Auerrhoes. 5. collectam. cap. 37. Rabbi Moses Trac. 3. ad Sultanū Babyloniæ. & Iacobus Syluius lib. 1. de medicam. simpl. natura. Ex quibus sanè oībus sa[illegible]liquet, quæ de recētibus hoc loco di[illegible]ūt vuis, ea etiam de passulis esse intelligenda.

¶ *De boni vini proprietatibus.* *Cap. X.*

VIna probantur odore, sapore, nitore, colore.

Si bona vina cupis, quinque hæc laudantur in illis:

For

Fortia, formosa, & fragrantia, frigida, frisca.

Quatuor generalis boni uini differẽtias primus uersus complectitur, cuiq; eę omnes insunt, idipsum vulgari ioco, nimirum ob colorem, odorem & saporem, *Cos*] appellari solet.

Prima quidem Odor est. Vinum.n. instar aromatis vnguentiq; suaueolens, Constantino Africano lib. 5. Theorices cap. 28. teste, alimentum corporis suppeditat non mediocre, succum gignit laudabilem, partes principes facultatũ, ceu frõtes corroborat, facultates animamq; exhilarat, spiritus quoq; tenues adauget, ensq; languidos tantumq; non exolutos reficit & recreat: quo fit, vt solo ẽt olfactu λειποθυμίᾳ languentibus sæpe animum reuocet. Iucundo.n. odore, queadmodum in libro de alimẽtis Hippocrates testatur, vires celerrimè reficiuntur. Contra, quod fœtidũ est, natura abominatur: Spiritus nanq; crassos & melãcholicos, & malum succum generat. prauamq; fumorum qualitatẽ sursum transmittens capiti dolorẽ infert. Humani verò siue Ioãnitius de uini differentia, quæ ab odore sumitur, in supplemento cõm. 1. Galeni in lib. 3. Hipp. de vict. rat. in morb. acut. in hunc fermè modum scriptum reliquit: Vinũ boni *Vina. odor.*

odoris succū quidē gignit laudabilem, sed cùm calidiore sit tēperamento subtilioreq; substantia, corpus celeriter calfacit, & caput uaporum copia infestat. Quod uero non boni odoris existit, sed ferientē quandā & insuauē nactum est qualitatem etsi paruū procreat succū, capiti tñ ob frigiditatem & crassitiem suam minorē noxā suggerit. Quod nullo deinde pacto odorem habet, sed est aquę instar inodorum, hoc ipsum, cū insigni crassitudine pręditum sit, tñ abest ut caput offendat, ut ei ne uapores quidem aut fumos cōmunicare possit.

Vini sapor. SECVNDA, Sapor: quod praecedente capite de iucundiore cibo diximus, si ad iucundiorem ēt uini saporem trāstuleris, nihil erit quod nos de ipso nouū dicere oporteat. Etenim & hoc quoque cum uoluptate assumitur, auidius à uētriculo attrahitur, & melius nutrit. Nō ignorandū tñ hoc loco, quod & uini secundùm gustādi qualitatem permagna sit diuersitas. Dulcia. n. eodem Constantino teste, plus alijs nutriunt, sanguinē crassiorē generāt, uentrem humectant, concoctioni renitūtur, & sitim excitāt. Pontica siue αυπτικα stomachum quidem corroborant, uentrem constipant, & intestinis conueniunt, sed in thoracis pulmonisq; ęgritudinibus, in quib. spiritus detinetur, inhabilia sunt, neq; facilè

cilè concoquuntur. Acerba, quæ etiam Στύφοντα sunt, hoc est, quemadmodū infrà cap. 44. ostenditur, urinam prouocant, crassos humores incidunt atq; dissoluunt. Amara minore caliditate participant.

TERTIA, Nitor: siue splendior, qui sanè non ipsius modo uini, sed etiā spirituum, qui inde ortum habebunt, subtilitatem arguit. *Vini niter.*

QVARTA, Color. quod. n. ad uini nutrimentum attinet, non parua eius secundùm colorē differentia est. Rubicundiora namq; (si ipsis cętera o'a antè pariter adfuerint) potentius q̃ alba nutriūt; atq; ea de causa macris etiam q̃ alba cōuenientiora sunt. Contrà uerò obesis ac pinguibus alba magis conferunt. Verū de hac uini differentia cap. 8. abundè diximus. *Duo*] sequentes uersus quinq; species boni uini notas continent. Quarū prima quidem, ut sit forte: fortitudo uero ex effectu deprehenditur. Vinum. n. potens Galeno cōm. 1. in lib. 3. Hipp. de uict. rat. in morbis acu. teste, vehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit. Idem ēt cōm. 2. incitatum Hippocratis librum, ijs confirmat uerbis: Fortia uina vehementer calfacientia, caput humorib. uaporibusq; & caliditate replent. Eiusmodi namq; vina præterquā quod non mediocriter corpus alunt, spi- *Vini color.* *Vinum forte.*

rituum ẽt non exiguam copiã generãt. Abstinẽdum tñ ab ipsis, nisi diluta sint, ijs potissimum, qui debile cerebrum habẽt. Cùm enim uaporosa admodũ sint, facilè caput grauent, eaq; occasione cerebrum offendunt.

Vinum formosum. SECVNDA, ut sit formosum: Vinũ enim formosum siue pulchrum maiori cum uoluptate assumitur, probius concoquitur, & facilius in corpus distribuitur, promptiusque nutrit.

Vinum fragrãs. TERTIA, ut sit fragrans. Vinum.n. fragrans, siue suaueolens & aromaticũ, uires maximè roborat, &, vt paulò ante dictum est, spiritus tenues generat.

Vinum frigidũ. QVARTA, ut sit frigidũ. Nam uinũ actu siuè φαντασία frigidum esse debet, non aũt facultate aut potentia. Quo.n. ab externo aliquo calido incalescit, hoc rarius statim & tenuius penetrantiusq; ut oĩa subeat, redditur: qua ratione nisi quis ipsum parcissimè sumpserit, citius inebriat, neruos debilitat, & caput lędit.

Vinum friscũ. QVINTA, ut sit friscum, siue leue, Tale aũt cùm primis censendũ, ꝙ effundendo sonũ efficit, spumãq; agit in medio tenuẽ, ac facile labilẽ ceu euanescentẽ, uel ꝑ cuius susuram modo sursum, modò deorsum discurrentes conspiciũtur ἄτομοι, id est minutissima quædam corpuscula, qualia in Sole uidẽtur, quũ per fenestrã radios ac lumen immittit.

Nisi

Nisi.n.ita affectum fuerit, pendulum a.citur, ac multò etiam magis, si penitus sono atq; atomis destituatur. Quod uerò spumã habet cũ magnis ampullis ad scyphi latus diu hærentibus, debile siue dilutum esse dignoscitur.

Annotatiuncula.

In tertio uersu παρόμοιον est, nam singula eius uerba similiter incipiunt.

¶ *De uino dulci et albo.* *Cap. XI.*

COrpora plus augent tibi dulcia, cãndida uina.

DOCETVR hoc uersu, cãdida & dulcia uina, si ipsis cætera quoq; adfuerint, cũ q̃ reliqua maioris esse nutrimenti. Cuius quidem rei causa dulcedini attribuenda est. Nutrimentũ.n.hominis, ut copiose admodũ lib 4. de simp. med. fac. c. 14. Galenus monstrat, dulce, aũt dulci permistũ esse oportet. Quippe dulcia, cũ naturę sanguinis nostri & carnis proximè cõgruant, nõ solùm ori & palato, uerùm & alijs plerisq; uiscerib. accepta sunt ideo, ut ab illis auidissimè excipiãtur. Vngunt.n. implent, & restituũt erosas particulas. Atq; ita sanè fit, ut uina quoque, quæ ca. 8. in numero corpus nostrum alẽtium posuimus, quo dulciora sunt, eo magis nutriant. Quod ẽt Auic. testimonio cõfirmatur, qui 2. I. doct. 2. c. 8.

Vinum candidũ & dulce.

c.8. ita ferè scriptum reliquit: Vinũ qđ crassum simul est & dulce, ijs potissimũ cõuenit, q corporis robur ac molẽ sibi parare studẽt. Idẽ trac. 1. 2. cãn. c. 3. causam cur dulcia plurimũ alant, hanc esse tradit, Nẽpe quod dulcibus natura delectetur, & quæ uisceribus inest trahendi uis, eadem auidissime rapiat. Quanq̃ uerò hic uersus de omni uino dulci rectè intelligitur, mediocre tñ, quod summũ dulcedines gradum non attingit, perferendum est. Nam quæ excellenter dulcia sunt, quale Apianum est, quod muscatellum siue muscatellinum vulgo dicitur, sanguinẽ corrumpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex uentriculo, priusquam concocta & a superfluitatib. secreta sint: exugit atq; attrahit: quare sanguis serosis & crudis expletur humoribus, adeoq; ut ebulliat atq; putrescat, idoneus efficitur. Neq; id solum de vino, sed & de omnibus extremè dulcibus æstimandum est. Ad hęc, dulcia oĩa, quę sumuntur immodicè, corporibus ad patiendum paratis triplex nouę genus important. Quorum primũ quidem est fastidium: dulcia.n. caliditate atq; humiditate sua os uentriculi leniunt ac leuigãt, illiq; affectionem inanitioni ac corrugationi, famis causæ, contrariam inducunt. Secundũ, uelox inflãmatio atq; in flauã bilẽ conuersio: ad cuius generationem

tionẽ dulces humores oẽs idonei sunt. Quò fit, vt oĩum horũ maximè mel bilescat, quod dulcissimũ sit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & sitim faciunt ꝑꝑ turm caliditatem, tũ crassitiem, nec conferũt fabricitantib. neq; biliosis: quemadmodum Galenus cõm. 2. in libr. 3. de vict. rat. in morb. acutis luculẽter & perspicuè docuit. Tertiũ, hepatis atq; lienis obstructio. Hęc. n. viscera, dulcia uehementer appetũt, eaq; ante perfectã concoctionem ad se vna cũ fęcibus trahũt, & maximè hepar, unde facilius ẽt in obstructionis periculũ adducuntur, crassa nimirum substãtia, in qua dulcis sapor fixus, ac fundatus est ad hoc cooperante, ut testis est tracta. primi, secundi Canon. cap. 3. Auicenna. Eadem ratione reliquis etiam lotiũm minus citant ac profundunt. Ceterùm aduersus iã dicta tria incõmoda acida cũprimis remedio sunt. Appetẽtiam. n. aciditate reuocant, inflãmationem frigiditate restringunt, obstructiones substãtię subtilitate recludũt. Et licet vina aliaq; nutrimenta dulcia hepar atq; lienem obsepiant, in pulmone tñ contrarium operantur: hũc. n. ab obstructione liberãt. Nam in descensu per οἰσοφάγον, qui Arabibus Meri appellatur, nihil ad ipsum à dulcib. resudat nisi subtile: neq; sanguis ex reb. dulcib. genitus ad pulmonẽ penetrat, nisi

prius.

priùs in hepate deputatus, atq; in corde tenuatis fuerit, quemadmodũ idipsum Gale. cõm. 2. libr 3. de vict. rat. in morb. acut. clarissimè ostendit. vina item dulcia minus inebriant. Cuius rei grauissimum habemus testem Hippocratẽ, qui lib. 2. de uict. rat. in morb. acu. apho. 2. in eum scribit modum: Vinum dulce vinoso minus caput grauat, minusq; mentẽ ferit. Rõnem reddit Macrobius. lib. 7. c. 7. Saturnal. Ex dictis iam oĩbus colligitur, corpori, quod vel naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrinsecus ob repente causa externuatum est, uinum dulce cumprimis, & crassum, ac sufficiẽter coloratum exhibendum esse. Hoc. n. euidenter nutrit, substantiamq; corporis depditã restituit, & impinguat. Sed corporis obeso ac pingui uina tenuia, odore & sapore iucũda subalbida, & moderate fortia, magis ex usu sunt. Sitis restinctioni adhibendum est vinum albũ, tenue ac debile. Hoc. n. non refrigerat solum, sed ualidè ẽt humectat, quò fit, ut sitim ẽt facilius depellat: & quanto sitis vergentior fuerit, tanto illud cõuenientius sumitur. Ad spirituũ verò & uirtutum tum instaurationem, tum roborationẽ, uinum subtile, odoratum, sapore gratum, colore moderatum, & sufficientis fortitudinis utilius bibitur, idq; cũ pauco cibo. Porrò affectus thoracis ac

pul-

pulmonis, qui diuturni sunt,& sine febre, à uinis mediocris substãtiæ, & sapore dulci, multum iuuantur, & potissimũ qui humoris per sputa expectoratione purgantur, quemadmodum copiosius in libro de attenuante dieta cap. ultimo Galenus docet. Eadẽ ad alui subductionem perquam utilia habentur.

¶ *De vino rubeo.* *Cap.* *XII.*

SI vinum rubrum nimium quandoque bibatur,
Venter stipatur, vox lipida turbificatur.

Hic recensetur duo incommoda ex immoderata vini rubri potatione.

PRIMVM, ventris constipatio: cuius rei causam nonnulli hãc assignant, nempe quod vinum rubrum, si cætera consentiunt, reliquis impresius tũ calfaciat, tum alat: ac caliditatis quidem ratione magis desiccet: ratione verò nutritionis auidius à natura detineatur. Alij verò ad immodicam vini rubri styptici, siue pontici assumptionem referunt. Hoc enim cùm cõstrispandi, dẽsandi, & astringendi vim hẽat. non solũ ęgrè in corpus distribuit, sed aluum quoq; supprimit. *Vinũ rubrum nocuum.*

SECVNDVM, gutturis & faucium exasperatio, siue raucitas. Eam.n. vina quædam impense rubra siccitate & ter- *Faucium exasperatio.*

rena

rena essentia sua efficiunt. In horum nu mero uina quoq; rubra Brabantię reponenda sunt, Nam & ipsa sane ob siccitatem & terrenam essentiam fauces exasperant, idq; potissimũ faciunt cum adhuc musta sunt, aluum tñ nõ cohibent. Musta.n. admodum rubẽtia uentris soluendi vim habent, & hoc quidẽ ex multa terrenæ fęcis admistione Hæc.n. propterea quod nitrosa ac salsa qualitate prædita sint, intestina mordicãtes & abstergentes alui subductionem moliuntur. Ab eiusmodi igitur dũ musta.i. turbida sunt ac feruent, abstinendũ est: Ex quo.n. mordicant, mordax ẽt fumus ab ipsis resoluitur, qui ad cerebrum sublatus, oculos acrimonia sua corrodit atq; rubefacit. Idẽ de mustis quoq; Brabantiæ, siue ea rubra, siue alba fuerint, æstimandum est. Causa autẽ, cur fumus iste mordicet, ex eo est, ꝙ vinũ, unde dissoluitur, sit mordicãtium. Oportet.n. similem esse defluxum subiectę substantiæ, vt comment. 14. lib. 1. aphor. & com. 2. lib. 3. de vict. ratio. in morb. acut. Gale. clarissimè ostendit. In uniuersum, vina crassa pontica siue ϛυπτικὰ, rubra uel nigra opportunè ad retentoriæ facultatis uentriculi, aliorumq; viscerũ corroborationem bibuntur: qñ nimirum recrementa vel plura iusto, vel ramentosa descendunt, velut in alui profluuio

atque

atque dysenteria cõtingit, sicuti & quæcunq; alia adstringentia medicamenta. in eum vsum & fulua uina, prosunt, nõ tñ simpliciter fulua, sed fulua austera, quemadmodum Hippocrates lib. 3. de vict. ratio. in morb. acut. apho. 7. & post cum in suis commentarijs Gale. manifestè docuerit. Quibus autem uenter nõ facilè cõcoquit, ijs uina subtilia uel substantia & calore mediocria, odorata, sapore iucunda sufficienter fortia ac lypticitate quadam participantia, cõferunt.

¶ *De lethalium uenenorum remedijs.*

Cap. XIII.

ALlia, ruta, pyra, Et raphenus cum theriaca nux,
Præstant antidotum contra lethale venenum.

Hic sex referuntur, ἀντιφάρμακα & remedia contra lethalia uenena ac venenatorum morsus.

PRIMVM, allium: quod cum aduersus oẽ venenorum genus, tũ imprimis aduersus uitiosæ ac corruptæ aquæ noxas remedio est. Præsumptũ.n. quemadmodum idipsum Dioscorides lib. 2. c. 145. Plinius lib. 20. c. 6. & Constantinus Cæsar. lib. 12. cap. 30. de agricultura clarissimè ostẽdunt uires eius, quæ per imprudentiam bibitur, inefficaces atq; irritas reddit. Auicenna. 2. Can. c. 123. pa- *Alliũ.*

rem

tem facultatem & Cępe attribuit, quo fit, ut sub alio hoc quoq; comprehendi debeat. Idem. 3 1. doct. 5. c. 7. ceu theriacen uitiosarum aquarum cępe commēdat, & maximè quidem si cum aceto sumatur: Nā cępe, cùm extenuandi, incidēdi, cumq́; stypticitate quadam abstergēdi, & non ignauiter aperiendi uires obtineat, caloreq́; tertium ordinē accedat malas aquas, ne frigiditate ventriculū offendat, temperat, crassasq; vt promptius descendant, extenuat. Acetum uerò cum ipso permistum, non modò uirtutem eius in aquarum tum extenuatione tum penetratione auget, sed à siti quoq;, q̃ cępe mouere solet, pręseruat. Eadē & in alio ratio est: quare post crassæ & turbidæ aquæ potum præcipuè cōmendatur. Eas. n. vt citò descendant, extenuat, & ne uentriculo ac intestinis officiant, venasve obstruāt, iuuamentum præstat: Allium præterea, Auicenna. 3. 1. doct 5. c 4. teste. inter facientibus contra occurrentis aeris frigiditatem mirificè prodest: qua ex causa per diuersas mundi plagas oberrantibus, varioq; potu utentibus, vtilissimè præsumitur: id quod Macer lib. 1. capite. 5. hisce etiam versibus innuere voluit.

Allia qui mane ieiuno sumpserit ore,
Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
Nec diuersorum mutatio facta locorum.

Allium

ALLIVM quoq; contra virulentarũ bestiarum, serpẽtum, & viperarũ ictus, & priuatim hæmorrhoi. prodest, ita ut non aliud magis, si cũ vino iugiter adsumatur, aut tritum in eodem ebibatur. Contra rabiosorum morsus & illitu & cibo ualet. Venenatis μυγαλῆς hoc est, muris aranei morsibus. efficacissimè cum ficulneis frondibus & cymino illinitur. Quin & venenata animalia allij odore fugantur, ut ex illo Vergiliano disticho patet:

Thestylis & rapido fessis messoribus æstu,
Allia serpillumq; herbas contundit olentes.

Eius rei causam Aemilius Macer loco paulò ante citato, his versibus exponit:

Hæc ideo miscere cibis messoribus est mos.
Vt si forte sopor fessos depresserit illos,
Vermibus à nocuis tuti requiescere possint.

Porrò cùm fętor allij, qui id non degustarũt, longè grauissimus & molestissimus sit, ei quoq; rei, ne q̃ sumpserũt, alios offendẽt, remedium aliquod adhibendum est. Menander itaque è Græcis autor est, allius edentibus, si radicem betę in pruna tostam superederint, odorem extingui. Quidã tradunt ipsa grauem halitum non esse facturã, si quis ab ipsorum esu crudam fabã insuper mandat. Hieronymus Tragus eandem facultatem viridibus et rutæ folijs adsignat.

Macer

Macer.lib.3.cap 6.zedoariæ radicem id efficere his uerbis tradit.

Alia quem faciunt fœtorem pellit ab ore.

Cæpa. CAEPAE quoque ex Dioscoridis Anazarbei sententia rabiosi canis morsibus cum aceto, ruta, & melle illitū auxiliatur. Eadem ad uerbum ferè mutuatus est Auic.2.can.c.123. Verùm in hoc dissentit, ꝙ acetum omiserit, & salē in mellis locum suffecerit. Cæpe præterea flatus Venenatorū in cibo dissentit atq; expellit. Et succus, qui ex eius esu plurimus in stomacho gignit, peculiari quadam proprietate uenenatorū noxas frāgere à quibusdam creditur. Cæterum silentio illud hoc loco minimè prætereūdū est, ꝙ alliū, cæpe ac porrū in cibo nō conueniant, neq; temperatis, neq; calidis corporibus. Nam extra hoc ꝙ paucissimum & prauū dant alimentū, acrē ēt atq; pungētem sanguinem, maximè si cruda ingerantur, generant: humores tñ crassos tenuant, lentosq; incidunt. In totum, oīa hæc si cruda edātur, peiores q̄ cocta succos procreant, ac plus humoris excrementitij continent. [*Porrum*] Simeon Sethi calidum, & siccum in secundo facit ordine urinam cit, & noxiū succum creat. Assiduè comestum uisus hebetudinem, & capitis dolorem efficit. Stomacho aduersat. Difficilia inuehit somnia. Neruos, dentes, & gingiuas acri

monia

monia sua lędit, & sanguinem nigrum atq; melācholicū generat. Biliosis itaq; & melācholicis uitādum est, potissimū si crudum fuerit. [*Cępę*] ex quarto sunt ordine excalfacientium: earumq; essentia crassarum est partium. Si succum exprimas, quod reliquum est admodū terreę substantię est, eiusq; calidę. At succus aqueę aëreęque caliditatis. Si crudę edantur, humores in stomacho malos, putridos, & corruptibiles generant, Difficilia & terribilia inducūt somnia. Largiore cibo capitis dolores cient: In morbis coctę etiam lętargicos & phreniticos efficiunt, memoriā & rationem, ut aliqui ferunt, lędunt. Si uerò cum electę carnis iusculo coquantur, plurimū malignitatis deponunt, appetentiam inuitant, concoctionem promouēt, & frigidos cibos, quibus cū percoquuntur, temperant. Si quis tn̄ crebrius his utatur, in lienis uitia incidit. Tutius igit̄ est, eas rarò attingere. [*Allium,*] ut Galeno placet, excalfacit quarto excessu, humiditate quidem participat aliqua; sed minore q̄ cępę. Inflationes p̄mutat alteratve. Veterē tussim crudum coctumve comestum lenit. Asperas arterias clarificat, & screatum prouocat. Aciē oculorum esu hebetat. Capitis dolorem facit. De eo hoc amplius Galenus lib. 12. metho. medendi, capite octauo: Est inquit, allium

ex eorum ciborum genere, qui & flatū discutiāt, & minime sitim inferant. Sūt qui, parum id experti, existiment maiorem quā cępas sitim excitare, sed planè errore: cum non modò non maiorem q̃ cæpæ, sed nec oīno sitim faciat. Idē omnium planè eduliorum maximè flatum discutit. Itaq; ipse certè agrestium theriacem id appello. Abstinēdū tñ, vt paulo ante dictum est, ab assduo horū triū vsu, & potissimùm cū ijs, qui ipsis uescitur, natura fuerint biliosus. Solis. n. qui vel succum pituitosum, vel crudum & crassum ac lentum aceruatint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

SECVNDVM, Ruta: Eius duo sunt genera. Vnum satiuum atq; hortense. Alterum montanum syluestreq;. Ruta montana syluestrisq; in cis damnat̄, ꝙ ex quarto sit ordine excalfacientium & siccitantium. Satiua verò cum ex tertio fit, in cibos magis admittit̄. Est autē nō solū gustu acri, sed & amaro. Ex quo sanè ēt diligerere atq; incidere crassos lentosq; humores pōt. Ob eam uim & per vrinas euacuat. Quin & tenuium est partium, flatusque extinguit. Quare ad inflationes coli, vteri & recti intestini cōpetit, ac Veneris appetitum cohibet. Discutit atq; exiccat strenuè: est. n. eorum ex numero medicamentorum, quæ ualenter desiccant. Traditur ēt ꝙ cruda, saleq;

leq́; condita ac comesta, visus aciem mirum in modum exacuat; ob id antiqui sculptores & pictores hoc cibo assiduè vtebantur. Nonnulli & succum eius cũ succo fœniculi & melle commiscentes, medicamentũ ad oculorum aciẽ acuendam conficiunt. verùm cùm acrimonia quędam oculis infesta succo eius insit, ventilãdo applicari debet, vt vapor eius tm̃, & non substantia oculos pertingat. Quæcunq; aũt ruta & per se pro lethalium medicamentorum antidoto valet foliis tritis, & ex vino sumptis: Contra aconitum maximè & ixiam. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Valet & contra scorpionum ictus, & araneorum, apum, carabronum, vesperarũ aculeos & cantharidas, ac salamandras, canisve rabiosi morsus. Acetabuli mensura succus siue semen è vino bibitur, & folia trita vel commanducata imponũtur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta: Succo verò perunctos, aut eam habentes, negant feriri ab his maleficijs: Serpentesq; si vtatur ruta, nidorem fugere. Folia per se prę sumpta, aut cum nuce iuglãde, aridisq; ficubus, ineficaces venenorum vires reddunt, contra serpentes simili modo sumere conuenit. Aristoteles lib. 9. c. 6. de historia animalium tradit, musteiam dimicaturam cum serpente, rutam comedere.

Odor.n.eius infestus est serpētibus. Ruta quoq; cum ficubus & amygdalis dulcibus mane sumpta, à veneno prĉseruat. In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ folijs viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat nullum venenum nociturnum illo die. Autor est Plinius lib. 23. natu. histo. c. 8. eadem Galen. quoq; lib. 2. de antidotis c. 43. & lib. 2. de aliment. facul. c. 28. & in libro de cibis boni & mali succi c. 14. cōfirmat. De ruta plura leges apud Dioscoridē lib. 3. c. 43. Plinium lib. 20. c. 13 Galenum lib. 8. c. 49. de simpl. medicamen. facult. Constantinum Cæsarē li. 12. c. 25. de Agricul. & Simeonem Sethi in Syntagmate.

Pyra. TERTIVM, Pyra: Hĉc namq; veneni, & prĉcipuè fungorum malignitatem pellunt abiguntq; Quod quidem de pyris syluestribus cūprimis intelligendum vr: De eis. n. Dioscorides lib. 1. c. 132. ita scriptum relinquit: Aiunt Fungos, si syluestria pyra cū eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 6. c. 23. Fructus aut folia *pyrastri* cū fungis decocta, strangulantem illam vim auferunt, esitataq; eisdem auxiliantur. Quod Paulus Aeginetb lib. 5. c. 55. in eum scribens modum innuere

etiam

etiã uoluit: Pyra syluestria, aut folia simul incocta, uim strangulãdi, q̃ fungis inest, tollunt, eademque in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam, Plinius lib. 23. c. 7. põderi & pugnanti succo attribuit. Intelligi prætcrea põt & de pyris aromaticis, quæ sanè cùm spiritus fragrãtia sua corroborẽt, veneni etiam noxam pelluut.

QVARTVM, raphanus. Eius Græci duo faciunt genera, satiui & syluestris. Satiuus hodie peculiariter raphan⁹ minor dicitur, Germanice *Radijs*. Gallicè *vne Raue ou Refori*. Hispanicè *Rauano*. Syluestris, Plinio lib. 19. c. 5. teste, Latinis Armoracia appellatur, Germanicè [*Meeradijs*.] Satiuus excalfacit ordine tertio, desiccat secũdo: Syluestris aũt in vtroq; efficacior est. Quin & semen ipsum planta efficacius est. Satiuus cõtra viperarum ictus auxiliatur. His qui fungis strangulãtur, tam cibo, q̃ potu salutaris est. Si quis ieiunus ipsos accipiat, securus erit, ut ne à medicamentis lędatur. Succus ipsorum ex aqua acceptus, boletis & uenenis resistit. Si uerò raphani succo quis manus suas probè illinat, ac confricet, intrepidè & cura periculum reptilia ac serpentes apprehendet. Scorpijs impositi raphani euestigio ipsos interficiunt, & succus in hoc expertus magis ac fortior est. Si quis præsum

Raphanus.

pto raphano à scorpio percutiatur non solum non morietur, sed ēt celerē sanitatē adipiscetur. Raphanus aūt ob eam etiā causam contra venena valere dr̄, ꝙ vomitiones moueat, quibus stomachus a noxiis humoribus expurgetur. Semen quoque venenis & venenatis vermibus aduersatur. Contra cerastis morsus, potum ex vino auxilio est.

Raphanus ipse cum manifesta calfactione attenuandi atque incidēdi facultatem habet Nam qualitas acris in ipso superat: quibus rebus pituitā scindit & absumit. Sanguinem acrem atque pungentem efficit, eoq; biliosis nocet. Stomacho aduersatur, ructus ciet, humorē crassum ac lentum, &, si virtus concoctrix debilis fuerit, crudum ēt generat. Vomitum cieri per raphanum sumptū ante reliquū cibum, dicit Dioscorides lib. 2. c. 105. vtpote qui hoc modo cibū eleuet, & ad euomendum protrudat. A reliquo aūt cibo sumptum, anadosin, hoc distributionē ciborū in corpus iuuare perhibet, his verbis. Summo tn̄ cibo sumi debet, quo magis eius distributionem adiuuet, cum aūt prędumitur, cibū suspendit, quare vomituris commodissime datur ante cibum, Verùm Galenus lib. 2. de aliment. facul. cap. 70. se mirari ait, tum Medicos, tū Idiotas, qui raphanos crudos à cœna enpepsias enecen, id est,

est, bonæ cōcoctionis gratia edunt. Ipsi quidem, inquit, hanc rem experiētia satis sibi exploratam esse affirmāt, qui tñ ipsos sunt imitati, oēs læsi fuerunt. Sumpti.n. post cibū, coctionem non iuuant. sed impediunt potius. Subinde.n. eructant, ventriculum probè claudi non sinunt, caput uaporibus replent, eiq; grauitatē inducunt. Minus tñ officiūt, qui exigua copia à cęna cū sale & aceto ingerunt. inde eufuian cai tandianoia neuepibolon.i. bonam ingenij habitudinem ac industriam homini, mentemq́; quæ rectè ac perspicuè percipiat, atq; intelligat, efficerē tradunt. Dioscoridi sēsum ēt aciem excitant. Lienem extenuant, iecinori & lumborum doloribus prosunt. Nonnulli quoq; cum oximelite vomendi gratia propināt, multamq; educunt pituitam, & à febre quotidiana sępe & quartana liberātur. Folia, si parua copia sumantur, coctionem adiuuant, & ad appetentiam, quę collapsa fuerit, excitandā accōmodata sunt. Plura de raphano Dioscorides atque Galenus locis paulò antè citatis, Plinius lib. 20. cap. 4. Constantinus lib. 12. de agricul. cap. 22. & Simeon in Syntag.

QVINTVM, Theriace. Hęc.n. tota substantia sua tam brutis, q̃ ratione prędítis animalibus cōtra omne ueneni genus auxilio est, neminēq; pollicito fru-

ſtrari ſinit. Siquidem nullum vnquam à
feris, quæ hominem ſolent interimere,
cõmorſum hac ſtatim epota antidoto
perijſſe, memoria eſt proditum. Nullus
eadẽ præſumpta, haud multò pòſt mor
ſu impetitus, belluæ veneno, ceu illã ſu
perante interijt. In peſtifera ẽt luce, ſo-
lum hoc antidotũ malo correptis pro-
deſſe adeò hactenus viſum eſt, ut nullũ
aliud præſidium tanto malo reſiſtere
fuerit idoneum. Namq; peſti, tanq̃ & ip
ſa exiſtat quædam bellua, haud paucos
interimit, verum ciuitates quoque to-
tas depaſcens, malè conficit. Quippe pri
ma quædam aeris ad corruptionẽ prom
pta mutatio efficitur, & homines cũ re-
ſpirationis neceſſitate periculũ euitare
nequeant, ipſum aerem veluti venenũ
quoddam ad ſe per os attrahunt. The-
riacem autem in eiuſmodi aeris ſtatu
præſumentes, neutiq̃ à malo corripiun
tur. Quin & correptis iam eadem mede
tur, aeris inſpirati malitiam inalterans,
mutanſque, vt quæ corporis temperatu
ram infici magis prohibeat. Breuiter, to
tum corpus ita ab iniurijs ſecurũ facit,
vt nec a deleterio quopiam poſſit infici.
Cõſimilis ferè virtutis eſt, & aliud quod
dam antidotũ, quod ab eius, cui in fre-
quenti vſu fuit noĩe, Mithridatium ap
pellatur. In qualitate .n. atq; efficacia
theriacæ proximum eſt, parumq; diffe
runt,

rũt,nisi fortè, q̄ theraicę paulò calidior & contra serpentum venena potentior, est. Proditur magnum illũ bellatorem Mitridatē hoc antidotũ pręsumentem, ob firmam corporis constitutionem ex illo pręparatã, non potuisse veneno poto interire. Cùm .n. bellũ aduersus Romanos gerēs,à Pompeo victus,in extremis medicamēti veneno sanus mori cogeretur,medicamento epoto, eoq; copioso,ipse quidem nō interijt : filię aũt ob eximium erga patrem amorē, cũ eo mortē volentes opperere, eiusdē medicamenti potu subito cōciderunt. Denique cum mortē ille obire statim nō posse veneno pp antidotum pręsumptum inefficaci, vocato quodam ipsius amico noīe Bistoco, iniũxit ipsũ vt iugularet. Atq; sic medicamenti opus ferro absoluens,mori ipsum violenter coegit.Hæc fere Galenus in libro de Theriaca ad Pisonē c.2. & 8 & 28. Lege plura apud eundē in lib. de vsu Theriacę ad Pāphilianũ,p totũ,& lib.1.de antido. c.19. & Auicē.6.4. trac. 3.c. 1. & 6.4. trac. 1.c.5.

SEXTVM. nuces,nempe iuglādes, quas nōnulli ēt regias appellāt.Hæ multo sanè in vsu sunt.Cum ruta & ficis pręsumptæ,& à summo cibo, lhetalibus venenis aduersantur:nec ininus si à veneni haustu comedantur. Largius esitatæ latos lumbricos pellunt. Cùm cæpa ve-

rò, sale & melle, canis hominisq; morsui conferunt. Et hoc de aridis cùm primis intelligendum est. Alimentum porrò, quod corpori prębent, exiguum est. Aridę viridibus ac humidis peiores habent: vnguinosiores.n. magisq; pingues sunt, itaq; facilè ēt in bilem transeunt: & quò diutius recōditæ fuerint, magis tales efficiūtur. Quamobrem oleum ēt ex inueteratis exprimere liceat. Tunc sanè cōcoctu difficiles, & stomacho, præsertim bilioso inutiles fiunt, atq; bilem augent, fauciū & capitis dolorem adferunt, tussiētibus inimicæ, oculos lędūt, vertiginem faciunt, idq; cùm à cibo sumuntur, linguæ paralisin inducunt, & in ore inflāmitiones & vlcera pariunt. stomacho meliores fiunt, si cum caricis edātur. Ad vomitiones ieiunis in cibo vtiles. Cęterùm quę virides adhuc sunt itaq; humidę, neq; adstringentis qualitatis, neq; oleosæ conspicuè participes, sed magis quodāmodo qualitatis expertes, hæc stomacho minus nocent: dulciores.n. sunt, faciliusq; concoquuntur, & multò magis, qñ & ipsę cū caricis manduntur. Humidæ præterea aptæ ad deiectionē sunt siccę verò minus: Pleriq; aūt ventris subducēdi gratia cū caro ēt ipsas pręsumūt: in quem virides sunt accōmodatiores, vt quę adstringētis qualitatis miuus sint participes. Quin & sic

carum

carũ quoq;, si prius (qđ nõnulli faciũt) in aqua fuerint maceratæ, facultas uiridibus est adsimilis. Ad hæc uiridiũ nuclei depellati, atq; torrefacti aliquantulum, si à reliquo cibo commanducẽtur, ciborũ in corpus distributionẽ adiuuãt. Et sic patet in vniuersum, corporib. sanis nuces virides magis q̃ siccas conuenire. Plura Dioscorides lib.1. c. 140. Plinius lib.23.c.8. Gal.lib.2. de alimen. facul.c.23.& Simeon Sethi in Syntag.

¶*De Aere. Cap. XIIII.*

LVcidus ac mundus sit rite habitabilis aër,
Infectus neq; sit, nec oleus fœtore cloacæ.

Hic agitur de prima re non naturali, nẽpe de Aëre. cuius, vt Galen libr. 9.cap. 14.metho.meden.& in arte medicicina-1.i.ca.85.testatur, nulla est euitãdi ratio. Nam in aëre nos ambiente semper versari, comedereq; ac bibere, & vigilare, & dormire est necessarium, & sine eo nec tolli morbus, nec teneri sanitas potest. Hic igitur causæ sine qua nõ obtinet rationem. Quapropter seculo hoc agendum, vt in ambiente, quoad fieri põt, q̃ optimo habitemus. Quod vt rectè cõsequamur, quatuor eius notas hisce versibus expressas diligenter consideremus

oportet. Quarum prima quidē est, vt sit lucidus, clarus, minimeq; crassus, aut nebulosus. Crassus.n.& obscurus humores confundit, turbidusq; ad cor descendit: quo fit, vt spiritus ēt turbidi ac crassi. tum corpus pigrum ac languidum reddentes, tum aīum quoq; contristantes, ex eo producuntur. Nihil aūt magis viuidum ac iucundum, minusve circa voluntarios motus pigrum reddit hominem, q̃ si in lucido ac claro versatur aere, aut mane surgat. Secūda, vt sit mundus: hoc est, exquisitè sincerus ac purus, nullisq; vaporibus inquinatus. Impurus namq; iuxta qualitatē & naturam illius, quod ipsi admiscetur cordis tēperaturam variat atq; immutat, queādmodū idipsū Hali Roboam cōmen. 16. in lib. 3. Artis Medicinalis Galeni ostendit. Tertia, ne sit infectus, cuiusmodi esse solet in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, sicut in præliis contingit. Nā hunc pestis ferè subsequitur. Inspiratus enim in corpore spiritus inficit. Quarta, ne fœtorem habeat cloacæ: Sub qua sanè comprehenduntur & particulares aeris infectiones oēs, quibus humana natura offenditur, nempe latrinarum, cœni, sterquiliniorum, fouearum, culinæ, locorum in quæ cadauera & ossa mortuorum cōportantur, & stagnorum seu paludum, idq; multo quidem magis, si

linum

linum insuper aut cãnabis in eis putrescit. Qñ .n. aer hmõi sordibus inquinatus in corpora ingreditur, spiritus inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit, uiarum spiritus obstructione facultatis animalis transitum prohibens, & halitu suo caput grauans. Huiusmodi, ergo aer oĩbus ex æquo ætatibus omniq; tẽperaturę noxius est, sicut è diuerso qui purus oĩno est, nulli non ætati est utilis. Hinc non temerè Auic. 2. 1. doc. 2. sum. 1. c. 2. in hunc propè modum scriptũ reliquit: Aer quidem optimè tẽperatus & clarus, qui nihil prorsus admistũ est aliene materiæ, quæ tota substãtia spiritus tẽperaturæ contraria sit, sanitatẽ nõ efficit tm̃, sed ẽt conseruat. Contrarius uerò, effectus producit contrarios. Verum quo prædictorum exactior habeatur notitia, sciendum est Aerem pro tuẽda bona ualetudine duobus modis esse necessarium: Primo quidem ob spirituũ & caloris innati refrigerationem: Deinde uerò ob fumidi excremẽti, spiritibus ac calori innato molestiam exhibẽtis, expulsionem. Quemadmodũ.n. externũ ignẽ sine aeris euentilatione suffocari atque extingui videmus, ita ẽt de spiritibus & calore innato imaginari oportet. Nisi enim per asiduam inspirationẽ & transpirationem calor naturalis refrigeretur, ac quasi ventiletur, necesse est spiri-

tum perire: Aare.n. indiget nutriente, conseruante, temperante, atq; deputante siue segregante. Nutritio ergo, cõseruatio, & tẽperatio caloris innati fiunt per aeris attractionem. Deputatio per eiusdem expulsionem. Ac puriores quidem fiunt asperæ arterię dilatatione, quem διαστολην Greci nominant, ea.n. aere frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde spiritus quoq; animalis gignitur, excitat & recreat. Altera verò eiusdem arterię accidit contractione, συστολην Grę-ci vocant, qua certè, quod ex humorum deustione in toto animante cõtractum velut fumi dum est excrementum, expellitur. Aer itaq; qui sic attrahitur, si fœtidus & impurus fuerit, calorẽ innatum atq; spiritus corrũpit. Hinc ẽt intelligi põt, facillimè infici corda venenato aere. Quare pro tuenda bona valetudine eligẽdus est aer optimæ essentiæ, qui nihil vaporis seu halitus alieni in se admistũ habeat, neq; turbidus, aut nebulosus appareat. Qui.n. talis existit, humores conturbat, &, vt antea ẽt dictum est, aĩam constringit. Sed sit exquisitè purus ac liber, qui ex terra plana vel edita ventorum perflatu vndiq; lustretur, & cui fumi, pulueres, & nebulæ admistæ non sint. Et qui nec stagni, nec paludis halitu sit infectus, nec ex profundo specu pestilentẽ auram spiret, qualis

circa

circa σαρδεις, & Hierapolin, alibíq; in multis terrarum locis visitur. Nec qui ex cloacis q̃ vrbẽ aut numerosum exercitum purgẽt, vitium cõtraxit. Nec qui ex animalium, olerũ, leguminum, aut prauarum arborũ putredine, aut fimo coinquinatur. Nec qui ob stagnum vel flumen vicinum nebulosus est. Nec qui editis vndiq; montibus in cauo loco, siue valle cõclusus nullũ recipit perflatũ. Suffocãs.n. patrisq; est, similis ei, qui in domib. quibusdã est inclusus, in quibus ob putredinẽ, & perflatus defectum, plurimus aceruatur squalor ac situs. Proin de omni planè ætati noxius est, & vitandus, quẽadmodum & quilibet inclusus. Hęc ferè Galenus lib. 1. c. 16. de sanitate tuenda. In pestilente tñ ambientis cõstitutione, ob generaliorũ putrefactionem, inclusus cõuenientior existit: vnde per id tp̃s domi manere, fenestrasq; occludere oportet, ne quà pestilẽs aere ingrediatur. Quod si cui tñ eas aperire placuerit, curandũ imprimis, vt sint versus Orientem, aut Septentrionem cõstitutæ: idq; fiat à sole iam aliquot horis orto. Calor.n. Solis citius irrumpens caliginem atq; putredines aeris dissipat, oẽmq; crassitudinem eius attenuat. Ad postremum vero cauẽdum ẽt, ne vel minimum quidẽ aer in qualitatib. suis tã actiuis quã passiuis, caliditate nimirũ,

frigi-

frigiditate, humiditate, & ficcitate, excedar. Si verò talis loco habitationis nostræ natura defecerit, arte nostra moliēdum erit, vt qualem esse expedit, præparetur. Id aūt qua ratione fieri possit, Galenus lib.9. metho. maden. ca.14. & Auicenn. 2.1. doct. 2. Sum. 1. cap. 6.7.8. & 9. copiose admodum docent.

¶De nimia uini potatione. Cap. XV.

SI nocturna tibi noceat potatio vini,
Hoc tu mane bibas iterum, & fuerit medicina.

Præceptum hoc loco de ijs traditur qui mane ob pridianum uini potū ęgrotant nempè ut tum quoq; ipsi paulū uini propinetur. Porrò largior uini inuitatio, quæ ultra q̄ satis est, ac multā noctem producitur, ebrietatem nonnunq̄, sæpe sitim matutinā, aliqn̄ uerò immodicam ēt corporis excalfactionem, maximus error est, id mane repetere: nam perinde hoc esset, ac si igni adderes, oleoque incendium restingueres. Si ebrietatem cum nausea quadā, nihil incommodauerit, si ēt paulū eius manè propinēt. Sic.n. facile vomitus eliciēt, ventriculusq; à bile, & pituita, ceterisq; prauis ac vitiosis humorib. q̄bus grauatus

fuit,

fuit, exonerabit, adeoq; crapula quũ oĩ eius noxa discutietur. Vomitum.n.præstare iuuamentum, vt stomachus à materiebus humoralibuse uacuetur, autor est Auicenna.4.1.c.13. probatq; vomitum bis fieri in mẽse continuis duobus diebus, ex authoritate Hippocratis in libro de diæta salubri, & in libro de insomnijs, nimirum vt secundus dies prioris vomitus reliquias extrudat. Idẽ.3.1. doct. 2.c.8. non parum emolumenti ex eo consecuturum adserit, si quis semel in mense inebrietur: quo videlicet per ebrietatẽ vomitus excitetur, vt qui maximè ab ęgritudinibus chronicis, hoc est, longis ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moses Tract.4. ad Soltanum Babiloniæ hanc sententiam ceu erroneam ijs conuellit verbis: Nocet, inquiens, ebrietas oĩs, & maximè assidua. Errauit ergo qui esse putauit vtilem ebrietatem semel in mensa. Quin eadem ẽt à Gulielmo Placentino lib.1.c.8. de curatione morborum, & à Gordonio particul.2. Lilij, c.21. & à Valesco libr.1. Philonij c.8. redarguitur, vt quibus præseruari, q̃ curari melius esse videatur. De vomitu plura infrà c.107. Si quis ex nocturna vini potatione, propterea ꝙ bibere illud non consueuerit oplęditur, huic & manæ, quò adsuescat, idem propinandem est: sic. n. fiet, vt ex vini sumptione

minorem

minorem læsionem sentiat. Nam à consueto, ut est apud Hippocratem libr. 2. apho. 50. minor fit læsio, Si uerò nocturnam uini potationem, manè sitis excipiat, ea mendosa est, & curatur quidem sumptione uini, sed magis tñ aquæ. Cæterùm minimè ignorandum hoc loco, ab assidua & quotidiana eprietate summoperè oībus tam firmum, q̃ imbecille cerebrum habentibus, ex æquo cauendum esse. Frequens siquidem ebrietas, quemadmodum. 3. 1 doc. 2. c. 8. Auicenna testatur, sex morborũ genera in humanis corporibus excitat. Primò nãq; iecoris ἐυεξίαν, hoc est, bonum habitũ dissoluit. Vinum. n. immoderatius sumptum calorem eius naturalẽ uel obtundit, uel resoluit atq; debilitat, adeò ut facultatem amittat sanguificã, & aquosas humiditates ὑδρωπα efficientes pro sanguine generet. Vel hepar ipsum vna cum humoribus eius adurit: q̃ sanè rem magna ex parte sequi solet, uel elefantiasis, quę est Arabum lepra, uel mania. Deinde assidua fumorum è uino sublatione bonam ẽt cerebri constitutionem destruit: Calidum quidem phrenitidi, aut maniæ, frigidum uerò epilepsiæ, lethargo, apoplexiæ, aut caro Arabibus Subeth appellato, obnoxium, reddens. Tertio loco neruorum imbecillitas continuatam uini perpotationẽ sequitur, atque

Ebnietatis incommoda.

atque inde sane accidit vt bibacibus & frequenter inebriari solitis, caput, manus, ac reliqua membra propè oĩa tremula efficiantur, idq; non tm̃ in senio, cuius maximè propriũ hoc vitium est, sed in cruda quoq; viridiq; senecta, & qñque ẽt in iuuentute. Quarto, frigida neruis vita, nẽpè conuulsionem, ac Paralysin adducit. Vbi. n. immoderatius sumitur vinum, vt quo calidã habeat temperaturam, facilimè eos replere solet. Talis si quidem natura promptè oĩa subintrat, præsertim quum non admodum crassam substantiã habuerit. Substantiæ igitur copia vinum neruis hæc adfert mala, Galeno comment. 5. lib. 5. aphorismor. teste. Vinum ẽt frequenter in ventriculo acceſſit, vnde non minimũ lęduntur nerui Ex defectu preterea concoctionis vinum sæpe conuertũt vel in crudas atque aquosas humiditates quibus laxati nerui resoluuntur, vel in frigidos, crassos, & glucinosos succos, quibus ijdẽ obstructi aut distenduntur, aut cõtrahuntur Quinto, Apoplexiam procreat: pituitoso. n. hoc est, frigido, crasso, lentoq; humore, quem tp̃is tracti in generat, adeò principalissimos cerebri vẽtriculos vna vice & cumulatim replet, vt subito oẽs corporis particulæ motu simul ac sensu destituatur, Sexto verò repentinã sæpe mortem adfert: lo-
cis

cis.n.ſpirationis vini, vel inde generata rum humiditatũ multitudine vehemẽter coarctatis atq; impeditis, ebrius ſter tendo & dormiendo ſuffocatur. Hęc oĩa Galenus ẽt libr 3. de temperamentis, in eum ſcribens modum confirmat: Vinũ, inquit, non ſemper animal calfacit, æquè vt nec oleum flammam acendit, tametſi aptiſſimũ eſt ignis nutrimentũ. Imo ſi imbecille & exiguæ flammæ conſertim multũ oleum infundas, ſuffocabis eã, prorſusq; extingues potius, q̃ augebis. Sic igitur & vinum, vbi plus bibitur, q̃ vt vinci poſſit, tñ abeſt vt animal calfaciat, vt ẽt frigidiora vitia gignat, quippe apoplexia, & paraplexia, & quæ Græci Caros, & comata vocamus, & neruorum reſolutio, & comitiales morbi, & conuulſiones, & tetani immodicũ vini potũ comitãtur: quorũ vnumquodq; frigidum eſt vitiũ. Hæc ille. Quanq̃ verò à nobis hactenus dicta mala vino immoderatius ſumpto accepta ferenda ſunt, non parum tñ cõferre exiſtimandũ eſt, ſi modice bibatur. Auicenna loco ſuprà citato quinq; eius recenſet cõmoda. Primo namq; calore & ſubtilitate ſubſtantię, tum conuenienti quoq; & occulta proprietate facilẽ efficit ciborũ, quibus permiſcetur, in oĩa mẽbra diſtributionẽ: Vnde elegantiſsimè ab Hippocrate in libro de alimento ὄχημα τῆς τροφῆς, hoc

hoc est, alimenti vehiculũ nuncupatur, Idq; meritò sane: neq;.n. ex ventriculo in venas, quę sunt in hepate multę & angustæ, succus facile transmitti posset, ni si aliqs ei tenuis & aquosus humor tanquam uehiculum, permisceretur. Deinde eadẽ ẽt ratione phlegma incidit atq; resoluit, meatuũ obstructiones aperit, adeoq; naturã ipsam ad excretionẽ incitat. Tertio flauã bilẽ per urinã, sudorẽ, excrementa, & transpirationem insensibilẽ, ἄδηλον αἴσθησει διαπνοὴν Græci uocant, expellit, idq; intelligendum maximè de uino tenui, subrubeo, siue albo, per naturã debili, uel abundè diluto Potentia.n. flauã bilẽ augent potius q̃ expellunt, ꝙ insita quadã ui in eã facile cõmutẽtur, & hepar, ultra q̃ satis est, calfaciant. Quartò atrã bilẽ, quæ crassa & tardi motus est, per proprios meatus ab hepate ad splenem, & a splene ad os ventriculi nullo negocio deducit, eandemq; è corpore tandẽ una cum fęcibꝰ exigit. Quinetiam melancholiæ noxas substantia, temperamento, & effectibus suis contrarijs reprimit ac tollit. Melancholia siquidem tristitiã, timorẽ, pusillanimitatẽ, & auaritiam: uinum uerò lętitiã, audaciã, magnanimitatẽ, & liberalitatẽ parit. Quintò medetur oĩbus modis seu specieb. lassitudinis, nisi multa extranea caliditas ipsis cõiuncta fuerit.

Spiritus

Spiritus.n.languidos, tantumq; nõ exolutos,abundè reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates musculis,neruis,chordis & iuncturis insidẽtes aut eximit,aut certè minuit. Adhæc,in arefactiua lassitudine,re ita postulante, uelociter humectat,præsertim si dilutũ fuerit. Præstat præterea & alia q̃ plurima commoda. Galeno.n. teste lib.3.de temperamen.cap.3. omnium celerrimẽ nutrit: nam ut adsimiletur,mutationẽ desiderat minimam, Calorem & spiritum naturalẽ corroborat, totũ corpus calfacit, cerebrum purgat, intellectum excitat,cor exhilarat,iram mitigat, tristitiam remouet,libidinẽ incitat,præq; omnibus alijs potibus cõcoctionem semicrudorum humorum in quauis corporis parte adiuuat, &, ut unico uerbo rem totam perstringam, hominẽ & anima & corpore reddit uiliorẽ: vnde abstemij,si cætera æquabiliter se habeant, reliquis sunt effœminatiores.

¶*De meliore uino.* *Cap. XVI.*

Gignit & humores melius vinum meliores,
Si fuerit nigrum,corpus reddet tibi pigrum.
Vinum sit clarumque, vetus, subtile,maturum.

Ac bene dilutum, saliens, moderamine sumptum.

Hic docetur imprimis, ex meliore vino meliores humores procreari, neq; id sanè immeritò. Nam quanto præstantior humorũ materia fuerit, tanto ex ea ẽt meliores humores gigni, rationi consentaneum est. Subiungitur deinde, corpus nigri vini potu torpidum ac pigrũ reddi, & ne hoc quidem citra rationẽ. Nã cùm reliquis sit crassius ac terrenæ naturæ magis particeps, spiritus ẽt crassiores inde produci necesse est. Similem esse oportet defluxum subiectæ substantiæ, vt locis supra aliquoties citatis Galenus autor est. Iam vero spiritus crassiores corpus grauant, & ad voluntarios motus perficiendos pigrũ reddunt. Tertiò loco septem referuntur præcepta de electione vini.

Primvm, vt sit clarum: hoc.n. vtpote subtile, spiritus etiã claros ac subtiles generat.

Secvndvm, vt sit vetus: Nouum enim siue mustum (si cætera cõsentiãt) facilius inebriat, aluum subducit, colicos cruciatus generat, & alia quedã adfert incommoda, de quibus infra ca. 26. Neq; ita tñ hoc intelligendum venit, vt nobis admodum vetus eligendũ videatur. Tale.n. iuxta Auicennæ sniam. 3. 1. *Vinum vetus.*

doct.

doct.2.c.8.inter medicamenta potius,q̃ potus reponendus est. Maior si quidem ei corporis ad caliditatem & siccitatem alterandi,q̃ alẽdi facultas inest. Alimentum.n. quod ex ipso corpori hominum accedit, exiguum est. eò q̄ à fœcibus & viriditate,& quibus permissum, & confusum fuit,iam repurgatũ,seq; ipso calidius quodãmodo effectum sit.Vinum, namq;,sicuti lib.9.cap.14. de simp. medic.facult.à Galeno scribitur, ex secundo est ordine excalfacientem, sed quod admodum uetus est ex tertio. sicut mustum,quod uocant ex primo.Caliditati eius portione respondet siccitas.

TERTIVM, ut sit subtile:tale.n.spiritus procreat multos atq; subtiles: cum è diuerso crassum crassos generat.

QVARTVM, ut sit maturũ, non austerum,siue stypticũ. Austerum namq; uinum:queãdmodum cõmen.8.li.3. de vict.rat.in morb. acu. Galenus attestat̃. excretiones oẽs cohibet. Quare lædit ea corpora, quibus per urinas expurgari est opus, lædit quoq; superiora omnia. Sed tñ ipsa astrictionis ratione oĩno iuuamentum præstat ægritudinibus intestinorum.Verùm hmõi astrictionẽ labefactat.exoluitq; si aqua tẽperatũ fuerit.

Dilutum QVINTVM, ut sit dilutum.Vinum enim cùm diluitur,hoc est, aqua tẽperatur,remittit fumositatẽ suã, atq; ob eã

rem

rem minus cùm caput grauat, tum inebriat. Sed hoc ipsum de vino subtili potissimum intelligendum vr̃, Nempe crassum diluendo subtilius ac magis fumosum efficitur, atq; ob id citius inebriat. De eo igitur Auicen. intellexisse censendum est. 3. doc. 2. cap. 8. dũ inquit: Mixtum velocius inebriat.

SEXTVM vt infundendo quasi subsiliat: & est vna de boni vini conditionibus, de quibus cap. 10. dictum est.

SEPTIMVM, vt modice sumat. Vinũ. n. modice sumptum acuit ingenium Excitat. n. vini calor inueniendi vim, q̃ torpet nõnunquam in ieiunis. Extat hęc sententia libro de disciplina scolarium, qui Seuerino Boethio adscribitur, c. 2. Vinum, inquit, modicè sumptũ intellectui vr̃ conferre acumen, non aũt modicè sumptum rationem perturbat, intellectũ hebeat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorem infundit, ad ignorantiam perducit. Ex oĩbus iam dictis is colligitur, pro conseruãda bona valetndine eligendũ esse vinum ętate medium, clarũ, rubedine nõnulla participans, odoratum, sapore ęquale, ita vt nõ acre sit nec acutum, neq; dulce, nec fumosũ, neq; crassum, neq; subtile nimis, sed ad subtilitatem inclinans, neq; excellenter potens, neq; plus æquo imbecillum, sed medium, natum in colle aper-

to meridiem ſpectante,regione inter ca liditatem ac frigiditatē tēperata. Hæc ferè Auicēna loco citato. Porrò circa vi ni vſum pro ætatis ratione tres notādæ ſunt regulę. Prima,ne pueris detur vinum in potu:nam perinde hoc eſſet, ac ſi ignem igni addas.Quippe ꝙ hauſtum & humectat nimiū, & calfacit corpus, tum caput halitu replet iis,qui humido calidoq; temperamento ſunt, quale eſt eiuſmodi puerorum. Atqui nec repleri his caput eſt vtili,nec ſupra q̃ par eſt humidos calidosq́; fieri: qm̄ eò iam caloris humorisq́; peruenerunt, vt ſi paululum vtramuis qualitatem auxeris, iam modū exceſſerint.Cùm aūt ſit oīs exceſſus fugiendus,maximè hunc fugere expedit,ex quo non corpori modo, verūetiam animo dānum accidit. Gal.lib.1. c.15.de ſanita. tuenda. Secunda, vt ſeni detur,quantū citra diſpendiū valetudinis ferre queat.hoc eſt, quantum appetit genuina ac regulari appetētia, Quēadmodum.n.ocreæ veteres,aridæ,& corrugatę oleo,ita corpora ſenum vino electo,quale eſt Bellouacenſe, reficiuntur ac reuocantur.Senibus.n.cùm exangues & frigidi ſint,vnum illud maximū commodum ex vino accidit, ꝙ ætatis frigiditatem ad ſymmetriam & mediocritatem caloris reducat, triſtitiam & melancholiam,quibus abundant,expellat: & ſopo-

Vergi.2 Georg. Apertos Bacchus amat colles, &c.

soporem, quo fere destituũtur, reuocet, obstructiones item, quibus iidem obnoxii sunt tollat. Sanè vinum sicuti pueris alienissimum, ita senib. aptissimum est. Galenus lib. 5. de sanita. tuenda. c. 7. *Tertia*, vt iuuenib. non exhibeatur nisi temperatè. Nam, vt Galenus, inquit, lib. 1. de sanitate tuenda c. 15. Neq; iam adultis uinum, nisi modicè sumptum, existimãdum est vtile esse: quod videlicet, & ad iram & ad libidinem præcipites facit, & partem animi rationalem heberẽ turbidamque reddit. Cæterum his ipsis ad bilis excrementa vel mitiganda, vel expellenda est sane non inutile. Corpus corroborat, & ingenium ob subtilium & tenuium spirituum copiam exacuit. Plura Plato. lib. 2. de legibus, Seneca libr. 2, cap. 20. de Ira, & Galenus in libro, quòd animi mores corporis temperaturam sequantur, cap. 10.

De ceruisia. Caput. XVII.

NOn acidum sapiat ceruisia, sit bene clara,
Et granis sit cocta bonis, satis ac veterata,

Hic quinq; traduntur notæ eligendę ceruisiæ.

PRIMA, ut non sit acida: hæc n. ventriculo inimica est. Acetũ nanq;, quem- *Acetum*
admodum

admodum comment.36.lib.3. de victus rat.in morb.acut.Galenus docet, suapte natura neruos offendit, idq; sanè experimentum testatur, & demõstrat ratio. Nempe exangues sunt, & ideo frigidi facileq; ab iis,quæ refrigerant simul & tenues habent partes,afficiuntur medicamentis: Læduntur pręterea & a reliquis perfrigerantibus omnibus,sed substantia aceti,ꝙ tenuiũ est partium, in eorũ mergitur profundum,atq; in oẽs ita irrumpit partes,vt ne minimum quidem eis illæsum maneat:Sic igitur acetũ neruosas offendit partes. Ventriculus autẽ neruosus est.Ergo,&c.

SECVNDA, vt sit clara, turbida.n. impinguat quidem,sed vrinarũ meatus obstruit,atque ob id calculosis plurimũ nocet,flatus gignit, difficilẽ atq; breuẽ spirationem efficit,& pituitam auget.

TERTIA, vt sit cocta ex bonis, ac validis,& minimè corruptis granis, nẽpe ex optimo hordeo tritico,uel auena, quanto.n.grana meliora fuerint, tanto & meliorem inde humorẽ gigni par est.

QVARTA, vt sit bene ac perfectè cocta.Hæc.n.melius concoquitur,& naturæ conuenientior existit.Male verò cocta,ventris inflationes,tormina,& colicos cruciatus generat.

QVINTA, vt sit vetus, & à fœcibus repurgata.Recens.n. præterq̃ ꝙ iisdem malis.

malis, quibus male cocta obnoxia est, strãguriam etiam facit. Plura infra c.46.

¶*De vsu ceruisiæ. Cap. XVIII.*

De qua potetur, stomachus non inde grauetur.

Hic vnicum de ceruisiæ vsu præceptum traditur, nempe vt modicè sumatur, neq; ea stomachus prægrauetur, vel ebrietas concilietur. Ebrietas.n.ex ceruisia quàm vino deterior est,& diutius ꝑdurat, ꝙ crassior, concoctuq; difficilior sit q̃ vinum. Fumi nãq; crassiores inde ad caput eleuantur, q̃ ex vino, quare tardius ẽt discutiuntur. Ex quo sane loco sequitur ẽt, in principio prandii vel cœnę potũ à ceruisia vtilius, q̃ à vino inchoari, Ventriculus etenim ante cibi sũptionem vacuus & nutrimenti indigus è proximis haud dubiè visceribus attraxit. Illa verò, vt copiosè admodum li. 3. de facul.natu.c.13.Galenus docet, nihil præter superfluitates & excrementa retribuisse certum est, quo fit, vt superfluitatibus iam atq; excrementis abundet. Quæ certe potissima causa est, cur in maxima fame Medici consulant, vt ante cibi sumptionem vomitus eliciat̃, quo nimirum superfluitates illæ à ventriculo attractæ euacuentur prius, minimèq; cũ χολῶ̃ misceantur. Si igitur in principio mensæ biberetur vinum, quo

natura præcipuè delectatur, quodq; aui dissimè ab ea q̄ visceribus inest, trahendi ui rapitur: superfluitates à ventriculo attractæ vna cum vino in oīa statim corporis membra non sine sanitatis dispendio distraherentur. Atq; ob hoc fortassis Ioannes Matthæus de Gradi. cōsilio, 90. non in principio solùm mensæ, sed in maxima quoq; siti, & post quamlibet actionem fortem ac vehementem à vino abstinēdum censet: quippe quod ita sumptum incoctum adhuc ac crudū ad neruos facile penetret, atq; in ibi in acetum commutetur. Ceruisia vero vtpote crassior, & ad concoctionē pertinacior, non tā auide rapit: quare ab ea potus in principio prādii vel cęnæ vtilius inchoatur, ceruisia humores ēt orificio stomachi incidētes abluit, & sitim, q̄ ex nimia uini potatione timet, p̄terea & quālibet aliam mendam, coercet ac reprimit.

Quæ victus ratio quolibet anni tempore sit vtilis. *Caput. XIX.*

TEmporibus ueris modicum
prandere iuberis,
Sed calor æstatis dapib. nocet immoderatis,
Autumni fructus caueas ne sint tibi luctus.

De mensa sume, quantum vis tempore brumæ.

Hic pro singulis anni temporibus cõueniens instituitur uictus ratio. Et primo quidem de Vere agitur. Verno siquidem tpe modicè prandendum est, id est paulum cibo demẽdum, adiiciẽdumq; potioni, Cornelio Celso libr. 1. cap. 3. & Auicenna. 2. 1. doct. 2. ca. 6. testibus. Hyeme. n. ob. tpis gulositatẽ exercitij prauitatem, & resolutionis prohibitionẽ humores crudi maximeq; phlegmatici ex tpis proportione generati in interioribus corporis ob ambientis aeris frigiditatem, siue ἀντιπερίστασιν adunantur. Ver autẽ superueniens illos eliquat, & per totum corpus diffundit. Quare natura per id tempus plurimum circa illorum cõcoctionem occupata est. Si itaq; in vere magna daretur cibi copia, natura impedita è prædictorum humorũ cõcoctione diuerteretur, utpote humoribus, & magna ciborum copia plus ęquo grauata: vnde relictis in corpore humores crudi & incocti facile in membrum aliquod decumbentes egritudinẽ inducerent. Quare summoperè cauendum est, vt id temporis cibo nonnihil demantur. Ciborum. n. diminutio ab ægritudinibus veris maximè præseruat, Auicẽna ibidem teste. Et hoc quidem de adulto

& extremo vere intelligendum. Nouũ enim hyemi adſimilatur, vnde & hyemis ritu per id tẽpus cibus administrandus eſt. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus referto. Corpore namq; in humoribus temperato cibus iuxta coloris innati, atque eius, quæ a corpore fit reſolutionis proportionẽ exhibendus eſt: ablata. n. cauſa eſt diminutionis cibi. Vnde Hipocrates lib. 1. apho. 15. Ventres hyeme & vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus eſt, vnde & pluribus egent alimentis.

Aeſtatis cibus. SECVNDO, de æſtate nempe ꝙ immoderata cibi ſumptio ęſtate noceat. Siquidem virtus concoctrix tunc debilis exiſtit: Calor. n. innatus, qui oĩum operũ naturalium cauſa eſt, ꝑꝑ extrinſecus circumſtantis caloris exceſſum, ad ſibi affinem extra protenditur, atq; ita contingit diſſolui ac diſsipari eius ſubſtantiam, ob hoc igitur debilior redditur, q̃ vt multum cibum cõficere queat. Galen. commen. 15. lib. 1. apho. Vbi minimè tñ ſilentio prætereundum eſt, ob maximã humiditatum corporis tã ſubſtantialium, q̃ nutrimentalium, quę ꝑ æſtatem fieri ſolet, diſſlationẽ, plurimũ quidẽ ac craſſius alimentũ exhibendum

eſſe,

esse, si virtus concoctioni sufficeret. Verùm cùm vno eodemq; tpe multũ conficere non sufficiat, parũ de eo ac sæpius exhibendum est. Id q́ commen. 17. libr. 1. aphor. Galenus iis significauit verbis: Aestiuo quidẽ tpe, quantum ad tpis rationẽ attinet, sæpius pauca danda sunt, qm̃ & pluri egẽt adiectione, vt qui sunt dissoluti, & vires habeant imbecilles. Idem Cornelius Celsus libr. 1. capitu. 3. sic scribens confirmat: Aestate vt sæpius cibo vtendum, sic exiguo est. Quanq̃ vero cibo nonnihil per æstatem demendũ est, potioni tñ adiiciendum vr̃. Maxima siquidem tũ fit difflatio & exiccatio corporis, & calor humidum lõge exuperat vnde maior ẽt sitis exorit̃. Elixis itaque frigidisq; cibis, ac potione tum multa, cum diluta vtendum. Vinum vero purũ ac vinosum, vt quod facile inflammet, & violento æstu vehementem calorem incendat, vitandum.

Tertio, de Autumno: vt, si in eo à pomis ac ceteris autumnalibus fructibus, nimirum vuis, persicis, ficubus, & similibus abstineatur, vel parcè saltem de ipsis assumatur, ob ebullitionem. n. q̃ corpore & humoribus faciũt, sanguinẽ nimis fluidũ, & putrefactioni accõmodũ generant, idq; maximè in ventriculo impuro & corporibus κακοχύμοις, qualia per autumnum sępius occurrũt: quę

ob id et malis corripiuntur ęgritudinibus, cuiusmodi habentur imprimis variolę, morbilli, & pestilentes. Quod palam et Paulus Aeginata libr. 1. c. 53. ita scribens attestatur: Poma in autumno affatim assumere noxiũ est, vt quæ non copia tm̃ obsint, verumetiam vitiosos ꝓcreẽt humores & inflationes. Etenim prestãtissima, nempe ficus & vuæ, flatus pariunt corrumpuntq; cibos, nisi ante alios presumatur, ita verò neq; inflant neq; corrũpunt. Ceterum qua exactior victus ratio per autumnũm habeatur, vnicè hoc oĩbus, qui sanitatis tuẽdę curam susceperint, cauẽdum est, quemadmodum lib. 4. ad Alman. c. 26. Rhazes præcipit, ne famem uel sitim patiantur, vel cibo vna hora repleantur, vel aqua. Vinum aũt bibẽdum est paulo liberius, non tñ immodicè, ꝑ ceu in æstate, dilutum: nempè ut corpus humectet, & calorem reprimat. Quod .n. aqua immodicè temperatum est, calorem obtũdit, inflationes ac inde colicos cruciatus procreat. Minus et eius q̃ per ęstatem sumendum est, Siquidem natura tunc imbecillior existit, q̃ ut magnam uini copiã concoquere queat. Sunt apud Galenũ in libro de cibis boni & mali succi, c. 3. pulcherrima quędam ac utilissima de horæis fructib. præcepta, quem sanè locũ, quia ualde eruditus est, hic integrũ subij-

subijcere placuit. Pater meus, inq̃t, geometriç, architectoniç, astronamiæ, aritmeticç, logistices studijs plurimū valuit. Maximèq; oībus, quibus erat notus, ob ipsius iustitiam, modestiā, bonitatē, vt cuiuis ex philosoph⁹, admirationi fuit. Is cùm puer ipse adhuc essem, eam mihi victus rationem instituit, vt nullis per id tēpus obnoxius morbis vixerim. Vbi verò adolescentiam sum ingressus, ille in agrum rei rusticæ studiosus cōcessit, ego verò doctrinæ studijs ardentius, q̃ ceteri condiscipuli die noctuq; operam dabā. Sed cùm per totū id tēpus, quod ὀπώραν vocant, horeis, hoc est tēporarijs vel fugacibus fructibus vnà æqualibus meis vberius vsus essem, aduenien te autūno, acuto morbo correpť⁹ sum, venamq; incidere opus fuit. Cumq; ergo in vrbem pater reuerteretur, ad me obiurgandum se conuertit eiusq; generis victus admonuit quo eodem suadēte, vsus antea fueram, atq; ab illo impo sterum minimè discederē vitaiēq; sodalium incontinētium consuetudinem præcepti. Tum sequenti ē anno operam curamq; adhibuit vt sobriè viuere, atq; horços fructus cum moderatione gustarem. Atq; ita in eo anno qui erat ætatis meæ vndeuicesimus, incolumis vixi. Sed cum altero deinde anno pater excessisset è vita, ipseq; vnà cum eiusdem

ætatis amicis operæ fructus ad satietatem sumerem, in ęgritudinē superiori consimilem incidi, vt tūc quoq; sangui nis missione opus esset, Deinde verò vel singulis annis, vel alternis nōnūquam, ad octauum vsq; vicesimū annū morbo aliquo laborabam. Cumq; tunc tpis periculum esset, ne ea pars mihi, qua iecur septo trāsuerso annexū est, abscessu corriperetur ab esu horęorū oīum mihi penitus abstinēdum proposui exceptis ficubus vuisq; oīno maturis quas neq; intemperanter vt antea, sed cum moderatione sumebā. Quā sanè victus rationem, cū quidam ex sodalibus natu me duobus annis maior comprobaret, curā ambo adhibuimus, vt exerceremur, cruditatesq; oīno vitaremus, ob idq; ad hanc vsq; diem multos iam annos, incolumes viximus. Reliqui quoq; ex amicis, qui me hortante exercitatione vsi sunt, moderateq; cibum sumpserūt, rectè oēs semper valuerent, sed alij, quidem à quinto iā & vicesimo, alij ab aliquāto paucioribus annis, ut cuiq;. s. persuasū fuit, horæos fructus cibosq; alios mali succi uitari oportere. Hęc ille.

Hyemis sibi parci. QVARTO, de hyeme: Hyberno siquidem tempore, Auic. 2. 1. doc. 2. c. 6. teste, quantum uolumus, hoc est, plus quam cæteris tēporib. edendū est. Quod Galeni et testimonio confirmatur, qui com-

ment.

men.17.lib.1. apho. in eũ scribit modũ:
Hyberno tpe multa quidem danda sũt
pp robur virium, sed rarò, quia non val
de multa indigent adiectione laborantes, vt q̃bus nõ multa fiat euacuatio. Et
rõ quidem est, quia calor innatus hyeme intensior est, tũ quia vnitus, tũ quia
corroboratus, διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν, id
est, iuxta positionẽ sui contrarij, nempe
aeris frigidi corpora ambientis. De qua
plura Aristoteles lib.1.c.12. μετεωρολογικῶν. Sed hoc veritatem habet in robustis & corpulentis, nõ aũt in raris & debilibus. In his .n. intensũ hyemis frigus
non modò non corroborat calorem innatum, sed magis debilitat. Quod verò
hyberno tpe calor plurimus fit, innuit
Hippoc. aphorism · 15. libr.1. Ventres
hyeme & vere natura calidissimi sunt,
& somni lõgissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda.
Etenim tũc calor innatus plurimus est,
vnde & pluribus egent alimentis. Quæ
quidem & crassiora & concoctu difficiliora exhibere licet, eo quod calor intensior sit, Vino aũt vtendũ est tum meratiore, tum rubicundiore. Quanquam
verò in hyeme ob robur caloris innati
& fortitudinẽ virtutis cõcoctricis, cibi
crassiores ac densiores cõueniunt, quia
tñ tunc tpis ob phlegmatis abundantiã
corpora facillimè replẽtur & obstruuntur,

tur, & parua fit à continente resolutio: tutius est, uti cibis inter solidũ, & rarũ medijs: qualis est caro hædina, uitulina, ueruecina, luciorum, percarum & cancrorum: Crassioribus uerò, ut bouina, ceruina, porcina, concarum, ostræarum, carpionum, & similium, abstinendum, aut certè cum moderatione utendum: adhibitis semper rebus aperitiuis & diureticis, nimirum petroselino, nasturio, apio, & exercitio forti. Cæterùm circa uictus rationem pro singulis anni tẽporibus conuenientem hoc ẽt notãdum uenit: Quod autunno quidem melancholicis cibis ac siccantibus abstinere oporteat, hyeme uerò eis uti, quẽadmodum sanè ęstate humectantibus & refrigerantibus, Vere autẽ, ꝙ medij sit temperamẽti, medię facultatis cibos edere, quemadmodum. lib. 1. cap. 25. de alimen. facult. Galenus attestatur.

¶ *De prauo potu corrigendo.* *Cap.* XX.

SAluia cum ruta faciunt tibi pocula tuta,
Adde rosæ florem minuuntq; potenter amorem.

Duo traduntur hoc loco praui potus remedia.

PRIMVM, Saluia, cuius folia potib. immersa uitia eorum proprietate qua-

dam

dam tollunt. Peculiarem preterea habēt gratiā roborādi cerebrū ac neruos, iis vero roboratis, malis fumis ex paruo potu procedētibus melius resistitur.

SECVNDVM: Ruta: Huius nanq; folia integra ac citra contritionem vllā potioni imposita, auxiliarē vim contra perniciem eius prestant. Etenim caliditate proprietate sua potus vitia emendant. De ruta quō aduersus venena conferat, satis dictum est suprà cap. 13. Additur in posteriore versu, quod flos rosæ superioribus adiūctus, non modò dicta earum vim augeat, sed Veneris insuper appetitū cohibeat atq; tollat. Quod sanè de rosis potissimū intelligendū est, quæ puniceo colore rubent: hę namq; fragrantia ac styptico suo sapore potus nocumentum remouent.

¶ *De nausea marina.* *Cap.* XXI.

NAusea non poterit hęc quam vexare, marinam
Vndam cum vino mixtam qui sumpserit ante.

Cùm plerisq; necessitas incidat naui go per marè proficiscendi, hic etiam remedia quædam aduersus nauseas & vomitiones, quibus premi solent, qui nauium insueti primùm iā nauigare incipiunt, enumerare placuit: Nēpe si diuites illi fuerint, vt per dies aliquot, antequam

quam nauē cōſcendāt, vinum ſuū aqua marina temperent: ſint pauperes, aquā marinā abſq; miſtione bibant. Sic enim fiet, ut nauſeas citra vllum negotiū euitent. Nam unum & præcipuè aquoſum, quod Paulo Aegineta οἰνάριον Græce dicit, ſtomacho vomitionib. turbato maximè conuenit. Aqua uerò marina ſalſa & aſtrictoria ſua ui os uentriculi claudēs uomitiones præcidit atq; impedit. Porrò uomitionib. primùm iā orientibus, nec facilè, nec utiliter reſiſtitur: ut quæ oīno magna ex parte præſidio eſſe ſoleant contra magnas & uehemētes ægritudines, nimirū elephātiaſin, aquā intercutem, & apoplexiam, & ſtomachi tum frigiditatē, tum inflationem. Siquidē ab his nō ſolùm preſeruant, ſed eaſdem ēt iam obortas uel curāt uel certè leuāt. At ſi diutius crebriuſque urgeāt, adeò ut nauigantes uehementes debilitentur, comeſtione ſtypticorum & acidorum fructuum, cuiuſmodi ſunt mala cydonia, mala Mariana (hoc eſt, vt interpretatur *Iacobus Syluius*, poma Sylueſtria, ut uerò Ianus Cornarius, poma Arantia) & noſtra orbicularia poma, q̄ Epiroticis malis reſpondere putantur, vulgo Capenduta, ſiue *Pommes di Capen dus* Gallicè uocātur, & punica ſiue granata acida, reſtinguendæ ſunt. Hæc. n. os uentriculi corroborant, & humorem

sursum repētem deorsum reuellunt, ac infernè per uentrem euacuāt, fluentéq; stomachum sistunt. Quin & ipse stomachus ab hisce roboratus fructib⁹, humores ad se vndarū exagitatione cōsuetes reprimit. Appij quoq; semē torrefactū ac in uino potum, confert. Absinthium quoq; tam in cibo, q̄ in potu sumptum nauseas tollit. Panis item assatus, si ex uino aquoso & odoro maceratus ingerat, ꝑdest. In summa, tota uictus ratio tum ex acidis & uentriculum roborantibus, tū uapores ēt siue fumos ad caput ascendere prohibentibus, constituendā est: In quorum numero & lēticulæ cūprimis in aceto, uel succo uuæ acerbæ incoctæ, reponēdæ sunt. Plura Paulus Aegineta, lib. 1. c. 56. & Auicenna. 3. 1. doc. 5. c. 8.

¶*De generali condimento.* *Cap.* XXII.

SAluia, sal, vinum, piper, allia petrofelinum,
Ex his fac salsam, ne sit commixtio falsa.

Cōmunes recensentur hoc loco materiæ, ex quibus in mensa ἐμβάμματα, hoc est intinctus, condimenta, siue salsamenta ex tēpore parari possint, si specialia defuerint. Sūt aūt eæ numero sex. Et prima quidem saluia est: Ex hac. n.

fit condimētum in assatione siue coctura anserum & porcellorū. Hi nanq; saluia persępè farciri solēt antequā assentur: vt nimirum superfluis ac glutinosis ipsorū humiditatibus resolutis atq; dissipatis, saluię penitus sibi cùm odorem, tum saporē induant. Saluia tñ post assationem reicienda & non comedēda est. Quinetiam ruticolę & plebei homines condimentum ex saluia cōficiunt, quo in anserum esu vtuntur. Allium.n.cum saluia contundunt, vt acrimoniā deponat & vino commiscent. Secūda Sal: de quo infra.c.52. Tertia, Vinum. Quod sanè extemporale diuitum, vel nobilium cōdimentum est. Nam in sinapij, aut veriuti defectu, vinum cū sale tēperatum pro salsamento ingerūt. Porrò veriutū vt hoc obiter ēt hic explicetur) Gallicum vocabulum est idē significās quod ὀμφάκιον, quod est succus acerbæ vuæ, nōdum maturescētis. Italicè [*Agresto,*] Officinis agresta, Gallicè [*Veriust.*] Hispanicè [*Agraz,*] & hinc facta Latina nominis terminatione, Veriutū. Quarta, piper: Estq; rusticorū & agrestiū hominum salsamentum: quippe quibus fabæ atq; pisa pepere condita in quotidiano sint vsu. Quinetiam ex pane tosto cum ceruisia, siue vino, ius nigrū pipere conditū pultis instar cōficitur, quod ob id volgato iam fere vbiq; noie piper etiam

Sal cum vino.

Pipeæ.

etiam appellatur. Hoc super carnes aut pisces effusum in delicijs habetur. Quinta allium: hinc quoq; salsamentum rustici conficiunt, quod cum oĩbus prope cibis suis, siue assi illi fuerint, siue elixi, siue dulces, siue salsi, imò uerò, & cũ induratis ouis esitant. Allium namq; tritum cũ molli caseo ac lacte commiscẽt, atq; epulis deinde apponunt. Sexta petroselinum. Siquidẽ ex folijs eius contusis, cumq; ueriuto uel uino albo cõmistis, fit salsa uiridis, quæ cũ assis fere mã ditur. Cęterum silentio minime prætereundum hoc loco, ꝙ pro ratione temporum sibi inuicem succedẽtium, tum cibariorum ẽt, quibus cum apponũtur, salsamenta uariari conueniat. Calidis siquidẽ tpibus frigida, aut minima certe caliditate participantia: è contrariò uerò frigidis calida cõferunt. Salsamentorum igitur statuenda materia est in æstate omphacium, turiones uitis, acetum, succus malorum limoniorum, vel citrãgulorum, uel Punicorum, siue granatorum, cum saccharo, stillatitio rosarum liquore, qui ῥοδόσαγμα Græce dicit, & amygdalis. Quibus tñ interdum serpylli nonnihil ac petroselini ad frigiditatis commoderationem addi potest. Temporibus frigidis aptissima constituetur salsamentorum materia sinapi, eruca, zingiber, piper, cinnamonũ, cyarophilon,

Allium.

Petroselinum.

rophillon, allium, saluia, serpillum, mẽtha, petroselinum iuscula carnium, vinum, & acetũ, idq; nõ acre nimis, sed vini naturę propinquum. Temperatis aũt tẽpibus inter caliditatẽ & frigiditatem media magis congruet. Porro quod ad cibaria ipsa attinet, alia aliis, quemadmodum sane coqui non ignorãt, egent condimentis. Carni nanq; veruecinæ, similiter & vitulinæ, atq; capreolinæ salsa viridis apponi solet, in ęstate quidem ex aceto, & omphacio, cum paucis speciebus, nempe cũ petroselino, zingibere alba, omphacio, & pane tosto, eoque in aceto vel agresta macerato, sine allii admistione: In hyeme vero eadẽ, sed cum largiore specierum copia, pauco allio, optimo vino, & pauca agresta, apponitur. Nonnunq̃ vero sinapium & eruca sufficiunt. Carnibus bouinis elixatis ꝑquam vtile pro condimento est, duntaxat ad vsus eorum qui recte valent, iusculum nigrum ex pane tosto, cumq; iure carnium, pauco omphacio, & pipere coctum, quod piperis ẽt nõie appellari diximus. Hoc idẽ & pro suillis non inutile hyberno tꝑe fuerit. Nihil porro vetat in principio refectionis per æstatem carnes suillas ẽt frigidas cũ aceto ac petroselino mandi. Quod si tñ cædẽ carnes nempe bouina atque suilla, pastillatæ fuerint, hyeme quidem cæpe atq; alliũ
cum

cum exiguo specierum dulcium ponde re, æstate vero ὀμφάκιον sine cępis, aut paruulus cæpas, sed minuta planè copia assumere alienum non est. Sin vero ex carnibus subtilioribus pastillatura constiterit, repudiato per ęstatem cæparum vsu, lac amygdalarum cum omphacio & exiguo specierũ dulciũ puluere apponendũ est. Ouum ẽt conquassatum cum omphacio in fine conceditur. Hyeme vero vinum in omphacii locum sufficere, adeoq; species augere operę preciũ erit. Cuniculorum & pullorum assaturæ cõuenit condimentum ex cinnamomo & mica panis, æstate quidẽ cũ omphacio, sed hyeme cum vino. Suillæ carni assatæ per hyemem conueniet liquor, qui inde assando destillauerit, cũ cępis contusis & optimo vino tẽperatus: per æstatem vero salsa viridis, cuius supra mentionem fecimus ex vsu magis erit, Pliasianorũ, perdicũ, & turturũ assaturę prę ter salẽ aliud non requirunt condimentum. Caponibus vero & gallinis elixatis non inutile condimentũ est per hyemem proprium decoctionis earundem ius cum pauco specierum dulcium puluere, & maximè quidem si saluia, hyssopus ac petroselinum iuri simul incocta fuerint, ęstate ius ipsum per se cum momento croci & succo turionũ vitis sufficit. Cæterum pro caponum & gallinarũ pinguium

pinguium pastillatarũ cõdimento, præter exiguam specierum dulcium copiã nihil penitus apponendũ est, idq; in fine tm̃, per æstatem quidẽ cũ omphacio, per hyemem vero cum optimo vino. Pisces vero tanto calidioribus atq; acrioribus opus habent condimentis, quãtò crassiore magisq; excrementitia carne & homidiore natura constiterint, concoctuq; pertinaciores fuerint. Eadẽ in carnibus quoq; habenda est ratio. Plura Magninus de conseruanda sanitate, parti. 3. capite. 20. & 21.

Piscium salsa.

De vtilitate lotionis manuũ. *Cap. XXIII.*

LOtio post mensam tibi confert munera bina.
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.
Si fore vis sanus, ablue sæpe manus.

Duę hic referuntur commoditates ex lotione manuum a sumpto cibo. Primo nanque manus ipsas puras atq; mũdas efficit: Deinde vero lumina ẽt reddit acuta. i. uisus aciem excitat: Et hoc quidem non per se, sed ex accidenti. Manus enim instrumenta sunt, quibus purgantur oculi. Quare puras eas atque mundas esse, conuenit. Sed de hoc abundè supra cap. 2.

¶De pane. Cap. XXIIII.

PAnis non calidus, nec sit nimis
inueteratus,
Sed fermentatusque, ocultus, sit
bene coctus,
Et salsus modice, ex granis validis
electus.
Ne comedas crustam, choleram
quia gignit adustam,
Et panis salsus, fermentatus, bene
coctus.
Purus sit sanus, non talis sit tibi va
nus.

Duo circa panis electionem cauenda esse, hoc loco pcipitur. Primum, ne actu calidus ingeratur: talis aũt maximè existit recentior, & primum iã è furno extractus. Nam cùm lẽtorem quẽdã adhuc retineat: vehemẽter inflet, visceraq; obstruat, necesse est, eoq; ad sanitatem inutilis habetur. Quod .2 Cano. tract. 2. cap. 572. in eum prope modum scribẽs Auicenna innuere etiam uoluit. Nõ comedatur calidus, sicut est, qñ videlicet è furno extrahitur: huius. n. quẽadmodũ & reliquorum similium vsus, propterea ꝙ inflet, & immodicè uiscera obsepiat, atq; obstruat, naturæ aduersus insensusque est. Hic idẽ, vt li. 2. de vic. rat. in morbis *Panis calidus nociuus.*

bis acut. aphor. 34. Hippo. scriptum reliquit, & loco citato Auicenna cõfirmat, manifesta caliditate & recenti suligine sitim facit, celeriterq; uaporosa humiditate facit, sed supra suspenditur, & tardè descendit. Vetere tñ facilius concoquitur, est.n. humidior. Idque duobus potissimum modis cognoscitur. Primum ex pueris, ferè.n.ii maximè eo delectanẽ vtpote simili. Alterum testimonium ab ætate sumitur. Nam si uetus est siccissimus, qui recentissimus est, eũ humidissimum esse oportet. Qui quidem & si victus salubris rationi vt alimentũ minus congruit, odoratu tñ præstantissimus habetur. Valenti nanque ac suaueolenti uino imbutus, & naribus admotus, cor ipsum mirum in modũ recreat, ac roborat, atq; hac sanè ratione syncope correptis utilissimè adhibetur. Imò uerò & solo eius olfactu uitã prorogari nonnulli memoriæ prodiderunt. Qđ proinde à Democrito factum esse, Diogenes Laërtius lib. 9. in eius uita iis testatur uerbis Cũ iam ex senio deficeret, & ꝓpinquus videretur morti, mœrentem sororem, ꝙ ille in celebritate Cereris moriturus, ipsa deæ uota exoluere nequiret, bono animo esse iussit, panesque calidos sibi quotidie afferre, eos igitur naribus cũ admouisset, viuum se, dum ea celebritas trãsiret, seruauit, Vbi uerò dies illi transierunt,

Panis odor.

fierunt, tres autẽ erãt, quietissimè ac minimo dolore cõclusit uitam. 109. ętatis anno. Extat super hac re Græcum eiusdem Laërtij epigramma tale.

Καὶ τίς ἔφυ σοφὸς ὧδε, τίς ἔργον ἔρεξε-
το τοῦτον,
ὅσσον ὁ πανταδαὴς μήνυσε Δημόκρι-
τος:
ὃς θάνατον παρέοντα, τρῖ ἤματα δώ-
μασιν ἔσχεν
καὶ θερμοῖς ἄρτων ἄθμασιν ἐξένισεν. i.

Quisnam tam sapiẽs uisus, qui tale patrarit
Vnquam, quale sciẽs, omnia Democritus.
Qui per tres tenuit præsentia fata dies, &
Illa recens cocti panis odore aluit.

Plura hac de re Conciliator differentia. 155. & Manardus lib. 18. epist. 6. Secundum, ne uetustate induratus, siue mucidus edatur. Naturæ. n. humanæ, ꝓpterea ꝙ nimium exiccet, melancholicumque succum generet, pro alimento non conuenit.

Secundo loco quinque enumerantur panis electi conditiones. Prima, ut sit bene fermentatus. Siquidem cõcoctu inter panes, ut lib. de alimen. facul. c. 9. Galen. attestatur, sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati, & pulcherrimè subacti, quique in clibano igne moderato fuerint assati. Porrò qui fermento oĩno caret, nemini prorsus est accõmodus. Qui uero parũ habet fermenti, hic, *Panis electio.*

iuxta Auicēnę sniam, ubertim quidē nutrit, sed nisi multo exercitio ac labore fatigetur, qui eo utitur, prōptè læditur, Iecoris. n. meatus, ꝑ quos fertur alimentum, obstruit, lienis imbecillitatem auget, calculos deniq; in renibus gignit. Secunda, ut sit oculatus, id est, rarus, porosus, & minimum ponderis magna mole nobis pręstans: Hinc. n. uiscositatem omnem sublatā esse perspicuum est. Parum tñ, si Auicēnę credimus, alit, uentrē excrementis implet, & facilè per intestina descēdit, quēadmodum ille quoq;, qui, ꝙ ex farina a furfure nō separata, & furfure à pura farina non separato fiat, αὐτόπυρος siue συγκομιςός à Græcis, à Galeno uerò πιτυρίας, id est, furfuraceus, & à Cicerone cibarius appellatur. Furfur. n. cùm nōnihil facultatis habeat abstersorię, meritū intestinis irritatis uelox fit eius deiectio. Ijs aūt cōtrarij quidem sunt panes purissimi, plurimū ponderis exigua mole habentes, oīum uerò panum tardissimè deijciuntur. Tertia ut plurimum ab artifice sit subactus, & in clibano mediocriter calido bellè percoctus: malè nanq; coctus cùm ęgrè conficitur, tum uētriculum etiā grauat. Qđ Auicēnæ etiā testimonio confirmatur, qui loco citato ita fere inquit: Panis qui non probe percoquitur, plurimum quidē nutrit, sed si quis priuatus, & ab exer

cita-

citatione alienus, eo vti voluerit, celerrimè in obstructionis periculum incurret. Huius ēt generis est in patella coctus. Nā partes ipsius intimæ minus bel lè elaborantur : Sed de hac conditione abunde suprà c. 9. in tritico dictum est. Quarta, vt mediocri sit sale cōditus: dulcior.n. obstruit, salsior exiccat, qui verò in vtriusq; excessus medio cōsistit, si ipsi cætera oīa ante pariter adfuerint optimū præbet alimētum. Modus verò satis gustu iudicandus est, qui nanq; in lōgiori huius mistura offenderit, prauus existit. Quatenus igitur gustus nullum adhuc sensum tristē ex ea mistura percipit, eatenus ipsius copiam augere præstiterit. Quinta, vt ex optimis granis, laudatissimo nimirū tritrico sit confectus; de quo satis superq; dictum est. c. 9. Tertio demum loco pcipitur, vt ab esu crustæ panis, propterea q choleram adustam atq; succos melācholicos generet, abstineam⁹: quatenus.n. ipsa adducta & sicca est, succum etiā inde genitum adustum & siccū esse oportet. Quod Galeni testimonio confirmatur, qui in 4. Hipp. lib. de vict. rat. in morb. acut. cōm. 103. ita scriptum reliquit: Ob assationē ambusta, tum ad succi bonitatem, tū ad concoctionem sunt inhabilia, cholerāq; pariunt pp eam, quæ his accidit acrimoniā. Meritò igitur nobiles, qui natura bi

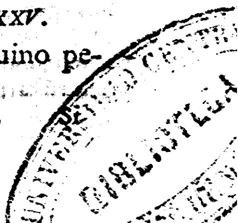
Crusta panis. nosi sunt, vtranq; sibi crustam, tã superiorem, q̃ inferiorem auferri à pane, curant: quos præcellentes Ecclesiarũ proceres, atq; delicatiores obsonatricis speculationis magistri imitantur. Deligenda itaq; è pane medulla est: quippe quæ melius, firmius, atq; velocius, q̃ crusta, præstet alimẽtum. Iis tñ qui sani adhuc sunt, sed ventriculum habent humidiorẽ, quiq; extenuari cupiunt, crusta nonnunquàm post alios cibos vesci conceditur: vt quę p̃sumptos cibos deorsum subducat & os ventriculi roboret. Vltimi duo versus optimi ac saluberrimi panis quinq; notas continent: nẽpe vt sit probè salitus & fermentatus, vt bene percoctus, vt purus ac sanus, id est, confectus ex granis mundis, & validis, ac bonis esse collectis, quæ imbrium multitudine vitiata non sint. Quod Auicenna loco citato iis fere verbis innuere ẽt voluit: Oportet, inquiens, vt panis sit mundus, salitus, belle subactus, frumentatus, probè coctus, & hesternus, hoc est, post biduum non repositus. Minimè præterea silentio pręterm ittendum, quod maior panis portio est comparatione semper sumẽda sit ad pisces, herbas, & fructus humidiores, q̃ ad carnes & oua: rursus ad carnes maior q̃ ad oua, & ad mollia oua copiosior, q̃ ad dura. *Additio.* Tritum in scholis Medicorum est dictum,

Differ-

Dissertionē utiq; oēm incōmodam: uerum quæ ex pane fiat, pessimā. Quod sanè desumptum est ex. 3. 1. doct. 2. capi. 7. Auicēnæ, vbi inter reliqua sic fermè scribit: Panis impedimentum, vbi non percoquat venter, maximum censeri debet. Carnis vero non ita. In stomacho quippe residet diu, onere imprimis molesto, quod si non cōcoctus satis, denique dilapsus fuerit, hepar præfarcit, ac meseraicas. Caro aūt maiorem ducit cum humano corpore similitudinem, proinde ex ea minus prouenit nocumenti, & hepatis, aut meseraicarum præfartio leuior, accurrationi min⁹ minusq; obsistēs, imbibentibus membris longe procliuius, ob cognationem quandam carnis succum, q̄ panis. Hæc Cælius Rhodiginus lib. 5. c. 36. lectio. antiqua. Sciendū præterea, quod panis ex farina cribro succreta, & a furfure repurgata, maius ac purius, præstet alimentum furfuracens verò. i. cui furfuris nonnihil commistū est minimum quidem omnium nutriat, sed facilius, ceu antea et diximᵘ, p aluū subeat. De Pane plura Galenus libr. 1. c. 9. & 10 de alimen. facul. & lib. 5. cap. 8. de sanitate tuenda.

De carne porcina. *Cap. XXV.*

Est porcina caro sine uino peior ouina,

Si tribuas vinum, fuerit cibus ac medicina.

Priore uersu carnis porcinę instituitur cum ouilla comparatio: nēpe, ꝙ porcina absq; vino sumpta, q̃ ouilla peior habeatur. Porro ꝙ praua sit ouilla, Galenus lib. 3. de alimen. facul. c. 1. ijs confirmat verbis: Agni carnem habent humidissimam ac pituitosam. Ouium vero excremētosior est, ac succi deterioris. Hac ipsa tñ suilla, quæ bonum aliqui succum generat, peior esse, si absq; vino edatur, hoc loco asseritur. Idq; non aliā certè ob causam, nisi ꝙ & ipsa pituitosam habeat substantiam, quæ quidē vino corrigitur, & ad simmetrian perducitur. Altero deinde versu innuitur, eandem cum uino sumptam, supra q̃ ꝙ valentissimè nutrit, facultatem ēt habere ceu medicamenti, vt quæ humectando corpus inalteret: Id quod de porcellis assis potissimum atque apris pulcherrime apparatis intelligendum est. Cæterum carnes porcinę, quæ sale condiuntur, ac Sole deinde vel fumo exiccantur (quemadmodum apud nos in annū reponendæ, & rusticis ac plebeis hominibus apparantur) ouillis nihilo meliores censendæ sunt, siue cum vino, siue absq; vino mandantur. Quare de assatis porcellorū carnibus, siue aprugnis hoc ipsum

sum quod hic traditur, eò uidelicet quo diximus modo accipiendum est.

ILia porcorum bona sunt, mala sunt reliquorum,

Ilia siue omasa. i. pinguiora porcorũ intestina cum reliquorum animalium intestinis hoc uersiculo conferuntur: quantumque ad uictus salubris rationẽ attinet, aliorum animalium intestinis natura multò cùm præstantiora, tum suauiora sunt, ut testis est cap. 11. lib. 3. de alimen. facul. Galen. Neque ullius ẽt animalis intestinis libentius q̃ eorum q̃ sanguine referta, uel pinguia admodũ sunt, uescimur. Eiusmodi aũt porci cum primis habent. Iam uerò & sanguis suil lus humidus est, & minus calidus huma no maximè temperie similis: siquidem & carnes suillæ humanis sunt similes. Cum itaque porcorum intestine sangui ne plena sint, neq; aliud animal ex brutis facilius tũ saginetur, tũ pinguescat, non abs re intestinis eius libẽtius uescimur. De carne suilla abundè suprà c. 7.

¶*De Musto. Cap. XXVI.*

IMpedit vrinam mustum, soluit cito ventrem.

Hepatis ἔμφραξιν splenis generat lapidemque,

Quinq; referuntur hoc loco incommoda, quæ vini recentis siue musti potum sæpius excipiunt.

Musti nocumenta. PRIMVM quidem reddendæ vrinæ impedimentum est quod dupliciter intelligendum est. Vel. n. crassitudine, q̃ ex multa terrenæ fæcis admistione obtinuit, usque eo hepar adeoq; renes ipsos obsepit atque obstruit, vt urina penitus supprimatur, vel certe consuetum eius reddendę morem ac ordinem immutat Id quod de mustis nonnullis Rhenensibus ac aliis quibusdā subtilioribus nemini dubium est. Siquidē fœces eorum terrena & nitrosa qualitate p̄ditæ sunt, atq; eam ob rem, vbi in uesicam descenderint, ipsam mordicant, urinamq; inordinatē ac præter morem consuetum, p̄fundere cogunt.

SECVNDVM, facilis ac cita ventris solutio: viscera. n. nitrosa siue salsa fœcis suæ qualitate abstergens ad deiectionē incitat, idque præstat, primò quidem fęcis acrimonia, deinde flatuū ēt, quos progignit multitudine: tertio vero propterea, φ ad coquendum sit difficile, ac stomachum grauet cito deorsum subit, inferioremq; ventriculi meatū, qui Gręcis piloros, nobis autem Ianitor; & inferius os uentriculi, Barbaris Portonarius appellatur, cōpressum, arctissimeq; coactum & contractū aperit. Quæ cau-

facit, cur promptus aluum subducat, potior tñ ea est, quòd nitrosum quippiam ipsi insit, ac tergendi facultas.

Tertium, bonæ hepatis tẽperaturæ noxa. Hepar.n. quemadmodum.3.1. doc.2.c.8. Auicen. confirmat, plurima fęcis cõmissione obstruit, flatuũ multitudine debilitat, & dysenteriã hepaticam inducit. Pari modo & καχεξίαν, ac reliquas prauas hepatis ægritudines diuersas nimirum hydropis species generat.

Qvintvm, Splenis ac cõstitutionis eiusdem offensio: Siquidem hoc uiscus æquæ obstruitur musto atq; hepar, imò uerò & duro insup tumore quẽ σκίρρον Græci dicunt, haud raro corripitur.

Qvintvm, calculi generatio, & potissimum in renibus, qui colore ruber est, & friabilis. Hunc eã maximè ob causam mustum generare dicitur, ꝙ substãtia constet crassiore, adeoq; crassitudine renes offarciat. Et hoc uerè quidem de musto dulcioris uini, cui nitrosę ac mordicãtes fæces admistæ non sumit, intelligitur. Nam cui eæ admistę sunt tãtum abest à generatione calculi, ut nihil ei magis possit esse contrarium, quippe ꝙ urinã uehementer moueat, ac prouocet. Eiusmodi uerò nonnulla ex Rhenensibus inuenias, quę non modò arenulas secum per urinam agant, sed meiere et frequentius cogant. Frequens porro mi

ctio arenulas iam adhærescentes motu suo abstergit & aufert. Quare, &c. Plura infra capite quadragesimoquinto.

¶De aquæ potu. Cap. XXVII.

Potus aquæ sumptus comedenti incommoda præstat.
Hinc friget stomachus, crudus & inde cibus.

Aquæ potus noxius. Duplex noxæ genus inter edendum aquæ potum consequi, hoc loco asserit. Primo namq; uentriculum infrigidat, & relaxat, maximèq; oium cibi appetentiam deiicit. Deinde concoctionem interrumpens cruditatē generat. Pendent aūt ea potissimum, ut testis est lib. 7. metho. meden. ca. 6. Galenus, ex frigiditate eius oia, cuius culpa & in precordiis diutissimè moratur, & fluctuationes excitat & inflatum mutatur, & corrumpitur, & ita uentriculi resoluit robur, sic vt deterius ob id concoquat. Proinde eodem in loco Galenus ēt pcipit, ne ilico post cibum largius bibatur, videlicet anteq̄ cibus fuerit concoctus. Siquidem innatim tibi si bibatur, ita vt eos uentriculi corpus pp interpositum humorem nō contingat, quod innuere etiam 3. 1. do. 2. c. 7. his ferè verbis Auicenna voluit. Neq; post cibū multa bibenda est aqua,

quæ

quæ inter ipsum, videlicet cibum, & uē triculi corpus, separationem faciat, & fluctuationis sensum inuehat. Hoc idem sequente ēt capite, nēpe octauo, in hunc propè modum scribens attestatur: Cùm à comestione natura cōcoctioni studet, si tm̄ aquę ēxhaustum priùs fuerit, quantū cōmodę ciborum ꝑmissioni sufficit, tum ea quæ succedit aquę potio, inchoatum cōcoctionem turbat, atq; impedit. Idem in Canticis sectio. 2. aphor. 29. & 30. Aquæ potu in mensa vtēdū non est, nisi ratione adhęrentię & tardioris descensus buccellæ. Aqua.n. cum cibo sumenda non est. Quem locū Auerrhoes exponens inquit: Causa quidem huius est, q̄m aqua, quę statim à comestione bibitur, antequam ingestus cibus a ventriculo incalescat, infrigidat, concoctionē impedit, & cruditatem parit. Eadem ēt causa est, cur ingestus cib. ventriculo innaret, neq; eidem adhęreat, nec uniatur, vt ipsum, sicuti par est, conterat. Actio namq; ventriculi in sumptū cibū ut cōterendo simul & coquendo. Vnde simile quiddā succedit, quale solet cùm multum aquę in lebetem feruentem infundimus: nam tū caloris vis in elixādo hebetatur. Ita & in ventriculo contingit. Nam & cibi in corpore concoctio elixationi similis est, vt discrtè admodū docet Aristoteles lib. 4. metheor. c. 3. & post

cũ Galenus lib.3. de facul. natura. cap.7. Exigua tñ aquæ potio, quę paulatim & quasi sugẽdo sumitur, ante cibi descensum cõcedi põt, nempè vt per eam cibi propius ventrem pertinent, & ad inferiora descendat, idq; magis adhuc si sitis etiam molestans ad bibendũ vrgeat. Exigua.n. frigidæ potio, eo, quod diximus, modo sumpta, ventriculũ alleuat & colligit. Alleuat quidẽ, quia sitim extinguit, & cibi descensum promouet. Colligit verò quia partes eius in vnũ cogit. Et hoc ex locis Auicen. iam citatis satis liquet. Cæterùm notandũ, ꝙ quis in depulsione sitis aquę ꝙ vini pot⁹ magis conueniat, oĩbus tñ quæ valetudini tuendæ sunt consideratis, vinum haud dubiè præferendũ est. Nam dato ac concesso, ꝙ in sitis extinctione (quæ, ex Aristotelis & Galeni sñia, est appetitus frigidi simul & humidi, aut alterutrius) aqua in vniuersũ sit melior, quia frigida & humida, & naturaliter tñ in cibi permistione, & eiusdẽ ad oẽs corporis partes dilatione, vinum præstantius habetur. Siquidem facilius quum ꝓpter substantię tenuitatem, tũ actionis celeritatem cibis permiscetur. Quinetiam natura eo magis delectatur, adeoq; citius attrahit & alijs cibis permiscet: idq; eò excellentius ẽt, ꝙ hæc mistio per modũ quendã fiat ebullitionis, quã vinũ vtiq;

Aquæ sitis extinguenda.

cum

cũ sit potestate calidum, adiuuat, aqua verò ob innatam frigiditatẽ turbat atq; impedit. Et sic oĩbus perspicuum fit, uinum in ciborum tũ pmistione, tũ delatione aquæ perferendum esse, quippe ꝙ substantiæ tenuitate & genuina caliditate prõpte permeat & penetrat. Nã quę calida simul & tenuia sunt, facile penetrant: quo fit, ut uinum ẽt, quam aqua, magis ad oẽs corporis partes deducat. Aquæ nihil inest potestate calidi, nihil substantiæ aereæ, nihil igneæ: vnde tardiuscula sit, & plurimũ tẽporis moret, adeoq; oẽm cursum ĩpediat necesse est. Adsignat̃ p̃terea, & alia ratio cur aqua vino in potu sit postponenda, nẽpè, hæc, ꝙ aqua cùm per se neq; cõcoquat, neq; nutriat, alimẽti tñ nutritionem uel maxime impediat. Atq; inde sanè cibi oẽs, quantò aqueæ naturæ magis participes sunt, tantò minus nutriunt. Vinum igitur cõmodius cum cibo bibitur, quippe ꝙ non solũ non impediat nutritionẽ, sed multum ẽt iuuet: Maximè n. celerrimeq; tum nutrit tũ instaurat, queadmodum suprà c. 8. & 11. abundè ostẽdimus. Insuper & hoc notandũ ꝙ Aquæ potio, Auicẽna. 3. 1. doct. 2. c. 8. teste, non inter edendum mõ, sed in alijs quoque certis quibusdam uitæ studijs noxia existit. Et primò quidẽ, si ieiunio stomacho sumatur, tunc n. liberè ceu nullo retinaculo

prædita ad principaliora membra pene trās insita sua frigiditate calorem innatum aut extinguit, aut certè debilitat. Et hoc potissimum in homine uerè ieiuno. Nam ebrio maximum qñque leuamen adfert, neq; ipse quicquā inde lęsionis percipit, si ieiunus aquā bibat. Idq; eā maximè ob rem, ꝙ ieiunus ebrius nō sit oīno ieiunus, aut stomacho uacuo, sed nōnullas ēt tum retinet hesternę crapulę reliquias: eas igitur, cū nitrosa qualitate præditæ, ac ob id perquàm molestæ sint, aqua cōtemperans stomacho abstergit: quinetiam uapores ad caput tēdentes eorum reuellit, ac totum uentriculi habitum in pristinum quodāmodo statū reponit corroboratque, ita ut alimentū rursus appetat, cōtineat, & cōcoquat. Secundò, si ab exercitatione uehementiore, aut statim a coitu sumatur: tunc.n. pori corporis aperti, ac robur nō nihil dissolutum est: aqua igitur in profundum penetrās calorem innatum aut extinguit, aut certè deteriorem reddit. Tertiò si mox à balneo sumatur, idque eis potissimum qui uacuo uētre loti fuerint. Siquidē cutis ipsorum laxata iam, & meatus immodicè aperti sunt, quare aqua, ut dictum est, liberè ac citra ullum obstaculum penetrās in summū uitæ discrimen perducit. Hinc est, quod Auicēna. 6. 4. trac. 1. Sum. 1. ca. 11. ita ferè scriptum

Aqua crapulæ confert.

ptum reliquit. Ex aqua frigida, quæ ieiu no stomacho, aut ilicò post balneum, siue coitum bibitur, bonæ temperaturæ corruptio & ὑδρωπίασις, timenda est. Quartò, si deprauatæ sitis, quæ ebrijs sæpe, ac alijs quibusdã uentri ac gulæ seruientibus media nocte aut summo mane oboritur, depellẽdæ gratia sumatur. Frigidæ. n. potu tum concoctio impeditur, tũ resolutio ac dissipatio uini potentis, uel salsi aut biliosi humoris ĩ ore uẽtriculi cõtenti, prohibetur. Quo fit, ut sitis aquę uehemens statim urgeat, & tẽporis spacio magis augeat. Proinde hæc sitis somno tutius placabitur, per hũc. n. humores prædicti sitim excitãtes concoquuntur & descendunt, ideoq; ut subinde cesset sitis necesse est. Quod si uerò sitis uehementior fuerit, q̃ ut frigidi aeris inspiratu, aut oris collutione sedari possit, aquæ frigidæ potu restinguenda est, nam melius est concoctionẽ aliquan tisper impediri, q̃ multa siti uentriculũ accendi, præsertim ex meraciore uino. Aqua igitur frigida ex uase stricti orificij, siue gracillis colli bibenda est, ut plurimũ temporis moretur in orificio stomachi, ualentiusq; sitim mitiget, ac de ea sæpius ẽt, sed paululũ sumẽdum est, ne concoctio penitus excludatur. Quintò, generaliter ac communi ratione sanis obest, si multum aquæ frigidę bibãt.

Calo-

Calorem. n. innatū extinguit, pectus offendit, ciborum appetentiam deijcit, & neruosis oībus aduersatur partibus, ut testis est lib. 5. apho. 18. & 24. Hippocrates. Prudentissime igit monuisse videt, quisquis ille fuerit, quia ita cecinit.

Vina bibant homines, animantia cætera fontes.

Absit ab humano pectore potus aquæ.

Veruntamen aqua temperate frigida appetentiam amissam reuocat nonnunquàm non per se quidem, sed ex accidente. Ventriculū namq; ac vnà uillos eius in vnum cogendo firmat ac roborat].

De carne uitulina. Cap. XXVIII.

SVnt nutritiuæ multum carnes vitulinæ.

Laudibus hic efferuntur carnes uitulinæ, eo q alimentum corpori suggerāt non mediocre: Et hoc satis ex Auicenna constat. Nam. 3 1. doc 2. ca. 7. inter cætera præcipit, ut cibus sanitatis tutelæ cōueniens sit talis, quales sunt carnes, & propriè hœdorum, & uitulorum lactentium paruorū, & agnorū anniculorum: vt quæ consimilis ferè sint naturæ, & facile in sanguinem commutentur. Galenus quoq; lib 3. 1. c. 1. de alimen. facult. Carnes uituli lactentis, sex uel octo hebdomadarum, assatas, ut optimas tum a coquendum, tum ad succū bonū ge-

ne-

nerandum, tum ad nutriendum, cōmendat, Sed de his abunde dictū est suprà. c. 7. Ideo nō est cur hic plura referantur.

¶ *De auibus esui aptis. Cap. XXIX.*

SVnt bona gallina, & capo, turtur, sturna, columba.
Quiscula, phasiades, merulæ, simul ortygometra,
Perdix, frigelusq;, ,tremulusque, amarellus.

Agitur hoc loco de præstātia alimenti, qđ ab auiū genere sumit: enumerantur aūt quatuordecim, sed ita quidē vt inde & reliquarū iudicia facilè colligas.

PRIMA, gallina est quo noīe non solùm gallinæ iuuenes mediocriter pingues, sed galli et gallinacei hoc loco intelligendi veniunt. Siquidē horū oīum caro (vt copiosè admodum differentia, 68. Conciliator ex Haly, Auenzoari, Auerrhois, & Mesuę sentētia probat) alimenti est inter aues optimi, quia facile in sanguinem vertitur, & parū excremētosa est. Caro aūt gallinarum est melior q̄ gallorum, nisi sint castrati. Nigrarū quoq;, & quę nondū pepererunt, est melior & leuior: vt gallorū, qui nōdum coierunt. Miram in corpore obtinet cùm ipsius temperamenti tum humorum *Galliua.*

morum

morum æquandorũ facultatẽ. Ijs maximè conuenit, qui vita in ocio ac quiete degunt, quiq; leuiori ingenio ac mẽte sunt. Colorẽ viuidũ comparat, vocẽ clarificat, genitali sèmini adijcit, & cerebri substantiã auget. Iusculũ eorũ optima leprosis medicina est. Ad hęc gallorum cum gallinis nondum coëuntiũ testes, deperditas in morbis vires mirificè restituunt; q̃ ob causam hecticis, & marasmo laborantibus, morborumq; diuturnitate macrefactis vtiliter exhibentur. Insuper & semen prolificum suppeditant, & Venereas roborant vires. Decrepitorum aũt precipuè gallorũ caro nitrosa & salsa cibo inepta, medicamentose est iure suo maximè, potissimũ verò gallorum rusorũ, qui ad motum sint alacres, ad coitum ardentes, ad dimicandum fortes, obesorum & macrorũ medij, quoq; vetustiores, eò magis sunt medicamentosi. Plura Mesues libr. 2. de medicamen. simp. purgan. distinct. 1. capit. 23. Simeon Sethic in Syntagina. & Auicenna. 2. Canon. càpite. 296.

Capus. SECVNDA, Capo siue capus: hoc nomine seminarem galũ vocant, cùm fuerit castratus, sicuti à M. Varrone lib. 3. c. 9. & Columella lib. 8. c. 2. de rustica traditur. Hic, n. in cibis gratior est vtpote remoto Veneris vsu pinguior, atq; sa lubrio..s alimẽu redditur. Quare cum

voluptate

voluptate assumitur a ventriculo, ac facilius concoquitur. De hoc Platina libr. 5. de honest. uolupt. Oīum auium laudes quantum ad obson ia pertinet, vna caro gallinacea cōprehēsa est, quid.n. popinis afferunt reliquæ altiles, q̄d non vnus captus in se habeat, siue elixū, siue assum velis? Eius auis patina stomachū iuuat, pectus lenit, uocem sonoram facit, corpus obesat, &c.

TERTIA, Turtur: huius quoque caro cibis annumeranda est, nulla oīno ex parte dānandis, q̄ neq; tennes neq; crassi sunt, sed ueluti in symmetria, omnisq; excessus mediocritate consistunt. De ea Galen. ca. 7. libri, de attenuante diæta, in hunc scribit modū: Qui non exercetur, mandandæ ei erunt modicè non modo gallinæ, sed columbæ ēt, ac turtures, tametsi turtur temperamento est sicca, & potissimum quę in mōtibus degit, itaq; uesci quis poterit eis innoxiè, recens tñ turtur non modo non est medenda, sed nec perdix, nec alia oīa, quę carnē habēt moderatè siccā, sed ubi unum diem ad minus suspenderis, ita demum mandās licet. Porrò palumbes, pręter q̄ ꝙ carnē habent columbis, & perdicibis, & turturibus duriorem, difficilem etiam ad coquendam & excrementitia habēt. Perdices uerò, ac turtures, neque durissimas habent carnes, neque concoctu difficiles *Turtur.*

neq; prauo succo uitiosas, sed & ipsarũ durities, si mortuæ uno die asseruentur facilè uincitur, fiuntq; friabiles oĩno atque inculpatæ. Alimentũ.n. corpori dãt laudabile, sanguinemq; minimè visco sum generãt, & crassi ac tenuis mediũ. Proinde quibus salubris cibus curæ est, eos, ut arbitror, his uti conueniet. Hæc ille. Plura Galenus in libro de cibis boni & mali succi cap 5. & Rhazes aphorismo. lib. 3. aphor. 17.

Sturnũ. QVARTA, quorundã opinione sturnus est, quem ψάρ Græci uocant; auis nigra, albis maculis distincta magnitudine merulæ Eius generi proprium cateruatim uolare, & quodam pilę orbæ circumagi, oĩbus in mediũ agmẽ tendẽtibus, sicuti ab Aristotele lib. 9. ca. 26. de historia animalium, & à Plinio libr. 10. c. 24. traditur, Germanicè [*een Spreeu.*] Gallicè [*vn Esprewiter.*] Hispanice. [*Estornino.*] Galenus: libr. 6. cap. 16. de sanitate tuenda, inter perdices, attagenas merulas, & turdos, quæ quidem boni succi esse ab oĩbus existimãtur, sturnos ẽt commemorat: cum tñ à multis illaudabilis esse alimenti iudicetur, quippe qui melancholicum atq; uitiosum generat succum, & cicuta, quæ uenenũ esse ab oĩbus statuitur, uescantur, ut est apud Galen. libr. 1. ca. 2. & lib. 3. c. 17. de simp. medica. facul. Huic obiectioni Aloysius Mũdel-

la

fa sic occurrendum putat. Nempe Galenum in 6. de sanitat. tuend. in calculi renum uitio sturnos tanq̃ tenuis alimenti approbasse, itemq; palumbes & passerculos, q̃ in turribus nidificãt, πυργίτας Græci uocant. Vel sturnos non ita fortasse improbi succi esse, præsertim iuuẽculos, vt uulgus putat, quædam nanque sunt animalia, quæ adhuc in tenella ætate existentia, boni sunt succi, ut uituli & hędi, si uero annosa fiant, praui. Hæc enim, ut ait Gal. lib. 3. de alimen. facult. c. 1. & concoctionis, & boni succi, & nutritionis laude carent. Multo autem magis Galeno credendum est, q̃ uulgo ita inconsultè aliquam generalem proferẽti sententiam. Neq; ẽt quod ueneno pascantur ab horũ esu abstinendũ est. Nõnulla. n. animalia sunt, quę licet uenenis quandoq; nutriantur, boni tñ sunt succi, quemadmodum de sturnis iã cõmemoratis cõstat. His. n. cicuta nutrimẽtũ est, homini medicamentũ. Siquidẽ sturnorũ natura cicutã in substantiam suã vertere põt, quod hominũ non põt. Sũt tñ quibus Starna hoc loco magis arrideat, vt per eã auis accipiatur grandiuscula, magnitudine anseris, colore cinereo, cuius caro succi sit laudabilis, præsertim iuuenculæ. Atq; ita sanè Rhazes lib. 3. ad Almansorem ca. 10. intellexisse uidetur, vbi hanc reliquo auium genere *Starna.*

præferens

prçferēs in eum prope modum scriptū reliquit: Starnæ caro inter aues leuissi-ma, atq; his, qui attenuante victus ratione delectantur, conuenientissima inueniuntur. Vel per Starnam auis forma & magnitudine pusillæ perdicis intelligēda est. Sic Rabbi Moses accepisse vr̄, ita ad Iudæos inquiens: Pari modo nec starnæ dn̄o nostro conuenire putandæ sunt quia ventrem constringunt. Sed hanc proprietatem alii perdicibus adscribūt. Nam carnes earū, sicuti a Simeone Sethi & Rhaze loco paulò ante citato, asseritur, ventrem sistunt. Quinetiam Baldachus quidam non contemnendus autor starnas mirificè commendans tabula. 15. de rebus non naturalibus; ita fere scribit, Starnæ, phasianorum, ac perdicum naturę propinquæ sunt, & secundum ordinem sese in temperamento & subtilitate habent. Prçstantissimæ n. sunt starnæ, mox phasiani, deinde perdices vt quæ reliquis excellentius deficcent. Docet præterea Ioannes Michael Sauonarola, ab harum trium esu abstinendū esse, tum iis qui quamlibet actionem fortem ac vehementem obeunt, tum sanis etiam, vt si quando morbus aliquis inciderit, habeant quod vltra consuetudinem ad edendum imitet.

Colūba. QVINTA, colūba, auis uulgo nota, quæ cum biliosam admodū habeat car-

nem,

nem, sanguinem moderato crassiorem & calidiorem necessariò gignit: atq; ob id febres nõnunquã facit. Quare in pastillis potius cum aceto, aut omphacio: & coriandro pręparata, q̃ assa mandenda est: ita namq; exuperantia caliditatis ei⁹ ad συμμετρίαν cõmoderationẽq; reducitur. Renes frigiditate dolẽtas iuuat, semini genitali & sanguini adijcit: sed caput atq; oculos lædit. Quinetiam leprã, si frequentius vsurpetur, generare fertur. Nõ minimum verò reliquis pulli eius volucres tũ succi probitate, tum cõcoctionis facilitate præstant. Inuolucres. n. calidam humidam habent carnẽ atq; excrementitiam, & maximè domestici. Ex columbis. n. vt Oribasius tradit lib. 4. ad Eustachium cap. 1. agrestes domesticis præstanciores sunt, & oĩno agrestia domesticis præcellunt. Electiores quoq; pulli sunt per Ver & Autumnum quã per Aestatẽ atq; Hyemem exclusi fotiq; Porrò antiquę & annosæ nõ solũ columbæ, verùm & turtures, tũ ob caliditatis & siccitatis excessum, tũ verò & coctionis difficultatem vitandę sunt. Plura Simeon Sethi in Syntag. Rhazes lib. 3. c. 10. ad Alman. Auic. lib. 2. Cano. c. 133. & Auerro. lib. 5. collectan. c. 32.

SEXTA, Quiscula: vulgare nomen à sono fictum noterici Qualeã vocant. Latinis (ut Festus ait) dicta ẽ Coturnix, *Quiscula Coturnix.*

itidem

itidem a voce, à qua multis auibus nomina indita sunt, ortiza à Græcis appellatur, Germanicè, *ee Quackel*. Gal. *vne Caille*, Hisp. *Codorniz*. Caro eius iuxta Auerrhois sniam, temperata est, ad caliditatē tn̄ paulo propēsior, ac tenuis substātiæ, optimiq; succi: quare sanis, ac iis qui conualescunt, alimentum est ad bonam ualetudinem accommodatissimū. Verùm Psello. Isaaco, atq; aliis quibusdam non aspernandis Medicinæ scriptoribus Coturnix auis est, tum ad concoctionem, tū ad succi bonitatem inhabilis: vt quæ & veratrum comedat, & morbo comitiali corripiatur: vnde Auicenna. 2. Cano. c. 154. ab eius usu suadet abstinendum veluti a tetanum & spasmū inducente. Vbi notandum tn̄, Auicennā non ob id solum coturnicis cibū improbare, ꝙ elleboro nutriatur, sed ēt ꝙ talis facultas spasmum ac tetanū generandi, illius insit substantię. Hac ratione igitur Galli coturnices cum molli ac pingui caseo pastillatas edere cōsueuerunt. Pōt ēt per coturnicem intelligi alia quędam auis perdicæ aliquantulum maior genis, rostro, & pedibus rubenti colore, reliqua verò pennarum facie ad leucophæum vergente, quæ Italorū uulgo Coturnix appellatur: estq; de Alpinarū uolucrū genere, & in syluestribus, & frigidis locis, montibusq; versatur & degit,

neque

neque ab Italicis regionibus vnquam recidit. Cuius autem speciei apud veteres fuerit, nondum satis cõpertum habetur sed ex gustu, & odoratu, & loci natura, in quo continue cõmoratur, & ex iis q bus pascitur (nã illa grati admodũ sunt odoris) boni & laudabilis esse alimenti iudicanda est, & propterea in cibis meritò ex petenda. Quo sanè modo Rhazes etiam li. 3. c. 10. Ad Alman. coturnicem accepisse vr̃, cum ei secundũ post starnã bonitatis locũ tribuit. De vtraq; coturnice cùm plurima tum cognitu pulcherrima habet Aloysius Mundella epist. 6.

SEPTIMA, Phasianus, quẽ à Phaside amne apud Colchos, vbi primum cognitus est, ita nuncuparunt. Hęc est decantata oĩum libris auis, quam primã ferè in mẽsis esse iudicant pp carnis bonitatem, à scopo de temperamẽtis ciborum iudicia auspicantur, succi n. probitate & iucunditate longe cæteris ancellit, neq; solum ad robur quoq; cõciliandũ accõmodatissima est. Caro n. iuuenculi ac pinguis cõualescentibus & morborũ diuturnitate macrefactis optimus cibus est. Sed ob nimium atq; immensum precium Principium duntaxat mẽsis atq; magnatum dicata est. Meminit Phasiani Galenus lib. 3. de alim. faculta. c. 18. sic inquiẽs: Caro Phasianorum, qđ ad concoctionem & nutrimentum attinet, *Phasianus.*

net,

net, gallinis est similis, voluptate tñ in edendo superat: & ficciore constant tēperamēto, vt qui in ficciore degat aëre, & magis execratur. Lege plura de hoc apud Simeonem Sethi, & Rhazen aphoris.lib.3. apho.13.

Merula. OCTAVVM, Merula: quæ quidem auis est nigro pēnarū colore: rostro rutilo, & sturni magnitudine Κόττυφος à Græcis dicitur, Germanicè, *een Merle*, Gallicè, *vne Mierle*, Hispanicè, *Mierla*. Quanquam verò hęc à Galeno, Oribasio atque Aegineta inter optimi succi alimenta cōnumeratur, carnem tamen, quàm perdicis & attagenis est, duriorem obtinet. Quare & ipsa iuuencula ac pinguis mādenda est. Turdi quoque & reliquę id genus auiculæ montanæ, oēs in hanc classem referendæ sunt.

Ortygometra. NONA, ὀρτυγομήτρα: ea auis est turturis magnitudine, pennarū colore, nec quicquam à coturnice differens, rostrū longius est & acutius, crura pedesq; satis ēt præ corporis spacio longos obtinet, quinetiā frugiuora est, & aduena, antequam coturnices haud vspiam audias: neq; coturnices te amplius uisurū speres, ubi hæc audiri desijt. Vox mirificè est coaxantium ranarum clamori nō absimilis, nisi q̄ sub ilior multò & acutior fit. Caro eius optimum gignit succum, ubi per diem suspenderis. Gybertus

tus Lōgolius in eruditissimo suo de auibus Dialogo, eandē esse putat cum cynchramo quem Sccrecum Germanicè, id est, *een Smertze ofte Scres Ke* nūcupamus. Ὀρτυγομήτρα aūt Græcis dicta est, quod coturnicibus per maria terrasq; aduolantibus dux & rex itineris esse soleat, ab ὄρτυξ, id est coturnix, & μήτρα, id est, matrix. Plura Aristoteles lib. 8. cap. 12. de historia anima. Plinius libr. 10. c. 23. natural. histo. Salinus c. 18. & Athenæus lib. 9. dispnosoph.

DECIMA, Perdix. huius quoq; caro medij ferè temperamenti est, & concoctu facilis, probumq; succū gignit, præsertim si non illico post occisionem, sed vnum adminus diem suspensa comedatur. Sic enim quod durum in se continet, abiicit, & friabilis redditur, quemadmodum ex Galeno paulò ante ostensum est. Sanguinem copiosum ac tenuē generat, adeòq; crassiorē, si forte in corpore inuenerit, extenuat: idq; alæ potissimùm præstant: quæ vt in reliquo auium genere, ita in hoc quoq; facilius concoquuntur. Et vno verbo, optimæ quidē alæ sunt auiū iuuenū saginatarum, pessimæ verò macilentarum & antiquarū. Alimentū aūt perdicum optimum est ijs qui se non exercent. & qui vitam degunt ociosam, quiq; imbecilliores & inualidi sunt, tum etiam attenuante vi- *Perdix.*

esus ratione assuetis, & hydropicis, qq; humido sunt uentriculo: Vitiosos.n.& corruptos ipsius humores consumit atque absterget. Memoriam assiduè mãsa corroborat, impinguat, semen auget, & Venerẽ stimulat, sed ventrẽ cohibet: unde accommodatissimum diarrhęa laborantibus fit edulium, si assa cũ aceto ingeratur. Medulla cum uino præsumpta ictericos sanat. Iecur comitiali morbo correptis auxilio est. Fel quoq; suffusionibus oculorũ à principio mirificè prodest: facit & ad ipsorum hebetudinem. Si tempora singulis mensibus eodẽ felle perungantur, memoriæ confert. Plura Galenus lib. 3. cap. 18. de alimen. facul. & lib. 8. cap. 2. metho. meden. & Simon. Sethi in Syntag.

Frigellus. VNDECIMA, frigellus: Ea ex turdorum genere auis est, cuius Aristotelis libr. 9. ca. 20. de historia animalium tres cõstituit species. Vna visciuora, quæ nisi visco & resina non uescitur, & magnitudine paulò minor q̃ pica est: Germanice, *een Krammetuchel*. Altera pilaris, quæ sonum ædit acutũ, & magnitudine merulæ est. Vulgo *een Drossel*. Tertia, quã iliacam uocant nonnulli, minima inter has, minusq; maculis distincta, a Germanis *een VVijndrosel* nuncupatur: de quo sanè turdo intelligenda sunt, quæ de frigello hoc loco dicunt. Hic vtrinq; iuxta

ta oculos,& in pectore, & in ipso alæ fle xu, intus & foris maculas habet latiuscu las, rubas. Primum genus non nisi hyeme apud nos cernitur, aut si uideatur, rarúm est. Secundum per totum annum apparet maculoso ualde pectore, & cantus sui gratia a multis in caueis alitur. Tertium per æstate apud nos nusquam videtur, sed vindemiæ tempore atq; instante hyeme primum cernitur, adeoq; ob id frigellus, nempe quod aduẽtu suo frigus instare prænunciet, nominatur. In uineis potissimũ reperiuntur, ac dulcium uuarum esu sæpius inebriãtur. velociter uolant, & optimi sunt succi, præsertim circa festũ oĩum Sanctorũ. Lege Guilielmũ Turnerũ in libello de auib.

Dvodecima, Otis, quæ & ipsa in cibis gratissima atque optimi succi est nẽpe ex syluestrium gallinarũ genere: Gybertus Lon. eam esse adserit, q̃ bonosam uulgo, Germanicè, *een Haselboen* nuncupamus, Gallicè, *une Ostarde*. Hispan. *Abutarda.* De qua Gal lib.3. de alim. fac. cap. 10. & Atheneus lib.9. deipnos. Sunt tñ quibus orex hoc loco magis placeat, vt gallina phasiani per eam accipiatur. Alii vero gallinã aquaticã interpretant. Siue igitur gallina sit aquatica, siue phasiani, caro eius bonum gignit succum. *Otis.*

Decimatertia, Tremulus: quæ quidem auis est fusco pennarum colore, *Tremulus.*

magnitudine q̃ gallina minor, velocissimi volatus, alte vociferans ac clamosa, in cuius capite crista plumea, ex earum auium genere, quas σεισοπυγίδας Græci vocant: caudam.n. cum pedibus incedit assiduè quatit,& ob id tremulus vocatur. Semper fere iuxta maria versatur. Nequis prauã illam auiculã longæ caudę, quæ *Coda tremula* vulgo, siue motacilla, & Germa. *een Bach oft V Vater Steltz* dr̃, per tremulũ hoc loco intelligendam putet. Huc ẽt referri posset(si non eadẽ est)auis quędã cornice minor plumis ferè viridibus & nigris per totum dorsum, caput, & collũ: ventre albo, longa & semper erecta in capite trista plumea, alis obtusioribus & inter volandum magnum strepitur edentibus, vnde & vannellus id barbaris dr̃, clamosa admodum & querula: quę aquis vermiũ gratia, quibus solis victitat, appropinquat, sed ipsas nõ ingreditur, in planis & locis circa consitis plurimum degit. Teutonicè, *een Kieuit*.

Amarellus: DECIMAQVARTA, Amarellus auis aquatica, forma perinde ac anas, sed minor, ab Aristotele lib. 8.c.3. de historia animaliũ Bosca appellat̃, Germanice, *een Smelente*. Illud porrò nosse in vniuersum expedit, ꝙ præstantius alimentum ab ijs sumatur auibus, quę volatu magis nitunt̃, celeriusq; volant. Et

quemadmo-

quemadmodum prædictarũ auiũ caro concoctu facilis, & ab bonam valetudinem accõmodatissima, sic è diuerso quarundam excrementia, est ac mali succi, multoq; ad coquendum difficilior, atq; inæqualis temperamẽti: cuiusmodi imprimis existit pauonum, anserũ, gruum, malardorum, & quotquot oblongũ habent collum, ac rostrum, inq; paludibus nutriuntur. Huc, quod ad succi prauitatem attinet, passeres etiam referẽdi sunt qui in turribus nidificant, pyrgitæ appellati: nam & calidissimi sunt, & longius à temperamento recedunt, ac durius alimentum dant, Veneremq; impensius stimulant. Circa electionem vero alimenti ꝙ ab auium genere sumitur, sciendum est, iuxta diuersas præstantioris alimenti proprietates (si eius qđ nutriator, sanitatem vel robur spectes) carnes variè laudari. Sic Gal. ad facilem concoctionẽ & subtilitatem respiciens, bonitatis palmam ꝑdicibus attribuit. Rhazes & Isaacus ob leuitatem & subtilitatem starnã prætulerũt. Idem quoque Isaacus diuersa ductus ratione diuersarum auium carnes laudauit. Auicenna turturis carnem, ꝙ mentis aciẽ atq; intellectũ roboret, mirificè cõmendat. Auiũ porrò omniũ volucrũ genus paucissimum præstat alimentũ, si ad genus gressilium conferatur, potissimũ si ad suillã qua non aliud

 inue-

inuenias, ꝙ copiosioris sit nutrimenti: volucriū tñ caro ad coquendum est facilior quare iis, q. neglecto corporis exercitio, consiliis potissimū, & studiis ac contemplationi vacant, conuenientissima est præcipuè perdicis, attagenis, columbæ, galli gallinacei, & gallinæ, quemadmodum lib. 3. de alimen. fac. c. 18. Gale. testatur. Sanguinem. n. procreat clarum atque mundū, & spiritum generationi, ac mentis exercitiis, & intellectui aptissimum. Siccius namq; alimentū, quale dictarum auiū est, studio cōtemplationiq; intentis conuenit. Siccitas. n. prudentiæ familiaris est sicuti luculenter & perspicue docuit Galen. in libro, cui titulus: Quod animi mores corporis temperaturam sequantur, c. 5. Lege plura apud eūdem lib. 8. c. 2. metho. medēdi, & in libro de attenuante dięta. cap. 6. De attagene, quem *een Birchoen* Germanicè uocamus pulcherrima quędam & scitu dignissima, Gybertus Lon. in dialogo de auibus prodidit.

De piscibus. *Cap.* XXX.

SI pisces molles sunt, magno corpore tolles.
Si pisces duri, parui sunt plus valituri.

Hic duæ traduntur laudabilium piscium

ſcium notæ piſces.n. aut dura carne ſta pta natura ſunt, aut molli. Ex his igitur qui molles ſunt, veluti iuniorib. pręſtāt. Carnis, namq; mollities pro modo humiditatis reſpondet, quæ crudior in nouello piſce, in vetulo uero concoctior exiſtit. Quare nouelli piſces lento ac pituitoſo ſucco magis quam uetuli abundant. Atq; in hac certè ratione nonnulli anguillā etiam uetulam iuniori præferūt. Ex iis uero q. dura carne præditi sūt, iuniores longe pſtantiores & cōcoctu faciliores habentur: eiuſmodi porrò lucii cum primis ſunt & percæ. Carnis.n. duri ties concoctioni reſiſtet. Quæ ſanè ſentētia ex 2. Cano. ca. 555. Auicen. deſumpta eſt, ubi ſic fermè ſcriptū reliquit. Ex piſcibus dura carne præditis eligendi ſunt minores: ex molli uero maiores ad terminum aliquem. Plura Galenus lib. 3. de alimen. facul. c. 29. & 30.

Lucius & perca, & ſaxatilis, albica tencha,
Gornus, plagitia, & cum carpa, galbio truta.

Hic decem recenſentur piſces, quorū alimentum hominum corporibus a luberrimum eſſe putatur.

Primus, Lucius eſt piſcis uulgo notus qui quòd non modo in alterius, ſed ſuæ ēt ſpeciei piſces graſſetur, tyranni appel *Lucius.*

lationem uulgato versiculo seruitus est.

Lucius est piscis rex atq; tyrannus aquarum.

Natata uelox ac duræ carnis est, sed om niũ medicorũ iudicio εὔπεπτος, atq; optimi succi. Germanicè, *een Hecht oft Snoeke.* Gal. *vn Brochet.*

Perca. SECVNDVS, Perca: qui branchiis subrufus est, dorso spinis armatus, vnde acantostesi enai cai poiciloxroa. Aristoteles scribit. Duræ quoq; carnis est, & vulgo cognitus, Germa. *een Baers.* Gall. *vne Perche.* Porrò alimentũ, quod ex eo sumitũ, non modo ad coquendum est facile, sed gustui etiam gratum est, atque hominũ corporibus saluberrimum, vt quod sanguinem medium consistentia generet. medium aũt voco inquit Galle. lib. 4. de alimen. facul. capi. 27. qui neq; admodũ tenuis est, neq; aquosus, neq; vehementer crassus. Vnde maximo in precio hic piscis semper est habitus. Ausonius in Mosella sic de eo canit:

Nec te delitias mensarum perca silebo,
Amnigenos inter pisces dignande marinis.

Quanq̃ certè to perci antiquissimus etiã Græcorũ usitatum sit, reperiuntur tñ qui bus per antifrasin, quod nulli pisciũ parcat a parcendo sic dictus esse videatur, vt qui iratus alios pisces pinnis suis, quas supra dorsum hẽt, uulneret. Qua rõne a Lucio quoq; immunis est. Imo, vt Albertus refert, naturalis quædã lucio cũ perca amicitia

citia est. Læsus.n.lucius, non tā facile à quouis alio piscium sanatur, q̃ a perca.

Solum igitur liquidis percam laceratis in undis.
Vestigat lustrans, solum hunc medicamina poscit.

Qui sic inuentus uulnera eius tangendo lenit atque sanat.

TERTIVS, Saxatilis, quo quidem noīe piscis à nōnullis hocloco accipitur ex eorum numero, qui parui perpetuò manent, Latinè et fundulus, & Germanicè *een Grundel* nuncupatur. Cuius alimentū (licèt squamis careat) ad uolūptatē, concoctionē, simul ac distributionē, & succi bonitatē, p̄stātissimū est. Multos tñ inuenias, quib. Saxaulus potius, siue saxaulis hic legendum esse uideat, ut hoc noīe ex planorum piscium gñe eū intelligamus, qui Βούγλοττος καὶ Βούγλοσσος græcis dictus, hodie γλῶττα nuncupatur. A Varrone & Plauto lingulaca, à linguæ figura, quæ gręcis est γλῶττα, cui Βου particula addita est, vt magnitudinē poti⁹ q̃ bubulę linguæ figurā significet. A Pli. Solea. itē ab Oui. *Saxatilis.*

Fulgentes solea candore, & concolor illis Passer.

A figura Soleę, quę solo pedis subijcitur, Germanicè *een Tonge*, Gallicę, *une Sole*, Hispanicè *Lenguado*, qui & ipse inter marinos pisces alimenti est haud

quaq̃ contēnendi. Gal. lib. 3. de alim. fac. cap. 29. similes quodāmodo inter se esse passerē & soleā scribit, non tñ oīno eiusdem esse speciei: Soleā n. molliorem esse, ciboq; suauiore, ac in totū passere p̄stantiorē. Suauitate quidē, alimenti copia, succi bonitate Solea præstātior est, at carne duriore, solidioreq; esse experientia sensusq; conuincunt. Plura Gulielmus Rondeletius lib. 11. c. 11. de piscibus marinis.

Albicæ. QVARTVS, albica, qui & ipse marinus, reponendus in numerum sale conditorū, & in fumo. Deinde, uel in aere exiccatorū, qui à baculo, quo ante cocturam contunduntur, *Stoc visch* Germanorum lingua appellantur. Albica aūt ex eo dictus vr̃, qđ molli, humida atque candida admodū sit carne: vnde Germanicè quoque, *een VVeisgling*, & Saxonice, *een VVeittig oft VVeitling* nominat̃, & pro bono gratoque cibo habetur.

Tincha. Tencha. QVINTVS, Tincha, uel tencha piscis aquæ dulcis motus, pelle lubrica mucosa ad nigredinem tendente, ac carne dura, vnde ab his tribus, nēpe lucio, perca & tinca post coctionē pellis auferri solet. Ausonius in mosella vulgi solatium uocat, q̄ pauperibus tm̄ apponatur. Excremētitius est, & totus lutosus. Teutonicè, *een tinche scheleiche, oft scleig*, Gallicè, *un Tenche*, Hispanice, *Tenca*.

Sex-

SEXTVS, Cornus, gornatus, siue guarnadus: piscis marinus albus atque minimus medij digiti longitudinē non excedens: vna cum capite ac spinis mādi tur, Teutonice, *een voerne*. *Cornus.*

SEPTIMVS Plagita; piscis marinus planorum generi subijciendus, rhombo figura similis, sed contractior, lingulaq; latior. Hic piscis supina parte albicat, prona fuscus est & terrei coloris, instar passerum auium, vnde à Latinis passer etiam dicitur, a Græcis ψῆττα, Germanicè, *een Pladijs*, Gallicè, *vne Playe*. Guilielm. Rondele. lib. 11. c. 7. *Plagitia*

OCTAVVS, Carpa, siue Carpio: piscis fluuiatilis notus squamosus. Cuius caro excrementitia est ac muccosa, quare à magnatibus in vino decoquitur. ita nanque multo q̃ ante præstantior euadit: quicquid. n. muccosum, aut uirosum gustu refert, id totum deponat, Germanice, *een Carper*, Gallicè, *une Carpe*. *Carpæ.*

NONVS, Calbio: piscis marinus notus, cartilagineus, corpore tenui, & in amplissimas alas, expanso, Raia Latine dicitur, & à quibusdam Rochetus, siue Rochus, à Græcis Βάτος καὶ Βάτις, à rubi, quem Βάτον vocant, similitudine. Quemadmodum. n. spinosus est aculeatusq; rubus: ita raia oīs aculeis aspera, nō quidē toto corpore, sunt. n. λειόβατοι, id est leues raiæ, quibus nulli sunt in cor *Galbio.*

 pore.

pore aculei, sed siue leues sint raię, siue asperę, oēs vncos aculeos in cauda gestant, sicuti in rubo, cynosbato, & rosis cernuntur. Piscis est duræ carnis, concoctu difficilis, sed alimenti firmi & sani. Germa. *een Roch*, Galli, *vne Raye*. Hisp. *Raya*. Guliel. Ronde. lib. 12. c. 3. Nonnulli Galbionem referūt in baculo contusorum piscium classem, vt eum hoc noīe intelligamus, qui Germ. *Rotscher* vocatur, qui & ipse duræ carnis est, ac sanus. Alij textus habēt Gobio, de quo Galen. lib. 3. de alim. facul. c. 28. Gobio, inquit, littoralis est piscis, ex eorū numero, qui parui perpetuò manēt. Suauissimus ac concoctu facillimus, simulq; ad distributionē & succi bonitatē optimè cōparatus, Gall. *Gouion* Teutonice, *een Gouie*. Huc referendi videntur pisculi oēs, quos *Pfrellen est Erlytzen* Germanice vocamus, & quotquot tales occurrūt, sempe iucundi, boni succi, & ad coquendum faciles.

Truta. DECIMVS, Truta: Hic oīum, qui in dulcibus aquis generant, pisciū ęquali cum istarum gentium iuditio longe nobilissimus habetur. Varius admodū est, purpureis guttis siue maculis totum dorsum speciose pingentib. carne interius rubra, quemadmodū in salmone cēt conspicit, pculdubiò is piscis sit, q Ausonio in Mosella Salar vocatus, quū dicit.

Purpu-

Purpureisq; Sarar stellatus tergore guttis.

Celebratur apud homines, tanq̃ voluptate cibos reliquos superet. Carnem habeat valde friabilẽ, vt, qua nihil neq; lentoris, neq; pinguedinis insit, quo fit vt alimentum, quod ex eo sumitur, hominum ẽt corporibus saluberrimũ esse censeat. Huc, quod ad succi bonitatẽ attinet, aschięẽt & auratę quos *Eschen & Roteoesellen* Germanicè nũcupamus, referendi sunt. Porrò Truta Gallicũ est: nam vulgo *Truitte* vocant, Hispanicè, *Trucha*. Germanicè, *een Forel*. Verum hactenus singulatim de piscibus. Nunc generatim etiam atque vniuerse nonnihil de præstantia ipsorum dicemus.

SCIENDVM igitur imprimis, alimentũ, quod ex piscibus ꝓuenit, quemadmodũ idipsum lib. 3. c. 25. de alim. facul. Galen. attestatur, sanguinẽ gignere consistentia tenuiorẽ, q̃ quod pedestribus animalibus sumit, adeò vt non affluẽter nutriat, & celerius discutiat, magis tñ excrementitiũ est. Phlegmatici. n. id est, frigidioris humidiorisq; tẽperamenti sunt pisces. Ob eandẽ tñ causam quidã, ipsos concoctu difficiles esse, ac tardi transitus cẽsuerunt, quippe ratione frigiditatis lenti ẽt sunt, atq; diutius ob id vẽtriculo immorãtur, & cõcoctioni repugnant: quo fit, vt sæpius corrumpant, & putrescendo sitim generẽt. Carnium *Piscium electio.*

nium

nium itaq; laudabiliū alimentum hoc nomine, quàm piscium salubrius est.

SECVNDO vero hoc ēt sciendum, nempe pelagicos, hoc est, marinos (modò cæteræ bonę notæ consentiant) in uictus salubris ratione, q̃ qui in aquis dulcibus nati sunt, esse meliores. Alimentum. n. quod præstant minus excrementitium est, & carniū naturę ꝓpinquius. At uerò cùm pelagici (cæteris paribus) q̃ fluuiatiles sint carne duriore, consentaneum est, eosdem difficilius ēt concoqui & resolui, ac magis nutrire, sanguinemq; gignere puriorem. Aegris tñ ob cōcotricis facultatis imbecillitatem fluuiatiles accommodatiores sunt.

TERTIO sciendum, ex piscibus tā marinis q̃ fluuiatilibus, eligēdos esse q̃ carne sint minimum muccosa aut lēta, sed, alba, suaui, subtili, friabili, odorata, quæ tardè putrescat, & qui non degunt in paludib. lacubusque, atq; id genus locis limosis ac sordidis, nec in aquis limosas herbas & mali succi radices habentibus. Pessimam enim habent carnem, q̃ in eiusmodi locis degunt.

Eligendi vero non admodum iuuenes, neque pregrandes, neque pinguedine multa respersi, sed ut in suo genere carnosi & cellerimi cursus.

Ex marinis præstantiores habentur, qui in fluminibus longius à mari distātibus

tib.capiuntur, utique si cæteræ laudabi liū pisciū notæ nō abfuerint. Iisdē quoque notis consentientib. quanto spinis agnatis ac squamis horridiores fuerint, tanto præstantiores, ēt esse par est Spinarū.n.& squamarū multitudo substantiæ puritatem arguit. Prætęrea optimi sunt ex pelagicis, qui uiuūt in mari puro ac profundiore, uentorumq; porcellis magis agitato, & qđ fluuios multos & magnos excipit. Quare in mari Pontico & Balthio nutrit, iis p̄stant, qui in mari Mortuo siue Meridionali capiunt̄.

Eorum aūt, qui in fluuis gignuntur, salubriores sunt, qui in iis gignūtur, in quibus aqua rapidè fluit, ac copiosa est. Ex quibus iā dictis liquido constat, qui piscium probi malive censeri debeant.

Cetacei.n.ac bestiales cuiusmodi porcus & canis marinus. delphinus, & morhua potissimum habentur. cū laudabilium pisciū notis, nimirū albedine, subtilitate, ac friabilitate careant, in cibo sunt prorsus iniucundi, & ad coquendū difficiles, exiguumq; boni quidem alimenti, excrementi aūt plurimū reddūt, & pręsertim recentes. Quare mirum nō est, si prauum suum in eorū corporib. q quotidie illis uescunt̄, congregāt. Quos tn̄ si qn̄, meliorem nō suppetēte copia, edere cogamur, magnopere cauēdum, ne illico à captu ingerātur, sed seruādi

sunt

ſunt per dies aliquot, dum caro eorum molleſcat, adeoq; citra ſubſtãtiæ corruptionem tenereſcat. Id quod fieri ſolet ubi leuiter ſale conſperſi fuerint. Quo modo ſapidiores etiam ac multò q̃ ante pſtantiores euadere, lib. 3. de alim facul. c. 24. & 40. Galen. autor eſt. Quicq̃d. n. muccoſum, aut uiroſum guſtu referunt, id totum deponunt.

Ex piſcibus marinis raia & gornus in laudabilium claſſe cẽſentur, carnem. n. habent conſiſtentia puriſſimã. Deinde uero Paſſer & Solea, quorum tñ caro lẽtior eſt, minusq; tum alba, tum friabilis, & craſſior, ſapore ẽt atq; odore min⁹ cõmendabilis. *Merlengus.* Merlengo tñ, ſiue merlano, quẽ ἀφύη Græci uocant, ſecundus fortè à raia deberetur locus, minore. n. participat craſſitie ac lentore, quã Paſſer & Solea, & ſubſtantia utcunque friabilis eſt, ſed ſi odorem, ſaporem, colorẽ, ſubſtantiæ puritatẽ & mollitiẽ ſpectes, bonitate nõnihil à Gorno ac Raia deficere uidebitur. *Morhua* Idẽ de harẽgo iudicium eſt. Morhua iuuenis bonitate prædictis ſatis ꝓpinquat, ſed ſi diligẽtius ad præſcriptas laudabilium piſciũ notas exigatur, craſſior multò atq; lentior inuenietur. Salmones aũt rhombi (uulgo Gallo iũ turboti) & maquerelli ſiue macrelli, *Macrellus.* lõgè à reliquis bonitate deficiunt, ſunt enim multò craſſiores, magisq; lenti, &

con-

concoctu difficiliores, neq; cōpetūt nisi vehementiore exercitio fatigatis, robustis, ac iuuenibus, idq; magis etiā si q.d salsedinis ipsis cōmisceatur, quo lentor, crassities, & frigiditas eorū remittantur ac corrigantur.

Ex piscibus aūt aquæ dulcis, lucius & perca mediocres laudatissimi sunt, præsertim si p̄ter dictas bonitatis notas pinguedinis non oīno expertes fuerint. Secundum post illos locum obtinet. Vēdosia, carnem tñ habet non perinde albam subtilem, & friabilem, sæpiusque in stagnis, quam fluuiis reperitur.

Illud porro summatim nosse ēt expedit, ꝙ pisces fluuiatiles, modo cætera cō sentiāt, tū ad bonos humores gignēdos, tum ēt ad gustus ipsius uoluptatē, cæteris multo sint p̄stantiores, si in aqua profunda, petrosa aut aspera, ad Boream spectante, ac rapidè fluente degant, præsertim si urbis alicuis amplissimæ latrinarū, balneorū, culinarūq; loturæ & purgamenta in illam nō defluāt, neq; & uestes & alia eiusdem generis in ea abluantur: Multo uero magis, si præterea & herbarum ac bonarum radicū copia abundet. Cancri uero tam marini, q̄ fluuiatiles, sicuti lib. 3. de alimen. facul. cap. 33. à Galeno traditur, dura in totū carne constant, ideoq; & ad coquendum sunt difficiles, & firmi alimenti, ægrè tamen in

uen-

ventricula corrumpuntur.

In piscibus quoq; id cōiter memoria tenere oportet, ꝙ recētes ualde nutriant & humectent, māmas lacte repleant, semen prolificū suppeditent, adeoq; uenerem excitent, & biliosis corporibus sint accōmodatissimi. Cæterum abstinendū ab ipsorum esu post quamlibet actionē fortē ac uehementem, qui nanq; in tempore poris ingeruntur, eos & malè concoqui, & dum in iecur ac uenas distribuuntur, succum generare crudum, qui non facile in probum sanguinem mutetur, à ratione alienum nō est. Præterea vero, cū hæc ipsorum ēt natura sit, ut tardus pertranseant, cura non minima adhibenda est, ne in uentriculum incidant debilem aut prauis succis uitiatum, quippe qui tū neq; belle cōcoquantur, & facilius sese una cū aliis in uētriculo existētib. corrūpant. Neq; itē vna cū carnib. nec lacticiniis, neq; summo post alios cibos loco si quid Auicēnæ credimus, edendi sunt.

Postremò uero hoc ēt sciendū, ꝙ crassioris succi pisces intra mediocritatem saliti, recentibus sint præferendi. Verum recens saliti, Gal. lib. 3. de alimen. facult. c. 24. teste. iam diu salitis sunt meliores. Pisces ēt laudabiles exiguo sale consp r si, atq; moderate sumpti, appetentiam, si q s ais delectetur, reuocant & roborant.

De

De Anguilla, & nonnihil etiam de Caseo. Cap. XXXI.

VOcibus anguillæ prauæ sunt, si comedantur,
Qui Physicen non ignorant, hæc testificantur.
Caseus, anguillæ, nimis obsunt, si comedantur,
Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bibas.

Anguillam uocibus nocere hoc in loco traditur: idq; rationib. tum medicis, tũ philosophicis cõprobat̃. Limosus. n. piscis est, crassiq; lenti succi, obstructiones facit, longiusq; a memoratis paulo ante probi piscis indiciis recedit, quod Galenus ẽt in libro de cibis boni & mali succi. c. 15. in hunc modum scribens attestatur, Anguillæ nunquam boni succi sunt, tametsi puro in humore versentur nedũ in eo qui vrbiũ sordes & purgamẽta in se recipit. Idẽ fere & in lib. de attenuan. diæta. cap. 6. confirmare uidetur. Anguillæ, inquiens, & molliũ pars maxima, tametsi carnem habẽt mollem, ꝙ tñ succo lento ac pituitoso abundat, iis, q̃ salubri victus ratione vti volunt, plurimum est noxia. Pari modo de mustelis quoq;, quæ vulgatio iã noĩe lãpretæ dicuntur

cantur, sentiendum est. Nã & ipsæ nihi-
Lampre lo secius quã anguillæ plurimum crassi
tæ. succi gignunt: tametsi paruulæ lãpretæ
non perinde malæ & periculosæ sint. Mi
nore.n.ut sensus ipse iudex est, crassitię
& lentore participant. Quò fit, vt hi pi-
sces, licet non ingratum ori saporem of-
ferant (q̃d salua tñ eorũ reuerentia di-
ctum uelim, qui in eorũ usu diu perseue
rant) admodũ sint periculosi. Siquidem
generatio eorũ in aquis serpẽtum gene-
rationi in terris respondet, non siue ve-
neni suspicione. Vnde ẽt M. Varr. libr. 4.
de lingua Latina, nomen habent, ꝙ an-
guib. adsimilentur. Atq; hac certè rõne
capita & caudæ, ac similiter interior spi
na, vt quæ venenum in se contineãt, nul-
Anguil lo modo edẽda sunt. Cõueniẽs aũt erit
læ coctio ob succi crassitiem ac lẽtorẽ, vt in opti-
mo vino immersæ necentur, atq; cũ ius-
culo deinde optimarum specierum, sicu
ti ab Apitianæ scholæ sectatorib. solent,
præparentur: ac primo q̃dẽ duabus ebul
litionibus in vino & aqua ꝑbulliant, il-
lisque reiectis tandem ad perfectionem
coquantur. Vel gelu inde in patina fiat,
vel pastillatura, vel assatura, idque cum
salsamento competenti: in hyeme quidẽ
cum viridi fortibus specieb. & vino. in
æstate verò cum debilibus speciebus, om
phacio, & aceto. Commodius tñ ab e-
iusmodi piscium esu abstinetur. Stoma

cho.n.& renib.sunt inimici, sed præcipuũ sentiunt nocumentum ex eorũ obsoniis, qui arenulas mingere consueuerunt, qm̃ illę anguillari glutino in calculos cogi & anstringi videantur. Podagra quoq; laborãtib. manifestè officiũt, nec vllis morbis madẽtur, sic vt iniquè natura fecisse videatur, quę tam suauẽ refutandis expuendisq; piscibus indiderit saporem. Medici omni ex loco, omniq; tẽpore & præsertim circa solstitiũ anguilas detestantur.

Anguillæ esus calculosis noxius.

Sequitur deinde, caseum atq; auguillas plurimum nocere si comedantur: ꝙ sanè de iis, quæ magna mole ingerũtur, intelligendum est. Causæ quidem de caseo suprà cap. 7. De anguillis verò in præsenti capite habentur.

Postremo loco hoc ẽt adseritur nẽpe prauitatem eorum vberiore ac frequentiore uini potu corrigi atq; emendari: quod minimè tñ de vino subtilli ac penetrante, neq; itẽ de eo quod in potus delatiui vicem substituitur, intelligendũ est. Tale nanq; cũ cibis mali succi bibendum non est, quemadmodum 3.1. doct. 3. c. 8. Auicenna sic fermè scribens diligẽter admodum monuit: Neq; cũ cibis praui succi, nec anteq̃ illi conficiantur, neq; ab eorundem concoctione vinum protinus bibendũ est: q̃ppe ꝙ mali chymi cibos in oĩa statim corporis exterio

ra membra, quo fortasse citra uini admi niculum minimè penetrassent, non sine sanitatis dispendio secum trahat. Intelligendum igitur de uino forti non modum penetrante, quod sæpius atq; modicè cõmodę ciborum permistionis gratia sumitur. Hoc.n. prauitatẽ eorũ corrigit, concoctoriam facultatem roborat, frigidosq; & phlegmaticos humores cõ coquendo benignos reddit: quo fit, vt casei atque anguillarum quæ ægrè admodum conficiuntur, concoctioni non parum proficiat.

Cæterũ neq; illud silentio hoc loco inuoluendum, nempe uinum non in anguillarũ modo, sed quorũlibet, et pisciũ esu exhibendũ: quippe frigidioris humidiorisq; temperamenti sunt oẽs, adeoq; difficilius ob id ipsum conficiuntur, tardiusq; transeunt: uino igitur sæpius ac modicè sumpto facilè emẽdant, atq; ad συμμετρίαν perducuntur. Hinc non temerè hactenus hoc vsurpatum: Ex piscibus viuos quidem aqua foueri, mortuos uero uino condiri oportere.

De cibo potusque in prandio atq; cœna permistione, siue alternatiue. C. XXXII.

INter prandendum sit sæpe parumque bibendum.

Si sumas ouum molle sit, atque nouum.

Hinc

Hinc duo traduntur pręcepta.

PRIMVM, de cibi potus in prandio atq; cęna pmistione siue alternatione. Inter prandendū nanq; cœnandùmve in vicē modo edendū, modò bibendum est ac ne id quidē largè & copiose, sed sæpè potius & parcè. Neq;, n. iumenta nobis in hoc imitando sunt, quæ tum demū bibūt, cū cibo exaturata fuerint: sed potio subinde interponenda est, qm̄ cibus permistione potionis mollior redditus per membra nutritioni deseruientia, facilius peruehitur.

Vbi notandum, triplicem a Medicis constitui potum. Ac primum quidē permixtiuū uocari, quod vna nimirū cum cibis ingeratur. Alterum delatiuum, qđ concoctione in ventre iam confecta & absoluta, in hepate vero inchoata, vt cibi penetratione adiuuet, exhibeatur. Tertiū uero sitis sedatiuum, quo in explenda siti utimur. Quæ igitur de potu hoc loco traduntur, ea de permixtiuo accipienda sunt. Hic.n. interponi sępius ac pmisceri cibis debet, neq; ad finē prādii uel cęnę, siue dum sitis urgeat (saluo tn̄ aliorum iudicio) differēdus est. Imo vero crebrius ēt ab illis assumi dēt, qui cibis actu uel potentia siccioribus vescuntur, quiq; uehementius sese atq; immoderatius exercendo siccum panē vorant, non tn̄ copiose, ne concoctio impediat.

Potus triplex.

Permixtiuus.

Simi-

Simile n. quiddã succederet, quale aquã in lebetem feruẽtem sępius largè & copiose infundentibus solet: quippe caloris vis in coquendo hebetaretur.

Sedatiuus. Sitis aũt sedatiuus potus circa prãdij vel cœnę finem, naturę congruere magis vr̃, tũc. n. ob calidi sicciq; cibi æstuationem vera sitis vrget. Namq; verisimile non est eodem ac breui temporis momento, infestari naturam esurie sitiq; simul, eo ꝙ hęc irritetur à calore, illa stimuletur à frigore interno. Estq; hic potus augendus, vel minuẽdus, prout ipsa sitis expostulat.

Delatiuus. Atqui delatiuus prima coctione iam peracta, atq; ẽt paulo ante q̃ aliud quidpiam edatur, propinãdus est, p̃sertim cũ priùs ingestus cibus consistentia fuerit crassiora; neq; differendus est, dum sitis oboriatur. Ventriculũ. n. ad reliquũ suscipiendum cibũ reddit expeditiorem, ac eorũ ẽt, quæ in ventriculo continentur, distributionem ad hepar plurimũ iuuat. Nõ tñ immoderatius eo abutendũ est, vt maturè cõcoqui possit. Siqui dẽ incoctus ad hepar non transit. Quod verũ vtiq; erit, si in delatiui locum non substituatur aqua. In illa. n. necesse non est, vt concoctio expectẽt, priusq̃ ad hepar trãsmeet. Rationabiliter verò in potu delatiuo, ceu ẽt in p̃mixtiuo nõ aqua, sed vinum propinari dẽt, aut aliud quid

piam

piam, quod vino sit analogon, veluti cereuisia, melicraton, aut ex cerasis uel malis, aut simili quopiam fructus genere cōfectę potiones: quibus tñ oībus uinũ est præferendũ. Facile. n. efficit alimenti in oīa mēbra distributionem: vnde non ineptè rxhmaths trofhs. ab Hippocrate nuncupantur, ut copiosè admodum supra c. 13. & 27. ostendimus.

Sed quia de commoda cibi potusque permissione satis iã diximus, Illud minimè omittendum, est, q̃ nonnullis, ut rectum placere uideo, nempe ut iuxta crassiorẽ, sicciorem, & frigidiorem cibũ de vtroq; potu tã delatiuo, q̃ per mixtiuo largius assumamus, & ut rursus circa calidiorem, subtiliorẽ, atq; humidiorem, parcius. Et iterũ, vt uinũ subtile vasensq; cum cibo natura, crasso, duro, ac frigido bibamus, & è diuerso, vt calidioribus concoctionique magis parentibus cibis vinũ debilius adiungamus. Quæ ratio si stabit, volẽtiore uino iuxta carnẽ vtemur bubulã, q̃ pullorũ gallinaceorũ, itẽq; iuxta pisces, quã carnes animaliũ terrestriũ.

SECVNDVM præceptum de ouis erat nempe ut recentia ac mollia ingeram⁹: cuius rõ reddita est supra cap. 8.

¶*De Piscis. Cap. XXXIII.*

PIsum laudandum nunc sumpsimus ac reprobandum.

Est inflatiuum cum pellibus atque nociuum,
Pellibus ablatis sunt bona ipsa satis.

Pisa. Inquisitione dignum uidetur, quod de ipsis hoc loco traditur: nempe ipsa laudē mereri qñq;, nonnunquā uero & vituperium. Vbi scire ante oīa conuenit ipsa duas habere facultates, adstrictoriā nimirum & purgatoriā: quarū hæc certè in ipsorum velut carne est, illa uero corticibus. Laudantur igitur quæ adempto cortice mandunt: culpantur quæ non decorticata ingeruntur. Priore. n. modo sumpta, ut in diætis uniuersalibus Isaacus idipsum confirmat uentrem subducunt: altero vero magis condensant & adstringunt, plurimumq; flatulenti spiritus pariunt, ita ut pugna quædā ac tormina in intestinis excitentur purgatoria quidē facultate succum excernere uolente, adstrictoria uero retinēte: hincq; intus affligitur natura, ab utroque horū diuexata. Porro si ipsa cortice spoliata mandatur, tunc purgatoriæ actiones maximè conferunt. Quod de pisis hic dicitur, idem de omnbus fermè legumi nibus, puta fabiis, lentibus, phaseolis, & si qua sunt similia, præcipuè tamen corticem habentibus crassiorem, vt de fabis & ciceribus nigris, intelligendū est. Hac

nanque

nanque ratione legumina oïa, quemadmodum lib.4.de vict. rat.in morb. acut. apho.93.Hippocrates attestatur, flatuosa sunt,& cruda,& cocta,& fricta,& macerata,& uirida. Cortex præterea in omnibus peiorem generat succum, q̃ quæ ipsorũ uelut caro est.In pisorum genere reperiuntur quædam alba & rotunda, cortice tenui,leui ac fragili,quæ tametsi vnà cum corticibus innoxiè mandiqueant,præstat tñ ut decorticentur.¶Legumina uirida adhuc & nondum exactè matura,ualde tenuem habent corticem, ac minus ipsis discrimen inest, quod ad corticẽ saltẽ & carnẽ attinet, faciliusque concoquuntur: quare ea nonnulli sanis corporibus, q̃ matura atq; exiccata magis conuenire arbitrati sunt: quod tñ à veritate alienum vr̃. Nã ea admodũ esse excrementitia, & substantiæ corruptioni magis obnoxiæ: constat: quo fit ut a sanis non usquequaq; citra noxam sumi queant.Hoc tñ negari non põt,quod matura & exiccata cum ab extimis corticib. purgata fuerint, ad victus salubris rationem,quàm recentia non decorticata,accommodatiora sint, & è diuerso virida quam exiccata cortice nõ spoliata. Porro quum omnium leguminum substantia inflet,concoctioni renitatur crassiq; & praui succi alimentum in corpus diffundat, merito a uictus salubris ratio-

grediem ne excluditur. Brodium tamen siue iusculum eorum, eò quod statum cum omni & alimenti & concoctionis prauitate deponat, uentrem subducat, vrinā cieat, uenarū atq; viscerū obstructiones amolia tur, adeoq; ad uasorū etiā, quæ colatoria uulgo vocantur, nempè hepatis, renum & vesicæ, emundationem sit efficacissimum, non parum commoditatis in uictus salubris ratione habere dinoscitur. Cuius proinde usum ieiuniorum tempore, qñ crassis atq; obstruentibus utimur cibis, frequētiorē esse cōuenit. Multiplex porrò ac varius hominibus leguminū usus esse solet. Nōnulli.n.cum salsis carnibus esitant: quē modū Galenus lib.1.cap.25. de alimē facul.non probat. Nam hæ quoque sanguinē crassiorem & melancholicū magis generant. Quapropter non est his copiosius vtendū, & maximè si cui corpus sit aut melancholicū, aut crasso, aut prauo succo abundet. Pessime autem coci diuitibus legumina sapa adparant, quandoquidem legumina haud quaquàm incrassantium mistionē postulant, sed humidorum potius, & quæ ipsorum crassitiē incidant. Quibus uero sapa cōmiscetur, iecoris obstructiones solent gignere, viscerisq; huius ac lienis inflāmationes inangent, nisi melle addito, meliora fiant. Perspicuum autē est, quod & scirrosos uisceris utriusq; affe-

affectus sapa exacerbat. Vt autem legumina esui, accommodatoria fiant, magis nutriant, & crassum prauumq; succũ amittant, in hunc ferè modũ coquenda veniunt. Sub noctẽ in aquam feruentem infundãtur, ac primò quidem manibus diutulè confricentur, vt a cortice separẽtur, deinde per totam noctem in eadem macerando temperentur, sequenti uerò die duabus uel tribus ebullitionibus in eodem liquore, dũ tertia quartaue aquæ portio absumatur, percoquantur. Aquã autem adhibere oportet leuissimam, seu pluuialẽ. Nam & hac citius coquent, & molliora euadent, & concoctioni minus facessent negotii. Ius decocti colo tandẽ transfundendũ & ad vsus reseruandum. De quo vbi & quantũ cuiq; libuerit, accipiendũ, cumq; cinnamomo denuo & croco tẽperãdũ ad lentum ignẽ. Hoc etiã pacto terream naturam magna ex parte deponet. Nõnulli duas partes zingiberis vnam piperis, aliquantũ.n. cymini adijciunt, quo facilius secedat ad extremum aliq̃d aceti uinive, & butyri admiscent, atq; vnica iterũ ebullitione coquũt, spumam interea diligenter auferentes. Q d quidẽ in principio refectionis potissimũ sumendum. Illud postremo minimè prætereundum, quòd brodium siue iusculum cicerum & pisorum alborũ multò sit præstantius, & humanæ naturæ ac- *Pisorum coctio.*

commodatius, quemadmodum & tota eorum substantia.

De lacte tabidorum. Cap. XXXIIII.

LAc φθισικοῖς sanum caprinum, postque cameli.
Ac nutritiuum plus omnibus est asininum,
Plus nutritiuum vaccinum sit, quoque ouinum.
Ad sit si febris, caput & doleat, fugendum est.

Lactis electio. Hic præcepta quædam traduntur de electiore lactis genere, quatenus uidelicet φθισικοῖς, hoc est, tabidis emaciatis, hectica febre laborantib. & quomodocũque consumptis, sit conductorum. Cibi. n. his ipsis, q᷑ calorẽ natiuum imbecillũ obtineant, concoctu faciles conueniunt boni itẽ ac multi alimẽti, ut corpus emaciatũ instaurent: sed liquidi & tenues, ut vias ob siccitatẽ contractus facilius subeant, & penetrẽt: ob febrim quoq; refrigerent nõnihil, & ob vlceris saniẽ detergeãt, & ob solutionẽ cõtinui, glutinent. Quas dotes oẽs hẽt lac: facile. n. coquitur ac oĩum quę alimenti gr̃a sumimus, lac, butyro & caseo multũ nutrit: optimum optimi est succi: serum casei & butyri liquidum est, subfrigidum est, ut libro 5. cap. 20.

cap. 20. & lib. 10. cap. 7. de simpl. medic. facult. terget sapore dulci butyrose substātiæ & acrimonia seri glutinat caseo, & eodem ac butyro est emplasticum. Quapropter nonnulli Galeno in libro de cibis boni & mali succi, capit 9. teste, pulmonis ulceribus affectos potione, tantùm lactis curari putant, antea scilicet quàm ea ipsa vulcera amplientur callosaque fiant.

Ac primum quidem præceptum est de lacte caprino, quod utile esse phthisicis, Auicenna. 2. Canon. cap. 444. & 1. 4. tract. 3. cap. 6. confirmat. Neque id sanè iniuria, siquidem inter cætera lactis genera moderatè se habet. cum non admodum pingue crassumque sit, ob id medium quoque esse censetur, quod in corporibus nostris præstat. *Lac caprinum.*

Secundum de camelino, quòd illo tenuius est serosisq; humoris magis particeps, quo fit, ut minus tum nutriat, tum emaciatis conferat. Hydropicis tamē, & quibus hepar malè affectum est, non parum commoditatis adfert, præsertim si fuerit cameli nuperrimè enixæ. Eo namq; hepar, si quid Auicennæ credimus, reficitur atque instauratur.

Tertium, de asinino: Asinæ namque inter cætera brutorum genera lac præbent ad propositos affectus accōmodatissimū, quippe cum tenuissimū sit, *Lac asininum.*

& minimè coagulatur,&quoquo versus ocyssime in corpus digeritur, quemadmodum elegantissimè libro. 7.metho. meden.cap.6.à Galeno scribitur. Quod Auicen.quoq;.1.4. trac. 3.cap.6. confirmat. Non est, inquiens,lac post muliebre,quod hecticis ęquè conferat, ac asininum,Hecticam.n. siquidem curabilis fuerit,ad plenum curat. Sed prę cæteris lac muliebre, tāquàm naturę eiusdem, & humano corpori familiarissimū, ab alijs medicis, precipueq; ab Herodoto & Euriphone ad tabidos effectus celebratur Quoniā cęteris est subtilius, frigidius, & humidius,citius cōcoquitur, velocius penetrat, & melius nutrit Sumēdū autē quodnis horū manè ieiunis, horis tribus,aut quatuor ante cibū,vnc. quatuor primū: qua si recte cōfecerit, postridie quinq; sex vncias, & sic diebus consequentibus auctū,si bene cōcoquat vsq; ad librā vnā. Quatenus. n. vires augeri cernimus,eatenus nos quoq; cibis adijcicmus. Sumat aūt patiens ex māmilla, aut minimum diu extra propria conceptacula moratum (illic.n.& sanguis & semē promptissimè corrumpitur) per se aut cum pauco mele, vel sacch aro, & sale ne in ventriculo acescat. A lacte hausto nō dormiat, ne corrumpat, nec corpus exerceat motu aut frictione, ne crudū lac in corpus trahat.

Lac muliebre.

Cæ

Cæterùm silentio prætereũdum hoc loco nõ est, ꝙ non semper lac muliebre aut asininũ phthisicis prosit: immò verò lac acidũ siue ebutyratum ab ipsis in certis quibusdã casibus conuenientius adsumitur, Et primo quãdo, qñ cum phthisi fluxus ventris simul infestat. Deinde cũ metus est, ne in ventriculo coaguletur, vel ardor adest vehementis febris, aut vẽtricul⁹ suapte natura biliosus existit, in quo lac nullo negotio in bilem transeat. Quinetiã qñ phthisi febris coniungitur putrida, & multę in inferioribus partibus sunt obstructiones. Lac.n.acidum cohibet & adstringit aluum, neq; facile in bilem cõuertitur: quãpropter cui butyrũ, quo promptè accendi poterat, adẽptum fit: eadẽ ratione: nec in putrida facilè putrescit. Præthereà cùm immundus ac sordidus est ventriculus: in eiusmodi enim Lac promptissimè corrumpitur. Postremo verò cum phthisicus lac integrũ & dulce abominatur, ab acido autẽ siue ebutyrato non omnino abhorret. Sed de his omnibus copiosè admodum Hieronymus Cardanus lib.2. Contradic. Tract. 4. Contradict. 1. & Conciliator differentia. 194.

Quartum, de lacte vaccino, ꝙ ac inter cætera lactis genera crassius ac pinguius inuenitur, ita alere etiam magis putandum est. Atque hinc sane *Lac vaccinum.*

Rhazes li.3. c. 15.ad Almanso.sic ferme de eo scriptum reliquit: Lac uaccinum quorumlibet aliorum animalium lacte crassius iudicat,atq; ob id corporis molē & obesitatē adipisci uolentib. accommodatissimū habet. His amplius Auicē. lib.2.Cano.c.444.hoc quoque addendū putauit: Nempe lac cuiuslibet animalis cuius fœtus eandem in utero moram cum hoīe ducat.i.per nouem mēses,humano lacti esse maximè conforme: illud verò,quod sit animalis,cuius impręgnatio q̄ mulieris diuturnior fit, esse deterius.quo fit,vt,cū vacca nouē mensib.vitulū forat,lac eius homano maximè cōforme,atq; ob id optimū quoq; habeat.

QVINTVM de lacte ouino: hoc q̄ ad consistentiā quidē & nutrimentū attinet,ad vaccinum quodāmodo accedit.

SEXTVM de lacte vitando in febribus putridis, & dolore capitis: cuius rei causę adsignatę sunt supra capite.7.

Lenit, & humectat, soluit sine febre butyrum.

¶ *De butyro. Cap. XXXV.*

Butyri ꝓprietates tres. Tres butyri propietates hic referūtur.

PRIMO cum doloris sedatione lenit, & maturat: Siquidem temperatè calidum est,& natura pingue atque oleosum,facultatisq; concoquentis,paulum habens etiā digerendi potentię,in me-

dijs

dijs nimirũ corporib. secundũ duritiem & mollitiem. Bubonas igit̃ & parotidas iuuat, gingiuas extenuat, & præsertim in infantib. dentientib. itẽ humores in pectore ac pulmone fixos linctu cõcoq̃t

Secundo humectat: ex meliore nanq; lactis essentia constat: quemadmodum ergo lacti, vnde seiunctũ est, humectãdiuis inest, ita & butyro id esse oportet.

Tertio vero soluit: Largius. n. sumptum, cùm ob suæ substantiæ lubricitatem, tum ob cõem oĩum ciborũ humidorũ rõnem, qui scilicet citra adstrictionem sunt humidi, facile per uentrem subit. Sed febricitantibus & calidiorib. naturis non æque ut alijs conuenit, ipsis enim in flauam bilem conuertitur.

Illud porrò nosse hoc loco utile est, quòd butyrum ob superabundãtem & humiditatẽ & pinguedinẽ in alimẽtis, usu præsertim immoderatiore expetendũ non sit. Ventriculum. n. resupinat, ac subuertit, & ad uomitũ incitat. Neq; ultimo post alios cibos loco ingerere conuenit, quippe cũ humidũ sit ac lubricũ, facileq; subduci queat, in superficie natans corrumpitur, & ob hoc ipsum ante alios cibos sumendũ est. Ita. n. citius subducit̃, & alijs cibis uiam munit. Quocunq; oleo magis tũ nutrit, tũ cibos cõdit: quo fit, ut obsonijs additũ olei atq; adipis uicẽ meritò penset. Vnice tamen

hoc semper cauendum, ne usus eius sit immoderatus, neve in uentriculo accendatur. Pinguia.n. inflāmata, queadmodum in maiori praxi Trac. 6. ca. 15. rub. 4. Ioan. Micheel Sauonarola scriptū reliquit, in melancholiam adustam transeunt, ex qua lepra deinceps generatur. Quo fit, inquit ille, ut ob nimium Butyri usum multi leprosi ī Germania reperiantur. Recens butyrum, ut Auenzo attestatur, contra bestias, quæ uirus eiaculatur, uenenaque, & foris illitū, & p os assumptum efficax est, ab aspide.n. percussis utilissime imponitur. & in pestilenti aëris constitutione quotidie cum puri panis tribus aut quatuor bolis mane ieiunis deuoratū mirificè ad sanos ab infectione pseruandos cōfert. Plura de butyro Diosc. lib. 2. cap. 66 Galen. lib. 10. c. 10. de simpl. med. fac. Paul. Aegineta lib. 7. & Simeon Sethi in Syntag.

ANNOTATIVNCVLA.

Tametsi Βούτυρον primā necessariò habeat longam, eadem in correpta, & media producta, Ioannes Baptista Fiera quoque hoc uersu extulit.

Lac dabit aerij tibi condimenta butyri.

¶ *De sero.* *Cap.* XXXVI.

INciditque lauat, penetrat, mundat quoque serum.

Hic

Hic agitur de facultatibus Seri, quod lactis aquosa ad substantia. Hoc (ut lib. 2. distin. 1. c. 9. de med. simpl. purgan. Mosues inquit) excalfacit atque siccat ordine primo completo, & usque ad secundũ. Quinetiã attenuat, abluit, abstergit, & nitrosa, qua refertũ est facultate, aluũ absq; aliqua mordacitate leniter subducit. Bilem tum flauam, tum atrã ab exustis humorib. genitam deijcit, quo fit, ut mirifice conferat maniacis, & melancholicis. Pręstat item ad uiscerum infractus, & morbis inde ꝙ uenientib. opitulatur: nimirum aqua intercute laborantibus, felle suffusis, & lienosis. Datur utiliter febrientibus ex bile, & uiscerũ, ac uasorum obstructionib. Cõpetit etia mnum uitijs in cute a bile, & perustis humoribus emergentibus. Quare licheni bus, uitiliginibus, alphis, psoris, leprisque admodum cõuenit. Hæc ille. Comi tialibus quoque, atque ijs, qui ob potentis uini largiorem potum male habent, auxilium præstat. Plura Dioscorides li. 2. cap 64. Gal. lib. 10. de simpl. med. fac. cap. 8. Razes lib. 3. ad Alm. c. 15. & Aui. 2. Cano. cap. 444.

¶ *De Caseo.* *Cap.* XXXVII.

CAseus est gelidus, stipãs, crassus, quoque durus.

Caseus

Caseus & panis sunt optima fercula sanis.
Si non sunt sani, tunc, hiuc ne iungito pani.

Duo hoc loco peraguntur.

PRIMO, quatuor referuntur facultates Casei. Quarum prima est, ipsum esse gelidum, id est tẽperatura frigidum, qđ intelligi debet de recente ac molli, qui frigidus & humidus, & non de uetere, qui calidus & siccus est. Atque huius sane rei grauissimum habemus testẽ Paulum Aeginetam, qui lib. 7. sic ait: Caseus recens & mollis repellẽdi uim obtinet, leuiter refrigerans. Quinetiã de eo intelligi potest, qui conficitur ex sola lactis coagulatione, absq; ulla alterius rei cõmistione. Reperitur. n. qui ob aromaton quorundam, ac odoratarum herbarum admistionẽ acrior & calidior euaserit, & ob id linguam uellicet, atq; uentriculum excalfaciat. Talis aũt colore potissimũ uiridis existit, qui si maiore paulò mole ingeratur, corpus uehemẽter exurit. Secũda est, caseũ stipare hoc est, adstringere ac cohibere aluum, quod maximè solet præstare uetus, cui multum coaguli admistũ est. Tertia est, ipsum esse crassum, quod est, crassos generare humores, idq; nullo excepto. Oĩs. n. caseus fit ex crassiore & terrestri magis cu

iuslibet

iuslibet lactis substantia, admisso coagulo, & expresso inde sero. Quarta est, Caseum esse durum, id est, ęgre & cōcoqui, & aluo discedere: nimirum propter succum crassiorem.

SECVNDO deinde loco hoc ēt adseritur: nēpe caseum parua mole cū pane sumptū, optimū sanis hoībus esse cibū, quippe qui panis admistione cōcoctu reddatur facilior, cum alioqui per se sumptus admodum ob concoctionis tarditatem offendat. Aegrotātib. verò, propterea ꝙ neq; ad concoctionē, vt dictum est, neq; ad mouēdam vrinā, neq; ad ciēdam aluum neq; ad succi deniq; probitatem, quicq̄ boni conferat, oīno fugiendus est. Plura de hoc sup. c. 7. & 9.

¶ *Caseus de se ipso.*

IGnar Medici me dicunt esse nociuum,
Et tamen ignorant cur nocumenta feram,
Expertor reor esse ratum, quia cōmoditate:
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,

Si

Si cōstipetur, terminet ille dapes.
Qui physicen non ignorant, hæc
testificantur.

In prioribus duobus versibus τρεσα-
τοποιΐα est, Fingitur enim caseus seip
sum aduersus malignos vicinos ac vitu
peratores defendere. Ignari, inquiēs, Me
dici, hoc est, indocti ac medicinæ rudes,
dicunt me videlicet caseum in vniuer-
sum nocuum esse, quum ipsi tñ ignorēt
causam, cur humanæ naturæ nocere di-
car. Allusum aūt vr̄ ad illud qđ ab Hip-
pocrate in libro de veteri medicina scri
ptum est in hunc modū: Atqui, inquit,
mihi necessarium esse vr̄, vt oīs medicus
de natura sciat, & oī studio annitatur,
vt cognoscat, si modo aliquid eorū quę
fieri debent rectè præstare velit. Qui-
dē homo ea q̄ comeduntur ac bibūtur,
comparatus, & quid cuiq; ab vno quoq;
continget ac accidet? & non simpliciter
sic existimare, ꝙ malum adulium est ca
seus? Dolorem . n. affert repleto ex ipso.
Sed quem dolorē, & propter quid, & cui
parti intra hominē existenti incommo-
dū existit? Nam & alia multa edulia ac
pocula natura mala sunt, & afficiunt ho
minem non eodem modo. Proferatur
autem mihi verbi causa aliquid, velut vi
num meracum multum potum, homi-
nem aliquo modo debilem reddit &
omnes

omnes qui uiderint hoc fatentur & cognoscunt quod hæc est uis vini, & quod ipsum est causa, & in quas in homine partes maximè possit nouimus. Talē itaq; veritatem ēt de aliis ostēdere nolo. Et enim Caseus, quoniam quidem hunc in exemplum sumpsi, non oēs homines lædit, sed sunt qui ex ipso repleti, ne tantillum quidem offenduntur, imò gracilibus mirabiliter etiam conferre proditur. Sunt autem qui difficulter summouentes ipsum ab eo liberantur. Horum uerò naturæ differunt differuntq; etiam iuxtà hoc, quod est in corpore caseo contrarium. Nam a caseo excitatur & commouetur, in his quibus eiusmodi humor multus in corpore existit, & quo magis hic potens est, eo magis verisimile est ipsos male affligi. Si vero toti humanæ naturæ malus esset, omnes utique læderet. Hæc aūt si quis nouisset, non incurreret ea, neq; sanè pateretur. Hactenus Hippocrates.

Secundo deinde loco duę recensentur utilitates ab ingesto caseo. Quarum prima quidem est, ipsum debilitatem abscindere stomachi, ubi sciendum tñ, quod non quilibet statim caseus cuius subueniat stomacho (casei siquidem in certis quibusdam casibus oēs ex æquo nocent, stomocho nimirum rarę texturæ, ac illi quoq; qui ex lōga ægritudine adhuc debilis se colligit) sed recens, mollis ac pauci

lentoris

sentoris particeps, quemadmodum li. 3. ad Alman. c. 15. Rhazes testatur, calido atq; sicco stomacho apprime confert: exustionē. n. caliditatē, & siccitatem eius frigiditatis ac humiditatis ratione repri mit, & mandat. Contra uero eidem, uetus admodū, & acris, cuiq; multum coaguli iniectum est, manifestè officit. Stomacho aut, cuius pelliculis multa infarta sunt phlegmata, plurimum cōfert caseus, qui inueterauit, & ob id quā prius acrior atq; ardentior euasit, phlegmata enim acrimonia sua incidit, abstergit & infra subducit. Rursus uero recēs ac mollis huic maximè nocet.

Secunda est, caseum priori loco exhibendum iis, quibus venter maiorem in modum soluitur, posteriori uero quibus idē ob imbecillitatem nō rñdet. In uniuersum nanq; adstringentia si prius ante aliū cibum aut edant, aut bibātur, alium cōprimunt. Quib. aūt ob imbecillitatę uenter non rñdet, ii molliendi virtute pdita, nempe olera, aut pisces, haud id genus aliud psument: deinde adstingentia (quorū in numero caseus ēt reponitur) quæ dum ipsum firmant ac roborant, & deorsum in uentriculi fundum, vbi concoctionis officina est, propellūt, adq; excretionem tandē incitant, Id qd ex uere medicinæ peritis neminem latere arbitror. Vide Galenum libr. 2. de alimen.

men.facul. cap.22. vbi rationem tradit, cur rhetori cuidam adstringentib. post alios cibos laxantes sumptis uenter fuerit solutus. Huiusce rei meminit et Paulus lib. 1. cap. 81. De acido caseo ita scribit Aetius lib. 2. cap. 101. Recens caseus, qui ex acido lacte fit, & ob id ozugalactinos appellatur, oĩum optimus censendus est. Nam & in cibo iucundissimus est, & stomacho innoxius prę oĩb. aliis caseis existit minus ęgrè concoquitur, & minus ęgrè transit, neque uero ualde crassi succi est, quo crimine in cõmune oẽs casei sunt infames. His addit Rhazes acidum caseum exigua mole ultimo post alios cibos loco ingestum roborare os uentriculi atque auferre etiam anocezian ac nauseam, quæ ex dulcib. & pinguibus cibis proueniant.

De modo edendi & bibendi. C.XXXVIII.

INter prandendum sit sæpè parumque bibendum.
Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Præcipitur imprimis hoc loco, vt inter prãdendũ cęnandumve in uicem modo edatur, modo bibatur: id est, inter edendum sępius quidem, sed parum bibatur, neq; potus, quemadmodũ supra

quoque

quoque cap.32.dictum est,eo vsq; differatur,dum uenter cibo expletus uideat. Deinde uero vt eo tempore, quod inter prandium ac cœnam intercedit, potus, quoad eius fieri pōt,euitetur, & maxime si ingestus cibus in uentriculo nōdū concoctus fuerit,nisi magna cogente necessitate.Interrumpitur enim & impeditur primo sumpti cibi concoctio, ita vt eum incoctum e uentriculo descendere contingat,appetentia cibi in cœna sumēdi deiicitur, & corpus grauatur,& ad dispositionem, in qua homo neque sanus, neque æger dici queat,siue qualis ea est, quæ febrim præcedere solet, adducitur.

Vt uites pęnam de potibus incipe cœnam.

Cœnam a potu inchoandam esse hic adseritur. Sunt qui hūc modū exponāt, Si uis uitare pœnam.i.infirmitatem, in principio cœnæ bibas prius q̄ comedas. Sed inepta prorsus ac inualida est hæc expositio.Secundum Medicos.n.cœnam a cibo q̄ a potu auspicari conducibilius est.Neque Anguli ipsi,quibus præsens liber dicatus est,eiusmodi morem consuetudinemve seruant. Quacunque.n diei hora bibere uoluerint, bolum ferè siue frustulū panis præsumunt. Quare quod dicitur, sic intelligendum potius uidetur:Incipe cœnam a potu.i.a cibo liquido

do & concoctu facili. Et hoc est, q̄ ait Hippocrates in aphorismis libr. 2 apho. 11. Facilius est impleri potu quam cibo. Atq; eius idẽ rei hæc assignari põt ratio: Quia si cibus liquidus & concoctu facilis postremo sumeret loco, concoctionẽ eius multo citius, q̄ crassi ac duri, qui prius ingestus fuerit, perfici cõtingeret. Somnus.n. qui cœnam subsequitur mirũ in modũ concoctionẽ adiuuat. Hãcq; ob causam liquidus cibus, quũ ob crassum illũ nondũ ex toto concoctũ, ad exitũ peruenire nequeat, nimis adureretur aut certè si exierit, crassum illũ, sed incoctum adhuc secum traheret, periculũq; ita ei, qui comederit, non uulgare compareт. De recto ciborũ ordine nonnihil etiam supra c. 5. diximus. porro de quęstione hac, Vtrũ a potu cęna inchoanda sit, lege Conciliatorem different. 118.

POst pisces nux sit, post carnes caseus adsit.
Vnica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.
Singula post oua, pocula sumen oua.

Tria hoc loco peraguntur: primus nã que uersus duo præcepta complectitur. Quorum primum, quidem est, vt post esum piscium nuces in casei locum *Nuces post pisces.*
substituan-

ſubſtituantur. Quod tribus fermè modis probari ſolet. Ac primo quidem propterea, quod nuces collectionem phlegmatis, q̃d ex frequenti piſcium eſu generat̃, caliditate ac ſiccitate ſua diſcutiant & diſpergãt: Atq; hinc ſanè eſt, quod in uere, qñ nimirum quadragenario ieiunio corpora macerantur, ſummo ſtatim poſt alios cibos loco nunces exhibeant̃. Deinde ea ẽt re, q̃ piſces frigidioris ferè humidiorisque ſint temperaturę, adeóque difficilius ob idipſum cõcoquantur tardius ſubducantur, & prõptiſſimè in ventriculo corrũpant̃ ac putreſcãt. Nuces verò, cũ euidẽter excalfaciant atque deſiccent, eorum concectionem adiuuent, prauitatem corrigant, & ad mediocre tẽperamentum perducant. Tertio verò ob eam quoque cauſam, quod piſces interdum ueneni nonnihil in ſe contineant: nuces aũt, & copioſe admodum oſtendimus ſupra c.13. uenenis aduerſentur.

SECVNDVM, vt poſt carniũ eſum nõ nuces, ſed caſeus exhibeatur. Caſeus enim præſtat ut cibus ad fundum ventriculi, vbi concoctionis opus potiſſimum uiget, promptius deſcẽdat. Quod de eo ſane caſeo maximè intelligendum eſt: q medium locum inter recentem ac uete rem ſortitus ſit.

In ſecundo deinde uerſu de triplici agitur nuce: quarum una quidem prodeſſe,

desse, altera nocere, tertia uerò mortem inferre dicitur. Primam autem eam nōnulli intelligūt, quæ ob odoris præstantiam Moschata uulgo appellatur, hæc siccat & excalfacit, ordine secundo completo. Adstringit, oris suauitatem commēdat, & fœtentis animæ uiros commansa abolet. Lētigines in facie emendat, visum acuit, ventriculum & iecur roborat lienem absumit, vrinam ciet, fluentem aluum sistit, flatus discutit, & frigidis vteri affectibus mirificè prodest. Per alteram accipiāt uel nucem auellanam, quæ leptocaruon, cai caruonpon ticon. Græcis appellatur, uel eam, quæ in communi est usu & caruon basilico. Græco Latinè verò iuglans dicitur. Quarum illā quidem nocere ob id tradiderunt, quòd ægræ concoquatur, cibis in uentriculo supernatet, uomitus excitet, flatus generet, & largius esitata caput tentet. Hanc verò, q̄d pari modo cōcoctu difficilis, stomacho inutilis, biliosa, & tussientib. inimica sit, capitiq; dolorem inferat. Ob hancq; ipsam sanè causam, nuces etiam dici a nocendo Grammatici autumnat. Græcorū quidā carua, quod carubarian id est, capitis grauedinem faciant, nominari tradunt. Per tertiam vero iocose nō nulli nucem interpretantur balistæ, q̄d nimirum repentinam inferat mortem. Verum alij nucem intelligunt, Me-

thellam: quippe quæ uenenum sit narcoticon.i.tempore inducens. Quarto.n. refrigerat excessu, ita ut drachmarum duarũ pōdere esitata statim interimat, minore uero mẽsura temulentiã faciat. Quos quidẽ affectus præstat etiã in canibus, quibus necandis aptissima habetur. Lege Rhazen lib.3.ca.30.ad Al.Serapionem de sim.med.c.365. & Auicen.2. Cã, c.512. Porro ut grati etiam discipuli uicibus fungar, Georgii Sturtiadæ medici eruditione & experientia clarissimi, meique olim in re medica præceptoris obseruandissimi, de tribus hisce nucibus opinionem huic quoque loco inseram. Is igitus per nucem hic aliud nihil quã Iuglandẽ intelligendum adferebat: per vnicã q dẽ, paucas numero quæ citra denarium cõsisterent, per alterã quę paulò largiore copia ingerentur: per tertiam uero, quæ immoderatissimè umerent.

SECVNDVM hanc igitur interpretationem unica nux prod esse dicenda est, vel ꝙ nuces letalibus aduersentur venenis, uel ꝙ uiridum ac recentium nuclei depellati, & ante alios cibos sumpti ventrem leniter subducant: torrefacti vero aliquãtulũ atq; a reliquo cibo cõmandu cati ciborum in corporis distributionẽ adiuuent. Altera nocere; quod nimirum concoctu sint difficiles, ac caput immoderatiore vsu tentent. Tertia vero

mortem

morte inferre, quod præter iam dicta in commoda δυσεντερίαν etiã ad istum in geste modum generent; quæ nisi præcipiti & compendiario auxilio cohibeat, mortem breui inferat.

TERTIO demum versiculo præcipit, vt post oui cuiusq; recentis atque mollis esum haustulus, & præcipue vini, sumatur. Eiusq; rei duplex fere adsignatur ratio. Ac prior quidem, quod ouum recens ac molle succi sit optimi & concoctu facilis, paruaq; mole ut sup. c.6 ostẽdimus, plurimo corpus reficiat alimento, idq; vitello suo potissimum: vinum aũt, cum natura eo delectetur maximè, præstat vt a membris auidius attrahat, celeriusq; ita permeat. Posterior vero, quod ouum tardius descendat per gulã (quæ Græcis proprio nomine, gisofogos, ab οιο fero, faghma, cibus, quod cĩbum & potum in ventriculum transuehat, Arabibus Meri nuncupatur) vinum autem descensum eius adiuuet.

¶De pyris. XXXIX.

ADde piro potum, nux est medicina ueneno.
Fert pyra nostra pyrus, sine uino sunt pyra virus.
Si pyra sunt virus, sit maledicta pyrus.

N Dum

Dum coquis, antidotum pyra sunt: sed cruda venenum.
Cruda grauant stomachum, releuant, sed cocta grauatum,
Post pyra da pomum, post pomum vade cacatum.

Pyra. Hic docetur in primis, ut super pyrorum esu vinũ bibatur, idq; tũ uetus, tũ odoratum. Atq; eius quidẽ ratio reddita est supra c.7. Pyra.n. sanguinem seroso replent succo, inflationesq; ac colicos cruciatus suscitant. Vinũ ergo, cùm calfaciat, tenuet, flatus discutiat, & serosam redundantiam consumat, super ipsis cõuenientissimè bibitur. Deinde nucẽ ueneno medicinam esse traditur: de quo copiose supra c.13. Secũdo ac tertio uersu dr̃, pyra absq; uino cõmansa esse uirus, hoc est, nocere humanę naturæ: cuius ratio iã reddita est, ne quis interim simpliciter, ut de illis, q̃ excessu qualitatũ elementorũ, quarũ mistione constãt, aut propria qualitate, siue forma (ut uocãt) occulta venena esse noscũtur, ita de pyris quoq; suspicetͬ: Sic.n. cõmansa per niciẽ subinde vel noxã aliquã inferrent, ac proinde arbor ea ferẽs merito detestabilis esset, adeoq; ob idipsum excindẽda atq; in ignẽ conijcienda. Quarto versu innuitur, pyra recẽtia & cruda esse

venenū, i. nocere humanæ naturę: Nam extra hoc q̄ sanguinē seroso atq; ebulliẽte replēt succo, inflationes & colicos cruciatus excitāt, phlegmata ēt ac scabiē generāt. Cocta verò cōtra antidoton, i. remedium præstant, perinde atq; illa paulò ante pręstare diximus, quæ cum vino manderentur. Atq; hęc sanè vltimò post alios cibos loco sumēda potissimū sunt. ita nanq; excrementorū subductionem adiuuant. Quinto versu docetur, crudorum pyrorū esum grauē esse stomacho. Ipsum. n. non a concoctionis tm̄ opere distrahit, sed flatibus ēt distendit. Cocta vero econtrario grauatum stomachum leuant, & reficiunt, inq; suum pristinū vigorem restituunt, Vltimo tandem versu hoc imprimis præcipitur, vt uinū sup pyrorum esu bibatur: cuius quidem rō iam reddita est. Deinde, vt a pomorum esu aluus subducatur: quā rem Auice. 2. Can. c. 569. sic ferme scribens cōfirmat. Poma dulcia & acida, ubi in stomacho crassum inuenerint succum, quandoq; incidūt ipsum, & per egestionem expurgant. Quæ sententia apud Oribasium quoq; reperitur. lib. 4. Synopseos ad Eustachium filiū ca. 29. A cida, inquit, cū in ventriculo succū crassum inueniunt, eūdem incidendo aluum subducunt, & ob eam causam fęces liquefaciunt. Quæ dulci succo sunt prædita, ea sine acrimo

nia facilius descendunt. Quinetiam hęc adsignari potest ratio, nēpe quod poma flatum in uentriculo excitent, flatus uero per aluum facilè ducat.

De cerasis. *Cap. XL.*

SI cerasum comedas, tibi confert grandia dona.
Expurgat stomachum, nucleus lapidem tibi tollit.
Hinc melior toto corpore sanguis inest.

Tria ex cerasorum esu cōmoda, hoc loco recensentur. Ac *Primum*] quidem, quod stomachum expurgent: idq; de illis potissimū intelligendum, quę una cū nucleis manduntur. Ad eum namq; modum (vt nonnullis placet) ingesta abstergent & emundāt. *Secundum*] Quod nuclei eorum: cum inde expressus succus siue lac sumitur, peculiari quadam proprietate lapidem non in renibus tm̄., sed in uesica quoq; frangant & expellant.

Cerasorum commoda.

Tertium] uero, quòd quæ ipsorum velut caro est, optimum generet sanguinē, cor roboret, & impinguet. Et hoc certè experientia testatur, & demonstrat ratio Siquidem in passeribus, qui cerasis plurimum delectantur, eo ipso tēpore quo hæc matura sunt iecuscula non paulò maiora quàm aliàs reperiuntur. Vnde hepar

hepar frequentiore cerasorũ usu augeri ac roborari certò colligit. Sed hic notandũ, ꝙ duplicia sunt cerasa, crassa nimirũ & parua: ac crassa rursus duplicia, nẽpe dulcia & põtica, siue acerba. Dulcia oĩa & parua insalubriora sũt, facilè corrumpunt, & lũbricos in corpore gñrãt. Crassa põtica quoq; duplicia ĩueniunt. Quædã.n. pediculo cõstãt lõgiore, bacca ẽtnũ ceteris crassiore, gustu acerbo, & admodũ acido, colore ꝑpetuò rufescente, nec vnq̃ in atrum vrgente. Italis *Verle* dñr. Hæc tenera adeò & fragilia sunt, vt nisi sub arbore sua comedantur, facilè gestatu collidantur & marcescãt: Quare non nisi recentia, atq; in principio tm̃ mẽsæ sumenda sunt. Abstergendi stomachi & ciendæ appetentiæ ui prædita sunt. Alia deniq; crassa, nigra, & maximè oĩum põtica sunt: quæ in cõpluribus Italię locis *Marasche* uulgo nuncupantur, a sapore sic dicta, ꝙ non iniucũdi amaroris tantillum resipiãt. Ea summo post alios cibos loco edenda sunt, ita ut os ventriculi põticitate sua claudãt: quo clauso cõcoctio & melius & citius peragitur. Galenus habita cerasorum oĩs generis rõne lib. 7. simp. medi. cap. 19. ea hisce paucis ꝑstrinxit: Cerasus arbor fructus fert non paris adstrictionis in oĩb. particulatim plãtis participẽ. Nã & in harũ, sicuti ẽt malorum granatorũ, & malorum, quibusdã

austera qualitas, in quibusdam uerò dulcis, in nõnullis aũt acida exuperat. Quin etiam ipsorum dulcia ea, quæ nondũ cocta sunt, ac matura, quædam admodum sunt acerba, quædam similiter moris acida. Sed in moris immaturis acida qualitas acerbam exuperat, in cerasijs nõ semper. Ergo quæ dulciora sunt, magis quæ in testinis sunt, subducunt, sed minus grata stomacho sunt. Contra austera. Quæcunq; vero acida sunt, ea pituitosis excrementosisq; stomachis sunt apta. Si quidem austeris magis desiccant, & nõnihil ẽt incidũt. Porro ipsius arboris gummi communẽ oĩbus viscosis & mordacitatis expertib. medicaminibus facultatẽ obtinet, & ad arterias exasperatas accommoda est. Propriẽ aũt, si q̃dem, quod quidam subscribunt, verum est, calculis vexatos adiuuat. Nam sic illi tenuium partium inesset facultas quædam. Hæc ille. Plura Dioscorides libr. 1. c. 129. Plinius libr. 15. c. 15. & Simeon Sethi in Syntagmate.

De prunis. *Cap. XLI.*

FRigida sunt, laxant, multum prosunt tibi pruna.

Pruna. Duæ prunorum facultates hic referuntur. Ac prior quidẽ, quod corpus mediocriter refrigerent. Dulcia. n. (quemadmo-

admodum libr.2.de medi.simp.purgā.c 19. à Mesue scribitur) calido frigido tem perata, aut paulo frigidiora: humida or dine 2. μέσα i.dulcacida, frigida principio secundi. Oīa tñ refrigerant. Quare Lusitani, qui calidā incolūt regionē, car nium suarū coctura pruna plerunq; im miscent, & potissimum Damascena. Posterior uero, q̄ aluum moueant: Et hoc Galenus quidem lib.2.de ali.facul c.31. ita scribens cōfirmat. Corpori, inquit, ex hoc fructu minimū alimēti accedit: utilis tñ est iis, quibus propositū est, ven trem mediocriter humectare ac refrigerare. Ipsum.n. cū humiditatis, tum lentoris sui gratia subducit. Quod certe de maturis intelligendum: cruda.n. queadmodum Auicenna testatur, nō parū adstrictionis præseferunt. Et quanquā posterior hæc prunorum facultates, nō secus atq; prior etiā, Damascenis ferè attribuatur, Armenis tñ potius adscribenda erat, vt quæ, Auicenna & Mesue testib. præterea cætera magis alterēt, largiusq; soluant, Vsui vero maximè sunt matura, immatura minus. Optima aūt inter ipsa, & humanæ naturæ conuenientissima sunt oblonga, carne cum dura tum exigua, siccitate nonnulla participantia, cortice exteriore tenui, sapore non prorsus dulcia, sed μέσα, idest, dulcacida, qualia Damascena cum primis haben-

tur. Hæc.n. mediocriter humectãt ac refrigerant. Multa porrò & uaria prunorum genera reperiuntur, non oĩum tñ usus approbat: Et ex ipsis agrestia quædam parua, dura, acerbaq; & cibo iniucunda, Galeno ἀγριοκοκκύμηλα, vulgo pruneola siue prunula nominãtur. Germanicè, *Sleen*. Horũ fructus, inquit Galenus lib. 7. de sump. medic. facult. cap. 35. euidenter aststrictorius est, ventrẽq; sistit. Quo fit, ut aquam nõnulli uentri sistendo accommodatissimam inde eliciant. Cæterùm pruna, quæ uentris subducendi gratia sumuntur, in aqua frigida priusq̃, ingerantur, aliquandiu præmaceranda sunt. Ita nanq; præparata magis tum humectat, tum refrigerant, adeoq; ad appetentiã, quæ collapsa fuerit, excitandam, & ad flauam præterea bilem, quæ in uentre habetur, detergendã ac subducendã accõmodatiora fiũt: Quare biliosis etiam non solum febrib. sed alijs quoq; morbis salubria redduntur. Pruna recentia atque humida siccis ualẽtius quidẽ alterãt, sed excrementitium magis & peioris succi corpori præbent alimentum, Sicce uerò non solùm ad nutitionem accommodiora sunt, verum magis ẽt magis corroborãt. Qđ de prunis hoc loco diximus, idẽ de cerasis quoq; aliquot intelligi põt, sed horũ humiditas q̃ illorũ subtilior ac minus lẽta

est: quo sic, at minus etiã alant. De prunis Dioscorides lib. 1. c. 137. Galenus & Mesues locis paulò ante citatis, & Auicena lib. 2. Cano. cap. 541.

¶ *De persicis, racemis, & passulis.* C. XLII.

PErsica cum musto vobis datur ordine iusto
Sumere, sic est mos nucibus sociando racemos.
Passula non spleni, tussi valet, est bona reni.

Duo præcepta cum primis hoc loco traduntur.

Ac primũ quidẽ, vt must‹u›m cũ persicis bibatur, aut sane persica simul cũ musto exhibeantur. Mustũ namq; calfacit admodũ, ebullitionemq; in corpore efficit, sed persica ebullitionẽ hanc atque calfactionem frigiditate sua cohibent & moderantur. Contrà verò persicis, cũ vehementius refrigerent, meritò adhibetur mustum, quippe quod frigiditatẽ eorum, ne ventriculo noxã inferant, calore suo facilè mitiget ac temperet. De persicis suprà cap. 7.

SECVNDVM verò, vt vuarum racemi cum nucibus edantur: quod de aridis potissimum & antiquis nucibus in-

telligendũ est: virides etenim ac humĩde p se salubres cẽsent. Antiquæ verò & aridæ excellenter siccãt adeoq; ob oleosam suã qualitatẽ prõptè in corporib. accendunt. Iure igit. vuarũ recemi cũ ipsis mandẽdi veniunt, vt q exiccationi atq; inflammationi humiditate sua resistãt. De nucibus copiose supra cap. 13.

TERTIO deinde versu tradit passulas siue vuas passas lieni officere. Ipsum enim cõi ratione dulciũ oĩum obstruũt atq; lædunt. Hinc Galenus in libro de attenuante dieta cap. 9. in eum modum scriptum reliquit: Vuæ passæ si non sint adstringentes, lieni quidem & hepati tumentibus non conducunt: thoraci tñ ac pulmonis affectibus cõducunt. Renibus etiam conferunt, eos n. lauant & abstergent, vrinamq; cient. Renes nanq; multa ad ipsos deriuata humiditate mũdantur. Sed de his quoq; suprà cap. 9.

De ficubus. Cap. XLIII.

SCropha, tumor, glandes, ficus cataplasmate cedunt.
Iunge papauer ei, confracta foris trahit ossa.

Hic quæ ficuum cataplasmatis modo impositarum facultates referuntur. Ac prior quidem, quòd cum aqua siue alio quopiam conuenienti liquore decoctæ

humidæq;

humidæq; impositæ, scrophulas, glãdes atque tumores discutiant. Per scrophulas verò, queãdmodum doctissimè à Iano Cornario in c. 8. lib. 1. Macri scribit, Latinis nõ recepto adeò uocabulo, strumæ intelliguntur. Vt aũt ex Græca uoce factum esse. Sicut.n. Græci χοιράδας appellant, quas nos strumas dicimus, sic visum fuit huic, qui primus scophas appellauit eos glandularũ circa collum ac guttur tumores, Græca uocis etymo exprimere, χοιράδες em̃ ἀπὸ τῶν χοίρων appellatæ sunt, hoc est, à porcis ac suibus, Vel quod, Auicen. 3. 4. tract. 2. ca. 9. teste, ob edacitatẽ haud raro circa hoc animal reperiantur, uel quod earũ figura porcis plurimũ adsimilet. Per Glandes accipiendus hoc loco abscessus, ut Guidoni Cauliaco placet vtcunq; mollis, vnicus, mobilis, & separatus à partibus circuniacẽtibus, in emunctorijs plurumq; nascẽs. Vulgo *Hagedrusen*, è glandis forma, quã præseferre vĩ, nomen clauturam accepit Lege Io. Tagaultiũ lib. 1. instituit. chiru. c. 13. Porrò per tumores quælibet inflationes in quauis corporis parte exortæ intelligi possunt. His em̃ omnibus curandis ac maturandis ficus in aqua cum momẽro aceti, ut penetrationẽ earum adiuuet, decoquẽdæ sunt, donec mollescãt.: mox liquore per colũ trãsfuso ficus ipsæ in mortario contundendæ,

dedę, ac cum eodem rursus cataplasma informandum. Cataplasma aũt propriè medicamentũ vocaẽ, ꝙ è plãtis uiridib. contusis, vel iisdem ad mollitudinẽ vsq; in decoctis componitur, id ꝙ innuitur etiam vulgato versiculo.

Tunc cataplasma facis, cùm succum ponis & herbam.

Postrerior verò facultas: quod cũ papauere impositę ficcus fracta extrahãtur ossa. Quæ sanè loco erraticum illud papauer intelligendum est, quod in aruis passim nascitur, flore rufo, & capite pollicaris vnguis magnitudine. Pueri in Scholis, ἐγκαυστὸν. i. atramentum librariũ ex contritis florũ folijs conficere solent. Germanice, *Klapper ofiKoren roosen* Dioscorides. lib. 1. c. 145. de folijs eius priuatim testimoniũ pbet, ꝙ cũ ficubus cataplasmatis modo imposita ad extrahendũ ossa fracta cõducãt. Sed adscribã ipsius uerba Υπάγουσι δὲ οἱ ὄλυνθοι καὶ ὀστᾶ σὺν μήκωνος ἀγρίας φύλλοις. i. grossi cũ syluest. papaueris folijs ossa extrahũt.

Vermiculos veneremque facit, sed cuilibet obstat.

Duo hic traduntur effectus ficuum.

PRIMO, nanq; ex largiore ipsarum vsu pediculorum multitudo prouenit. Quod de ijs potissimũ intelligendũ est, quæ, vt refert Gal. lib. 2. de alim. facul. cap. 8.

cap.8.& post hunc Auicenn.2. can. cap. 283. maturę prorsus ac siccę sunt quandoquidē sanguinem non admodum bonum, sudoremque multum gignunt, deinde verò ad venerem irritant. Excrementitię.n.sunt, & inflationes pariunt, quibus virga erigitur, & venereæ roborantur vires. Plura suprà cap. 9.

¶ *De mespilis. cap.* XLIII.

MVltiplicant mictum, ventrē
dant mespila strictum.
Mespila dura placent, sed mollia sunt meliora.

Duæ mespilorum vtilitates hoc loco recēsentur: Vna quidem, quod mictum siue vrinam multipicent atque augeāt. Quod certè non primò, & per se ac propria sui ratione efficiunt, sed ex accidenti. Fæces.n. cōprimendo indurant, quo fit, vt ventris humor ad vesicā distribuatur. Quinetiā ratio adsignari pōt similis illi, q̄ est apud Hipocratē aph. libr. 4.apho.83. Mictio noctu plurima facta paruam significat deiectionem. Qūr, inquit philothæus. multa & magis confecta distributio facta est in iocinore, & alio diriuata est materia, ideo multæ vrinę fluxerūt, parū aūt stercoris: & è cōuerso, si multa stercoris deiectio fiat pauca erit vrinarū excretio, eadem de cau-

Mespilorum utilitates duæ.

Mictio nocturna.

causa, nam parua distributio facta est, & ideo et parum urinę, multa aũt per stercus deiectio, qm̃ in uentriculo maneat humidũ. Altera uerò, q̃ uentrem detineant, idq; praestans, maximè qualitatis ratione, q̃ inest ipsis acerba admodum & styptica. Ex quo infert̃ hoc loco, mespila dura placere, quippe quę ob adstrictionem aluo fluenti in cibo accommodatissimè exhibeantur, sed mollia esse meliora, ut quae magis nutriant, & aluũ minus sistant. Illud porrò neminem latere debet, omnibus huiuscemodi parcè vescendum esse, non aũt affluenter, ut pyris, persicis, ficubus, vuis, & similibus. Nullo enim ipsorum ut alimento, sed vt medicamento potius indigemus. Quod satis quidem colligitur ex saporis acerbitate, & duritiae substantiae, ut quae extra hoc q̃ serò in arbore maturitatẽ consequãtur, minus etiam q̃ vt edi queant, mollescant. Atque hac sanè de causa, priusquàm edantur, reponi solẽt donec emolliantur. Sic enim quàm plurimũ ex acerbitate & stypticitate amittunt, & in cibo suauiora fiunt.

¶*De Musto.* *Cap. XLV.*

PRouocat vrinam mustum, ciro soluit, & inflat.

Tres hic enumerantur commoditates musti.

PRIMO

PRIMO enim vrinam prouocat. Si quidẽ fecibus eius nitrorum quippiam inest, ac tergendi facultas, atq; eam ob rem vbi in vesicam descenderit: ipsam mordicãs ad vrinę profusionẽ impellit. Qui tñ versus non de quolibet musto, sed de eo solùm intelligendus est, ꝙ fæces habet mordicantes. Eiusmodi porrò ex Rhenensibus non pauca reperias. Mustum.n. cui fæces insunt crasse non mordicantes, quemadmodũ suprà c. 26. ostẽdimus, meatos obsepit atq; obstruit vrinarios, ita vt vrina potius supprimatur.

Deinde ventrem soluit: Viscera.n. introsa & falsa fæcis suæ qualitate abstergens ad deiectionem incitat.

TERTIO uerò inflat qđ quidẽ propter eã contingit, ꝗ in corpore excitat ebullitionẽ. Inde. n. flatus proueniunt. Sed de his oĩbus satis suprà cap. 26.

¶ *De Ceruisia & Aceto. Cap. XLVI.*

CRassos humores nutrit ceruisia, vires
Præsta, & augmentat carnem, generatque cruorem,
Prouocat vrinam, ventrem quoq; mollit, & inflat,
Frigidat & modicum, Sed plus desiccat acetum.

Frigidat.

Frigidat, emaceratque melanch. dat, sperma minorat,
Siccos intestat neruos, & pinguia siccat.

Duo hoc in loco peragunt: Primò.n. breuiter octo ceruisię ꝓprietates percurrunt. Quarũ prima quidẽ est, quòd crassos humores in humano corpore generet: idq; maxime si vino comparetur. Porro iuxta materię varietatẽ, vnde cõficitur, aliam in se atq; aliã recipit vel incrassandi vel extenuandi humores rationẽ. Siquidẽ ex crassiore substantia crassiores ex tenuiore verò tenuiores humores procreari par est. Secũda, ꝙ robur addat. Tertia, quòd carnẽ augeat.

QVARTA, ꝙ bonũ gignat sanguinẽ. Quæ quidẽ tres proprietates potissimũ intelligendæ sunt de ceruisia multæ substãtiæ, non nimis recenti, neq; nimis inueterata, ex optimis granis ritè & ꝑfectè cocta: qualis Erphordiẽsis cũprimis existit. Ea.n. multũ habet substãtię, boni est succi vberrimum corporib. exhibet alimentum, & vires auget.

QVINTA, quòd vrinam prouocet, quæ proprietates claris maximè conuenit ceruisijs, quibus plurimum incoctum est lupuli: qualis est Embecensis. Ea namque ob lupuli copiam celerrimè penetrat. & vrinem prouocat.

SEXTA,

Sexta, quòd uentrem molliat. Eiusmodi inter triticeas Hamburgensis existit. Grati saporis est, multum substantiæ habet, copiosum & boni succi alimẽtum præbet, sanguinem bonum generat, & in soluenda aluo per se, aut cũ butyro Phrysio primum locum sibi uẽdicat. Minus tñ conuenit illis, quibus caput non admodum firmum est, quippe qui ex ea facilè inebrientur.

Septima, quòd flatibus uentrem distentat; idque maximè præstat Ceruisia cruda, hoc est, malè & imperfectè cocta, quæ certè, præterquàm q ægrè concoquitur, inflationes etiam & obstructiones gignit, urinamque remoratur: impinguat tamen admodum. In hac classe Coyta Hollandiæ referenda est.

Octaua, q paululũ infrigidet: Eiusmodi censentur cumprimis ceruisiæ Hollandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, Flandriæ, & quibus plebei homines vulgo vtuntur. Eæ nanq; omnes uino collatæ refrigerandi facultatẽ habere uidentur. Vbi sciendum, ceruisiam cõfici posse ex auena, hordeo, & tritico, sed iuxta materiæ rationem diuersa ei inducitur tẽperatura siue qualitas. Quę namque ex hordeo fiunt, frigidiores euadunt. Hordeum enim refrigerat, siccatque in primo abscessu. Quæ ex hordeo simul atque auena, minus alunt, nec inflant, *Ceruisiæ præparatio.*

neque obstruunt admodum. Quæ vero ex tritico, calidiores existunt, magisque tũ obstruunt, tũ nutriunt. Crassiores ceruisiæ tenuioribus tardius cõcoquuntur, atque in corpus uniuersum distribuunt magis tñ nutriunt. Tenuiores vero contra citò alterãtur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent urinam, & parũ alunt. Mediocres omnia faciunt mediocriter. Pessima habenda est ceruisia, quæ conficitur ex rebus inebriantibus, nimirum ex lolio, vel chamæpeuce. Ea enim adeo efficitur valida & halituosa, vt parum absit, quin bibentes paulò immoderatius ad insaniam redigantur, maximũ capitis dolorem generat, & neruos lædit. De ceruisia plura supra capit. 17. & 18. Est præterea erudinissimum Ioannis Placotomi de natura & uiribus ceruisiarum opusculum in omnium manibus, unde facilè suppleri queant, quæ hic desiderantur.

Aceti p̃prietates quinque. SECVNDO deinde loco quinque aceti facultates enumerantur. Ac prima quidem quod exiccet. Secunda, quod refrigeret. De temperatura vel maxima est inter autores controuersia, aliis frigidum, aliis contra calidum adstruentibus. In hoc tamen præcipui consentiunt quod uim habeat refrigerãdi magis, quam calfaciendi. Exiccat tertio gradu, estq; ualde tenuium partium crassos

&

& glutinoses humores attenuat, atque incidit, humorumque putrefactioni vel maximè resistit. Eamq; ob rem medici peste grassante cum in cibo, tū in potu aceti usum mirificè cōmendant. Hinc sa ne.3.1.doct.5.cap.1.Auicen.inter alia sic ferme de eo scribit: Aceto ꝑterea pestis tpe uti in cibo atq; potu nocumenti ipsius securitatē ꝑstat. Tertia, ꝙ emaciet, hoc est, macrum reddat: Vehemēter.n. attenuat, incidit, ac desiccat, & excellentius si, vt 3.1.do.4.c.5. Aui.tradit, ieiuno vsurpet̄ stomacho. Assiduus t̄n atque immoderatior eius vsus plurima omnino adfert incommoda. visum namq; debilitat, pectus ac pulmonem offendit, & tusses cōmouet. Hepati quoq; inimicū est: Si q̄dē, vt Tra.3.ad Soltanum Babyloniç Rabbi Moses autor est ipsum radit, sanguinemq; eius dealbat. Stomacho præterea, iuncturis, & neruosis oībus mali nonnihil immoderatiore vsū ingenerat articularesq; dolores, tremores, & paralysin excitat. Proinde qui frigido sunt & sicco temperamento, quiq; inualidū pectus, pulmonem, hepar, stomachum, & neruos habent, ab aceto abstineant, aut modice saltem eo utantur.

QVARTA, quod generet melancholiam. Frigiditate. n. sua & siccitate ipsum hepar refrigerat & exiccat, atque ad generandā fęcem melancholicā opportunum

tunum reddit, quæ deinceps facilè in veram melancholiā uertitur Hippocrates lib. 3. de uict. rat. in mor. acut. apho. 38.

Qvinta, qđ Veneris appetentiam rescindat & semē imminuat, Nimiū. n. attenuat, incidit, exiccat, & refrigerat. Cibariorū tñ appetentiā suscitat. Harū facultatū lib. 3. ad Almansorē. c. 17. Rhazes ēt meminit. Acetum, inquiens, frigidum est & siccum, maciem efficit, uirtute destrui, sperma minuit, bilemq́; corroborat nigram, flauam uero demolit, sanguinemque debilitat, & cibos quib. admiscetur, attenuatque incidit.

Vltimo tandē versu tria comprehendunt. Ac primum quidē, qđ macris noceat. Cùm. n. acetū excellenter attenuet, incidat atq; desiccet, ex necessitate ēt maciē augēt. Quippe similibus, vt Galen. lib. 2. c. 10. de sanit. tuen. testat, quamlibet excessum augescere par est, contrarijs verò remitti autem minui.

Secvndvm, quòd noceat neruis; Exangues enim sunt, & cum tenuè sit, valde eos penetrat. Plura de hoc suprà cap. 17. in acida ceruisia.

Tertivm, ꝙ immodicè pinguia corpora emaciet: atq; eius quidē ratio iā reddita est. De aceto plura Diosc. lib. 5. c. 17. Galen. lib. 1. de simpl. med. facul. c. 19. & deinceps & lib. 8. eiusdē operis cap. 22. & Simeon Sethi in Syntag.

¶ De

De Rapis. Cap. XLVII.

RApa iuuat ſtomachum, nouit producere ventum,
Prouocat urinam, præſtatque in dente ruinam.
Si male cocta datur, tibi torſio ſic generatur.

Hic tria cũ primis raporũ recenſentur commoda. Ad primũ quidẽ ꝙ ſtomachũ iuuent. Secundũ ꝙ flatus gignant. Tertium, ꝙ urinam prouocent. Quæ ſanè omnia de iis intelligi debent, quæ bellè, & præcipuè cum pinguibus carnibus ꝑ coquuntur. Ea.n iucundiora ac gratiora ſtomacho fiunt, ſatis tum nutriunt, tum impinguant, ſed humentem ac fluxam carnem creant, ſtatus & genitale ſemen generant, Veneremq; ſtimulant, vrinam prouocant, fauces leniunt, atq; thoracẽ, ac uiſum pręterea, ut Auenzoar & Auerrhoes teſtantur, peculiari quapiam proprietate roborant. Fertur etiam quòd fibræ illorum, ſiue caudæ, aluum fortiter moueant. Atque hinc ſanè uulgati excogitati ſunt verſiculi. *Raporũ cõmoda, & incõmoda.*

Radix rapa bona eſt, comedenti dat tria dona,
Viſum clarificat, uentrem mollit, bene bõbit.

SECVNDO deinde loco duo eorundem referunt incommoda. Nã & dentes

lædunt,

lædunt, & torsiones sine tormina in ventre suscitant. Atq; his quidem malis cruda maxime obnoxia sunt. Primum.n.nõ ægrè modo dentib. franguntur uerumetiam minus iusto in uentriculo conficiuntur: quo fit, vt & ipsa corrumpãtur: & fœtidos præterea halitus dentib. suggerant, acciditq; duplici ita noïe dentes offendi, commanducatione nimirum & halitu. Deinde uero ad istum modum liberalius ingesta. concoctu sunt difficiliora, ac flatulenta magis stomachoque noxia. Nonnunquam autem & uentrẽ mordicant. Quorum posterius etiam uulgato nobis indicatur versiculo.

Ventum sæpe rapis, si tu uis uiuere rapis,

Crebrior raporũ vsus crassum humorem generat, & obstructiones iecoris parit. Ventrem nec sistunt, nec mouent. Inter radices tamen omnes, quæ quidem edendo sunt, rapa corporis nutritioni vel maximè conueniunt, idque ex saporis iucunditate facilè deprehenditur. Ea enim eduliorum omnium natura est, vt amara, & quæ linguam contrahunt, minus: dulcia uero magis alãt. Rapa autem cum aliis radicibus dulciora sint minusque linguam contrahant, maius etiam aliis præstare alimentum, magisq; victus salubris rationi conuenire, consentaneum est. Sanguinem tamen crassiorem & melancholicum generant,

nerant, cum minus iusto in ventriculo, ob concoctoriæ facultatis imbecellitatē conficiuntur. Concoctionem autem diuturniorē postulant, eaq; sunt laudatissima, quæ, primæ ebullitionis aqua segregata & abiecta, bis per coquuntur. Cruda, ob prædictas paulò ante causas, nullo modo edenda sunt. Cymæ raporum decoctæ mandunt, & vrinā cient. Rapū muria conditū, uel cū aceto & sale sumptū, minus q̄ dē alimēti sufficit, sed multò magis appetentiam recreat. Huius semen tritū & magna copia haustū, Venerē suscitat. Fert, q̄ si quis hoc ipsum semen cū calamintha & Lemnia terra cōmixtum sumat eo die neq; veneno, neq; morsu uenenati animalis lædi. Appensum inguinum morbis peculiari quapiam proprietate medetur. Plura Dioscorides lib. 2. c. 104. Plinius lib. 18. c. 13. Gal. lib. 2. de alimen. facul. c. 62. & li. 6. de simp. med. facul. c. 98. & Simeon Sethi in Syntagmate.

De animalium visceribus. C. XLVIII.

EGeritur tarde cor, concoquitur quoque dure.
Sic quoque uentriculus, tamen, exteriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimentū medicinæ.

Concoctu

Concoctu facilis pulmo est, cito labitur ipse.
Et melius cerebrum gallinæ, quam reliquorum.

Agitur hoc loco de natura & facultate viscerum, quæ homines cibi causa ex animalibus seccant, Recensentur aũt numero quinq;. Quorum *Primum* quidẽ est, Cor tardè tum concoqui, tum per intestina descendere. Caro.n.eius dura est cui, vt ægrè concoquatur, & tardissimè descendat, natura comparatum est: testis Gale.lib.3.de alimen.facu.c.11.Cor, inquiens, substantia quidem caro est fibrosa ac dura, ideq; ad coquendum est difficilè, & tardè permeat. Huc iecur quoque referendum videtur. Nam ut ibidẽ testatur Galenus, omnium animaliũ iecur crassi est succi, ac ad coquendum difficile tardeq; permeat. Renes itidem praui admodum sunt succi, & concoctu difficiles. Galenus ibidem c.5. *Secundum* est stomachum quoq; ægrè concoqui & lentè transire. Est.n. membrũ cartilaginosum ac nerueum, neq; facile in bonũ sanguinem mutari põt. Cartilaginosa.n.duri sunt, nerueæ uero animalium particulæ succum absolute pituitosum gignũt. Oribusio lib.4.Synop. ad Eustachium filium c.7.teste Gal.lib.3. de alimẽ. facul.

Cor.

Stomachus.

cap. 12. in hunc ferè modũ de eo scriptũ reliq̃t: Durior carnia. est stomachus, ob id ẽt si ritè conficiatur succũ tñ gignet nõ planè sanguineũ: neq; inculpatũ, sed frigidiorẽ, ac crudiorẽ. Proinde multũ temporis req̃rit, priusquã satis cõfici & in ꝓbũ sanguinẽ mutari queat. In extremis tñ partibus, nẽpè in fundo & orificio, facilius cõficit, vt in q̃bus pinguior sit, & carnium naturæ propinquior.

[*Tertium*] est, Linguã boni esse alimenti idq; maximè Auic. lib. 2. Cano. c. 145. teste, circa radicem. Illic. n. suauissima est, facilè cõcoquitur, & ꝓbũ corpori alimẽtum p̃stat, quũ fungosa alioq; laxave sit, & respectu solidioris carnis, parũ alimẽti habeat. Inter oẽs tñ porcellinæ potissimæ sunt, vt q̃ ablata circũcingente pellicula a structoribus ac prægustatoribus principiũ carni æq̃parent aprugnæ. Bouillæ ob exuperãtẽ humiditatẽ parũ in victus salubris rõne cõmendant. Quamobrem ipsis esuri obsonatricis artis periti, caryophylla inferere solẽt, priusquam assentur, sic. illarũ humiditas contemperatur, edendoq; accommodaciores fiũt. *Linguæ.*

[*Quartum*] est, pulmonem facilè & concoqui, & per intestina descendere, mollis. enim admodum est & rarus. Paulus lib. 1. cap. 85. hæc sic tradit: Pulmo facilius quidem, vtpote fungosus, concoquitur, sed leuiorem cibum præbet, pituitę *Pulmo.*

generandæ efficax. Agninus uero pulmo, licet pro alimento minus cõueniat, medicamenti tñ vim possidet. Impositu enim, ut auctor est Dioscorides lib. 2. ca. 37. & Galenus lib. 11. de simp. med. facul. cap. 8. attritus a calceamentis contractos ab inflãmatione tuetur & sanat. Idẽ tradit Auicen. 2 Can. cap. 568. *Quintum* est

Cerebrũ. gallinæ cerebrum oĩum esse præstantissimum. Vbi sciendũ in primis, cerebrum esse pituitosum, crassi, vitiosiq; succi. Lẽtè transit, concoctionis aduersatur, stomachum lædit, & nauseam excitat: ideò rectè uulgo ad corrigendam frigiditatẽ & humiditatẽ, cum sale, & puluere zingiberis, aut piperis cõdiri solet. Suillum naturę inimicum est. Ouillũ uero, vitulinum, leporinum, cuniculinumve cum sale ac calidis speciebus mandi cõcedit. Inter oĩa tñ cerebrũ gallinæ facilè primã laudem obtinet. Abundè. n. nutrit, genitali semini adiicit, & cerebri substãtiã auget, unde & his, qui tardiori leuioriq; ingenio ac mente sunt, prodesse dr. Dioscoridi li. 2. c. 43. sanguinẽ a cerebri membrana profluentẽ sistit. Quod Aui. lib. 2. Can. c. 129. & 296. ad fluxũ sanguinis nariũ transtulit, nempe qui membranæ cerebri uitio contractus sit. Cerebrũ, inquit, gallinæ, prohibet fluxum sanguinis narium, accidentem ex velaminibus cerebri. Plura de hoc supra c. 9.

De

¶*De semine fœniculi.* *Cap. XLIX.*

SEmen fœniculi pellit spiracula culi,

Hoc in loco traditur, semen fœniculi quod marafron Græcè dr̃, flatus dissipare atque expellere, idq; maximè ratione caliditatis: Nam, ut lib. de simp. med. fa. c. 97. Galenus memoriæ prodidit, tam valenter excalfacit, ut ex tertio ordine excalfacientium censeri promereatur, desiccat uero non æquè, sed ipsum quispiam in hoc primi esse ordinis posuerit proinde lac procreat, quod si admodum desiccaret, non sane efficeret. Suffusis ẽt ratione auxiliatur. vrinas mensesq; ciet. Ex esu pręterea seminis fœniculi manãt & alia quædam commoda. In febribus. n. nauseam, & stomachi feruorem ex aqua frigida potum sedat, stomachũ purgat, oculorum aciem reficit, & cũ vino decoctum uirulẽtorum uermium ictus sanat. Contritæ radices, & cum melle illitæ, morsib. canum medentur. Quæ quidem oĩa a nonnullis, memoriæ prospiciendæ gratia, hisce uersib. inclusa sunt. *Fænicu-lum.*

Bis duo dat marathrum, febres fugat, atque uenenum.

Et purgat stomachum, lumen quoque reddit acutum.

Trãscripta aũt ea sunt partim ex Dioscoridis lib. 3. c. 67. partim uero ex Aui-

cen.lib.2.Can.c.281.Quo sanè loco inter alia refert Auicen.ēt Democ. existimasse, serpentes,& uermes venenatos recentis fœniculi semine pastos senectam exuere, oculorumq; aciem succo eius reficere,veris initio, ubi latebris relictis in apricum prodiderint.Vnde intellectum est, hoīum quoq; caliginē præcipuè eo releuari.Plura hac de re Nicāder sub exordiū Theriacon,Pli.li.8. c 27. & lib.19. c.9.& lib.20.c.23.Macer.lib.1.capi 16.& Mesues c.1.de ægritudinib.oculorū. At tamen cum concoctioni aliquantulū renitatur,& exiguū, prauiq; succi alimentum corporib.exhibeat,nō ut alimento, sed ut medicamēto potius fęniculo vtendū est.Proinde aliis interim cibis ipsum vice condimenti, & vt eorum prauitatē corrigat,adhibemus.Quēadmodū. n.petrosellinum nōnunq̄ cū lactucis,ut earū humiditas & frigiditas cōtemperent̄,sic ēt cum cucurbitis interdum, aut rapis, ut prauitas eorū minuatur,fœniculū decoquere simul & mandere cōsueuimus.

¶*De Aniso.* *Cap, L.*

EMendat visum, stomachū confortat Anisum.
Copia dulcoris anisi sit melioris.

Duæ hic referuntur vtilitates anisi.

Anisi vtilitates. PRIMO namq; visum emendat,& maximè quidem foris impositū. Atq; hinc sanè

ſanè apud Pliniū lib.20. c.17. naturalis hiſt. Epiphoris oculorum è vino radicē eius tuſam ab *Iolla* īponi ſolitā legimus. Ipſum cū croco pari mō & vino, & ꝑ ſe tritū cū polēta ad magnas fluxiones, extrahēdaq; , ſi qua in oculos inciderint.

Secundo deinde loco ſtomachū roborare dr̄, ꝙ profectò de ſemine eius potiſſimū intelligēdum eſt. Illud nāq; vt lib. 6.de ſimpl. med fac.c. 44.Galen.adſerit, maximè vtile eſt acre & ſubamarum, vt propè ad vrētium accedat caliditatem. Eſt aūt & in ſiccando tertii ordinis,ſicut & in calſaciendo. *S*tomachū igitur calfacit, & qui in ipſo ſunt, humores craſſos ac frigidos, lētosq; attenuat, incidit, liquidosq; & expulſioni accōmodos reddit.Inflationes quoq;, quæ ab iiſdē proficiſcūtur,diſcuti. Atq; hinc adeò ſit, vt ſtomachus tn̄ repurgetur, tum exiccet, & onere,quo grauatus fuit,depoſito,roboretur. Quinēt viſui eadē rōnē cōferre exiſtimandū eſt, ꝗppe cui nihil ęquè noceat atq; ſtomachi īpuritas. Hinc.n.impuri,fœtidi,& turbulēti fumi ad oculos ſublati noxā ſpiritib. viſiuis inuehūt.Melius ad hoc ſemper recēs,plenū,nō furfurosum,dulcedine & odore ꝑſtās. Pręter has vtilitates & aliæ ꝗ̃ plurimæ à Dioſcoride lib.3.ca.56. Plinio loco paulo ante citato, Serapione c.242.& Auic.lib.2. Cen.c.1.recēſentur. Oris enim halitum

iucundiorem facit, doloris leuamētum præstat, urinā ciet, discutiendi vim hēt, aquam quæ subiit cutē dissipat, potū sitim ex salsis humorib. contractam extinguit, animaliū uenenis aduersatur, ualet ad inflationes. Aluum & alba fœminarū profluuia tostum sistit, lac ad māmas elicit, Venerē stimulat. Dyspnœas a pituita profectas totum purgat, cū melle sumptum melius. Vetustis & antiqs ex frigore hepaticis affectibus prodest. Iecoris, lienis, renum, vteri ac reliquorum ēt uiscerū obstructiones tollit. Vias.n. ab humoribus crassis, frigidis, ac lentis pclusas & obsessas aperit. Atque ob id febribus, quoq; opitulatur antiquis. Dolores capitis leuat, suffitū narib. cū rosaceo tritum instillatumq; fractis auribus medetur.

¶*De spodio.* *Cap. LI.*

SI cruor emanat, Spodium sumptum cito sanat.

Spodiū. Spodiū sanguinis profluuia hic sistere traditur: quod de spodio ab Arabibus nobis descripto potissimum intelligendū uenit. Hoc, vt ex Auic. 2. Can. ca. 617. colligitur, non est nisi radices cannarum arundinumve adustæ. Quare cum eo, qđ Græci antispodio appellant, conuenire videtur. Officinæ platearii nixæ testimonio, pro spodio tam Græcorum, quàm

Ara-

Arabũ, ossibus vstis utuntur, q̃ elephantis esse putant, quum verisimilius sit bouis, uel alterius esse animãtis ossa. Quocirca cùm uerum & Græcorum Spodiũ, quod Tutiæ uocatæ species est, habeat, ex Officinis prorsus hæc combusta, ossa proscribantur, eiusq; in Grecorum compositionibus usus sit, in Arabũ uero cõpositionib. cãnarum Indiæ spodio, aut si illud haberi non possit, radicib. cannarũ nostrarũ adustis vtendum erit. Græcorũ spodium solum admouetur: Arabũ uero etiam sumitur & deuoratur. Hoc ipsum itaq; sanguinẽ vndecũq; ẽt manantẽ hic sistere traditur, & maximè quidẽ, quod frigidum sit & siccũ, valideq; adstringat, aut certè, q̃d sumptũ, siue admotũ peculiari quadam proprietate hepar intẽperie, uel naturali, uel quoquomodo aduentitia calidius, moretur ac roboret. Hoc aũt viscere (q̃d principium ac fons sanguificationis est) roborato, sanguis ab eodẽ melius ẽt retinetur. Puluis igitur eius cũ stillatitiis liquorib. rosarum & plantaginis in nares iniectus aimorragian earundem curat, Idem cũ succo plantaginis contra aimoptusin & dysenteriã efficaciter sumitur. Quin & aliæ q̃ plurimæ ab autoribus spodio attribuunt dotes. Siquidẽ cor quoq; proprietate quadã corroborat, & spiritus claros ac solidos efficit, qua pp exhila-

rat etiam atq; lętificat Potũ, aut appositũ calidę cardiacæ & cõtractæ ab effusione flauę bilis ad os ventriculi syncope, calidoq; cordis tremori auxiliatur: adiuuante scilicet talem ipsius actionẽ facultate ad strictiora, & maximè quidem in tẽperaturis calidis. In frigidis verò cum croco temperatum eadem pręstat. Febrib. confert acutis, sitim sedat, & imodico cholerico alui profluuio atq; vomitui subuenit. Pustulis quoq;, quæ in ore, & lingua erũpunt, prodest. Feruorẽ furoremq; flauæ bilis cõpescit, ventriculum roborat, ardori eius atq; imbecillitati proficit, flauęq; ad ipsum bilis inhibet effusionẽ. Contra melancholiã ex sollicitudine, timorem de pteritis terrorem de futuris, & quaslibet animi perturbationes efficax est. Vtiliter calidis oculorũ abscessibus illinitur. Plura Rhazes lib. 3. ad Alman. c. 56. Auic. loco citato, & trac. 2. de virib. cordis, c. 3. Auerrhoes lib. 5 collec. c. 56. Serap. c. 123. & Leonhartus Fuchsius lib. 1. c. 17. de compositione medicã. Porrò aũt quẽadmodum spodium peculiari hepatis roborandi facultate pręditũ est, & ita & alię nõnullę medicinæ alijs singularib. quisiusdã mẽbris roborãdis accõmodatę sunt, veluti matis cordi, morbus cerebro, & glycyrrhiza pulmoni, capparis lieni, & galãga stomacho, id qđ vulga-

tis etiam hisce uersiculis comprobatur:
Gaudet hepar spodio, mace cor, cerebrum quoque moscho,
Pulmo, liquiritia, splen, capp. stomachusque galanga.

ANNOTATIVNCVLA.

Hepar priorem syllabam longā hēt. Est enim Græcum ἧπαρ, quare contra naturam hic breuis posita est.

¶ *Sale. Cap. LII.*

VAs cōdimēti p̄poni dēt edēti.
Sal virus refugat, recte insipidumq; saporat.
Non sapit esca probe, quæ datur absq; sale.
Vrunt res salsæ visum, semenque minorant.
Et generant scabiem, pruritum, siue vigorem.

Tria hoc in loco peraguntur. In primis.n. generale tradit̄ præceptū, nemini hactenus, humaniori saltē atq; ciuiliori non obseruatum. nēpe vt vas condimenti, hoc est salinum primùm in mensa apponatur: idq; adeò vulgatum vbiq; est, vt hisce etiam versiculis decantetur.
Sal primò poni debet, primòque reponi.
Non bene mēsa tibi ponitur absq; sale.
Duo deinde salis recensentur com-

moda. Ac primũ quidem, ꝙ venenis resistat. Cuius duplex adsignari põt ratio: Vel ꝙ sal vim habeat vehementer siccã & adstringentẽ, atq; ob id quicquid in corporib. humidũ est, id oẽ depascat, reliquum adstrictione leniter contrahat, eiusq; rei testis est Gal. lib. 11. de simp. med. fac. c. 50. sic inquiẽs: Nam sal quicquid in corporibus humidum inest, id quodãmodo absumit, & quod reliquum est substantiæ solidæ, adstrictione cõtrahit, ac ꝓinde ẽt cõditura sua carnes seruat, & à putredine tuetur. Vel qđ sal non solum humores è corpore ducẽdos liquet, incidat, tenuet, purget, & exiccet, sed poros ẽt per quos veneni uis in interiora corporis irruere solet, & denset ac constringat, adeoq; penetrationẽ eius intercipiat & excludat. Secũdum verò, ꝙ cibos condiat, i. sapidiores reddat. Nulla siquidem ciburia citra salis commistionem sapere, quotidiano discimus experimento. Tertio demùm loco salis, siue per salsorũ eduliorũ, quatuor enumerant nocumenta. Quorũ primũ quidẽ est, ut vsu presertim immoderatiore
Salis sine cibariorũ nimis salsorum nocumenta. vrant, hoc est, corrũpant, aut hebetẽ certẽ ac debiliorem reddant visum. Cuius itidẽ duplex adsignari põt ratio, vel qđ oculi, vt suprà c. 2. ex Aristotele ostendimus, sint de natura aquæ. Res verò persalsę humidã ipsorũ substantiam exic-
cent

cent, & consumant, adeoq; hebetudinē ob id vsui adferāt. Vel ꝙ à cibariis persalsis in ventriculo existentibus, mordaces ad modum atq; acres resoluātur fumi, qui ad oculos sublati ipsos acrimonia sua rodant, ac rubefaciāt. Atq; hinc sanè eos, qui salem excoquūt, rubros ferè oculos habere conspicimus. Secundū, ꝙ Veneris appetentiam cōpescant. Nā cùm oēs corporis exiccent & cōsumant humores, sperain quoq; necessario exhauriunt ac minuū. Tertium, ꝙ scabiē generent. Acrem.n.ac mordacem procreāt succum, sanguinemq; adurūt, atq; hinc profectò scabies incidere cōsueuit, Quartum, ꝙ pruritum ēt excitent: mordacia.n. ac prurituosa generant excrementa. Horum nocumentorum Rhazes ēt meminit.lib.3. ad Almā.c.17. Sal, inquit, sanguinem eorū, qui multā ex ipso sumunt quantitatē, adurit: visum quoq; debilitat, atq; sperma minuit: pruritum generat & scabiē. Ad hæc, serpiginem nōnunq̄, & impetiginem, morpheamq; ac lepram progignit ijs, quorū corpora ad patiēdū sunt parata. Quin vrinarios etiam meatus, vsu ꝑsertim immoderato ac frequentiore excoriat. Modicè tñ salsa, profligato fastidio appetentiā reuocant. Fertur præterea, quod si sal cum aceto & succo rutę permistus, pedū plantis diligenter infricetur, nō noxam tñ

ex vini crapula cõtractum curet, sed iis etiam, qui cibos auersantur Græci ἀποσίτοις appellant, auiditatem restituat. Plura de Sale Dioscorides. lib. 5. c. 58. Galen. lib. 9. c. 30. & lib. 11. c. 50. de simpl. medic. fac. Simeon Sethi in Syntag. Auic. 2. Can. c. 624. & Mesues lib. 2. sec. 2. c. 16. de medic. simp. purgantibus.

¶*De saporibus, ac eorũ qualitatib.* C. LIII.

HI feruore vigent tres, salsus, amarus, acutus.
Alget acetosus, sic stipans, ponticus atque.
Vnctus, & insipidus, dulcis dant temperamentum.

Hic igitur de saporibus, siue qualitatibus gustatoriis, Vbi sciẽdũ imprimis, Saporem accipi pro omni eo, quod gustu diiudicaẽ. Species aũt eius aliter ab aliis numerari solẽt. Gal. lib. 1. de simpl. medi. facul. cap. 38. non facilè numero cõprehensibiles esse tradit, a Theophrasto lib. 6. de causis plantarũ c. 1. & 4. eius octo recensentur differentię, exẽpli gratia, dulcis, pinguis, austerus, acerb. acris, salsus, amarus, & acidus. Quib. nonum quicq; nõnulli adijciẽdũ putarũt, nẽpe insipidum, quẽ ἄποιον Græci vocant, q excc ocm sit insignem rũ caliditatẽ, tũ

Sapores octo.

frigi-

frigiditatem, mediã quoad fieri queat constitutionẽ obtinens, qualem præbet sensum aqua plane oīs qualitatis uacua. Ex quib. tres calfacere hoc loco traduntur, nimirũ salsus, amarus, & acris. Sed in his non parua est maioris minorisq; ratio. Siquidem Acre, ut Auic. 2. Cano. Tract. 1. c. 3. confirmat, est calidius, hinc amarum, deinde salsum, qm̃ acre maiorẽ uim habet resoluendi, incidendi, abstergendi, q̃ amarum: Salsum uerò est uelut amarũ, frigida, aliqua humiditate retusum, hebetatumq;. Secundo deinde loco tres ex saporibus statuuntur frigidi. Acidus uidelicet, austerus & acerbos. Ex quibus acerbus tamen frigidior existit, mox austerus, deinde acidus. Quod sane perspicuum euadit in oibus fructibus, qui dulcescunt. Principio. n. acerbi sunt uehementis infrigidationis processu deinde temporis cum per solarem calorem aliquo modo ad concoctionem ducti fuerint, austeritas in eis sentit, qua sensim deposita, aciditatẽ acquirũt, sicut ὄμφακες hinc dulcedinem tãdem adsciscunt, Acidum uerò quãuis acerbo minus sit frigidum, tñ ob subtilitatẽ & penetrationem suam eò in Pluribus maioris est infrigidationis. Acerbum autẽ & austerũ in sapore sunt ꝓpinqua, sed hoc mihi linguã ꝑter extimam eius superficiẽ contrahit, illud uerò non modo exti

mam

mam superficiē, verumēt interiora eius contrahit atq; exasperat. Postremò verò tres dicunt̃ tēperati .i. mediæ qualitatis, ita vt corpus neq; refrigerent excellenter, neq; calfaciant: nēpe dulcis, pinguis, & insipidus. Dulce.n. licet calidū sit. in ipso tamen non apparet excellentia caliditatis, vt lib. 3. ad Almanso. cap. 1. Rhazæ visum est. Porro suę cuique ac propriæ saporis adsignantur facultates.

Dulcia. Dulcia .n. concoquuntur, emolliūt, rarefaciunt, laxant, plurimumq; corporib. exhibent alimenti. & impinguant. Cū.n. naturæ sanguinis nostri & carnis proximè congruant, lingua auidè excipit, ac voluptate ac dilatatione afficit, eis frues non lædit, non exulcerat ab eis, nec refugit ea, vt amara seu acria. Ac sanè q̄cquid nutrit, ex gñre dulciū esse oportet. Nā dulcia vngunt, implent, & restituunt erosas particulas. Sed interdū excellenter dulcia nocēt: q̄a cū sint valde calida & aërea, citò in ignea naturā transeunt, vt mel & saccharū, celerrimè vertunt̃ in rubrā bilē. Quare auidius vsi saccharo sępè periculose inflāmant̃. Ad hęc, dulces cibi intēperantius edunt̃, humorisq; copiā generant, q̄ sequunt̃ interdū vel putrefactiones, vel obstructiones & abscessus hepatis atq; lienis, & maximè q̄dem cū hęc viscera ad patiendū accommodata fuerint. Stomachum quoq; re-

laxant admodum & aluum cient, Pectori tamen conferunt & pulmoni, genitaleque semen augent.

Amara meatus perpurgāt, abstergūt, extenuat, humorū crassitiē incidūt, & linguā mordet suntq; in natura terrestri, crassa, in qua excedunt calor & siccitas, vt in bile Nitro, Marrubeo, absynthio. immodico vsu sanguinē citò adurūt & corrūpunt, bilemq; augent rubrā.

Acerba, Grecis στρυφνὰ appellata recentiores pontica pungēdo vocant, quo verbo medici quoque libenter vtuntur, linguam contrahunt, & introrsum pellunt, ideoq; constipandi, densandi, & adstringendi vim habēt. Suntq; in natura terrestri, crassa, frigida & sicca. Ideò.n.acerbus sapor dicit esse tardior, q̄ acidus, quia acidus est in natura tenuiora minus terrestri. Acerba sunt, vt fructus glandium, pyra syluestria, & in genere immatura poma, mala cydonia; ac magis immatura. Nam postquam maturuerunt, fit mixtus sapor ex acerbo & dulci, sicut nucum ex acerbo & pingui. Sunt στρυφνά & fructus, qui vulgo Ribes dicuntur, Germanicè, *Aelbesiken*. Item castaneę, corna, & poma Cinosbati, vulgo *Hainboten*.

Austera, Gręcis αὐστηρὰ medicis etiam istori temporis συπτικά à verbo Græco στύφω dicta, contrahunt, constringunt,

gunt, densant, incrassant, & infrigidant. Sunt.n. in natura terrestri, crassa, frigida & sicca, sed plus habent caloris & humiditatis, q̃ habent acerba. Frequentiore in cibis ac immoderatiore vsu humores abundè extenuãt, inueniuntq;, eoq; sanguinẽ gignunt melancholicũ, & corpus reddunt gracile. Ventriculum tñ, queãd modum Galenus idipsum in li. de cibis boni & mali succi c.17. attestatur, corroborant. Oĩa, inquit, quæ egregiè austera sunt, laxũ stomachum ac uentrẽ firmãt, ac tum pręcipuè, cum calida intemperie affecti sunt. Hac.n. de causa, atq; ẽt ad alui fluxiones sistendas, austeris utimur nimis. Iuuãt.n. uentriculum natura siccitate, & aliquãtulũ adstringunt. Pinguia

Salsa. siue oleosa, q̃ Græcis λιπαρά, & uulgo unctuosa nominant, dulcib. uicina sunt aqueæ & aereæ substãtiæ, leniunt, emolliunt, & lubricant, laxãt, cõcoquunt, maturant, & humectant, sine manifesta tñ calfactione. Hæc si sint mediocria optimè nutriunt. Sed immodicè pinguia supernatũ, abominabilia sunt, & nauseabunda, ventriculũ resupina, concoctionẽ impediunt, flatus & obstructiones generãt. Ad hęc cibi quoq; ante q̃ edendo naturæ satisfactũ sit, facietatẽ ad ferunt. Quod Galeni testimonio confirmat, q. lib.3. de ali. fac.c.26. ita scriptũ reliquit. Pinguia & lenta cibaria, statim vt sum-

pta

pta fuerint, celeriter implēt, & appetentiam euertūt. Præterea, qđ maius est, cō pluribus deinceps diebus ipsorum esum non sustinemus. Febricitantib. ac iis ēt quibus stomachus atq; hepar calidiora sunt, nō æquè vt aliis cōferunt: ipsis.n.facilè accendunt, & in flauā bile trāseunt. Reliquis uero phlegmatis generant copiā, somnolentiā pariunt, rationalemq; mentis partē reddunt hebetiorem. Carnium tñ atq; olerum coctura non mediocre tribuunt condimentum.

Acria, Græcis arymea, & uulgo acuta non solū mordent ac rodunt linguā, sed ēt penetrant, vrunt, vulcerant, aperiunt, flatus dissipant, tenuant, incidunt, separant, resoluunt, è longinquo attrahunt. Suntq; in natura tenui, in qua excedunt caliditas & siccitas, & superāt calore res amaras: Vnde calorē augent & corpus velociter inflāmant, ac sanguinē adurūt ipsumq; in bilē prius rubrā, deinde in nigram conuertunt, siccant etiam emaciāt que ac sitim faciunt. Acria autem sunt vt piper, zingiber, allium, cepa, calx, & granum Gnidum, quod *Kellershalß* Germanicè vocamus. *Acria.*

Salsa, Græcis almura, incidunt, tergent, tenuant, liquant, mordent, condiendo seruant, & putredinę vindicant, conturbant, subuertunt uentriculum, & ad vomitum impellunt, desiccant, *Pinguia*

citra

citra apertam aut caliditatē aut frigiditatē, sitim exiccant, exasperant, radendo expurgāt, & aperiūt. Plura supra cap. 52.

Acida.

Acida, Græcis ozea, vulgo acetosa, mordendo constringunt, & refrigerant, penetrant, incidunt, extenuant, diuidūt. tergent, farctu liberant, perpugnant citra ex calfactione. Suntq; in natura tenui frigida, & sicca, in qua dominatur frigiditas. Nā quæ sunt in acida sunt præcipuè frigida, vt ozalis, quæ uulgo acetosa, & Germanice *Suer amper* nominatur, quia hęc purè hunc saporem hēt. Est & species mali punici verè acida. Alia quædā sunt mixtæ qualitatis, vt acetum, qđ est subacre: quia etsi frigidum est, tñ retinet obscurum calorem ex uini corruptione: inde fit subacre, sed tamen dominatur frigiditas. Cum. n. exhalant aereæ partes, & reliquę manent terreæ, dilutæ aquosa tenui parte, fit Acetum sua natura frigidum. Acida sanguinis atq; rubrę bilis feruorem compescunt, &, vt libr. 4. Synops. ad Eustachium filium c. 29. Oribasius attestatur, cùm in ventriculo succum crassum inueniunt, eundem incidēdo aluum subducunt, & ob eam causam fęces liquefaciunt. At si purum ventriculum inueniant, eum magis supprimunt. Corpus infrigant ac desiccant, concoctoriam hepatis facultatem debilitant. Neruis etiam ac neruosis omnibus

nibus nocent, Appetentiam tñ. cient: q a humores uitiosos in orificio collectos diuidunt & pellũt, & mordicatione non urente irritant uentriculũ. Ex insipidis quædã magis nutriũt, nẽpe quæ propius ad æqualitatẽ accedunt, quædã vero mediocriter calfaciunt, aut refrigerãt: Quæ sane si multa etiam humiditate prædita fuerint humectantium, sin uero siccitas in eis exuperet, exiccantiũ ordini adscribenda veniũt de his oib. plura Gal. in lib. de sim. med. fac p̃sertim lib. 5. c. 25. Paulus lib. 7. c. 1. Aetius lib. 1. c. 1. Rhazes lib. 3. ad Almam. cap. 1. Serapion sermo 2. de temp. simp. Auicenna lib. 2. Can. trac. 1. c. 3. Mesues lib. 1. Theoremate 1.

¶*De vippa.* *Cap. LIIII.*

BIs duo Vippa facit, mundat dentes, dat acutum.
Visum: quod minus est implet, minuit quod abundat.

Hic quatuor recẽsentur cõmoda Vippæ. Primò dentes mundat. Panis. n. uino imbutus diutius circa dẽtes morat̃, atq; eam ob causam materiam facilius ẽt fœculentã materiam ipsis obhærentem absterget & consumit, q̃ vinũ p̃ se sumptũ. Deinde uisũ acuit. Malos enim fumos qui è ventriculo cerebrum petunt, suaque permistione spiritus visiuos obscurant, reprimit: adeoque materias prauas *Vippa.*

stoma-

stomacho inhærētes cōquoquit, incidit, & deorsum pellit. Tertiò cruda concoquit, q a os uentriculi leni quadā adstrictione claudēs concoctoriā facultatē roborat;, plurimumq; alimenti corporib. exhibet. Quartò uerò uitiosorū humorū multitudinē minuit. Eos.n. concoq t, incidit, exiccat & deorsū expellit, idque maximè, si panis assatus prius, aut super prunis exiccatus fuerit. Quin eodem ēt mō su pfluè cōcocta ad συμμετρίας reuocat. Porro Vippa Germanicè dicitur, *een V vijnsoppe*, Gallicè, *une Soupe au uin*. De ea Hermolaus Barbarus c.95. lib. 5. corolarij in Diosc. ita scribit: Erat ueteribus ientaculū, buccea ex uino, qđ genus Barbari, à uino & pane uippam uocans. De quib. Athenæus lib. 1. Deipsophist. ὧν sic ait, proi non embroma, o imeis acratismō caloumen dia tò en acato brecheio cai prosiesthai psomous, i. matutinū edul iū siue ientaculū, qđ nos ἀκρατισμὸν uocamus, ppea q panis buccellæ mero tingant. Lege de eodē Plutrar. in Sym.

De diæta. Cap. LV.

OMnibus adsuetam iubeo seruare diætam
Quod sic esse probo, ni sit mutare necesse.

Hippo-

Hippocrates testis, quoniam sequi
tur mala pestis.
Fortior hæc mera est medicinæ, cer
ta diæta,
Quam si non cures fatue regis, &
male curas.

Quũ primus præcipuusq; non solum morbi cuiusuis curandi, sed sanitatis ẽt tuendæ scopus, ut in libro, q̃ de facilè parabilib. inscribit, c.28. & in p̄sagio experientia cõfirmato c.5. & in li. de attenuãte victus rõne.c.1. Gale. adserit, in exacta uictus rõne consistat: operæ preciũ fuit de ea ẽt hic aliq̃d p̄scribi. Percipitur ergo in primis, vt seruet cõsueta diæta. Per q̃ sane administratio sex rerum non naturaliũ modò intelligenda uenit. Et ratio quidẽ est, quod transgressio à consue suetudine noceat nocumento magno. Consuetudo.n. est altera natura, q̃a, ut lib.1.c.11. rhetoricorum ad Theodecten & lib.7.c.10. Ethicorũ, & c.2. de memoria & reminiscentia, ab Aristotele scribitur consuetudo est eorum, quæ ut sępè, siue, ut plurimũ fiunt. natura eorũ, quæ vt semper. Sæpe autem & semper sunt sibi inuicem propinqua. Quod est ergo diu adsuetum, in naturam ferè trãsiuit: quemadmodum igitur naturam custodire oportet, ita & consuetudinẽ, si laudabilis

Diætis.

Cõsuetudo.

dabilis

dabilis fuerit. Et quemadmodũ consueta cibi & potus administratio eadem ratione & aliarũ rerũ non naturaliũ obseruanda est. Vnde si quis consuetus multũ laborare velit hanc consuetudinem immutare, ocioq; indulgere minusve laborare, vel aliud laboris genus adsumere, idq; alio & tpe & modo ille proculdubio multũ ex hoc debilitabit. Idẽ intelligendum de cibo ac potu, somno & uigilia, repletione & inanitione, & animæ accidentibus. In quibus omnibus cõsuetudinẽ obseruare decet, & maximè, quidẽ si sit laudabilis, uel ab hac non multum declinet, siue mediũ ẽt locũ inter bonã ac malã obtineat: respectu nimirũ illius ad quod fieri debet permutatio. Porrò quanta sit vis consuetudinis, uel inde colligas, ꝙ debiles & senes consuetos labores facilius ferant, q̃ foras atque iuuenes inconsuetos, quod profecto libro 2. aphorif. 49. Hipocrates ẽt hisce uerbis cõfirmat: Qui consueti solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles & senes, non consuetis, fortibus, atque iuuenibus facilius ferunt. Quod dicit, inquit Philotheus, tale est: Sunt duo, hic quidem senex, ille autem in consistenti ætate, ambo incipiunt fodere, & huic quidem seni contingit rectè fodere, illi autem qui est in consistenti ætate, non rectè, seni quidem ob consuetudinem rectè quam

uis

nis sit imbecillus, iuueni aũt non rectè, cùm non adsuetus sit. In uniuersum.n. oportet cognoscere fortiores aliis fieri partes q̃ exercent, & hac de causa solitos labores facilius sustineri. Ex hoc autem particulari exemplo licet nobis & de oĩbus rõcinari. Deinde uero, malã pestem, hoc est, maximũ periculũ ex repentina consuetæ diætæ permutatione sequi, cõfirmat authoritate magni Hippocratis: nempe ex 2. libr. de vict. rat. in mor. acu. aph. 21. & 22 ubi sic inquit. Atqui facile est hoc addiscere, ꝙ simplex uictus cibi ac potus, ipse sibiipsi semper similis, securior oĩno est ad sanitatẽ, q̃ si quis repentè ad aliũ meliorẽ, magnã mutationẽ faciat. Nã & his q bis in die cibum sumunt, & his q semel, repentinæ mutationes noxas ac ægritudines inducunt. Et eos sanè qui prandere nõ assueti sunt, si pransi fuerint, statim infirmos facit hoc & toto corpore graues, & debiles, & pigros, &c. Aelianus quoq; ab initio lib. 5. de varia historia, Tachi cuiusdẽ exẽplo, admodum disertè nobis significauit, q̃ periculosa sit repentina diętę permutatio. Tachos Aegyptius, inquiens, donec vsu est vernaculo victu, & frugaliter uixit oĩum hominũ fuit suauissimus. Postquam vero ad Persas venit, & in illorũ luxum delapsus est, cùm non posset ferre insolentiam ciborum, vitam in dysenteria

Mutatio subita nocet.

senteria transegit & luxuriam cũ morte cõmutauit. Quanq̃ aũt nõ sanis tm̃, sed ægris quoq; adsueta victus ratio diligẽter obseruanda præcipiat, haud tñ rarò iucidit eius pmutandæ necessitas, qñ nimirũ illaudabilis existit, ita ut, nisi permutetur, pniciosæ inde cõsequant̃ ægritudines. Talis aũt eorum est, q prãdium aut cenã prauis terminare solent alimẽtis. Eiusmodi igitur consuetudinẽ necessariũ est corrigi ac pmutari, nõ q dẽ subitò, sed paulatim & ordinate, oĩs. n. subita pmutatio vehementer nocet, maximè si a cõsueto ad incõsuetum transitus fiat. Hinc est, q in libro de natura hominis, ita scriptum reliquerit Hippocrates. Detrahendi sunt cibi ac potus, q bus uti cõsueuerunt, idq; paulatim facere oportet. Nã si quis citò diætã permutet, periculum est ẽt à permutatione aliquid in corpore nouatum iri. Quinẽt laudabilẽ victus rõnem interdum mutari necesse est, quo, si qñ necessitas inciderit, natura nõ offendatur insolentia, nouitateq;, neque renuat neq; recuset. Nã q oĩ diętæ sese adsuefacit, minus lædit, cùm ad incõsueta transire cogitur. Eadem in aliis quoq; rebus non naturalibus ratio est, Quod Hippocratis ẽt testimonio confirmetur, qui lib. 2. aph. 50. ita scriptum reliq t. Quæ ex lõgo tpe cõsueta sunt, etsi deteriora sunt, ĩsuetis minus molestare solent.

ſolent. Oportet igitur ad inſueta ꝑmutari. In cuius quidem ſnīæ explicatione Philotheus inter cętera ſic inquit: Cum enim quodq; ipſorum factū ſit peculiare, minùs lædit, q̃uis ex ſua natura moleſtū ſit, ſi nondū in conſuetudinē venerit. Verbi cauſa, ſolitus eſt aliquis manna comedere, hic ſi ad bonū cibum ſumendū conuertitur, lęditur, cum adſuetus non ſit: adſuetus eſt aliquis aquæ potioni, ſi pręter conſuetudinē bibat vinū, offendit, qm̄ cōſuetudo contēnit. Oportet igitur ad inſueta permutari, vt, ſi neceſſe ſit, ea, quæ offeruntur, ferre poſſimus. Vtentem.n. copioſo nutrimento, oportet ēt parum cibi qñq; aſſumere, vt ſi cōtingat, ferat ēt illius vſum. Hinc eſt, ꝙ Cornelius Celſus lib. 1 cap. 3 in hunc etiam modū ſcripſerit. Nimis ocioſa vita vtilis non eſt, quia pōt incidere laboris neceſſitas. Neq; ēt ex nimio labore ſubitū ocium, neq; ex nimio ocio ſubitus labor ſine graui noxa eſt. Huc igitur reſpiciens. Hippocrates rectiſsimè conſulit, conſuetudinem eſſe mutandā. Proinde non temerè à Plutarcho in lib. de tuenda bona valetudine, in hunc modū ſcribit, Exacta illa & vehemēter ad vnguē, vt dici ſolet, obſeruata vitæ rō, ſimul & corpus formidoloſum reddit, ac periculis obnoxiū, & animi frāgit vigorē. Quocirca cauere quiſq; debet, quēad-

Conſuetudo uarianda.

modum lib.4.cap.10.ad Alman. Prudentissime Rhazes monuit, ne alicuius rei sibi consuetudinem faciat, quā deinceps ipsum obseruare necesse sit, Exēpli gratia: Si quis vno cibo consuetus sit uti, vel aliquo potu, uel oīno ab eis abstineat, vel dormire, uel moueri, vel egerere, Venerive indulgere cōsuescat: & ab aliquo istorum impetuose irritetur, maximum incurrit nocumentum, si ab eis abstinuerit. Quapropter quisque corpus suum debet ita præparare, vt caloris & frigoris patiens esse possit, & ad motiones & cibaria sibi necessaria aptum reddatur, & vt somnī & vigiliarum horas, atq; mansiones & domos sine læsione permutare queat. Fortassis.n. ex necessitate idipsum qnq; facere cogetur. Poterit aūt commodè, si consuetudinem non obseruet ad vnguem, sed interdum ad insueta transeat. Porrò quo tpe, quove modo cōsuetudo mutāda sit, copiose admodū docēt Gal. lib.5.c.8.& libr.6.capit.3. de Sanita. tuen.& lib.8.c.9. method. med. Conciliator differen. 98. & Hieronymus Cardanus lib.1.tract.6. Contradictione 2. Tertio demum loco traditur, fortiorem ac potiorem medendi metam esse, certam diætā, Quam sanè si medicus curare noluerit, ac aliā quandam, eamq; non satis cōmodam administrauerit, stultè ęgrū regere, ac malè curare merito dicetur.

Scien-

Sciendũ est autẽ, apud Galenum hæc alimentorum genera inueniri, copiosum, medium, tenue. Copiosum est sanorum cibus, qui nõ solùm vires conseruat, sed ẽt auget. Medium ad sanos ẽt spectat. Nã vires quidem cõseruat, nõ tñ auget. Tenue, i. quod uires quidẽ comminuit, eatenus tñ vt nõ exoluantur. Hoc ab autoribus in multas partes diuisum est, nẽpè in tenuè simpliciter, in tenuè exquisitè, in tenuissimũ citra adiectionẽ, & in tenuissimum in extremo. Tenuè simpliciter per pauca, aut ea quæ parum nutriũt edulia fit, cuiusmodi est ptisanæ succus, mulsa, & sorbitio ex alica. Tenuè exquisitè, ubi ptisanæ succus exigua sumitur quantitate. Tenuissimũ citra adiectionẽ per mulsam aquã, siue melicratum fit solum. Tenuissimum uerò in extremo, per solam inediam ad iudicationẽ vsq; progreditur. Copiosum aũt vel est, vbi tota ptisana sumitur, vel copiosus, vbi pisces, oua, & ius carnium, vel copiosissimum, vbi caro. Medium aũt horũ est, ut panis lotus, uel placenta. Sani homines nõ solùm conseruandi, sed augendi etiá sunt, propterea alimentum copiosum illis cõpetit. Qui vero ægritudine longa laborant, uires augere non debent, sed bene conseruare: aliter usque ad finem non sufficerent, propterea hi medio victu cibandi sunt, qui etiam sanis conuenit, in

quibus vires augere non capimus, sed illas solùm conseruare animo est, quas etiā in longo morbo totis viribus seruare studemus. Quū verò ægritudo breui terminatura est, si quarto die finire debeat, aliquid dare non est opus, iuxta illud Hipp. 1. apho. 9. Extremis morbis extrema exquisitè remedia optima sunt. Imò si vires sufficerent, & in septimo terminatura esset, nihil penitus dādū esset nisi post illum terminū. Hac de re plura & cognitu nō indigna reperies apud hippocratē lib. 1. aph. 4. 5. & 6. & ibidē apud Galenum & Philotheum in comment.

De administratione diætæ. *Cap. LVI.*

QVale, quid, & quando, quantum, quoties, vbi, recta
Debent hæc medico in victus ratione notari,
Ne male conueniens ingrediatur iter.

Sex circunstantias medico in præscribenda victus ratione cōsiderandas esse, hoc in loco tradit. Prima, quale: hoc est: cuius qualitatis cibus exhibendus sit: quia in calida ægritudinè cibus frigidus in frigida calidus, in humida siccus, in sicca verò humidus conuenit. Corpus tñ quod secundū naturā est, similē semper victū postulat: quemadmodū quod

præter

preter naturā est contrarium. Siquidem qđ naturaliter se habet, custodire: quod præter naturam est, tollere oportet. Sed de hoc plura Galenus cum alibi sæpè, tũ maximè in arte medicinali. cap. 86. & libro 1. c. 10. de Sanitate tuend. & lib. 8. c. 9. metho. meden. Secunda, quid i. cuius substantiæ: Athletis. n. ac rusticis, iisque, qui quamlibet actionem fortem ac uehementem obeunt, cibus exhibendus est crassus ac durus: quia facultatem con coctoriam possident fortem: neq; tenuis substantiæ cibus, velut est caro pullorũ, caporum, vitulorum, agnorum, hœdorum, & similium, ipsis competit: quippe quæ in ipsis vel adureretur, vel q̃ par est citius cõficeretur, ita ut sæpius ob id cibari cogerentur. Non temerè igitur inquit Glossa delectabilis in l. Seruis vrbanis, in principio. ff. de leg. 3. Rustici non debent vti pane albo, uel pullis, aut aliis delicatis cibariis: sed pane grosso, caseo, cœpis, & fabis. Porro nobilibus atque ocio deditis hominib. tenuis substantiæ cibus magis congruit: quippe qui uirtutem concoctricem habeant debiliorem, q̃ ut crassos cibos eiusmodi sunt salsæ suum atq; boum carnes, & pisces sole, aut uento, aut fumo indurati, superare queãt. Pari modo & in ægritudinib. acutis tenuiore vtẽdum est diæta, q̃ in chronicis. i. longis, sicuti quartanis. Tertia,

quando, i. quo potissimũ diei tpe cibus adsumi debeat: In sanis.n. consuetudo maximẽ obseruanda est. Vnde hoib. mane surgentibus tm̃ in die cibum sumentibus, æstate quidẽ prandendum est hora decima, vel paulo ante, neq; differendum donec ꝓpinquet meridies, vt q̃ maximum æstum importare soleat: Cenandum hora sexta, vel paulò post. Hyeme verò iisdẽ obsonnii prolixitatem prandẽdũ est hora vndecima uel duodecima. Cęnãdum hora septima, uel paulò post: sed ita tñ, ne q̃d præter consuetudinem fiat. Quinẽt in ęgris cibãdis tp̃is habẽda est rõ, p̃sertim in febricitantib. Siquidẽ in ipsis paroxysmis, uel non multo ante futurã accessionẽ à cibis abstinendũ est: qd̃ nimirũ naturã, quæ circa morbi materiã tum occupata est cib. oblatus distrahat, atq; adeò humores morbum efficiẽtes adaugeat. Neq; immediatè post paroxysmum cib. dandus est, quippe quem facultas à febris intẽperie deiecta nõdũ superare queat: Quapropter tãdiu ante sequentis accessionis initiũ exhibendus est, vt priusq̃ ea appropinquat decenter in uẽtriculo coquat, & ad inferiores partes descendat. idq; in illis potissimũ ita obseruãdum, quib uirtus adhuc satis ualida existit. Iis vero quib. vires prosternũtur, dãdus est cibus quocunq; tp̃e, ẽt in vigore. Cuius rei testis est Gal. qui lib. 1.

aphor.

aphor.cõm.9.ita scribit. Aliqñ in ipso et morbi vigore, ubi Sympt.aliquod interuenerit robur naturæ dissoluens, nutrire cogimur. Quod idem copiosius etiã monstrat lib.10.cap.3.& 5.methò.mede. Hęc oĩa de paroxysmo Stephan. Atheniẽsis in primum lib. Gal. ad Glauc.cõm 39. multò clarius in hunc modum exponit: Sciẽdũ sanè est, naturã egere semꝑ alimento, quod basim ac sedẽ illius, quͦ digestum est ipsi repleat. Sed hoc ipsum alimentũ præcipuè dandũ est, qñ ipsum cõcoquere, ac cõficere potest. Cõcoquit autem qñ pura ac integra est, nec è febris caliditate vexatur. Quare in internallo dãdum, i. Si.n. in accessione demus, facultas q̃ a febris intẽperie deiecta est, ipsum superare nõ põt. Alimentum autẽ nõ cõcoctum materia sit febris. Et hoc est, qđ Hippoc. lib. 1. aph. 11. ait. In accessionib. subtrahere oportet: nam addere nocuũ est. Dandũ igitur est alimẽtum interuallis. Sed hæc dici pñt in intermittentib. In continuis uero quid vtiq; suis faceret? neq;.n. in his inuenire licet remissum ac quietũ tps, uerũ continua est febris. Tñ in his ẽt si μειπυρεξία, i. febris diminutio, q̃ interuallũ imitat, tunc alimẽtum dandũ est, nõ qñ accedunt. Hæc ille. Plura & ad p̃sentem speculationẽ maximẽ facientia habẽtur apud Brudũ Lusi. li. 2. cap. 9. de victu febricitantium. Quarta,

quantũ.i.q̃titatis sumendi cibi. Quę profectò in ęstate, vt suprà c. 19 diximus minuenda est: q̄ tũ ob immodicas resolutiones calor innatus debilior existat: Hyeme verò augēda, propterea q̄ concoctoria facultas id tp̄is ob frigus ambientis roboretur. Quinta quoties, in die videlicet cibus exhibēdus sit. Est.n. æstate quã hyeme, autũno, aut vere, sępius exhibendus, sed minori quãtitate. Pari modo facultate cõcoctoria debili existẽt, sępè, sed parua quantitate dandus est Eadē verò robusta existẽte, dandus est quidem quãtitate mahna, sed rarius. Sexta, vbi id est, quo in loco: cibus enim neq; in loco frigidiore, neq; calidiore sumēdus est, sed temperato.

¶ De Caule. *Cap. LVII.*

IVs caulis soluit, cuius substantia stringit,
Vtraque quando datur, venter laxare paratur.

Hic agitur de caulibus: per quos nihil iã aliud intelligendũ q̃ vulgare illud olus, q̄ *Blaucoolē* appellamus, Gal. *des Chouz*, Hisp. *Verça*, κράμβη Grę. Latin. verò brassica dicta: atq; hoc vel ex Mar. discrete licet, q xeniorũ lib. eos caules per nitratã aq̃ virides conseruari ait:

Ne tibi pallentes moueant fastidia caules
Nitrata uiridis brassica fiat aqua.

Recensentur aũt hoc loco tres ipsorũ facultates: quarũ prima quidẽ est, decoctum eorum, & maximè primæ ebullitionis, uentris soluẽdi uim obtinere; In folijs nanq; & exterioribus partib. nitrosa quædã & abstersoria inest qualitas, q̃ sanè, cum debiliter admodum inhæreat, modica elixatio in aquam facilè deponit, eique potentiam adiicit purgatoriã. Atq; hinc adeò fit, ut ius primæ decoctionis aluum excellentius, q̃ secundę deiiciat. Nitrosa. n. illa & abstersoria qualitas exquisitè per primam segregatur, atq; in aquã deponitur. Secũda est, corpus ipsum siue substantiã cõi siccantium rõne uentrẽ sistere magis, quã ad deiiciendũ incitare, quia purgatoria potentia per decoctionem aufertur, & relinquitur substantia terrena sicca, quæ sumpta uentrem adstringit, idq; multò magis si nõ bis duntaxat, sed ter aut quater aquã effuderis. Nam quantò exquisitius in aquã succum suũ deposuerit, tantò & illi quidẽ maiorem purgandi uim adiiciet, & reliquã sui substantiã, quę uelut oleris ipsius caro est, restringentem efficiet. Eadẽ est ratio in beata, atq; adeò in oĩbus fermè quibus sapor aut acris, aut nitrosus, aut salsus inest. Quippe & lenticula ipsa, tametsi satis magnam abstringẽdi potentiã gustu refert, tñ eiusmodi quid sortitã est. Nã & huius deco-

ctū, uentris soluendi uim obtinet. Verū hic succus ēt, si degustes, perspicuā misturā repreſentat, tanq̄ si nitroso austerum quid cōmisceas. Sed & conchularū maris, cæterorūque ferè ostrearū succus planè salsus est, tū uentrem soluēdi uim obtinet. q̄uis eorum caro uentrem reprimat. Tertia est utrunq; nempè decoctū atq; substantiā simul uentris subductionē efficere. cū. n. uires suas, ita retineant, abstergere ēt, & intestina ad expulsionē irritare, & consentaneum est. Lege hac de re plura apud Gal. lib. 3. de simpl. medic. fac. c. 14 & lib. 1. cap. 3 & 25. & lib. 2. c. 44. de alim. facul. proditum quoq; est, Brasicam naturali quadā facultate uino aduersari, & curare temulentiā: Vnde quærit Aristoteles. 1. Sec. proble. 17.

Cōcula. Ostra.

Quid est cur brassica sedet crapulam? Nonnulli respondent, hoc euenire solitum, q̄ ex usu eius fumi eleuētur admodum crassi, qui cum uini uapores incrassent, ad cerebrū ascendere ēt prohibent. Aristoteles tn̄ aliam adsignat causam, nēpe quòd quicquid humores uinosos vndique & omni ex corporis parte ad se in alium trahit, & corpus refrigerat, tollat crapulā. Brassica aūt est hmōi. Ergo brassica curat crapulā, Minor probatur, quia per succū eius humores, qui uinosi crudiq; tenentur, è toto corpore detrahuntur. Ipsa uerò substantia frigida, styptica,

Brasica temulentiam curat.

ptica,ac terrea, suprà in vētriculo rema nēs corpus refrigerat, quò fit, vt tenues humores ad vesicam labant. Cùm igitur humor vtrinq; educatur, corpusq; refri geretur, rectè per cōsequens a crapula liberatur. Euenit adhęc, vt cùm humores deorsum se trahunt atq; excernunt, flatum ēt secum deducāt: qui, si per vinū liceat in caput se efferens grauitatē creat, & crapulā: sin aūt deorsum se vertit, corpusq; ob causam prędictā refrigeratum est, dolor crapulæ oīs tollitur. Quin & ipsa brassicę folia, queādmodū lib.2. de cōpos. med. local. c.1. Galenus attestatur, calida macerata, capitiq; circūposita ac obligata, naturaliter ebrietati resistunt. Porrò brassica, q̄ edendo est calfacit & siccat primo abscessu. Prauum & melancholicū succum procreat. Aestiua tñ peior est quā hyberna. Oculorum aciem hebetat, vnde Gręcis etiā κράμβη dicta censet, quasi κορέμβλη, qđ pupillas oculorū quas illi κόρας vocant, obtundat hebeterq;. Somnum per contraria insomnia interturbat. Stomachū male habet, parumq; nutrit: at si cū pingui carne coquat, plurimū noxę atq; vitij amittit. Vrinā ac menses cieт, & lumbricos interficit. Succus eius cum melle sumptus magnificè defectiones vocis iuuat; & si vulnerib. imponat, ea glutinat dolosa malignaq; vlcera, & indurata

 inflam-

inflãmationes sanat. Plura Dioscor. lib. 2. cap. 146. Plin. lib. 20. c. 8. Galenus locis suprà citatis. Simeon Setbi in Syntagmate. Rhazes lib. 3 c. 18. ad Alman. & Auicenna. 2. Cano. capite. 142.

¶ *De Malua.* *Caput LVIII.*

Dixerunt maluã veteres, quod
molliat aluum.
Huius radices rasæ soluunt tibi
fœces.
Vuluam mouerunt, & fluxum sæpe
dederunt.

Hic agitur de facultatibus maluæ. Et primo q̃dem versu, qui ex lib. 2. cap. 36. Aemilij Macri huc adscitus est, veteribus Latinis maluã ab emoliẽda aluo sic dictã esse, tradit. Cuius sanè rei testis ẽt M. Varro, qui maluã quasi moluã, ꝙ aluum molliãt, dictã esse contendit: q̃ppe quæ clysteribus infusa, vel in cibo accepta, ventrem facilè moueat. Quinetiam Græcis μαλάχη ab emolliendo aluo, nomen traxit. Siquidẽ ipsis μαλάττειν mollire significat. Antiqui enim ea in acetarijs cum lactuca ab subducendam aluum utebantur. Vnde Martialis lib. 10. Epigrammaton.

Exoneraturas uentrem mihi villica maluas
Attulit, & varias, quas habet hortus opes.

Et ali-

Et alibi.

Vtere lactucis, & mollibus utere maluis.

Cæterùm hoc olus facilè subducitur, non modò propter humiditatem, uerumetiam propter genuinam uiscositatem, & potissimũ qñ quis cũ oleo ꝙ garo copiosam ipsam sumpserit. Atq; ob id inter quatuor etiã emollientia, quorum decocto in clysterib. ad induratarũ fœcum eductionem passim, utimur, primum locum sibi uendicauit. Porrò duplex malua est: Vna quidem florib. sanguineis, altera uerò candidis, & in hac quàm illa maior emolliendi uis inest.

Secundo deinde uersu innuitur, radices maluæ rasas, fœcibus educendis esse accõmodas, & maximè q.dẽ si inde, pinde atq; è radicib. mercurialis, Βάλανοι, id est, glandes, siue suppositoria fiant.

Tertio demum uersu, Maluam menses ciere dicitur, quod & ipsum sanè ob manifestam humectandi facultatem, ac genuinum ientorem præstat. Infessione nãque uterum emollit, ita ut uenæ eius ab acri sanguinem prõptius fundãtur. Quin etiã menses ,puocare certo se experimento didicisse Platearius adserit. Folia maluæ trita cum foliis salicis, omnibus emplastris cõmodiora sunt. Nam & & inflãmari nõ sinunt, & sanguinem sistũt, & recẽs vulnus cicatrice incindunt. Sed & luxatis ac contusis medentur.

Pha-

Phalangiorũ quoque & reptiliũ plagas curant folia eiusdẽ, si cepas & porrũ triueris, eisq; miscueris, ac imposueris. Si quis uerò syluestris maluę succo cũ oleo illinat, à uespis & apibus non pungetur, sed & q puuctus iã est, succo opẽ sentit, & folia maluæ contusa & imposita similiter pcussum ab illis sanãt. Similiter autẽ curat malua illita, lichanas, & occulta fęminarum uitia. Succus uerò eius auribus instillatus dolorẽ auriũ sedat. Cum melle acceptus thoracẽ pulmonemq; iuuat, & raucã uocẽ lenit, hepaticos sanat, & comitiali apphensos resipiscere facit, Eodẽ modo & nephreticis & ischiadicis auxiliat. At uerò decoctũ ipsius potatũ, difficultatẽ emittendi urinã emendat, lapides cõterit, somnũ cõciliet, facilemq; partum præstat. Prodest ẽt erosionibus uesicæ, & intestinorum, uuluæ, sedisque clystere infusum. Malua illita inflammationes lenit, eaque, quæ indurata sunt, emollit. Plura Dioscorides lib. 2. c. 111. Plin. lib. 20. c. 21. Gal. lib. 7. de simpl. me. facult. c. 95. & lib. 2. de ali. fac. c. 42. Constantinus Cæsar lib. 12. de agricultura c. 12. & Simeon Sethi in Syntagmate.

De Mentha. *Cap.* LIX.

MEntitur mentha, si sit depellere lentha.

Ventris lumbricos, stomachi vermesque nocinos.

Menthã eo noĩe non esse dignandam, nisi alui etiã lumbricos & stomachi vermes enecandi atque expellendi facultatẽ obtineat, hoc loco adseruĩ. Amarũ.n. quiddã in se habet & acerbũ, & amaro quidẽ, non secus atq; absinthũ, lumbricos interficit: acerbitate verò si cum oxycrato bibat, recentes sanguinis reiectiones reprimit. Exhibendũ aũt decoctum eius, uelut absinthij quoque, & non substantia. Est.n. ut si q̃ alia herba, tenuium partiũ, gustu acri, & facultate calida, ex tertio nimirũ ordine excalfacientiũ, & secundo siccantiũ. Quare medicamento potius q̃ alimento ipsa utimur. Hepar enim frigidum & uentriculum iuuat, corroborat & stomachum, & concoctionem facit, sedat quoq; singultum, & uomitum phlegmaticum atq; sanguineũ. Prodest quoque ad cordis morsus, & appetitionem suscitat. Mediocriter itẽ ad Venerem excitat, id quod oĩbus accidit, quæ humiditatem semicoctã & flatuosam continent. Aperitque iecinoris ac splenis obstructiones. Verum hac uesci ad satietatem non oportet, qm̃ sanguinem extenuat, & serosum facit, & ipsum in flauam bilem permutat: inde efficit, ut sanguis, qui maximè est tenuium partium,

tium, discutiatur, & crassius ac melā cholicus relinquatur, atq; idcirco oportet biliosos ab ea abstinere. Contrita cum sale & morsui rabiosi canis imposita, medicamentum fit salubre. Arida uerò trita, & post cibum sumpta, ad cōcoctionem facit, & lienosos iuuat. Cum uino pota difficulter parienti succurrit. Ferunt etiam quod mansa lippienti imposita, fiat remedium: quodque eius decoctum absorptum, confestim sanguinem è faucibus eiicientes sanet. Coire lac, dēsarique in caseum non patitur, si folia potionib. lactis immergantur. In summa, stomacho utilis est, & in condimentis peculiarem gratiā habet. Huius semē uentrem purgat, & pulmonem lædit. Plura Diosc. lib. 3. c. 35. Plin. lib. 20. c. 14. Galen. lib. 6. de simpl. med. facul. ca. 136. Simeon Sethi in Syntag. & Auicenna. 2. cano. cap. 495.

¶ *De Saluia.* *Cap.* LX.

CVr moriatur homo, cui saluia crescit in horto
Contra uim mortis non est medicamen in hortis.
Saluia confortat neruos, manuumque tremorem
Tollit, & eius ope febris acut. fugit.

Saluia

Saluia, castoriumque, lauendula, primula ueris.
Nasturt. Athanas. hæc sanat paralytica membra.
Saluia saluatrix naturæ conciliatrix.

Permagnã esse utilitatẽ Saluię hoc loco tradit: Ac primo qdem uersu per modum dubii q̃ritur, q̃ fiat, ut hõ moriat, q̃ saluia crescit in horto: ad qđ ita rñdetur scđo uersu. Quanq̃ medicina in hortis reperiat, q̃ corporis putrefactioni resistat, humiditatemq; custodiat naturalẽ, ne citius q̃ par est dissipet, nulla tñ inuenitur, q̃ moriendi necessitatẽ è medio tollat. Et hoc est, quod Aui. 3. 1. c. singulari ait: Ars quidem sanitatis tuendæ nos à morte securos non facit, neq; corpus à foris incidentib. nocumẽtis munit, neq; unumquodq; corpus ad ultimam vitæ longitudinem, quæ est secundum hominẽ absolutè, perducit. Sed de duab. rebus securitatẽ præbet; Putrefactionem. n. penitus excludit, & humiditatẽ defendit naturalem, ne iusto citius resoluatur.

SECVNDO loco tres referuntur, saluię effectu: ac primo quidem, quòd neruos roboret. Siquidem manifestè calfacit, & leniter adstringit, humorum igitur copiam, qua nerui impediti

ti relaxabantur, exiccat, refrigeratosque recalfacit. Deinde, quod manuum tremorem tollat: Nam quicquid neruo roborat ac calfacit, tremorē etiā tollit. Tremor. n. ex neruorum imbecillitate & frigiditate potissimū accidit. Atq; hanc sanè ob causam senes nōnulli & anus decrepitę cibis ac potibus suis folia saluię imponere solent. Tertio quod acutā remoueat febrem: cuius hanc adsignaueris causam, nempe qđ humores exiccet, adeoq; putrefactionē, quę acuta febris magna ex parte comitatur, impediat. Porrò saluia tēperamento est euidenter excalfaciēte & exiccante, atq; eā ob rem per se in victus salubris rōne nō temerè vsurpanda. Attamen cùm neruos excellenter roboret, dupliciter ea hoīes in sanitatis tutela vti consueuerunt. Aut. n. inde parant ἐμβάμματα. i. intinctus, quemadmodum ostendimus supra c. 22. appetentiam ita reuocantes ei, cui vētriculus crudis, incōcoctis, ac prauis humorib. refertus fuerit. Aut uinū ex ea etiā conficiūt. Saluiatum ipsis appellatū, quod in mensæ principia potissimū expetitur. Hoc cū sibi qualitatē quandā a saluia calidā simul ac adstringentē, aromaticāq; & exiccantem adsciscat, tremulis, paralyticis, & epilepticis mirè conferre putandū est: præsertim si post purgationē ex epoto medicamento modicè sumatur. Quin & ventri-

Manuū tremor.

Saluiatū vinum.

culum,

culũ, cerebrũ, neruos ac reliquas quoq; corporis partes præ humiditate laxas, exiccat ac roborat, idq; per hyemẽ maxime, valet contra renũ, vesicæ, & laterum dolores, reiectiones sanguinis, tussim, rupta, & uulsa. Difficili vrinę auxiliatur, & suppressos menses proritat, sed immoderatius, quocirca grauidis nõ nisi cũ timore exhibendũ est. quippe quod partus facilè enecet, & abortus faciat. Vaporosum est admodũ, facileq; caput ferit, & citò inebriat, quare caput debile habentibus, quibusque plurimum molestię catarrhus exhibet, ab ipso in roborando vẽtriculo cauendũ est: ne, dũ uni parti auxilium quærunt, reliquas offendant. Imò uerò nec alias immoderatius eo vtẽdũ est, neq; ad depellendã sitim, neq; ad deferendum permiscendumve cibũ: quippe quod uniuersum ita cibũ ad extremã propiissimè caliditatẽ ac siccitatẽ perduceret. Primum.n. per se calidũ & siccum est vinũ, deinde verò & saluia sat strenuè excalfacit, desiccatq; & tenuiũ est partiũ: quare quod inde fit uinum, & immodicã haud dubiè caliditatem ac siccitatẽ inclinabit, atq; ob id sanitatis tutelæ minus conuenit: vt quod ingestum cibum præmaturę atq; ante perfectam eius concoctionem è ventriculo ac hepate ad cerebrũ facilè & neruos deferret, obstructioneq; oĩs putredinis materię in humano corpore excitaret. Plura
de hoc

de hoc Magninus cap.21. par.3. regiminis sanitatis, & Ioan. Michael Sauonarola, in maiori prac. trac.2. capi.4. rubr.15. Duplex porrò saluia passim ī hortis spectatur: Vna magnis, latis, & asperis foliis quæ Germanis *groote oft breede Sauie* dr: Altera uerò foliis minoribus, cōtractioribus, & leuioribus, quam iidem *Gleyn oft edel Sauie* vocāt. Græci, quod ipsa herba retorrida semꝑ & exucca appareat, cōmuni vtranq; appellatione nūcuparunt elelisfacon, quòd quasi in tabem, uel siderationem redacta videatur.

Salvia. TERTIO loco sex enumerantur medicamenta simplicia paralysei curandæ accōmodatissima, nempe saluia, Castoriū, Lauēdula, Primula veris, Nasturtiū, & Athanasia. Hæc nāq; oīa proprietate quadā mēbra paralytica curāt ac sanant. De saluia q̄ dē ex modo dictis satis constat: ꝗppe q̄ genuina caliditate & siccitate sua pituitosum humorē, quo nerui obstructi resoluebantur, facilè cōsumat, adeoq; neruis ipsis robur addat: Castoriū calfacit siccatq; cū extenuandi uirib. Castoriū eximiis, q̄bus pter alias actiones ēt neruorū, q ex copia humorū malè hāt, affectibus, nēpe tremori, stupori, cōuulsioni & paralysi, congruit, & refrigeratos facile calfacit, & extrinsecus applicatum, & potui datū, idq; ita, ut nullum aliā offendat particulā, ētsi mediocriter febris af-

fligat, quẽadmodũ ĩ veternis & cataphoris, sed & mẽsibus retentis proficit, & secũdas expellit. Iuuat ẽt, si q̃s suffitũ eius in prunis impositi inspiratione hauriat, maximè affectus in pulmone aut capite cõsistẽtes. Frigidę quoq; surditati, & auribus ob crassos flatus lentosq; spũs dolentibus p̃clarè opitulat̃, ad lentis magnitudinẽ cũ oleo nardino infusum. Oleum p̃terea castorij non minus cõtra frigidos neruorũ & iũcturarũ affectus oẽs vales, q̃ castoriũ ipsũ: p̃sertim si post materiæ euacuationẽ applicet̃, residuũ.n. consumit, neruos roborat, paralysi, cõuulsioni, ac tetano medet̃, & acerrimos rigores & frigora febriũ, si spina dorsi eo liniat̃, sedat. Porro Castoriũ testiculus est aĩalis ancipitis vitę, q̃d *κάστορα* a Gręcis, a Latinis Fiber, a Germanis verò *een Beuen*. Gallis, *vne Bieuere* appellat̃. De quo Diosc. lib. 2. c. 23. Plin. lib. 8. c. 30. & lib. 32. c. 3. Gal. lib. 11. ca. 11. de simpl. med. facul. Pau. lib. 7. & Auic. 2. cano. c. 125. Lauendula ex calfacit & exiccat ordine secũdo cõpleto vel tertio inchoante, viribus a nardo Celtica nõ longè recedẽtibus. Confert oĩbus cerebri ægritudinibus a frigido p̃uenientib. cõuulsis, resolutisq; auxiliat̃ vẽtriculũ roborat, & iecur ab itarctu liberat, q̃n & obstructos lienes iuuat, vterũ calfacit, & mẽses & sec̃as educit. Primula veris calida est, & sicca, nec-

Lauandula.

Primula veris

ea neruos roborat, conuulsioni, tremori apoplexiæ, paralysi, cæterisq; neruorum atq; articulorum uitiis frigidis & humidis auxiliat, atque inde arthritica etiã à nonnullis, & herba paralysis appellatur, Primula veris aũt dr̃, ꝙ i. vero inchoante mox erũdat, Germanicè *Sluetelbloemẽ* Gallicè *Bouillon*. Hispanicè *Gordolobo*.

Nastur tium. Per nasturtium Sisymbrium aquaticũ hic intelligĩt, quod riguis gaudet, & in fontium riuis discurrẽtibus comite Scio nascĩt, foliis primo exortu rotundis, cũ verò adoleuerint, erucæ modo difflectis odore ac sapore satiuo nasturtio proximus, atq; ob id cardaminh à nonnullis, idest, nasturtium nominat̃, Germanicè *Kersse*. Gallicè *Cresson alenois*. Hispanicè *Masterco*. Ea herba cum sicca est tertii est ordinis excalfaciẽtium, & desiccantium: cum humida & viridis, scd̃i: crassos & pituitosos humores extenuant, incidit & resoluit: qua ratione neruos à phlegmate purgat, paralysisque causam aufert. Atq; hinc sanè præcipiunt medici, vt in quadragenaria illa Ecclesiæ abstinentia, ꝑꝑ phlegmaticos cibos qui per id tp̃s mandi solent, nasturtia quoq; subinde exhibeant̃, Athanasia, tanacetum

Athanasia. etiã vocat̃, & Germanicè *Byuoet*. Galle, *Armoyse*. Hisp. *Artemesia*, ꝙ filicis ferè effigie in aquarum ripis nascatur, vel alio noĩe *VVormeruyt*, ꝙ lumbricos è uentre

pellat,

pellat, siue foris imposita siue intrò in corpus assumpta. Ea parthenii spés quædã existit, purgandiq; phlegmatis facultate pdita est, neruos caliditate sua exiccat, lūbricos, & materiã, vñ illi generant ex uētre pellit. Plurimū igitur Galli primis sanctum post Pascha dieb. athanasia cum ouis frixa ad phlegmatis per ieiuniū quadragenariū ex esu pisciū collecti eductionē vtunt, ne. s. inde lumbrici in corporib. aptis ac pparatis generent. Recentiores ēt vtunt ad uentriculi & alui flatus discutiēdos: itē ad frangendos renū calculos, & ad ciendã urinã. Vltimo tandē uersu tradit, Saluiã sic dici, q ad multa sit salutaris, pcipuè ad fęcūditatē.

¶ *De ruta.* *Cap. LXI.*

NObilitas rutæ hæc, quod lumina reddat acuta, *Ma. li. 1. Cap. 12.*
Auxilio rutæ uir quippe uidebis acute.
Cruda comesta recens oculos caligine purgat.
Ruta viris minuit Venerem, mulieribus addit.
Ruta facit castum, dat lumen, Et ingerit astum.
Et cocta ruta facit de pulicibus loca tuta.

Quatuor

Quatuor hic recensent facultates rutæ: Ac prima quidē, q̄ acutā reddat videndi aciē, cōmanducat. n. vt testis est Dioscor. lib. 3. c. 45. & post eū Auicenna. 2. Cano. c. 578. mirè opitulatus oculis, qui hebetudinē sensere. Præstat idem & succus eius cum succo fœniculi & melle inunctus. De hoc nonnihil quoque suprà cap. 13. & infra cap. 79.

Secunda, quòd coeundi desideriū in viris minuat, augeat verò in mulieribus. Nam cùm ex tertio sit ordine excalfacientiū & siccantiū, flatus strenuè discutit aboletq;, & semē virile, quod tenuè admodū & aereum est, resiccat, ac prorsum ne esse quidē permittit. Ex quo sanè Veneris appetitum in viris cohibet sed in mulierib. semen aquosum, & frigidum calfacit, incidit, & extenuat, quare eas ad coitum magis incitat.

Tertia, q̄ astutiā siue calliditatem, i. apprehensionē & medij alicuius in subtili causa facilē inuentionem, vsurpantibus conciliet. Calfactione. n. ac resiccatione extenuantur: & acuuntur spiritus fouetur & illustratur ingenium.

Contra pulices. Quarta, q̄ decoctum ipsius, si domus eo respergat, pulices debellat. eos. n. vt vno ore medici testantur, acrimonia sua necat, & graui odore fugat. Pamphilus apud Constantinū Cæsarē lib. 13. c. 15. de agricultura, lōgè plura aduersus pulicum

licũ molestias remedia enumerat. Scrobẽ, inq̃t, facito, & rhodaphanas contusas in ipsum mittito, isticq; oẽs concurrẽt. Absinthiũ, aut circumeris syluestris radix, aqua marina rigata ac respersa, pulices necat. Disperdit aũt ipsos punitus Melanthiũ aqua maceratũ ac respersum. Aut conyzæ coctæ decoctũ irroratũ. Disperdit eosdẽ similiter semen sinapis & rhododaphnes, ambo feruefacta & in domo respersa. Calcẽ uiuã cribrato, & postq̃ locũ uerreris inspergito, indeq; necabuntur. Idẽ continget ex amurca pauimentis assiduè irroraris. Cyminiũ itẽ syluestre tritũ ac aqua mixtum, & seminis cũcumeris syluestris dragmæ decẽ tritę, & ĩ aquã demissæ, indeq; domo resp̃sa, pulices crepare faciũt. Itẽ chamæleæ radix, & populi nigræ folia tusa & aqua macerata, tribolus ex aqua cocta pulices ẽt muria acris respersa, & aqua marina enecat. Q̃d si in media domo q̃s peluim deponat, & circulũ machera penitus ferrea circũscribat, & reliq̃ domũ, prætereq̃ locũ circumscriptũ, cremore staphidis agriæ aut lauri foliorũ tusorum cõspergat, aut ẽt muria, aut aqua marina cocta oẽs pulices in peluim congregabit. Fictile quoq; uas defossum, ita ui labra æqualia pauimento habeat, & adipe taurino olitum, omnes pulices in sese congregabit, etiam eos, qui adhuc in palliis

Pulicũ remedia

delitescunt. Sub lecto paruulū scrobē facito, & in ipsum sanguinē caprinū mittito, congregabitque pulices isthic, & ex aliis uestibus se illiciet ac vocabit. Caeterum ex amphinaliis & densissimis tapetibus, in quibus plurimi pulices delitescūnt, eximi ac euocari possint, si sic in vrna aut dolio ipse sanguis caprinus deponatur. Hactenus ille. Aui. 6. 4. Tract. 8. cap. 11. de effugatione pulicum hoc amplius addit. Qn inquit, domus colocynthidos infusione aspergit, saliūt pulices & fugiunt: & similiter ex decocto rubri. Referunt quidam, ꝙ si lignum adipe erinacei oblinatur, istic pulices statim oēs concurrent. Fugantur quoq; suffitu sulfuris. Est ētnum herba quędam uulgaris notitiae, Arabice dicta Chichuanu. i. herba pulicū, q̄ in ciuitate Chairi puluerizata in lecto circa dormientes ponitur, & ex odore illius inebriant̄, stupidiq; fiunt publices, & non lędunt. Porrò nihil ęque disperdit pulices, ac graueolentia, uelut ruta, mentha, mentastrū, & lupulus, praecipuè tn̄ fimus & urina equi. Enecat pulices seminis rapi decoctum inspersum. Quin & taurini conus suffitu pulices fugari peribentur. Fama est, inquit Dioscorides lib. 4. cap. 65. si psyllium virens domum importetur, non sinere in ea pulices gigni. Postremo verò nihil tam accommodum est comprehendēdis pu-
licibus.

licibus, q̃ lecto imposita recens & candidissima lanugo xylina, quã Germanicè *Boon uuolle, oft cottoen.* Gallice *Du coton*, Hispanicè *Algodon* vocamus, in ea nanq; congregati facillimè capiuntur. Plura Rhazes lib. 8. c. 8. ad Almansorem.

¶*De Cæpis.* *Cap. LXII.*

DE cepis Medici non consenti re uidentur. *Sũt Ma cri lib. 1 cap. 7.*
Fellitis non esse bonas, ait ipse Galenus,
Phlegmaticis uero multum putat esse salubreis.
Non modicum sanas Asclepius adserit illas,
Præsertim stomacho, pulchrumq; creare colorem.
Contritis cepis loca denudata capillis.
Sæpe fricans, capitis poteris reparare decorem.

Agitur hoc lo loco de Cepis. Ac primo quidẽ dr̃, medicis de natura earum non dum satis cõstare. Nã ipsorũ q̃dã phlegmaticis ex vsu esse tradunt, quidã vero minimè Gal. lib. 2. de alim. facul. cap. 71. cholericis admodum nocere, phlegmaticis uerò ꝓdesse iis attestãt verbis. Absti-

nendum ab assiduo vsu oium acriũ, ceu ceparũ, porri, & alii, & potissimũ cùm is qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solus.n.q. vel succum pituitosum, vel crudum & crassum & lentũ aceruarint, cibi eiusmodi sunt accõmodati. Siquidẽ cepæ ut.2.Can.ca.122. Auicennę placet, in tertio calfaciũt abscessu, sed Gal.lib.7.de simp.med.fac.c.58. quartũ excalfacientẽ ordinẽ ipsis adsignat. Quo fit ut calidis, quales cholerici, cũ primis existunt, vehementer officiant. Rhazæ vero libro 3 ad Alman.c.16. superfluos humores, & phlegma in stomacho generant. Quod de illis maxime intelligendum; quæ crudæ manduntur. Earũ nãq; essentia crassarũ est partiũ, & mali succi. Porro p fellitos, queadmodum Cornarius noster in c.7. lib.1. Marci disertè admodũ monuit biliosos hoc loco accipere oportet, id est, paralos, sicut plegmaticos pituitosos. Deinde uerò cepas phlegmaticis multũ prodesse traditur. Corpus enim calfaciunt, humoresq; crassos ac glutinosos in ipso coacernatos cõcoquũt, attenuãt, incidũt, & detergũt. Quin eadẽ et rõne stomacho frigidis, crassis, ac glutinosis humoribus grauato utiles sunt, & ad ualidum colorẽ, veluti testis est apud Plinium lib.20.c.5. Asclepiades, proficiunt, Neq;.n. fieri põt, vt viuidus ac floridus sit faciei color, ubi ventriculus crudo, pituitoso

pituitoso ac prauo succo refertus fuerit Tertio demum loco adseritur contritarum ceparum succo pilos, siue crines locis glabris ac denudatis restitui, si eo sæpius perfricentur: & maxime quidem si ex densatis infractisque meatibus, & materiæ sub cute detente corruptela glabrities euenerit. Cæpe enim caliditate sua meatus aperiunt, materiamq; prauam sub cute detentam non solum digerunt ac resoluunt, sed meliorem etiã in loco eius subsistunt. Quapropter alopeciæ succo earum conuenientissimè perfricantur. Clericus enim vt Dioscorides libro secundo, cap. 145. Galenus loco paulo ante citato, & Alexander Trallianus libro primo, capite 2. testantur, quàm Alcyonium pilos euocat. Vnde infertur tandem capitis decorem, quem Q. Serenus capitis honorem uocat, eo reparari. Capitis porrò decor capilli sunt: Cæpe præterea semen genitale gignunt, & Venerem stimulant, vrinam cient, appetentiam ante alios cibos sumptæ excitant, sed largiore cibo, capitis dolores faciunt, sitim mouent, fastidium pariunt, ruborem faciei inducunt, saliuam multam generant, & rationem, vt aliqui ferunt, lædunt. Succus illarum cum melle illitus, oculorum hebetudinibus, argemis, nubeculis & incipientibus suffusionibus auxiliat.

Contra caluitiẽ.

Quinēt canis morsib. idē cū aceto, ruta, & melle illitus confert, quare hi quoque duo versus a quibusdā hic additi sunt:
Appositas perhibent morsus curare caninos,
Si tritæ cum melle prius fuerit & aceto.

Plura de his supra c.13. diximus, cum de aliis ageremus.

De Sinapi. *Cap. LXIII.*

EST modicum granum, siccum, calidumque Sinapi,
Dat lachrymas, purgatque caput, tollitque uenenum.

Duo hoc in loco potissimū agunt, Primò namq; perpusillum illud granū qđ sinhpi aut napu Græci, Latini uero sinapi vocant, ad calfaciendū desiccandūq; efficax esse traditur, & hoc quidem Gal. lib. 8. c. 5. de simpl. medic. faculta. teste, in quarto abscessu. Deinde vero tres eidem adsignantur facultates.

PRIMA, quod lachrymas eliciat: excellentis. n. caliditatis sub humiditates quæ in cerebro sunt, attenuat, incidit, liquefacit, & dissoluit, illis itaq; fluentib. simul etiam lachrymæ prosiliunt.

Caput purgare. SECVNDA, quod caput purget: commanducatum, n. pituitas capitis per os ducit & purgat. Quinēt tritū, naribusq; admotum, sternutamenta ciet, quibus mea-

meatuũ obstructiones tolluntur, & cerebri uitia expelluntur: eaq; rõne comitialib. & apoplecticis mirificè succurrit.

TERTIA, quod uenenum tollat, suffitum nanq; ac incensum, serpentes fugat & eorundem quoq; & scorpionum ictus cum aceto tritum magna utilitate illinitur, fungorũq; venena discutit. Ad hæc lienis ẽt affectib. ex humiditate & flatu procreatis cõfert. Item quartanis morbis, qui ex adusta pituita cõtracti sunt, præterea & podagris a pituita factis. Officit vero vsui & calido capiti, ac iecori. Concoctionem & distributionem ciborum crassarum partiũ adiuuat. Minuit quæ in ventriculo sunt humiditates, Illitum lepris, eas in melius mutat. Linguas etiam humiditate grauatas siccat. Si cum melle sumatur, tusses resoluit. Cum caricis uerò illitum ischiadicis & lienosis utile est; trahit enim quæ intus sunt ad corporis superficiem. Plura Dioscoridi. lib. 2. c. 148. Plinius libr. 30. c. 22. & Simeon Sethi in Syntagmate.

¶ *De Viola Purpurea.* *Cap. LXIIII.*

CRapula discutitur capitis dolor, atque grauedo *Mac. li. cap. 29.*
Purpuream uiolam dicunt curare caducos.

Hic tres referũtur effectus nigræ pur- *Ebrietas* pureæq; violæ, Primus, quod crapulã siue ebrietatem dispellat ac sedet: Cuius sanè rei duæ adferri solẽt rationes. Vna quidem, q̃ tẽperatum, suauem, & cerebrum confortantem spiret odorem, cerebrũ verò roboratum ac validũ ebrietas non tã facilẽ, q̃ imbecillum, tentet. Altera, quod cerebrum refrigeret, & fumis calidis recipiẽdis ineptum reddat, adeoq; vini vaporẽ infringat, & sic ebrietatem dissoluat. Secundus, qđ κεφαλαλγίαν id est, capitis dolorem discutiat, & hoc quidẽ si à causa calida, nẽpe à flaua bile, ortũ habuerit, hanc.n. purgat, & ab ea calorem extinguit. Horum effectuũ meminit Plinius lib. 21 cap. 19. vbi de violæ viribus differit his verbis, Violæ purpureæ crapulam & grauedines capitis ĩpositis coronis olfactuve discutiunt. *Epilepsia.* Meminit etiam Simeon Sethi in Syntag. Violæ inquiens, dolores capitis, qui fiunt à flaua bile, sopiunt potæ & odoratæ. Tertius, quod curet caducos, i. comitiali morbo correptos, à Symptomate accidenti ac casu. Hoc habetur apud Dioscor. lib. 5. c. 1. 22. Cæterùm is non simpliciter hoc de purpurea viola tradit sed de parte ea, q̃ in flore purpurea existit, vel purpurascit. Sic .n. scribit, φασὶ δὲ τὸ πορφυρίζον τοῦ ἄνθους μεθ᾽ ὕδατος ποτὲν, συναγχικοῖς βοηθεῖν καὶ ἐπι-

ἐπιληψίς ταῖς ἐπὶ παῖδων. Idest, dicunt id quod in flore purpureũ est, cũ aqua potum anginis, & comitialibus puerorũ morbis auxiliari. Vt itaq; accipiendũ esse de altero flore, qui in medio violæ instar capillamentorũ inest. Sunt.n.quidem flores, dicit Theophrastus lib.1.c.21.de historia plantarum, Διανθῆ, i.duplicis floris, qui alterum florem in medio habent, velut rosa, & lilium & viola nigra. Lege doctissimas Iani Cornarij annotationes in cap.29.libr.1.Macri. Quinēt Plinius loco iam citato id ipsum sic tradidit: Id quod purpureũ est ex iis, comitialib. medetur, maximè pueris in aqua potum. Eiusq; rei hæc adsignari põt ratio, quod cerebrum violæ fragrantia roboret, ita vt à paruis nocumentis minimum lædatur, & sic in epilepsiam non facilè incidat. De violis plura Galenus, lib.6.c.150. de simp. medi. facultat. Rhazes lib.3.ad Alman.c.21. Auicēna.2. Canon. cap.726. & Mesues lib.2 Sect. 1.cap.11. de simp.purg.

De Vrtica. Cap. LXV.

Mar. l. 3.c.2.

AEgris dat somnum, vomitũ quoq; tollit & vsum,
Illius semen colicis cũ melle medet,
Et tussim veterem curat, si sepæ bibatur.

Frigus pulmonis pellit, ventrisque tumorem.

Omnibus & morbis ea subuenit articulorum.

Hic septē recensenē facultates Vrticæ.

Somnus. AC Prima quidem, q̄ somnum ęgrotantibus accersat: Crassos nanq; & pituitosos humores, quibus natura grauata somno destituebatur, extenuat, incidit, & priuatim expurgat.

Vomitus TECANDA, quod vomitū simulque vsum eius tollat: Lentam. n. & frigidam materiam, qua stomachū imbuente nausea ac vomitus plurimum suboriri solent, incidit, exiccat, & dissoluit.

Colica. TERTIA, quod colicis medeatur doloribus: nam extra hoc, q̄ crassum pituitosumq; humorem incidit & extenuat, crassos quoque, & flatulentos spiritus, qui exitum non habentes colicos excitant cruciatus, discutit & expellit.

Tussis. QAARTA, quod ueterem curet tussim, Crassos. n. uiscososq; humores è pectore pulmoneq; educit: qua ratione orthopnęæ quoque & lateris dolorib. prodest, & maximè quidem semen eius cū melle delinctum, queadmodum. 2. Can. c. 725. in eū propè modò modū scribens Auicen. attestatur. Qn̄ cum prisana, siue aqua hordei, decocta bibiť, uitia pectoris extrahit, & folia eius cū aqua hordei deco-

decocta thoracē à lentis crassisq; humoribus expurgant, sed semen cum melle delinctum ad omnia efficacius est.

QVINTA, quod frigora pulmonis pellat: humores nāq; frigidos ac pituosos caliditate sua, incidens simul & extenuans ex pectore pulmoneq; educit.

SEXTA, quod ventris tumorē discutiat atq; sedet. Crassos. n. ac flatulentos spiritus, quib. venter distentus in tumorē attollebat, dissipat atq; resoluit.

SEPTIMA, quod oībus articulorū doloribus, arthritidi nimirum, ischiadi, & podagrę subueniāt: præcipuè quidē, si prouenerint à lenta, crassa, ac frigida materia: eā. n. vrtica calfacit, incidit, & extenuat. Ad hæc, vrtica flatuosum etiā quiddam obtinet, quo & Venerem extimulat, & maximè vbi cum passo aut musto semen eius bibitur. Eodem modo potum & vuluæ ora patefacit, vrinam ciet, renumq; doloribus medetur. Ventrem modicè subducis, ipsa duntaxat abstersione, ac veluti titillatione, non purgatione crudū ac pituitosum humorē educens. Ducit fœminis preterea menses foliorum vrticæ decoctum, addita exigua myrrha, potum. Cauendum tn̄ ne linguam œsophagumq; lędat nimirum. n. exurit: quod cōmodè quidem fieri poterit, si post sumptioue eius parum olei rosacei obsorbeatur. Est aūt vrtica cum podagr

femine suo calida in principio tertij, sic ca verò in secundo licet semen minore paulò, quàm herba ipsa, siccitate partici per. Plura Diosc. lib. 4. c. 94. Plinius lib. 22. c. 13. Gal. lib. 6. de simpl. med facul. c. 13. Paulus lib. 7. Rhazes lib. 3. ad Alman. c. 28. & Auicenna loco citato.

¶ *De Hyssopo.* *Cap.* LXVI.

Ma. li. 2. cap. 5.

HYssopus purgans herba est e pectore phlegma,
Ad pulmonis opus cum melle co quenda iugata.
Vultibus eximium fertur præ stare colorem.

Hic agitur de hyssopi viribus. Quod quidē desiccat, & excalfacit ordine tertio, sed & tenuium est partium. Pituitā manifesto experimento expurgat, facitq; ad pituitosos tum cerebri, tū neruorum affectus, qđ non modo mundet, sed roboret quoq; Qm̄ & pectus, & pulmonem detergit, præsertim senib. quorum pectora lèta, crassaq; pituita refer ta sunt: quo fit. vt decoctū cū ficis, aqua, melle, & ruta, potumq; peripneumonicis, diuturnę tussi, suspiriosis à capite in subiectas partes destillationib. & ortho pnoicis auxilietur. Ascarides reliquosq; intraneorū vermes pari modo sumptū enecat. Idē facit, si cum melle de lingat,

mitti

nitri tñ addito momento. Decoctum ex aceto mulso epotum, crassum humorẽ per aluum extrahit. Ad subducendã aluum cũ ficis viridibus detritis mandi tur. uehemẽtiusq; addita iri, nasturtio, aut irione, deiicit. Mesues exhibet cum iure, aut mána mistum, vel cũ mille, aut vuis passis purgatis, vel scilla coctũ. Cutis in corpore colorem floridum efficit lieni, & aquę inter cutem cum fico nitroq; emplastri modo imponitur. Inflãmationib. quoq; ex vino illinitur. Cum feruente aqua impositum sigillata discutit. In anginis cum ficorum decoctu optimè gargarizatur. Decoctum cum aceto, dentium dolorem in collutione sedat. Hyssopi vsus inflationes, auricularum præsertim, vaporis suffitu discutit. Cibi appetentiã inuitat, visum acuit, mẽses & vrinã ciet, & febrium horrores excutit. Vinũ decoctionis eius vterum à superfluitatibus purgat & abstergit. Plura Dioscorides lib3.c.30. Auicẽna .2. Can. ca 365. & Mesues.lib.2.sec. 1.cap.18.de med. simp. purgantibus.

¶*De chærefolio. Cap. LXVII.*

Appositum cancris tritum cũ melle medetur. *Ma.li.1. cap. 22.*

Cum vino potum lateris sedare dolorem,

Sæpe

Sæpe solet tritam si nectis desuper herbam,
Sæpe solet vomitum, ventremque tenere solutum.

Enumerãtur hoc in loco tres facultates cherefolii [*Prima*.] q tritũ & cũ melle appositũ cancrũ curet. Est aũt Cancer tumur durus, melancholicus, inęqualis, rotundus, venosus, i. venas habens in circuitu turgidas, & exaltatas: liuescens, siue fuscus, & colore magis, q inflammatione, nigricans: calidus, sed non adeò, vt inflãmationes: subito accrescẽs, ægros maximè fatigãs, ꝑpetuo ferè dolore affligens, Græcè καρκῖνος καρκίνωμα dr. Hanc autẽ appellationem huic morbo indiderunt tam Græci, q Latini, à cancro aquatico animal, qm circa hunc implent & intendunt vnę, cancrorũ pedibus, è glomere illo corporis descendentibus persimiles. Nonnulli verò inde sic nuncuparunt, quod difficillimè ab his partib. quas obsederit, eleuatur, queadmodum cancer aquaticus animans. Hic enim loco, quem semel apprehenderit, pertinaciter hæret. Adde quod hic tumor cancri animalis colorem repræsentat. nempe subnigrum. Plura de hoc Paulus lib. 4. cap. 26. & Ioãnes Tagaultius lib. 1. cap. 15. chirurg. instit.

Cancer.

SECVNDA, q cum vino potum, la-

teris

teris dolorem sedet. Tormina quoq; vẽ- *Tormina.*
tris mitigat. Crassas.n. inflationes vnde
dolores isti proueniunt, discutit. Præterea stomachi atque aliorum ẽt viscerum flatus dissipat, obstructionesque tollit: ad quas quidem oĩa uinum quoque per se sumptum singulare est.

TERTIA, q̃ vomitus aluiq; proflu- *Vomitus*
uia sistat. Calfaciendi.n. & exiccandi ui materiã eorum discutit atq; cõsumit, & maximè quidẽ si à frigido & pituitoso succo orianť, vrinã & mẽses ciet, lateris, renũ ac vesicæ dolores tollit, cũ meliora to exhibitũ. Porrò cherefolium, de quo hoc loco agiť, nulla alia herba est, q̃ quæ vulgo nostrati *Keruel*, corrupta, ut appa ret, ex cherefolio uoce, appellať. Cæterũ medicamenta, quæ hic de cherefolio produnť, neq; apud Pliniũ, neq; apud vllum alium authorẽ Græcũ reperiuntur, sed ex Plin. illo recentiore, & longè post Galenum autore oĩa transumpta sunt. Nam is hæc uerba de ipso tradit, Cherephillon canceratis medetur, lateris dolores ex uino mitigat. Quidã illud oleo incoctum ἀκόποις ad soluendam frigoris iniuriã, miscuerunt. Ex aqua mulsa resoluit. Ex aceto lumbricos & tenias perimit, urinã ciet, menstrua pellit. Tritũ cũ cera & axungia uetere parotidas discutit. Lege doctissimi uiri Iani Cornarij annotationes in cap.22.lib.1. Ma-

cri. Ad hęc succus siue stillatitius chęrofolij liquor potus cũ carbonibus tilię, & lapide ex crãcrorũ capitibus exẽpto: sanguinẽ ob casum, percussionẽ, vel contusionẽ in grumos cõcretũ, certo expimentu dissoluit, & renum calculos frangit.

¶ De Enula campana. Caput LXVIII.

Ma. li. 1. cap. 20.

ENula campana reddit pręcordia sana.
Cum succo rutæ succus si sumitur eius,
Affirmant ruptis quod prosit potio talis.

Hic duæ referuntur facultates herbę, quam *Helènium* Gręci vocant, Latini Helenium & Inulam, Barbari Enulam, Officinæ Enulam campanam, & Germanicè *Alant vvortel*, Gallicè de, *L'aulnèe*, Hispanicè, A*la*.

PRIMA, quod curet ac roboret præcordia, quo nõie iam exta in homine intelligenda veniunt, nẽpe os ventriculi, mẽbra spũs, & q̃cunq; cordi propinquiora sunt. Et hoc sanè radice potissimũ efficit Ea. n. calida & sicca atq; odorat est cum exeremẽtitia humiditate, quapropter eclegmatis cũ melle tẽperata crassos ac lẽtos humores pectori pulmoniq; infra-

infractos educit, tussi, ortophneæq; prodest. Oīs iræ dolorisq; obliuionē inducit, cor exilarat ac roborat. Ex ea vinum ēt conficit, φρυγανίτης Græcis dicit. Hoc cōtra stomachi & pectoris vitia & cordis exhumiditate & frigiditate imbecillitatem efficax est, excrementa invenis sanguini permista, per menses, ac vrinas expellit. [Secunda.] ꝙ succus eius cum rutæ succo permistus herniosis, hoc est, ruptis, quibus intestina in scrotū deuoluunt, admodū opitulet. & maximè quidē si hernia ex flatuum multitudine euenerit. Eos.n. rutę atq; hælenij succus discutit. Radix præterea helenij stomacho prauis succis referto vtilis est in passo condita, obstructionesque iecoris atq; lienis tollit. Trita potaq; ad cruentas excreatione singularis est, & serpentium morsibus medet. Ruptis ac cōuulsis omnib. confert. Folia eius ex vino cocta vtiliter illiuunt frigidis ac diuturnis partiū affectibus, eiusmodi sunt nōnullæ coxarum passiones ἰσχιάδας vocant, & exiguæ assiduæq; articulorū quorundā ꝑ humiditate ꝓuidentiæ ac luxationes. Plura Diosc. li. 1. c. 27. Ga. li. 6. c. 114. de si. med. fa. & Auic. 2. Can. c. 240. *Vinū e-latum.*

¶ De pulegio. Cap. LXIX.

CVm vino nigram cholerā potata repellit. *Mac lib. 2. cap. 4.*

Appositam

Appositam veterem dicunt sedare podagram.

Duo hoc in loco Pulegii recensentur effectus, prior quidem, quod atrā bilem cum uino expurget: eiusq; rei testis etiā est Dioscorides lib. 3. cap. 30. Atriam, inquiens, bilem per aluum exigit.

Alter uero quod peculiari ꝓprietate quadā antiquā curet podagram. Crassos enim viscososq; humores, unde podagra generari plurimū solet, vehementer calfacit, decoq̄t, extenuat, & emolit. In tertio nāq; ordine calidū & siccum esse statuitur, quapropter podagricis etiam per se subuenit, impositū vsq; dū rubescat locus. Vi pollere corroborādi, ex bona fragrantia eius satis liquet. Aperit quoq; attrahit, & cōsumit: rōne tum essentiæ, tum qualitatum. Potū menstrua secūdas, ac partus eiicit. Pulmonis uitia ex melle & aloe potum extrahit, & conuulsis auxiliatur. Capitis dolores impositum leuat. Quin & olfactu capita tueri cōtra frigorū æstusq; iniuriā, & a siti traditur. Nauseas, stomachiq; erosiones ex posca permulcet. Bibitur in uino vtilissimè contra serpentium morsus. Defectos animo recreat, cum aceto naribus obiectum. Siccatum p̄terea crematūq;, & in puluerem tritum, gingiuas confirmat. Illitum cum polenta inflāmationes omnes

nes sedat. Cum cerato uaros extinguit. Lienosis cũ sale vtiliter illinitur. Decoctum eius ablutas prurigines mitigat, & eadem vtilitate insidentibus fęminis prodest, inflationes, durities, & muliebriũ locorũ conuersiones corrigẽs. Plura Dioscor. loco citato, Pli. lib. 20. c. 14. Gal. lib. 6. c. 93. de simpl. medica. faculta. & Simeon Sethi in Syntagmate.

¶*De nesturio.* *Cap. LXX.*

Illius succus crines retinere fluẽtes *Ma. li. 1 cap. 11.*
Illitus adseritur, dentisque leuare dolorem.
Lichenas succus purgat cum melle perunctus.

Hic agitur de hortis familiari herba, nasturtio, quod cardamon Græci uocãt, Germanicè *Kersse*, Gallicè, *Cresson alenois*, Hispanicè, *Mastuerco*. Et referuntur tres ipsius facultates.

PRIMA, quod succus eius siue stillatitius liquor, capiti illitus, aut potus etiam capillorũ deffluuia sistat. præsertim si ex densatis infarctisq; mentibus orta fuerint. Crassos enim & pituitosos humores calfacit, incidit, & extenuat.

SECVNDA, ꝙ dentiũ curet dolorem præcipuè si a frigida materia prouenerit.

rit. Eam etiam nasturtium discutit.

Tertia, quod succus eius cum melle illitus lichenas.i. impetigines, siue squamas cuti adhærentes, abstergat. Nascuntur eæ ex phlegmate potissimũ salso, sed nasturtium intus assumptũ omne phlegma pellit & expurgat: nam & mel quoq; insigniter abstergit. Nasturtii semen adurentis seu causticæ facultatis particeps est, sicut sinapi. Proinde coxendicis & capitis dolores, atque adeo quodcũq; aliud rubrificationẽ postulat, eo perinde atq; sinapi excalfaciunt. Miscetur quoq; remediis, quæ exhibentur asthmaticis, tãq̃ scilicet id, ꝙ crassos succos ualenter incidere ualeat, velut & sinapi: nam ꝑ oĩa ei simile est. Stomacho aduersatur, aluũ turbat, ventris lumbricos pellit, lienẽ imminuit, partus exanimat, menses cit, & venerẽ stimulat. Illitũ cum melle lienem extenuat, fauos expurgat. Serpentium ueneris potum resistit, atq; eos suffitu fugat: carbũculos ad suppurationẽ perducit & rumpit: Coxendicibus cum polenta cõmode ex aceto illinitur: tumores inflãmationesq; discutit. Furunculos cum muria illitum maturat. Vomitum flauæ bilis citat, eandemq; ꝑ inferna educit. Tradunt nõnulli, nasturtium vim vigoremq; animi suscitare, ac proinde eos, qui ipsum ederint, ingenio ac mente promptiores fieri. Lege

Pli-

Plinium lib.19.cap.8. Porrò & herba are facta similem semini uim possidet. Humida uerò adhuc, & uiridis propter aqueæ humiditatis admistionem, multo semine inferior est, adeoque tunc mordacitatis eius moderata est, ut cum pane ea uti liceat, ceu obsonio. Plura Dioscorides lib.2.cap.149. Plinius lib.20.ca.13. Galenus lib.7.cap.8. de simp. medica. facul. Simeon Sethi in Syntag. & Auic.2. Cano.cap.513.

De chelidonia. *Cap. LXXI.*

CAecatis pullis hac lumina mater hirundo *Ma.li.2. cap.29.*
(Plinius vt scripsit) quamuis, sint eruta, reddit.

Notatu dignum est, qđ hic ex Plinio de cheldonia refertur, nēpe ipsam pullis hirundinum uisum restituere. Locus est libr.25.ca.8. vbi sic scriptum reliquit. Animalia quoq; inuenere herbas, in primisq; chelidoniā. Hac.n. hirundines oculis pullorum in nido restituunt uisum, vt quidā uolunt, etiam erutis oculis. Meminit eiusdem etiā lib.8.c.27. hisce uerbis: Chelidoniā uisui saluberrimā hirundines monstrauere, uexatis pullorū oculis illa medentes. Hoc nomen, vt lib.2.c.176. Diosc. testatur, sibi uidetur uendicasse, quod aduentu hirundinum exoriatur,

riatur,& discessu amarescat. Sũt qui narrant hirudines excęcatis pullis, admota herba, uisum restituere, inquit idẽ. Hinc cognitũ est, succum eius hominũ oculis quoq; mederi, vtiq; in quibus crassum quiddã in pupilla colligitur digestione atq; discussione indigẽs. Hinc igitur edocti medici chelidonia oĩbus ferè oculorum remediis ꝓ uisus claritate admiscere solent. Herba est nota, crocei succi, cuius inuentionẽ hyrudinib. ob id quoque attribuũt, ꝙ pulli earũ sæpius, q̃ vlli aliarũ auiũ cæcitatẽ incidãt. Hirundinũ.n. stercus chelidoniæ oppositũ præstat, excęcat namq;, si calidũ in oculos deciderit, & præcipue matrũ ẽt sacræ testant̃ literę Nã Thobi.2. seniorẽ illum hoc stercore excecatum fuisse legitur. Cor. C.lib.6.ca. 6. fabulã putat, ꝑ patentes oculos herba restitui, qui per se sanescant. Chelidonia tertii est ordinis absoluti iam, Idque tũ in calfaciendo, tum in siccando. Attrahit igitur discutit, & consumit. Radix trita & in vino decocta caput, columellamq; frigidorum humorũ a capite descendentium multitudine laxatam, ac linguę radici atq; faucibus incumbẽtẽ, expurgat, si exurgentẽ inde fumũ infundibulo adhibito æger admittat, & vinum deinde gargarizet. Cum aniso, & uino albo pota, medetur regio morbo, & vlcerib. quę serpũt, imposita cũ uino, aut mãducata

dentium dolorem sedat. Plura Gal. lib. 8. cap. 172. de simp. med. facul.

¶ *De Salice. Cap. LXXII.*

AVribus infusus vermes succus necat eius, *Mac. li. 1. ca. 16.*
Cortex verrucas in aceto cocta resoluit *& lib. 2. capi. 34.*
Huius flos sumptus in aqua frigescere cogit, *Idē li 4. cap. 11.*
Instinctus Veneris cunctos acres stimulantes.
Et sic desiccat, ut nulla creatio fiat.

TRIA hoc loco de Salice traduntur.

PRIMVM, quod succus eius aurib. instillatus vermes interficiat, & maximè quidē, si is sit ex foliis, & cortice expressus. Amarū.n. quiddā in se hēt & acerbum. Idē quoq; cū rosaceo in calyce punici calfactus, auriū doloribus & saniei medetur.

SECVNDVM, quod cortex eius in aceto decoctus, verrucas pellat. Hāc rem Dioscor. lib. 1. c. 117. sic tradidit; Corticis cinis admisto aceto maceratus, illitu clauos, & callos tollit. Est.n. uis eius admodum desiccatoria, sed ita tñ, vt morsu abstineat, habet verò ēt quandā adstrictionem. Auicen. cap. 541. secundi Can. eundem effectum portulacæ quoq; tribuit.

Ex ea, in quiens fricantur uerrucæ, & era dicat eas non qualitate, sed naturali quadam facultate.

Tertium, ꝙ flos salicis conceptus prohibeat, & hoc certè ob uim desiccatoriam, & adstrictionem. Hoc ipsum autē ἀσυλληψίαν ἐργάζεθαι. Dioscorides dixit, hoc est facere ut mulier non concipiat. Non aūt solū mulierum conceptus prohibet salicis semen, siue fructus, siue flos, uelut hic appellatur, sed etiā instinctus Veneris oēs cōgellat ac resiccat, etiā in uiris, ut generare nequeant. Atq; hoc ipsum Democritus quoq; apud Cōstantinū Cæsarē lib. 11. ca. 14. tradit his uerbis. Qui fructus salicis appellatur, pabulo pecorum admixtus, ipsa pinguefacit. Tritus aūt & in potu accept⁹ ab hoīe steriles facit ex quo & Homerus ὀδυ. κ. ait,

Κλήθροις αἴγειροίτε καὶ ἰτέα ὠλεσίκαρποι.

Hoc est:

Et populi & salices plantæ fructum perimentes.

Verùm Theophrastus lib. 3. c. 2. de historia plantarū, & Plinius lib 16. cap. 26. uocem ὠλεσίκαρπος non sic accipiunt dictā ab Homero, ut significet fructuū ac seminum humanorū perditionē, sed ipsius arboris. Plinii uerba hæc sunt, Ocissimè aūt salix amittit semen, anteꝙ

om-

oĩno maturitatem sentiat, ob id dicta ab Homero frugiperda: secutaq; ætas scelere suo interpretata est sniam, qñ semen salicis mulieri sterili atis medicamentũ esse cõstat. Hæc ferè Ianus Cornarius in c. 11. lib. 4. Marci. Didymus antiquissimus Homeri interpres, ita ex Theophrasto de salice refert: ὁ καρπὸς τῆς ἰτέας πινομενος ἀφανίζει τὴν γονὴν τῶν ἀνθρώπων Id est, Fructus salicis potus genituras hominum demolitur. Plura de Salice. Gale. li. 6. de sim. me. fa. c. 55. & Aui. 2. Ca. c. 686.

¶ De Croco. Cap. LXXIIII.

COnfortare crocum dixerunt exhilarando.
Artus defectos reficitque, hepar reparatque.

Hic agitur de proprietatib. quibusdã Croci. Ac primo quidem corpus roborare dicitur, eique lætabundam concilia re alacritatem iucunditatemve, præcipue si quis eo modice vtatur. Immoderatius enim sumptus, pondere nimirũ trium drachmarum, letalis est.

Deinde vero membra defecta. i. debilia ac prostrata reficere, inque vigorem suum restituere, traditur. Superat enim in eo calfaciens & qualitas & facultas, vt tota eius essentia secundi

sit ordinis excalfacientiū, & primi exiccantium: proinde concoquendi, maturandi emolliendi, aperiendi, & discutiēdi uim quandam habet, adiuuante, s. & paucula quadā adstrictione. Cor nō parum exhilarat, ipsumq; adeo, ac simul et hepar, atque alias corporis partes, ob insidentem nimirum adstrictionē, ita corroborat, vt non facile dissolui queant, obstructionesq; tollit. Quinetiam stomachum moderato calore suo firmat, eiusq; tum cōcoquendi, tum distribuendi facultatem adiuuat. Immodicè tn̄ illo vtendum nō est quippe qui ita nauseā facilè moueat, & cibi in appetentiā, Greci anorezian vocant, efficiat siquidē aciditatē in uentriculo extinguit, quæ præsertim appetentiam excitat. Siccādo mediocriter dispositionibus pectoris pthisicis auxiliatur, putredines corrigit, anhelitum facilem reddit, eiusq; instrumenta corroborat. Nam si vsus ipsius mediocris fuerit, facilem respirationē & amabilē coloris bonitatē facit: sin vero citra modum, pallorem inducit, cerebrū infestat, capitis dolorem commouet, sensus obtenebrat, & oculos hebetat. Vino impositus vehementer inebriat, adeoq; exhilarat, vt insaniam maximè alacrē lætabundāve pariat. Si quis uerò ex passo biberit, crapulam nō sentiet. Additur in potiones, quę interaneorū causa temperantur. Pitui-

tosa vitia & lethargica sanat. Somnum conciliat. Venerem stimulat, menses & vrinam ciet. Mulieribus difficulter parientibus, in potu duarum dracmarum pondere exhibitus, partum accelerat. Illitus cum humano lacte visum abstergit, & oculorũ fluxiones cohibet. Auriũ remedijs vtilissimus est. Vergentes ad ignem sacrum inflammationes innctus lenit. Vluæ sedisq; cataplasmatibus vtiliter inditur, Plura Dioscorides lib. 1. c. 25. Plinius lib. 21. cap. 20. Galenus lib. 7. de simplic. medica. facul. cap. 57. Simeon Sethi in Syntag. Serapion. ca. 173. simplicium. & Auic. lib. 2. Can. c. 129.

De porro. *Cap. LXXIIII.*

Reddit fœcundas mansum per sæpe puellas, *Mali. 1. cap. 6.*
Manentemque potes naris retinere cruorem,
Vngas si nares intus medicamine tali,

Duæ hoc in loco porri referuntur ꝓprietates. Ac priori quidem, ꝙ imprægnandi facilitatem utentibus mulieribus pariat: atque ne abortiant grauidæ prohibeat. Quod sanè magni etiam Hippocratis autoritate Plinius lib. 20. cap. 6. in hunc modũ scribens confirmat: Hip-

pocrates & sine alia mixtura dari iubet vuluasq; contractas aperiri putat. Fœcunditatē ēt fœminarū hoc cibo augeri. Idq́; nō in cibo tantùm, siue potu, sed illitū quoq; & foris admotum, præstat. Coquitur.n.in aceto & marina aqua coma eius, decoctoq; illo insidentium fœminarum preclusi duratiq́; loci vtiliter fouentur. Folia quoq; porri muliebres locos, qui nimio humore madescentes fœtum haud continere valent, egregiè purgant. Item ex abortu profluuia sistit, poto succo cum lacte mulierum.

ALTERA, ꝙ sanguinem è naribus erumpentem sistat: & maximè quidem succus eius cum aceto, addito, thure, aut manna, vel galla, aut mentha. Idē quoq; sanguinem reiicientibus cum gallæ aut thuris farina, vel acacia, auxilio est. Quinetiam potę seminis drachmæ duæ cum paribus myrti baccis veteres sanguinis ex pectore reiectiones sanant. Acrimoniam enim quandam habet porrum, & adstringendi aliquam vim, sed semen acrius est. Plura suprà cap. 13.

De pipere Cap. LXXV.

Quod piper est nigrum, nō est dissoluere pigrum.
Phlegmata purgabit, concoctricemque iuuabit.

Leuco

Leuco piper stomacho prodest tussisque, dolorique:
Vtile, preueniet motum, frebrisque rigorem.

Agitur hoc in loco de triplici genere piperis, lōgo.s. albo, & nigro. Et fructus quidē, vt lib. 8. c. 42. de simpl. med. fac. Galenus memoriæ prodidit, nuper admodum germinantis arboris, longū piper est, quare et maturo humidius humiditatis eius indicium est, quòd facilè repositum perforetur, ac non protinus mordicet, sed pòst paulò incipiat, verùm plusculū duret. Fructus veluti acerbus immaturusq; album est piper, nigro quidem acerius. Nā illud iā quasi super assatū est, & superexiccatum. Longum quidē piper, μακρὸν Græci, album λευκὸν nigrum μέλαν πέπερι vocant. Sanè prioribus duobus versibus tres nigri comprehenduntur proprietates.

Prima, ꝙ in dissoluēdo nō sit pigrū hoc est, crassos, glutinosos ac frigidos humores, flatuososq; spiritus egregiè discutiat. Valēter.n. tū excalfaciat, tū desiccat, ordine nimirū tertio completo.

Secunda, ꝙ plegmata expurget. Viscindam.n. pituitam, quæ in interiore corpore, nempè in thorace pulmone, & intestinis residet, concoquendo atque extenuando dissipat expellitque.

TERTIA, quod plurimum adiumenti concoctoriæ adferat facultati: Hoc ipsum Dioscorides etiam li. 2. c. 15. iis confirmat uerbis: Somnũ, inquiens, & appetentiam cibi conciliat, concoctionem adiuuat: vtunturque ob id eo ad iunctus. Porro ad eum usum melius est longum: quippe quod Galeno lib. 4. c. 10. de Sanitate tuenda, teste, flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordiis pigra cessant ad ventrem depellit, & concoquendis quæ sumpseris subuenit.

Posterioribus duob. versibus quinq; albi piperis referuntur vtilitates.

Prima, ꝙ stomacho cõferat: ipsum. n. vt Galenus eodem quo ante loco testat̃, supra duo reliqua genera roborat.

Secunda, ꝙ linctu potuq; tussientib. opituletur: præsertim si ex frigido & crasso humore tussis euenerit: eum nãq; piper album calfacit, incidit, & dissoluit. Pari modo & cunctis aliis frigidis, & à pituita ortis pectoris uitiis sucurrit.

Tertia, ꝙ dolori subueniat: idq; intelligendum, vel de dolore pectoris, iam dictum est, vel de dolore flatuoso; Potũ. n. cum melle & recentibus lauri foliis. flatuosos spiritus & tormina discutit.

Quarta, quòd præsumptum febrium accessiones, siue exacerbationes, Επισημασίας Græci uocant, auertat: & hoc quidem in febribus frigidis: Earũ nanq;

mate-

materiam excalfaciendo quodam modo dissipat & expellit.

Quinta, q; febrium horroribus circuitu repetentibus, siue potu siue illitu subueniat: Neruos.n.& musculos caliditate sua vehementer roborat, & in eis resid?tem materiam consumit. Hinc est quod lib.3.cap.1. Macer in hunc modum cecinerit.

Quodq; mouere solet frigus periodica febris
Compescit, febris si sumitur ante tremorem.

Quod 2.Cano.c.556.iis uerbis Auicēna innuere ēt uoluit, inquiens: Fricando fit iniunctio ex ipso cum unguento. & confert rigori. Eiusq; rei exempla sunt apud eundē.1.4.tract.2. cap.12. Et certè facultates non albo tantum piperi, sed & reliquis quoq; generibus cōueniunt. Liberalior piperis usus, quemadmodū est apud Aristotelem Sect.1. problemate,44.vrinas prolicit, parcior aūt aluum deiecit: e contrario verò scammonia. Piper caliginem, quæ oculis obuersatur, absterget. Serpentium morsibus auxiliatur. Anginæ eo & melle cōuenienter perunguntur: Cum uua passa manducatū pituitam a capite elicit. Strumas cum pice discutit. Vitiligines ex nitro emaculat. Plura Plinius lib 12.ca.7.& Scrapion c.357.de simp.med.facul.

De grauitate auditus. *Cap.* LXXVI.

ET mox post escam dormire, nimisque moueri,
Ista grauare solent auditus, ebrietasque.

Hic tria recensentur, quibus auditus prægrauari solet.

Primum, cibus quem somnus statim excipit, & maximè quidem si uentriculus eo distentus fuerit. Hic enim concoctionem impedit, & cruditates gignit. Ex inconcoctis uerò ac rudis in uentriculo cibis viscosi, crassi, & flatuosi suscitantur fumi: qui in caput sublati, cum exitum non inueniant, auditorios obstruunt meatus, auditumq; grauant. De hoc nonnihil etiam supra cap. 3.

Secundum, motus, siue labor uehemētior illico post ingestum cibum susceptus. Cuius causam Galenus in commētario peri euxumias, cai cacoxumias c. 5. hanc esse tradit. Nam sicuti, inquit, bonę ualetudini antæ cibum exercitatio maximum adfer cōmodum, sic quali scūq; sumpto motus noxius admodum est. Alimentum.n. ex uentre ante concoctionem in diuersas corporis partes distribuitur, proptereaq; crudi humoris copia per venas aggeritur. Vnde crassi etiā ac flatuosi spiritus sursum elati, meatus

audito-

auditorios obturāt, Idē quoq; lib. 6. de sanitate tuēda c. 8. iis testat̄ verbis. Non leue incōmodum nōnullis accidit, cùm repleti cibo se exercitant. Nonnullis .n. & caput implet̄ vaporib. & in iocinore aut pōderis sensus, aut distentionis aut vtriusq; percipit̄. Et lib. 1. c. 9. de alim. fac. Carnes inquit, inanitæ rapiunt ex vētre succū nō mō semicoctū, sed nōnunq̄ ēt oīno crudū atq; incoctum, cùm cibo sumpto operib. sese reddiderint: ob eāq; causā ij grauissimis morbis postea prę henduntur, & ante senectam intereunt.

Stare tñ post comestionem, vel suaui ter deābulare, quo cib. ad fundum descendat ventriculi, multum expedit & confert, ob bonā ciborū concoctionem, Idq; vulgato ēt hoc cōprobat̄ versiculo:

Post cœnam stabis, aut passus mille meabis.

TERTIVM, ebrietas. Nam ex calidi vini tēperatura multi oīno vapores ac fumi ad auditus ὄργανον prōpte deferuntur, qui, cū exitum nō inueniant, spiritū eius instrū perturbant, & audiendi difficultatē, Gręcis βαρηκοΐαν καὶ δυσηκοΐαν appellatam, pariunt. Neq; verò auditui solum, sed visui quoq; ac reliquis sensuum instrumentis omnibus ebrietas nocet quemadmodum. 4. 3 c. 2. Auicenna iis testatur verbis, Ex eis quidem, q̄ nocent auri, & reliquis sensib. sunt nau

seosa satietas & repletio, & propriè somnus super repletionē in nonnullis exemplarib. hic et uersus adscriptus habebat.

Balnea, sol, vomitus, adfert repletio clamor.

Nec malè quidē siquidē & hæc auditū grauare, & auriū sonitus generare. 4. 3. c. 11. autor Auicen. Oportet inquiens, ut oēs isti uitent solē, balneū motū laboriosum uomitū, clamorē, coitum, & replettionem, & ut leniant naturas suas.

De tinnitu siue sonitu aurium.
Cap. LXXVII.

Motus, longa fames, vomitus, percussio, casus,
Ebrietas, frigus, tinnitum causat in aure.

Septem hoc in loco enumeratur sonitus, siue tinnitus aurium causæ.

Prima, motus, immoderatior. s. Humores. n. & spiritus uehemētiore atque inordinato corporis motu cōcitati, crassos uentososq; generāt flatus, quib. sursum urgentibus cum facilis non pateat exitus, tinnitus excitatur. Ac plurimum sanè ob uentosi flatus in auditorio meatu commotionem nasci solet.

Secunda, fames, siue longior ultra cōsuetam edendi horam abstinentia. Cuius Auicenna. 4. 3. capit. 9. hanc tradit

dit esse causam: Nēpè q̄ humores p̄ corporis molē dispersi ac quiescentes longiore fame exagitent. Natura.n.cibo in quē agat, destituta, ad humores conuertitur, eosq; resoluit & commouet.

Tertia, vomitus violentus & multus in hoc enim motus accidit vehementior, quo humores exagitati sursum ad caput ferūtur, quo fit, vt oculi nonnunquam ac facies erubescant, visusque debilitetur, nonnunq̄ verò vapores ac ventosi flatus ad auditorium pertingant organum, tinnitumque excitent.

Qvarta, pręgressa plaga, siue percussio sphærulę capitis, & maximè qua parte aures sitæ sunt. Innato.n.auditur aëri vehementius inde exagitato spiritus accedit. Siquidē membro aliquo læso, quemadmodū in li. de renum affec. dignot. & cura.c.12.Galen.testat̄, spiritus statim & sanguis, qui sunt uatu rę vehicula, eo concurrunt: ex quorum deinde commotione tinnitus accidit.

Qvinta, casus: pręsertim supra caput. Cuius eadem cū præcedente ratio est. Quinetiam humores in corpore ex quolibet casu vehementer exagitatur.

Sexta, ebrietas, & maximè quidē ex largo vni potu. Inde enim caput fumis repletur ac vaporib. qui ad auditorios meatus vrgentib. innatus eorum aer commouet̄, & sonitus q̄dā excitat̄.

SEPTIMA, frigus immodicum. Eo enim auditus organū, & naturalis cerebri color debilitantur, vt flatuosos generēt spiritus, quibus ad aures penetrantibus tinnitus facilè elicitur. Neq; ob dictas solum causas, sed ob alias etiam nō paucas sonitus in auribus fiūt, Nēpè ob flatuosum spiritum in capite generatū ac cōmotum. Ex sonitu saniei, q̄ in ipsa fortassis aure genita est: aut ex teruore puris in partibus eius, aut ex motu vermiū in auditorijs meatibus sæpenumero eueniente, aut ob humoris in toto corpore ebullientes cōmotionem: sicuti in febribus ferè & paroxysmorū principijs cōtingit: Aut ob superfluam in corpore repletionē p̄sertim in capite. Aut ex lenta & crassa materia in ventosos flatus resolutā: aliquando ob pharmacorum articularium vsum sonitus quidā et fiunt. Qui in febrib. sonitus fiunt, minimè iure turbādi sunt, vt plurimū.n. statim sedant. Plura Galenus lib.3. de cōpositione Pharmacorum secundū locos c.1. de sonitu in aurib. Serap. i trac. 2. c. 22. de surditate, & Auic. loco iā cit.

¶ *De visus nocumentis.* *Cap.* LXXVI.

BAlnea, vina, Venus, ventus, piper, allia, fumus,
Portum cum cepis faba, lens, fletusq; sinapi,

Sol,

Sol, coitusque, ignis, labor ictus, acumina, puluis.
Ista nocent oculis, sed vigilare magis.

Vnum & uiginti numero hic referuntur, quę noxam oculis important.

Ac Primum quidem Balneum, idque tã humidum q̃ siccum, hoc stupha Barbaris, Latinis aerem dicitur: Illud uero Tina vulgo, Latinis Solium appellatur. Duplici porrò nomine utrunq; oculis officit. Primũ quidem immodice excalfaciendo tẽperaturas eorũ destruit. Natura.n. velut supra ostendimus, frigidi sunt & aquei. Deinde vero tenuiores humiditates quib. uisui, itẽq; ignei tempe rantur, & focillantur, q; spiritus, resoluit & exiccat. Atque hic adeo prope Rhenũ, vbi plurimus utriusque balnei vsus est, non pauci passim occurrunt cæci, quemadmodum in Hollandia ob inordinatã uictus rationem multi leprosi.

Secundum, uinum, & maximè quidẽ si immodicè bibatur. Cũ.n. caput, ut sæpius iam dictum est, vaporib. ac fumis repleat, nõ oculos tantum ac uisum, sed reliquos etiam sensus oẽs immoderato vsu hebetare putandum est.

Tertium, Venus, immodica scilicet, hanc enim obtundere oculorum aciem, Medici omnes uno ore prædicant.

Cuius

Cuius causam Petrus Aponēsis Sectione. 4. problematum Aristotelis, cōm. 3. hanc esse tradit: Nempe ꝙ coitu auferatur id, quod cōmodum est oculis, humidum, s. aqueum & subtile, quo spiritus fulciuntur uisiui. Oculus. n. sit lib. 5. c. 1. de generatione animalium, & alibi sæpius Aristoteles adseruit, humidus est & de natura aquæ. Iam uerò euulsis atque euacuatis humidis, partes superiores necessario exiccantur. Quo fit, ut oculi, qui humiditate uigent, à sua decedant natura, hebetioresq; fiant. Meritò autem humiditate uigent, nisi. n. ea sustentarētur, per igneos facilè spiritus, qui in frequenti sunt motione, exarescerēt. Atque hinc sanè constat, superiores partes immoderato concubitu plus iusto exiccari, uisusq; aciem hebetari. Humores deorsum trahuntur.

Quartum, Ventus, & præcipuè Austrinus, de quo lib. 3. apho. 5. Hippocrates. Νότοι inquit, βαρυήκοοι, ἀχλυώδεες, καρηβαρικοί hoc est, Austri auditum hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt. Auster enim natura calidus & humidus est, ac magna ex parte pluuias & tēpestates adfert, quare etiā τὰ τῶν αἰσθητηρίων ὄργανα ἀναπληροῦσι quemadmodū Philotheus ait, idest sensuum instrumenta implet & obtundit. Cæterum uox ἀχλυώδεες bifariam inter-

terpretari pòt. Primum, ut ad austeros ipsos referatur, qui caliginem aeris efficiunt. Ijs. n. flantibus aer fit turbidus, crassus, caliginosus, & tenebrosus. Secundò, ut ad oculos ipsos potius hæc uox referatur, qui flantibus austris caliginosi redduntur, minusq; acutè uident. Vt. n. reliqua oĩa sensuum instrumenta nõ satis probè suo funguntur munere, sic et oculi ipsi ab austro caliginem quandam contrahunt. Lege Galenum commentario. 1. in epidemi. Statu. 1. apho. 8.

Quintum, piper: Hoc enim cum impensus exiccet, acres oĩno uapores frequenti esu generat, qui ubi ad caput ascenderint, oculos mordicãt & exiccant.

Sextum, Allium: quod acrimonia sanè & uaporibus, quibus caput replet, oculos offendit. Supra. cap. 13.

Septimum, fumus: qui certè quòd mordacissimus, sit miniumque exiccet, infestissimus est oculis. Aristoteles problem. 22. Sect. 31.

Octauum, porrum: hinc. n. crassi ac melancholici generantur fumi, qui sursum elati, oculorum aciẽ hebetẽ faciũt, si quis eo frequẽtius utatur. Suprà c. 13.

Nonum, cepæ: horum nanq; esu acris similiter ad caput submittuntur fumi, qui non uisum tantùm, sed ut quidam uolunt, rationalem etiam animæ partem lædunt Simeon Sethi.

De

Decimum, faba: flatuosum. n. crassumque & melancholicum generat fumum, qui horrenda & terribilia parit somnia, mentem perturbat, ingeniique aciem obtundit, & spiritus visiuos obtenebrat. Galen. lib. 1. de alim. fac. cap. 26. & Simeon Sethi in Syn.

Vndecimum, lens: Ea visum integrum & inculpatum hebetat, ipsum immoderatè exiccans. Galenus, libr. 1. de aliment. facult. cap. 25.

Duodecimum, fletus: presertim immodicus. Hic. n. cum recentricem oculorum facultatē imbecilliorē reddat, visum vehementer oblędit, & sanā oculorum aciē nimio plus siccando hebetat.

Decimum, & tertium, sinapi: quod acrimonia sua visum efficit debiliorem.

Decimum & quartum, conspectus Solis: Et hoc quidē ob excellentē eius splendorē ac nitorē, quibus visū destrui, manifesta constat experientia & ratione. Sensibiliū n. exuperationes, vt lib. 2. de anima. cap. 12. Aristoteles adstruit, sensuum instrumenta corrūpunt. Quod quidē Galenus et lib. 10. de vsu part. c. 3 in hunc modū scribens approbat: Solem ipsum, inquies, si quis oculis in conniuentibus velit intueri, oculos celeriter perdet, multiq; in Solis defectibus, cū. n. eum affectum, qui Soli acciderat planius nosse cuperent, fixis oculis Solem

lem intuentes, imprudentes prorsus fue runt occæcati. At. n. per niuē iter facere quā oculis sit perniciosum, si minus Xenophonti credis, experientia tibi discere id licet: Sin uero naturalius quidpiam audire sustines, ubi ellychnium ardens, aut aliam quamuis flammam in sole lu lento constitueris, cernes eam protinus marcescere, atque etiam si prope quam libet flammam magnam ellychnium posueris, vel aliam quamuis flammam minorem, repente extinguetur: cū quæ minor lux est a maiore vincatur semper ac dissipetur. Lege eundem etiam lib. 1. de causis sympto. cap. 6.

Decimum & quintum, Coitus: & maximè quidem intempestinus ac immoderatior. Hunc enim paulò antè capiti, oculis, omnibusque sensuum instrumētis, plurimum nocere ostendimus.

Decimum sextum, Ignis, Cuius frequens inspectio & splendor uehementer exiccat, oculos, uisumq; debilitat. Quo fit, ut fabri ferrarii, & quicunque artes suas, quibus se suosque sustentant ad ignem exercent, rubros ferè & debiles habeant oculos.

Decimum & septimum, Labor: immodicus scilicet. Is enim sanguinem efficit sicciorem, sicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totam autem indurat, ergo uel eam, qua pu-

pilla

pilla integitur. Itaq; uis illa cōspiciendi cooperitur, & delitescit, Aristoteles proble. sect. 31.

Decimum & octauum; ictus siue percussio capitis, & maximè quidē qua parte oculi sunt; Cum.n. sanguis inde, sicuti præcedente capite ostēdimus, ad oculos rapiatur, accidit vt spiritus uisiui perturbentur, adeoq; uisus ob id debilitetur, & apostema nonnunquam generetur.

Decimum & nonum, nimius acrium rerum vsus: cuiusmodi salsamenta nonnulla existunt quę fumorum acrimonia aciem oculorum obtundunt.

Vigesimum, puluis, siue ambulatio per loca puluerulenta: puluis.n. ad oculos pertingens uisum maximè obscurat.

Vigesimum primum, immodicę vigiliæ, quę non oculos tantum, sed totum etiam corporis habitum impensius exiccant, & extabefaciunt.

Ad hæc; nocet oculis quælibet repletio: & quicquid naturam exicat, quicquid item sanguinem cōturbat, siue ex rebus sit salsis, siue acribus, siue etiam aliis: & omnis ebrietas. Vomitus medio quodā modo se habet, confert.n. quatenus ventriculū expurgat, nocet vero quatenus cerebro insidentes materias commouet adq; oculos defluere facit. Quòd si necessarius fuerit, cum facultate à sumpto cibo prouocandus est. Somnus quoque super-

superfluus, quiq; repletionē mox subsequitur, infestus admodum est oculis. Sic quoq; copiosa sanguinis detractio. Potissimū verò, quæ p frequentē cucurbitularū affixionē celebratur. Plura Auicē. 3. 3. tract. c. 1. 5. & 33. tract. 4. c. 4.

¶ *De corroborantibus uisus. Cap. LXXIX.*

Foeniculus, uerbena, rosa, Et chelidoma, ruta.
Subueniunt oculis dira caligine presisis.
Nem existis aqua fit, quæ lumina reddit acuta.

Quinque hoc loco recensentur herbæ: quarum succo & stillatitio liquore, siue aqua, visus reficitur ac recreatur.

Prima, fœniculus, succus nanque caule & foliis expressus, siue distillatus, quē admodum lib. 3. ad Alma. ca. 47. Rhazes testatur, & nos supra c. 49 abundè ostendimus, ad excitandam oculorum aciem præstantissimus habetur.

Secunda, Verbena, siue Verbenaca: peristereona, cai iranbotanin Græci, Germani verò *Yserenyt* uocant. Huius stillatitius liquor semel aut bis oculis quotidie admotus, ipsorum uitiis mederi perhibetur. Qua ratione oculorum remediis plurimum misceri solet. Semē

eius,

eius, ut in Pãdectis Syluaticus refert, cũ succo fęniculi impositũ, oculos emũdat.

Tertia rosa: cuius aqua refrigerando & adstringendo oculorum potissimum fluxiones cohibet, animalemq; spiritũ ac visum corroborat. Succus recẽtib. folijs expressus Diosco. lib. 1. c. 12. ad oculorũ circumlitiones reconditur.

Quarta, chelidonia; Huius succus claritati oculorũ utilissimus est, quemadmodum satis superq; ostẽdimus su. c. 71.

Quinta, ruta, herba uulgo cognita, q̃ uisus aciem exiccat, grauesq; oculorum dolores emplastri modo imposita cum polenta mitigat. Plura sup. c. 61.

De dolore dentium sedando. C.LXXX.

Sic dentes serua, porrorum collige grana.
Vre cum hyoscyamo simul, utere iure decenti.
Per siecchonion & fumum capedente remotum,

Remedium hoc in loco traditur efficacissimum sedandum dentis ex erosione dolorem. Quod constat seminis hyoscyami albi, & porri singulorum partib. iiii. & seminis cepę partibus ii. S. Primum optimè pręmundato dante, semi-

na

na simul cōburantur, exurgētemq; hinc fumum eger admittat, infundibulo adhibito, ad effectū dentem. Lege de hoc plura apud Aeginetā lib.3.c.26. Aetiū lib.8.cap.33. Auic.7.3.c.19. & Mesuen de ægritudinib. oris, titulo de vermib. dentium Hyoscyami natura est anodunos, q̄ doloris leuamentū adeò prętat, vt vix percipi quidem amplius poisit, Fumus verò seminū porri atq; cepæ, Auic.2. Can. c.547. teste accōmodatissimus est necādis eiiciendisq; vermib. qui in eros s nōnunq̄ dentibus intolierabiles cruciatus excitant. Hyoscyamus, & lib 4.c. 64. à Diosco. describitur, frutex est caules emittens crassos, folia lata, ublonga, diuisa, nigra, hirsuta. flores è latere caulis ordine prodeu tanquam punicorum cytini, scutulis septi seminū plenis, vt papaueris, Germanicè *Bilsencruyt*. Gallicè. *Insquiame* Hisp. *Velēño*, yzizamet oxæs etithesa odontalias esti diaclima, ideſt radice eius in aceto elixa, utiliter in dolore dentes colluitur. Quod Macer etiam lib.2.cap.35. hisce uersibus confirmat. *podagra*

Ore diu tepidum si contineatur acetum,
Quo sint decoctæ radices illius herbæ.
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

Porrò

Poriò chonion, quod in emboti locū substituimus, ... diminutiuum est, & significat infundibulum.

De raucedine uocis. Cap. LXXXI

NVx, oleum, frigus capitisque, anguillaque, potus,
Ac pomum crudum faciunt hominem fore raucum.

Sex causæ raucedinis hic recensentur.

Prima, Nux: ea enim cum vehementer exiccet, vocem exasperat gruumque langoribus similem efficit.

Secunda, Oleum & maxime quidem, q̄ ex immitaturis oliuis exprimitur. Huius.n. glutinosa quædam pars dum in ore continetur, ad asperam delabitur arteriam, ipsamq; diutulè inhęrendo stringit & exasperat. Omne præterea oleum in biliosis corporibus pröptè accenditur quare vocalē sæpe arteriam ipsis exasperat, raucedinemq; parit. Quod oleo attribuitur hoc in loco, id ipsum etiam de caryino, quod e nucibus conficitur inglandibus intelligi potest.

Tertia; frigus capitis: Ipsum enim caput comprimit ac stringit: quo fit, vt humores, qui sunt in cerebro, deorsum ad asperam arteriam defluant, eamque immodicè humectando raucedinē excitent.

Quarta, anguilla: De ea satis su-

pra capite trigesimoprimo, dictum est.

Quinta, potus: nimius, s. & maximè q. dem, si instante nocte, atq; hora somni exhibeatur. Asperā.n. arteriè immodicè rigat & humectat; q ex medicorū oīum sententia, potissima raucitatis causa est.

Sexta, pomum crudū: quo nomine q-libet fructus crudi intelligendi hoc in loco ueniunt. Quatenus.n. crudi existunt, phlegmatis generant multitudinem. Quod si immaturi præterea ac styptici fuerint, fauces exasperāt, raucedinemq; pariunt. Plures causas raucitatis enumerat Auicen. 10. 3. Trac. c. cap. 1.

Rheumatis remedia. *Cap.* LXXXII.

IEiunia, vigila, caleas dape, tuq; labora,
Inspira calidum, modicum bibe cō prime flatum.
Hæc bene tu serua, si uis depellere rheuma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catarrhus:
Si ad fauces, branchos, si ad nareis esto coryza.

Hic septem enumerantur rheumatis remedia.

PRIMVM, fames siue ieiunium per

hoc.n.ipsius cõsumitur materia. Fames enim vt aphor.59.lib.7.Hippocrates adserit, corpora exiccat. *Et* hoc quidem ex accidenti Nam cùm famescimus, si in fame perseueremus, naturalis calor, qui nunq̃ cessat, pabulo, in quod agat, destitutis, carniũ humiditatem exiccat. Quare rheumatis quoque materiam concoquendo ac difflando consumit.

Secundum, vigiliæ, quæ & in se sanè cũ totum corporis habitum quemadmodum li 7.c.6. metho.med.& cõment. 28 li.aph.Gal. testatur sufficienter exiccent rheumatis et causam nẽpe cerebri humiditates necessario cõsumunt, vaporumq; copiã ad caput trãsmitti ꝓhibẽt.

Tertium, cibi calidi: præsertim si à frigida materia reuma initiũ duxerit. Eam enĩ cibi calidi cõcoquunt ac maturant.

Quartum, labor. Hic.n. sicuti lib.2. de dieta Hipp.adserit, suapte natura superflua demit. Cuius deinde hãc adfert causam: nẽpe qđ corpus siccet. Corpora.n. laborantiũ calefiunt, quibus calefactis attenuatur & depurgatur id quod in ipsis superfluum est, sed reuera hoc est, quia calor ille exiccat.

Quintum, calidi aeris inspiratio. Et maximè quidem si ex frigida materia sit rheuma. Ea nanque per calidi aeris attractionem incalescit ac maturatur.

Sextum, moderatio potus. Nã & hæc

corpora,

corpora, perinde ac fames, exiccat, adeoque rheumatis materiam maturando dissipat atque consumit.

Septimum, cohibitio, siue retentio spiritus. Ea frigido potissimum auxiliatur catarrho. frigefactas nanq; pectoris particulas, Aetio lib. 8. cap. 54. test. calfacit, materiamq; catarrhi pituitosam ac frigidam concoquit, dispergit atque consumit. Gal. lib. 3. ca. 3. de sanitate tuen. του πνεύματος κατοχὴ καὶ κατάληψις dicit. His amplius oportet ut is qui catarrhū patitur, caput suum moderato calore cōtinenter foueat, & à frigore, Boreali præsertim, tueatur, & maxime quidem post diutinos Austri flatus. Siquidem caput, ut cōmen. 12. lib. 3. apho. Galenus scriptum reliquit, repletum est in calida atque humida Austrina constitutione. Frigidis autem Septentrionis superueniens, ceu manus quædā extrinseca capiens ac præmens cerebrū, ueluti spongiā quandam exprimit illam quæ in ipso continetur humiditatē. Hæc uero delata alias ad aliū locum, ex ijs qui faciles sunt ad patiendum, multos generat morbos. Minimè tamen sub dio solaribus radijs nudum exponendum est, neq; ad luculentū ignē diutius commorando excalfaciendum. Eo nanque modo rheumata augentur. Multam quoque ciborum ingestionem, præsertim uaporosorū, ac uini potum

S fugiat:

fugiat: imò uerò quoad fieri pōt, famem ac sitim toleret. Caueat ét à potu aquæ glacialis ac niualis. Præterea supinum cubitum vitet, ne peccans humor in posteriorē partē & dorsalē medullā deferatur. Ea. n. pars quum manifesto careat meatu, quo materia excernatur, periculū est, ne ad neruos penetrans conuulsionē aut paralysin generet. Somnum item fugiat diurnum, quātumq; pōt uigilet, quoniam est radix curæ. Hæc ferè Rhazes lib. 9. c. 14. ad Almanso. & Auice. 5. 3. tract. 1. cap. 13.

Vltimi duo uersus differentiā inter catarrhum, branchon, & coryzam continēt. Rheuma aūt nomen est generale ad quēlibet materiæ defluxū apotoureo, quod est fluo. Eius species, siue membra sunt catarrhus, branchus, & coryza, de quibus supra cap. 3.

Porrò rheumatis generatio imbrium generationi similis est, quēadmodū li. 2. de partibus aīalium cap. 7. Aristo. docet. Cùm. n. ex terra vapor exhalat, affertq; in suplime à calore, ubi supernum aerē subierit frigidū, consistit: denuo in aquā pp refrigerationem cōuertitur, atq; in terrā defluit. Fluxiones ēt sic ex capite oriuntur in iis corporibus, quibus cerebrū frigidus est q̄ temperamentū modicum postulet. Cum. n. alimentū per uenas sursum respirat, ubi excrementū ob

eius loci vim refrigeratum est, fluxiones pituitæ, sanieiq; mouet. Hactenus Arist.

¶ *De curiatione fistulæ. Cap. LXXXIII.*

AVripigmentum, sulphur miscere memento.
His decet apponi calcem, coniunge saponi,
Quatuor hæc misce, commixtis quatuor istis
Fistula curatur, quater ex his si repleatur.

Medicamentum hoc in loco pro fistulæ curatione describitur longè optimũ, quod, vt præter quotidianam experiẽtiã recentiorem ferè omnium scripta testantur, neminem unquam fallit. Nempe vt fistulis infundenda collyria, siue penicilla ex auripigmento, hoc est, arsenio, sulphure, calce, & sapone commisceantur. His enim omnibus insignis quædam inest erodendi, exiccandi, discutiendi, & abstergendi, & emundandi facultas: quæ ad fistulæ curationem cumprimis necessaria est

Auripigmentum, siue arsenicum, facultatis est causticæ, siue vrentis, idq; tã combustum, quam ustiones expers. Discutit, attrahit, erodit, consumit & emũdat. Crustas cum vehementi uredine & violento morsu excitat. Reprimit quæ

excrescunt, & capillos euellit. Quod verò sublimatum est, cancrum, lupum, esthiomenon, noli me tangere, fistulam, & oẽs tales pessimos morbos, prima die occidit, & extirpat.

Sulphur Sulphur substantia tenue est, calfaciẽdi & ipsum vim obtinet celeriter concoquit, attrahit, detergit, & discutit.

Calx. Calx omnis communiter habet feruidam vim, erodit, vrit, & ignium modo crustas inducit. Calx verò in aqua clota absque morsu desiccat. ac si bisterque, aut amplius abluta fuerit, plane mordicitatis expers constituitur ac strenuè absque mordicitate exiccat.

Sapo. Sapo, qui Græcis etiam σμηγμα dicitur, est pingue illud albũ, siue nigrum, quo vestes mulierculæ lauant, abstergunt, & emundant. Calfacit quidem & desiccat, sed reliquis paulò remissius, aptissimus est ad emolliendos tumores in σκίῤῥον induratos. Q. Serenus Sammonicus prima longa extulit cap. 11.

Attriso sapone genas purgare memento.

Fistulæ. Porro fistula (quæ Græcis σύριγξ nominatur) arctus oblongusq; & callosus est sinus, aliquatenus indolens, assiduè & periodicè, id est, secundùm diuersa tẽpora, siue lunationes, vt vocãt, fluens. Qui magua parte ex abscessibus parum dextrè curatis orit, sed & ex alijs non nunquam vlcerũ generibus ac sinubus

perperam

perperã curatis, nascit. Hæc aũt nomen accepit ab arundinearũ fistularũ tralatione. Quandoquidẽ in eis cauitas quædam deprehenditur arundinum cauitatibus similis. Plura Corne. Celsus lib. 5. c. 8. Paulus Aegineta lib. 6. c. 77. Auic. 4. 4. tract. 4. cap. 11. & Ioannes Tagaultius li. 3. chirurg instit. cap. 18.

De doloribus capitis. *Cap.* LXXXXIIII.

SI capitis dolor est ex potu, lympha bibatur,
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si uertex capitis, vel frons æstu tribulentur,
Tempora, fronsque simul moderate sæpe fricentur,
Morella cocta necnon calidaque lauentur,
Istud enim credunt capitis prodesse dolori.

Duo hic traduntur remedia doloris capitis.

Primum, si cupiã ex uini, vel alterius cuiuslibet liquoris inebriantis potu, dolor accidat capit. vt is potu aqua utatur frigidã. Ea nãq; frigiditate ac crassitudĩne sua impedit, ne fumi ex eiusmodi po

tu sursum euicti cerebrum petant ac lędant.

Secundum, si cupiā vertex capitis, siue frontis nimio calore æstuet, vt ei tempora & frons moderatè primùm fricentur, ac calida deinde acqua decoctionis morellæ lauentur.

Porro morella, siue Maurella, vt disertè admodum Ianus Cornarius in ca. 34. lib. 2. Marci exponit dr̄ solatrum Officinis appellatum, ab atrum acinorum colorem Mauros referentem: Græci struxnon chpaion, Latini vero Solanum vocant hortense, Germanicè, *Nachtscaye*, Gal. *Morelle de iardin.* Notum est oībus, vtunturq; ad omnia ea, quę refrigerari adstringiq; postulant. Pōt. n. hæc duo ordine secundo, Gal. lib 8. cap. 144. de simplic. med. facul. teste. Folia per se trita & imposita capitis dolores sanant. Diosco. lib. 4. cap. 66.

¶ *De quatuor anni temporib.* C. LXXXV.

TEmporis æstiui ieiunia corpora siccant.
Quolibet in mense & confert uomitus, quoque purgat
Humores nocuos, stomachus quos continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Aestas dominantur in anno.

Tem-

Tempore vernali calidusq; aer ma-
lidusque.
Et nullum tempus melius est phle
botomiæ.
Vsus tunc homini Veneris confert
moderatus,
Corporis & motus, ventrisque so-
lutio, sudor,
Balnea, purgentur tunc corpora
per medicinas.
Aestas more calet sicca, & noscatur
in illa.
Tunc quoque præcipue choleram
rubram dominari,
Humida, frigida fercula dentur, sit
Venus extra,
Balnea non prosunt, sint raræ phle
botomiæ,
Vtiles est requies, sit cum modera-
mine potus.

Plurima hice versibus comprehenduntur.

Ac primum quidē, quod ieiunia corpus per estatē ualidissimè exiccent. Aestas.n. cùm calida sit & sicca, necessariò talem & uim, nēpe calidā ac siccam, in corpore exercet. Cutem igitur efficit ra-

riorem, poros aperit, sudoremq; elicit: Quo fit vt humoribus largè discussis à consumptis corpus vehementer exiccet, Superueniente autē insuper & ieiunio, magis oīno exarefieri necesse est. Naturalis siquidem calor, vt ca. 82. ostendimus, humido destitus cibali, in propriā agit carnium humiditatē, ipsamq; exhaurit & exiccat. Fames.n. corpora siccat.

Secundum, quod vomitus singulis mensibus semel aut bis prouocatus, plurimū tuendæ sanitati adferat emolumēti. Ventriculum.n. a bile & pituita, cæterisq; prauis ac uitiosis humorib. quibus grauatus fuit, exonerat. Atque hoc quidem de Hippocrates cōsilio cōstat. Nam in lib. de salubri diæta ita scriptum reliquit. Melius est, ut is qui singulis mensibus uomere consueuit, continuo biduo hoc agat, q̄ interpositis quindecim diebus, ita.n. secūdus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidē sententia in libro etiā, de insomniis, repetitur. Gal. quoq; lib. 5. de usu partium ca. 4. Hanc Hippocratis sn̄iam iis confirmat uerbis: Rectè igit ueteres medici uomitus a cibis ī singulos menses repeti præcipiebant, alii quidem semel, alii vero bis. Oēs aūt hi qualitates ipsas eo casu comedendorum acres, atque abstersorias deligere consuluit, vt pituita oīs è uentriculo purget, neq; prauo succo corpus adficiatur. De

hoc

hoc nonnihil etiã sup. c. 15. Cur uero arte uomitũ interdũ moliri oporteat, Auic cen. 4. 1. c. 13. hãc potissimũ adsignat causam: Nempe qđ uẽtriculo à natura nihil ordinatũ si quo irritãte sua spõte expurgari queat: sicuti intestinis flaua bilis, q̃ descẽdẽs ipsa facile & abstergit & emunda. Idẽ eodẽ in loco q̃ plurima ẽt uomitus recenset cõmoda, siquidẽ recte fiat, & uomens suapte natura facile ferat.

Ac primum quidem, ꝙ capitis grauitatẽ tollat: idq; maximè si ex humorum ac uaporũ multitudine è uentriculo ac mẽbris inferiorib. sursum uergente contracta sit: si uerò à proprio ipsius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, ut qui grauitatem augeri magis soleat.

Secundum, quod uisus aciem subtiliorẽ reddat: p̃sertim si uisus ob uaporũ copiã è uẽtriculo sursum ascẽdente obscuratus fuerit: alia.n. offendit potius.

Tertium, quòd nauseosam auferat satietatẽ: humorẽ.n. in uẽtriculi spacio innatantẽ, ac nauseã excitantem, euacuat.

Quartum, quod illi etiam, ad cuius uentriculum flaua bilis confluens cibũ corrumpit, egregiè opituletur: eam enim per superiora exturbat.

Quintum, quod stomachi subuersionem atque abominationem ex pinguiũ ac dulcium alimentorum esu contractũ submoueat.

SEXTVM, φ ἀνορεξίαν, i. appetentię amissionem, & corruptum ipsius ventriculi desiderium, quo nimirũ acria solũ, aut acida; aut pontica appetuntur, curet. Vomitus nanq; eiusmodi affectionem causas oẽs remouet: remotis verò causis, effectus quoque tolli necesse est.

SEPTIMVM, quòd corporis ex humorũ redundantia lassitudini conueniat: euacuata enim materia vires corporis omnes alleuantur & recreantur.

OCTAVVM, qđ renũ ac vesicę vlceribus succurrat. materiã nanq; eo corruentẽ ad appositam abducit partem.

NONVM, quòd leprę auxilietur: & maximè quidẽ si cum vehementi vomitiuo, quale veratrum cumprimis existit, eliciatur. Hoc. n. lepræ materiam eradicatu difficilẽ è remotis locis subducit. Quinetiã primæ cõcoctionis errata corrigit, quo fit, vt & reliquę cõcoctiones absolutiores fiãt, Lepræ. n. origo est ex cõcoctoriæ facultatis corruptione.

DECIMVM, φ corporis colorem ex vitioso aliquo humore deprauatum emendet: ipsum n. a cute alio deriuat.

VNDECIMVM, quod epilepsiam ex ventriculi cum cerebro sympathia obbortam curet: humorem enim, cuius euaporatione epilepsia accidebat, è ventriculo expellit.

DVODECIMVM, quod ictero, illi

præser.

præsertim, qui ab obstructionib. initiũ ducit, medeatur: uehementiore siquidẽ uomendi conamine obstructionum materiæ a locis, quos obsidebant auertunt. Ad hęc materia ẽt pituitosa, q̃ eiusmodi ferè parit obstructiones, uomitu educit.

Decimumtertiũ, quòd asthmati subueniat, causam enim eius antecedentẽ tollit. Quin thoracem etiam ac pulmonem calfaciẽdo superfluitates absumit, vnde asthma gignebatur.

Decimumquartum, quòd tremorem atque parasysin curet: harum enim passionum materiam aufert.

Decimumquintum, quòd magna & nigra ulcera in extremis partib. & impetiginem, materiam diuertendo curet.

Quanquam uerò uomitus ritè prouocatus dictorum commodorum omniũ sit autor, cauendum tñ unicè erit, ne is qui ualere & senescere uolet, ut uomat quotidianũ habeat. Nã eius frequentia assiduusq; usus stomachũ sentit & lacunã facit oĩum su p̃fluitatũ. Præterea surditatem ẽt inducit, uisui obest, thoracis pulmonisq; venas disrumpit, nocet dentib. & dolorib. capitis, maximè si non ex uentriculi uitio orti sint. Cęterum in eliciendo uomitu summa diligentia considerandum medico, qui ad uomendũ faciles, quiq; difficiles futuri sint. Difficulter. n. uomentes, ad uomitiones non

Auic. 1. *ca.* 1

sunt cogendi, sed per inferiora potius purgādi. Difficulter.n. vomentibus, vbi eos ad vomendū visceris uenarū q̄ in thorace sunt ruptionis periculū imminet. Difficiles aūt & inepti ad vomendū sunt mediocriter carnosi, & angusto thorace prediti. Contrà verò faciles, & idonei, qui tenues gracilesq; natura sunt, & amplum obtinent thoracem. Quę singula Hippocrates lib.4.aphorismo 6.&.7.ita scribens comfirmat: Graciles, & ad vomendū faciles, per superiora purgare conuenit. Qui verò ad vomendū difficiles sunt & mediocriter carnosi, hos per inferiora purgare oportet. Tempus vomitioni aptissimum est estas, vtpote in qua biliosi poti simū humores generantur, qui facile sursum feruntur, & per vomitū sine negotio eiiciunt. Quod Hippocrates ēt lib.4.apho.4.ita scribēs confirmat. Aestate quidē superiores magis ventres, hyeme aūt inferiores medicamentis purgare conuenit. Neq; obstat qđ Hippocrates in lib.de diæta salubri aphorismo.15.contrarium adstruere videat: sex hybernis mensib. vomere vtile esse tradēs: & Celsus lib.1.c.3.vomitū vtiliorē hyeme q̄ æstate esse scribat: q̄ vterq; in ijs locis de pituitę vacuatione, q̄ citra purgantia medicamenta fit, loquatur. Q̄n.n.hyeme in ventriculo pituita generat, necesse est vt illam
vomitibus

vomitib. expurgamus. Verũ vniuersum corpus si purgare instituamus, æstate per superiorẽ ventrẽ, hieme per inferiorem, vt est in aphorismis relatũ, purgabimus. Quid multa? vniuersum corpus æstate per superiora & vomitum magis purgãdũ, hyeme verò per inferiora. Pituitam verò in ventriculo tñ coaceruatã hyeme, vomitu eijcere nihil prohibet, imò plurimum confert. Porro q̃d ex eis quæ per vomitũ quouis tp̃e eijciuntur prædicere liceat. Hippocrates libro. 2. prognostic. aphorismo. 18. & sequentibus, & post eum in suis commentarijs Galenus, abundè docuerũt. Lege plura apud Leonhartum Fuchsium cap. 30. methodi perueniendi ad medicinam.

Tertium ex ijs, quæ in præscriptis notantur versibus, est, quòd quatuor sint anni tẽpora, Ver, f. Aestas, Autumnus, & Hyems. Et inter hæc ver, licet per se sit oĩs excessus plane in medio quemadmodum libro. 1. de temperamentis capite septimo Galenus testatur, respectu tamen habito ad reliqua tempora, calidum dicitur ac humidũ. Hoc tẽpus sanguini mittendo accommodatissimum est, siquidem æquale est, atq; adeo neq; nimis calidum, neque supra modum frigidum: vt rectissimè ab Hyppocrate libro septimo aphorismo. 54. dictum sit: Quibus sanguinem è venis detrahere

confert,

confert, ijs Vere sanguinē mittere prodest. Hoc item tēpore sanguis in corporibus augetur. Conuenit aūt ut in uere, ad imminuendā repletionē, Venus, motus, uētris solutio, sudor, & balnea sint moderata. Hoc ēt tps, ut lib. 6. aphorism. 47. Hipocrates testatur, aptum est corporis purgationi, quæ fit per medicamenta.

Quartum, ꝙ æstas calfaciat atq; exiccet, ac proinde flaua bilis, quæ calida & sicca est, per ipsam in corporibus augeatur. Ad moderādam igitur δυσκρασίαν, quæ corporibus rōne temporis accedit, alimentis utendum est frigidis ac humidis: abstinendum a Venere, & crebris balneis. Nam & hæc exiccant. Et nisi necessitas cogat, rara sit phlebotomia. Sit q̄es & paruus motus, quies.n. humectat, motus exiccat. Potu utendum moderato, præsertim frigido: superfluam nāq; frigidi potus sumptionē, ob pororū apertionē, subita nonnunq̄ corporis infrigidatio, uel paralysis, siue laxitas membrorum, aut repentina mors consequit̄. De anni tēporib. plura diximus s̄. c. 19. & 56.

¶De numero ossium, dentium, & uenarum in humano corpore.
Cap. LXXXVI.

OSsibus ex denis, bis centenisque nouenis,

D on-

Constat homo, denis bis dentibus & duodenis,
Et tercentenis decies, sex quinqueque venis.

Traditur hoc in loco, quod in uniuersum sint ossa, dētes ac venæ humani corporis. Ossa quidē fiunt è semine, cum id quod est crassissimū, à calido uirente in duratur, sicut lapides coquuntur à calido uirente. Sunt autē ossa ueluti trūcus sustinens reliquum corpus. De quorum numero haud parua inter ipsos artis Medicæ scriptores dissensio est. Hic.n. ducēta ea esse & nouendecim asseritur. Ioan. Tagaultius excellentissimus nostri æui Medicus, ducēta & quadraginta sex hoc disticho complexus est. *Ossa.*

Adde quater denis, bis centum, senaquè habebis.
Quam sis multiplici conditus osse semel.

Nonnulli. 304. constituerunt. Sed Rhazes lib. 1. cap. 2. ad Alman. 248. ea esse, Galeni authoritate probat. Cum oia, inquit, corporis ossa numerata fuerint, prout Galenus numerauit. 258. erunt. Cui subscribit etiam vulgatissimus hic uersiculus:

Ossa ducentena, atque quater sunt & duodena.

Secundo deinde loco dicitur, homini inesse. 32. dentes, & hoc quidem in

corpore bene constituto, ut quælibet maxilla, tam superior, q̃ inferior, sexdecim dentiũ sit capax. Quaterni primores, siue aduersi, τομεῖς & τομικοὶ Græc. nominantur, item γελασῖνοι, q̄ inter ridendum retegantur, Latini incisores, siue incisorij, quia cibũ in os primò, allatum confringant & incidant, singulis tm̃ radicibus nituntur. Horum uero lateribus adiacẽt in qualibet maxilla duo acuti, canum dentibus similes (unde cu rodontes uocari) cinguntq; tomicos ex omni parte, quorũ munus est, morsu diuidere escas, atq; eas discriminare. Simplici radice cõstat, quemadmodũ incisorij. Sed caninorũ, qui superiores sunt, lõgissimas habent radices, ut ad oculorũ orbem ferè pertingant, neruisq; qui labri superiores motores, ab oculorũ regione per superius foramen emergunt, admodũ uicini sint. Vnde fit, ut altero ex his dẽtib. auulso, periculum nõnunq̃ immineat, ne parte aliqua offendantur oculi, quapropter vulgo dentes ocularij dicti Magnum, dum nascuntur, dolorẽ infantulis infligũt, & si qñ defluxio a cerebro in eam gingiuæ partẽ insederit, in quam implantantur (uel natu grãdioribus) totius genæ & oculi dolorem pulsatorum non sine febre suscitant. Intimis porro dentibus atteritur cibus, ijs maxillaribus, siue molaribus nomen est indi-

inditum, Græci gomfious & mulas, siue mulitas vocant, quod cibos iam incisos & confractos a' prioribus dentib. molant & comminuant: asperi. n. sunt, duri, & ampli, vt incisa a tomicis, & confracta a caninis, in læuorem exactum terant. Sunt autem viginti: superius quidem decem, in vtroq; latere caninorũ siti, totidemq; inferius. Qui superiori maxillæ affixi sunt, triplici radice, interdum etiã quadruplici nituntur: alii vero duplici, & nonnunq̃ triplici præsertim qui duo ex iis aduersi & anteriores magis sunt: tertius. n. perraro hmõi esse reperitur. Postremi dentes, qui sunt oium reconditissimi, ac propemotum gingiua operti, Græcis sofronistires, quod, s. tempore producantur, quo sapere solemus, & op sigonoi, id est, senotini, & crai tyres, qđ ęratem perficiant & compleant, & nuncupantur. Latini simpliciter Genninos nominant, nonnulli dentes sensus, siue sapientiæ. Interdum ad septimum & vicesimum annum latent, vnde Hippocrates in libro de carnibus, sic scriptum reliquit. Quin & in quarto septenario dentes enascuntur, plerisq; hominibus duo qui sapientiæ dentes appellantur. Interdum etiam ad octogesimum annum, teste Plinio lib. 11. c. 37. Plura Gale. in libr. de ossib. cap. 5. & lib. 11. cap. 8. de usu par. Auicenna prima. 1. doct. 5. sum. 1. cap. 5.

Dentes molares.

An-

Andreas Vesalius lib. 1. c. 11. de humani corp. fabric. Carolus Stephanus. li. 1. c. 11. de dissectione, Leonhartus Fuchsius parte. 1. epitomes de humani corpo. fabrica. lib. 1. cap. 14.

Tertio demum loco traditur, humanum corpus constare ex trecentis & sexaginta quinque venis. Cuius rei certitudo ex anatomia petenda est.

De quatuor humoribus humani corporis. *Cap.* LXXXVII.

Quatuor humores in humano
corpore constant,
Sanguis cum cholera, phlegma, me
lancholia.
Terra melancholicis, Aqua confer
tur pituitae,
Aer Sanguinis, ignea uis Cho-
lerae.

Hic de humorib. qui ad humani corporis constitutionem necessario concurrunt, cũ primis agitur. Sunt autem ii numero quatuor: sanguis scilicet, pituita siue phlegma, flaua bilis siue cholera, & atra bilis, siue melancholia.

Deinde ostenditur, quod nam eorum sit temperamentum, & quomodo singulis elementis respondeant. Melancholia frigida ac sicca est, & terrae respondet.

Pituita

Pituita frigida & humida existit, & aquæ comparatur. Sanguis calidus est atque humidus, & confertur aeri. Flauabilis calida ac sicca existit, & igni respondet. Quod sanè uulgatis hisce uersiculis maiores nostri innuere etiam uoluerũt.

Humidus est sanguis; calet & uis aeris illi.
Alget phlegma, humetque, illi sic copia aquosa est.
Sicca calet cholera, & sic igni sit similata.
Frigens sicca melancholica est, terræ adsimilata.

Sanguis omnium humorũ facilè præstantissimus est: vel quod materia sit spirituum, in quibus cõsistit vita, & omnis actio, naturalis scilicet vitalis, & animalis: vel quod vitæ principiis conformis existat. Est enim tẽperatè calidus ac humidus: vel certè quòd præcipuus ipsius vsus sit, ut nutriat. Ex eo enim omnes particulæ corporis, vt multis in locis testatur Galenus, nutriuntur. Et, vt verbo dicam. Sanguis naturæ thesaurus & vitæ fomes est, ut quo affatim effuso, mors subinde sequatur. Hinc sanè est, quod Moses. 17. Leuitici ita scriptum reliquerit. Anima omnis carnis in sanguine est. Significat autem Anima Hebræis vitam. Hanc cum dicit in sanguine esse, uult sanguinem vehiculum esse vitæ. *Sanguis*

Phlegma secũdum probitatis locum *phlegm.* sibi

sibi uendicat. Hic humor, ut testis est cõment. 30. libri de natura huma. Galen. in prima ciborũ mutatione generatur. Colore autẽ albus existit, & concoctione in sanguinẽ mutatur. Quapropter quũ sit ueluti ex dimidio coctum nutrimentũ nullum qđ pituitam expurget propriũ instrũm natura machinata est. Quippe in uentriculo generata pituita, q̃a fert simul cum iis, quæ ex cibi potusq; humoribus in iecur distribuuntur, cõcocta iã sanguis euadit. Quod autem pituita in uenas fertur, aĩali etiã ex usu est. Desiderat itaq, talis humor nõ utiq; euacuari, sed in corpore manens alterari. Quod uero in intestinis relinquit, a bile ex iocinore in ea defluente abstersum, cõmodissimè ac celerrime per sedẽ eiicitur. ut lib. 5. de usu part. corpo. huma. cap 4. fusius Galenus ostendit. Porrò ex crementum, quod à cerebro destillat, ueluti Galenus libro 2. de natural. facul. capi. vltimo attestatur propriè non recte appellatur pituita, sed Græce ολενα γο καὶ κόρυζα, Latinè Muceus.

Flaua pallidave bilis, sic a calore, qui est flauus pallidusve, appellationem accepit, simpliciterq; Græcis, Galeno in libello de tumoribus præter naturam ca. 10. teste, χολὴ dicitur. Reliquias uero omnes biles cum coloris adiectione nominant. Generatur autem bilis in hæpate, ibidem-

ibidemq; cū sanguine miscet. Necessa rium autem fuit, vt ab ea sanguis purga retur, ne scilicet totius corporis color ab ea, haud secus quā in ictero, inficere tur. Hinc natura huic propriā sedem machinata est, vesicā nimirùm qua iecori subest, & bilē ex eo ad se per cōuenientē meatū trahit. Visus aūt bilis flauę est, vt intestina à pituitosis excremētis repurget, & abstergat. atq; eorundē excretionem adiuuet. Ad intestina autē defertur bilis per meatum duodeno insertum.

Atra bilis naturalis veluti fæx ad sedimentum sanguinis est, ideò colore, qđ nomē satis indicat, nigra. Hæc autem, si volumus exquisitè loqui, Galen. sect. 6. aphorismor. cōment. 53. attestante, nōdum atra bilis nominari debet, sed melancholicus humor. Necesse verò est ab hoc humore expurgari iecur, ideoq; instrumentū, quo ille expurgetur, natura lienē cōdidit. Qui si minus quàm oporteat, melancholicum humorē ad se trahit vt inde sanguis impurior, ita totum corpus redditur magis decolor. Vt hinc etiā perspicuum omnibus sit, eū humorem in iecore generari, à quo tādem in lienem transfertur. vsus autem atrę bilis naturalis est, Galenus lib. 5. de vsu part. huma. corpo. cap 4. attestante, vt ventriculi actiones iuuet. Ipsa enim cùm acerba & acida sit, ventriculum inten-

intendit,& in seipsum contrahit, & exq̃sitè comprehendere cibos cogit ac retinère,quousque plene concoquantur.

Verum enimuero cum exacta humorum cognitio vtilissima cumprimis sit, & oppido quã necessaria, de ipsis latinis nonnihil dicemus.

Sanguis igitur vt cõprehẽsum est, humor est calidus & humidus ex tẽperatiore parte ipsius chyli progenitus. Et hic quidẽ duplex est, iuxta neotericorum diuisiònem, naturalis,& non naturalis.

Naturalis,est humor calidus & humidus,substantia quidem mediocris,colore vero multum rubens,odore autem & sapore dulcis,mitis,ac benignus.

Verùm non naturalis ille dr̃, qui ab isto nuper descripto deflexit, degenerauitq; intra tñ suæ latitudinis terminos: quos si trãsgredit̃,nõ iam sanguis,sed alius humor ueniit appellandus. Hoc aũt (sanguinẽ inquã degenerare a propria sua natura) contingit dupliciter. Vno modo (vt aiunt) in se,hoc est, rõne sui, permutata propria eius substãtia, citra alterius admistionẽ. Altero modo,per alium,seu rõne alterius. Et per se q̃dem adhuc bifariam,nempe,vel q̃a eius substantia crassior est,aut tenuior quã deat: vel q̃a aduritur, & quod ex eo tenuius est,in flauã bilem mutatur, ꝙ uerò crassius,in atram, idq; absque separatione.

Alte-

Alterius vero ratione sanguis fit nō naturalis, qn̄ alius humor illi permiscetur. Quod multifariā contingere pōt, prout scilicet variæ species bilis, pituitæ, aut melancholiæ, cū ipso sanguine misceri possunt: qui ob id multifariā a naturali etiā differt. Ac primo quidē substantia: crassior n. est, & turbidior, cum ipsi miscetur melancholia, tenuior cum flaua bilis, aut aquositas. Secūdo, colore: pituitæ nanq; rōne declinat ad albedinē: flauæ bilis ad pallorē melancholiæ vero ad nigredinē Tertio, odore: fœter. n. cui humores admisti sunt putridi, oīno uerò expers odoris est, cui crudi. Quartò, sapore, flauæ bilis nanq; admistione ad amaritudinē melancholiæ ad aciditatem pituitæ verò ad insipiditatē uergit. Auic. 1. 1. doct. 4. c. 1. & *Ioannes* Tagaultius li. 1. institu. chirurg. c. 6.

Phlegma, quod Latini pituitam vocant, in generatione humorum sanguinem consequitur, maiorq; eius portio est in corpore secundùm sanguinem, q̄ aliorum humorum. Est autem pituita duplex, naturalis, & non naturalis. Et naturalis quidem, est humor frigidus & humidus, substantia crudus, colore uergens ad quandam albedinem: sapore vero, & (si fas sit dicere) odore ad dulcedinem. Hæc certè concoctione in sanguinem mutatur, est enim pote- *Phleg.*

stαte

flatæ iam sanguis, sed nondum exquisitè concoctus. Est quoq; modus quidā pituitæ dulcis, quæ non existit ualde frigida: imò si cū corpore conferat, paucæ ad modū frigiditatis uidebit esse particeps sin uerò cū sanguine ac flaua bile, nō modo frigida, sed naturaliter ēt alba erit. Dicitur autem dulcis, extenso nimirū hoc nomine ad oēs sapores, qui delectationē gustui pariunt: Alias.n. naturalis pituita ἄποιος καὶ ὑδατώδης, id est, qualitatis expers, insipida, & aquosa, hoc est, aquæ sapori ualde assimilis est. Huic natura, ut dictum est, proprium instrm̄, ueluti flauæ bili, & melancholicæ, machinata nō est, sed simul cū sāguine fertur, vt in ipsum opportuno tēpore facile cōmutari queat, similitudinē.n. ipsi finitimam iam atq; propinquam habet. Huius quidem pituitæ duplex est necessitas & una utilitas. Ac prior quidē necessitas est, ut in hoc iuxta membra sit, quo facultates eorū caliditate sua naturali in ipsa concoquenda ac distribuenda operentur, ex eaq; tempore indigentiæ nutriantur, cū proprio uidelicet alimento, qđ est sanguis mitis ac benignus, ob retētionē aliquā massæ sanguineæ, destituta fuerint: eam enim à uentriculo nonnunquam atque hepate ex accidenti quopiā piam retineri contingit. Altera necessitas est, ut sāguinem misceatur, ipsumq; adeo

adeò membris phlegmaticę constitutio nis, siue temperaturæ, quale cerebrum cum primis existit, atque spinæ medulla, a Galeno νωτιαος῀ος μύελος, ab Arabi bus verò Nucha, appellata nutriendis accōmodet. Horum nanque sanguini pituitā actu admisceri oportet iuxta mensuram, quam materiæ necessitas exigit. Vtilitas porrò eius est, vt articulos ac mēbra, quæ in coutinua sunt atq; iugi motione, humectet: vt scilicet melius inuerti possint, q a vbi nō sint partes humectatę, sed siccę, difficiles sunt ad motū, & ne per calorē, qui ex motu & collisione ꝓficiscitur, penitus exiccētur. Nō naturalis pituita, est ea, q̄ a modo descripta degenerat, intra tñ suę latitudinis termi nos, quos si forsan pertranseat, non iam amplius phlegma, pituitaue, s d alius humor bici debet. Cōtingit aūt bifariā pituitā ipsam a ꝓpria sua natura degenera re. Vno quidē modo in se, qn̄, s. in ꝓpria sui ipsius substātia, citra alterius admistionem permutatur. Quod sane multifariam contingit. Alia. n. iuxta sensus iudiciū in substātia, hoc est crassitie ac te nuitate partium suarū diuersa apparet: eoq; à similitudine muccilaginis, quæ è seminibus quibusdā extrahitur, muccilaginosa dicitur. Alia in substātia secundū sensus indicium æqualis apparet, cū reuera tū in partibus suis sit diuersa a

eaq; pituita est cruda: q̃ in ventriculo potissimùm atq; intestinis colligit. Ac illã q̃dẽ quę in vẽtriculo residet, Hippocrates in lib. de salubri dieta, singulis mensibus bis vomitu expellere pcipit. Ad alterius verò excretionẽ, quæ in intestinis cõgerit, à natura constitutũ est, vt flaua bilis è vesicula fellis, quæ χοληδέχος Grecis dicitur, ad ieiuniũ, reliquaq; inferiora intestina deferat, eaq; à pituitosis excremẽtis repurget, & abstergat, ipsorũq; expulsionẽ iuuet. Hæc eadẽ interim in uenis quoq;, senũ pſertim, ob concoctõrie facultatis imbecillitatẽ, coaceruat, ibidẽq; diutius hęrendo augetur ac crassescit: Cuius molestiã cũ vlterius natura nõ ferat, ipsamq; p ordinarios meatus expellere nequeat, facit è possibilib. q̃ melius est, repellitq; à corde ac reliquis internis mẽbris nobilioribus ad exteriora, eaq; ignobilia, & pręcipuè ad tibias: quo naturaliter alioquin ob grauitatẽ suã tendit. Eaq; cã tibiæ senum inflant nõnunq̃, adeoq; in tumorẽ attolluntur, vt pressę digitis fossulam repręsentent: & maximè q̃dẽ appropinquante nocte. Idẽ euenire nõnunq̃ pinguibus etiã atq; obesis solet, quiq; humidioribus oblectant alimentis. Alia pituita tenuis valdè est, & aquosa, aquę nimirũ paululum admodũ densatę similitudinem quandã præseferens. Qualis q̃dẽ in saliuis haud

ratio

rarò ac sputis illorũ uisitur, q cibos minus bellè conficiũt, quiq; largius bibũt. Consueuit ẽt in coryzę principio à cerebro in nares destillare. Hęc eadẽ p decoctionẽ indurata, pituita euadit crassa aut muccilaginosa. Pituita alia crassa admodũ est & alba: cuius q dẽ quod tenuerat ob diurniorẽ in iuncturis morã, euanuit: crassum verò inspissatũ ac conglutinatũ mãsit, ceu lapis q spiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, vt Ouidius testatur, ferè incurabilis. Sic.n. lib.1.de Ponto elegia 4.de illa cecinit.

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Alia verò pituita densa & crassa est, colore, & lentore, pondereq; fuso ac liquefacto vitro similis: quę ob id passim etiã apud rei medicę scriptores vitrea appellatur. De qua copiose admodum Galenus lib.2.cap.7.de sanita.tuenda, & lib.1.cap.8.de Sympto. causis, & lib.2. cap.6. de different. febr. & libro 2.cap. 5.de locis affect. & lib.12. capite.8.methodi med. Altero modo pituita efficit non naturalis, per admistionẽ. Quando scilicet alius quispiam humor illi extrinsecus accedit. verbi gratia, vel sanguis vel bilis flaua, aut atra. Si sanguis pituitę permisceatur, hęc dulcis efficitur, fiuntq; ex ea, sicuti in libro de multitudine cap.17. Galenus testatur, som-

nolenti. Si crudi humores, insipia & aquosa: quę pp infirmam concoctionem in corporibus redundans cibi fastidium parit, perindeq; ac dulcis pituita aperte somniculosos facit. Si flaua bilis, salsa: hæc mordacior certe, ficciorq;, ac leuior cæteris pituitatæ generibus inuenitur: nam flaua quoque bilis mordax, sicca, & leuis est, Quæ quidē ex sapore sputi facilè iudicari pōt, & in corporib. intemperantium, qui fortia uina bibunt, & salsis vescuntur cibis, nascitur copiosius, ac inde pniciosi oriunt catharri, Lōgiori tpe in ventriculo residēs intolerabilē nonnūquam excitat sitim. Diutius verò huc illuc p intestina discurres, ipsa exulcerat, dysenteriāq; generat & tenasmon. Si melancholia pituitæ permisceatur, ea acida efficitur, sæpiusq; imbecillo ventriculo, q̃ in aliis corporis partib. reperitur, melancholia. n. naturalis, defertur ad os uētriculi, ut coctionem eius adiuuet, famēque ac naturalem appetentiam inuitet. Ea igit subsidendo nōnunq̃ pituitæ miscet, ipsamq; reddit acidā. Quæ ex acido certè ructu iudicari facilè pōt, fiuntque ex ea corporibus redundante famelici. Quinēt pituita p se nonnunq̃ in uentriculo ex chylo acida efficit, citra alterius humoris admistionē; nēpe a debili calore p modū ebullitionis. Ea pituitosis accidit frequentius, non siccus ac dulcibus

fructuum

fructuũ quorundã ſuccis ſolet. Primum enim illi feruent atq; ebulliunt, deinde aceſcunt. Poſtremo vero pituita quædã melancholiæ ponticæ admiſtione, pontica ẽt efficitur, minus ſæpe tñ ob eius melancholiæ raritatẽ inuenit. Talis aũt melancholia orit̃ qñq; ex vehementi infrigatione, qua nimirum humiditas eius (cùm nullus accedat calor, neq; debilis, quo ebulliens in acorem vertatur: neque fortis, qui coquendo in ſanguinẽ mutet) congelaſcit, & ad terream nonnihil eſſentiam inalteratur.

Bilis, quæ χολὴ Græcis dicitur, vulgo aũt Cholera, eſt humor calidus, & ſiccus, ex tenuiori & calidiori parte chyli, vel ex ſanguine tenui & feruente procreatus. Hæc quoq; duplex eſt, naturalis. ſ. & non naturalis. Naturalis, eſt humor calidus & ſiccus poteſtate: ſubſtantia quidẽ tenuis, colore vero flauus, aut ruber, declinãs ad quandã citrinitatẽ, ſeu flauitatẽ: ſapore vero exactè amarus, non autem acutus, ſiue acris, vt quidã malè affirmarunt. Hæc quidem in hepate generata, in duas ſtatim diſtribuitur partes. Vna cum ſanguine ad venas defertur, altera ad veſiculam fellis tranſmittitur. Quæ quidem cum ſanguine defertur, neceſſitatis & iuuamenti cauſa cum eo tranſit. Neceſsitatis quidem, vt ſanguini permiſceatur pro nutritione membri, Bilis.

in cuius tẽperatura conuenientẽ flauæ bilis partẽ esse oportet iuxta mẽsuram, quã materiæ necessitas requirit. Galen. lib. 5. de vsu part. human. corp. cap. 7. de pulmone. Iuuamenti verò ut sanguinẽ, quo cõmodius ꝑ angustos venarũ meatus ad nutriendũ penetret, subtiliorem reddat. Quæ vero de ea colata ad cystin fellis transit, ob necessiatẽ itidẽ ac vtilitatem eo transmittitur. Necessitas autẽ vel est rõne totius corporis; nẽpe vt ipsũ a pituitosis ac biliosis excrementis repurget & abstergat: uel unius cuiusdam mẽbri, vt nimirum vasa fellis nutriant. Vtilitatis uero duo sunt iuuamẽta, vnum, vt intestina ab inhærẽtibus fęcibus & viscoso phlegmate abluat & expurget: alterum, vt intestina & animusculos pungat atq; irritet ad excernẽdũ, qđ ipsis noxiũ inest. Propterea, qñ porus, ꝗ a vesica fellis ad intestina ꝓtẽdit, obstructus est, male hñt intestina in expulsione excrementorum, & colica sæpe accidit passio.

Non naturalis vero bilis dr̃, quæ à ꝓdicto humore verè bilioso degenerauit, intra terminos tñ suæ latitudinis continetur, quos si egrediatur, nõ iam bilis, sed alius humor reputabitur. Hoc autẽ (bilem inquã egredi limites suæ latitudinis) contingit bifariã: vno modo (vt sic dicatur) per se & in se. Altero modo per admistionem. Per admistionẽ quidem

dem bilis efficitur nō naturalis, seu præter naturā, cùm alius humor illi extrinsecus accedit. Et hoc q̄dē fit multifariā. Alia.n.est, cui pituita admiscetur: quæ, quod frequentius generari soleat, nota & famosa, siue maioris famæ uulgo appellatur: hinc sæpe tertiana notha oritur. Alia uerò est, cui melancholia admiscetur, & dicitur minoris famæ. Bilis autem, siue cholera maioris famæ duplex est, citrina & uitellina. Qn̄.n. bilis naturalis cū pituita tenui & aqua miscetur, appellat̄ bilis citrina: qn̄ uerò cum crassa pituita miscetur, uitellina bilis appellari solet, qđ ouorū uitellis, tum colore, tum crassitudine fit similis. Et hæc quidē uitellina rursum duplex est, sicuti uitellorum ouorū duplex est color. Quidā n. magis alijs albicant, alij rufiores uidetur. Bilis autem quæ rufiorib. est similis, per assationē fit. Minoris quoq; famæ bilis duplex. Aut. n. cholera naturalis miscetur atrabili ex bilis naturalis assatione facta, & hæc est peior, aut miscetur bilis naturalis cum humore melancholico naturali, qui in hepate cum alijs humoribus generatur, & hæc est melior; color eius ruber est, sed nō clarus neq; floridus, imò sanguini, qui in uenis est, similior. Bilis uerò non naturalis per se, & in se, id est, secundum propriā suam substantiā alia quidem in hepate sæpius genera-

tur per adustionẽ eius, quod tenuius inest in sanguine. Crassum. n. in melancholiã vertit. Alia verò in vẽtriculo ex prauis alimẽtis nõ concoctis, sed corruptis: vel ex alijs humorib. in venis generãtur. Et hęc quidẽ duplex est. Vna porracea, presinã etiã vocant, quę porri virorem prefert: generat ex vitellina, bñ aduritur. Adustio. n. in cholera vitellina efficit nigredinẽ, qua cũ citrinitate mista, generatur viriditas. Altera est ęruginosa quę ęruginis colorẽ imitatur, & gignitur ex porracea, qñ eousq; aduritur, donec humiditas eius exiccet, & ob siccitatem albescat. Et hæ quæ extremę q̃dem malę sunt; sed ęruginosa peior. Auicenna loco supra citato, & Ioãnes Tagault. lib. j. cap. 8. Institut. chirurg. Malancolia, si in vniuersum definiat humor est frigidus, & siccus, de crassiore ipsius chili portione progenitus, Hęc quoq; duplex est, naturalis. s. & non naturalis.

Melancholica.

Naturalis, est boni sanguinis fex, ac veluti limosa quædam superfluitas, hoc est, crassior quidẽ sanguis, cuius color niger est, sapor verò acerbus vel acidus, vt vomentibus eum nõ rarò innotescit: hæc in hepate q̃dem & in massa sanguinaria (in qua humores vniuersi continẽtur) generata in duas statim deducitur partes. Vna. n. cum sanguine ad venas defertur, altera ad lienem trahitur. Quæ

quidem

quidem cum sanguine defertur, necessi tatis & iuuamenti causa cum ipso tran sit. Necessitas quidē, vt sanguini permi sceatur pro nutritione membrorum, in quorū temperatura conuenientē melancholiæ partem esse oportet iuxta mensuram, quā materiæ necessitas exigit, sicuti sunt, lien, ossa & omnia mēbra terrestria. Vtilitatis verò, siue iuuamenti, vt nimis fluidam illā sanguinis tenuitatem eousq; restringat, firmet, ac condenset dum inde nutriendorum membrorum pars solida fiat. Requirit.n. sanguinis in hisce animalis particulis nutriendus crassitudinem quandam.

Altera pars, nempe crassior, magisq; terrea, quæ nō satis cōmodè a naturali calore alterari potuit, ob necessitatē pari modo, ac vtilitatē ad lienē seiungitur. Necessitas aūt, vel est rōne totius corporis nēpe vt ipsum a melancholica superfluitate expurgeт, vel vnius cuiusdā mēbri, nimirū vt lienē nutriat. Vtilitas verò eius est, q ad os vētriculi profluens, inuētas ibidem humiditates exprimat, nō aliter q. mulierculæ lac mulgendo è vaccarū vberibus solent. Et huius q dem vtilitatis quo sunt iuuamēta. Vnum, qđ contrahat ventriculum ac constringat, & cum acerba sit atque acida, non modo non lædat actiones eius, sed multo magis etiam promoueat. Nam ventri

culũ intendit ac cõtrahit in seipsum, cogitq; cibos ad unguẽ circũplecti, ac retinere quousq; fuerint cõcocti. Alterum, qđ acredine sua cõmotionẽ ac corrugationẽ in uẽtriculo faciat, quib. uentriculus ad cibi appetitionẽ excitatur. Talis aũt uirtus excitata fames appellatur. Fit enim fames propter succũ melancholicũ tendentẽ ad os uentriculi, qui corrugando partem illã facit famem, ob id igitur succus melãcholicus utilis ĩ natura fuit. Melancholia nõ naturalis est, quę à modo descripta naturali degenerat, intra tamen limites suæ latitudinis permanens: quos si prætergrediatur, nõ iam amplius melancholia, sed alius humor dicetur. Eius quatuor differentiæ notæ cõmuniter statuuntur, licet plures sint obscuræ.

Prima est, qñ humor ipse melancholicis, qui naturalis dictus est, & quotidie gignitur in corpore, dum animal sanitate fruitur in propria sua essentia torretur, aduriturve, & putrescit, fitque bilis atra exquisite. Talis.n. ut lib. 14. cap. 9. Therap. metho. & libro de atra bile. c. 3. & cõment. 21. lib. 4. apho. Galenus ait, ex humore atro supra modũ adusto conflatur haberq; splendidũ aliquid, ueluti bitumen & pix. Hæc autẽ (uere unquam atque exquisitè atra bilis nominata) acida est, & in terrã effusa uelut acetum feruet, & ipsam fermenti ritu eleuat, cum

omni

omni animanti iniucunda, adeò, vt ne mures q̃dem ipsi, aut muscæ eam gustauerint, nõ magis q̃dem, quàm copiosum salem, in quo nullũ animans vitam peragit, vt mare quod mortuũ appellatur indicat. Porrò tum gignitur huiusmodi nigra bilis, cũ ille veluti sanguinis limus (quã melancholiam naturalẽ diximus) diutius moratur in corpore, & neq; per aliquẽ sensibilem effluxum neq; occultum excernitur, verùm transmutatur, corrũpitur, & putrescit. Siquidẽ hic humor, vbi amplius incaluerit, aut ꝓpter putredinẽ, aut febrẽ inflãmantem, nigrã efficit bilem, inquit Galenus libro. 14. cap. 9. metho. meden. Quę quidẽ frigida est, quia terrestris, sed tamen caloris non expers, quemadmodum & cinis, & acetum, apparetq; dum per aluum (vt contingit aliquando dysentericis) excernitur, splendidior, ac nigrior, ipso sanguine crassiore, & nigriore, quem humorem melancholicum appellamus. Splendet enim veluti mortui maris bitumen, quod Iudaicum vocant.

Secunda species seu differentia bilis atræ nõ naturalis est, quę ex adustione aliorum humorum nascitur, vt illa quę fit ex flaua bile vehementer vsta. Quæ etiãnum tantæ est malitiæ, vt & terram radat, & eam, more bilis exquisitè atræ, in altum attollat. Sed & muscæ ipsam,

non secus, quàm verā nigrā bilem refugiūt: Si sanguis quoq;, aut pituita in corpore vehementer incaluerint, & exurant, effi ciūt ēt melancholicus humor non naturalis per adustionē dictus, vt voluit Auicēna. Verùm quæ istæ postremę species (quę s. per sanguinis aut pituitæ assatio nē fiunt) Auicennæ mitiores sunt. Scribit aūt Galenus comm. 29. libro. 3. prędict. Hipp. illā bilis atræ speciē, quę ex flaua bile vehementer assata generatur, deteriorem esse quàm ea, quæ ex crassiore sanguine generationem habet, qui subsidenti in dolio vini fæculæ, aut emurcæ, hoc est, fæci olei proportione respondet. Hæc n. mitior est, sed potissimùm quoties traxit: nondum in animali morem, cum aliquo colore abundanti præter naturam. Verùm priusquam in exactam atram bilem transmutetur, primò in vitellinam, secundò in porraceā, tertiò in æruginosam transit.

Tertia species melancholiæ non naturalis est, quæ originem sortitur à lapidosa quadam cōcretione, vt cùm ab imperitis medicis vel chirurgis erysipelara, & inflāmationes (quas Græ. phlegmonas vocant) aut quiuis alij tumores ex naturalibus humorib. procreati, admotis extrinsecus præsidijs, nimis vehementer refrigerantur, adstringunturq; vel cum iisdem tumoribus ea quæ valenter nimis

mis trahunt, digeruntq; medicamenta, applicant. Tūc.n.toto, quod in eis subtilissimū erat, dissipato, id quod reliquum est (nēpe crassius) plus iustò desiccatum, lepidis duritiem cōsequetur, atq; in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholiæ non naturalis differentia exurgit, quando alius humor ipsi melancholiæ naturali permiscet. Qđ dū fit, dulcorat, ac mitescit magis, nisi dum alterutra bilis adusta, huic commiscet. Siquidē tūc vel acescit, vel amarescit, & erosionis non modicæ particeps efficitur. Auicenna loco ante citato, & Ioā. Tagaul. lib. 1. c. 24. inst. chirur. Plura Ioā. Bapt. Montanus in 1. 1. do. 4. cap. 1. Auicen. & Leonhartus Fochsius c. 11. meth. perueniendi ad Medicinam.

¶ *De temperatura, siue complexione Sanguinea.* Cap. LXXXVIII.

NAtura pingues isti sunt, atque iocantes.
Rumoresque nouos cupiunt audire frequenter.
Hos Venus & Bacchus, delectant fercula, risus.
Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.

Omnibus

Omnibus hi ſtudijs habiles ſunt, & magis apti.
Qualibet ex cauſa non hos facile excitat ira
Largus, amans, hilaris, ridens, rubeiq́ue coloris.
Cantans, carnoſus, ſatis audax, atque benignus,

Signa, quibus ſanguinei tẽperatura facile dignoſci queat, hic recenſentur.

Ad primum quidẽ, ꝙ ſanguinei ſint pingues: qđ de pinguitudine propriè dicta minimè in hoc loco accipiendũ eſt: Ea.n. ſicuti Gal. lib. 2. c. 9. de tẽp. & poſt eũ Auic. 2. 1. doc. 3. c. 3. atteſtant̃, ex habitus frigiditate gignit̃: ſed de pinguitudine ad mediocrẽ corpulentiè, ſiue carnis abundantiã extenſa, q̃ ἐυσαρκίαν Græci vocãt. Siquidẽ rubræ carnis cum de confirmitate abundantia calidæ ac humidę, hoc eſt, ſanguineę tẽperaturæ nota eſt. Quibus.n. plus eſt carnis rubræ, ij virtutẽ aſsimilatiuã habent potentẽ, & ſanguine abundant, quippe, q̃ Galeno loco iam citato teſte, vigeant inualeſcantq; calido atq; humido. Corpulẽtia, inquit, ſiue abundantia carnis & ſanguinis copia naſcit̃: Cùm. n. calori intra debitos fines manenti boni ſanguinis accedit copia, neceſſe eſt, vt corpulentia ſequitur.

Idem

Idem innuere etiam his uerbis Auicenna uoluit. Corpus carnosum absq; multo adipe & pinguedine, est calidum & humidum, id est, sanguineum.

Secundum, quòd sanguinei sint uel iocantes, ut qui multa iucunditate, magnoque iocandi lepore amicis ac familiarib. suis risum subinde moueant, uel læti hoc est, alacri, & erecto animo, idque maxime ob spirituum, qui ex sanguinei humoris benignitate procreantur, subtilitatem & perfectionem.

Tertium, quòd facetiarum, iocosarumque fabularum, & nouarum rerum auditione, eandem ob causam, mirificè capiantur.

Quartum, quòd proni admodũ sint in Venere. Nimirum enim uenus ac intẽpestiuum eius desideriũ fit ob multitudinẽ genituræ, quæ ex sanguinis copia potissimũ nascit.

Quintum & sextum, quòd conuiuia appetant, uino suauiter indulgeant, & cibis gaudeant optimis atque exquisitissimis, scilicet similibus, & quibus seruari possint: seruantur enim similia similibus.

Septimum, quod ridibundi sint, hoc est, facilè rideant, quod Hippocratis etiã testimonio confirmatur, qui in libro de præparatione hominis ita scriptum reliquit: Quibus concessum est puriore sanguine frui, frequenter ij rident, & florida facie apparẽt, omnes colore uenusto.

Octauum

Octauum, quòd hilares sint ac læto vultu: idq; ob viuidum maximè ad floridum colorem & venustatem corporis: hæc enim omnia sanguinē qui temperatus est, consequuntur.

Nonum, quòd blanda plerunq; & auditu iucunda verba ab ipsorum ore profluant: quod & ipsum vtiq; ob sanguinis benignitatem euenire putandū est. Ὁ αἱ γὰρ αἱ τῶν ἀνθρώπων κράσεις, τοιοῦτος καὶ αὐτῶν ὁ λόγος.

Decimum, quòd ingeniosi, hoc est, artibus quibuslibet addiscēdis idonei sint: nimirum ob vigorem & insitam ingenij ex sanguine vim, siue docilitatē. Hinc ēt Hippoc. in lib. de flatibus, ita scripsisse videtur. Opinor inter omnia quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudentiā conferre, quàm sanguinem.

Vndecimum, quòd non facilè excandescant, præcipitesq; in iram ferantur: reprimit enim sanguinis humiditas bilis feruorem, qui ὀξυθυμίαν efficit. Vnde eleganter sanè flauæ bilis frenum ab Auicēna. 4. 1. cap. 20. dicitur.

Postremis duobus versibus non solū ex iam dictis repetuntur quædam, sed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorumprimum quidem est, quòd sanguine sint largi, hoc est, liberales, benefici, & ab omni auaritia alieni.

Secundum, quòd amoribus sint dediti.

Tertium, quòd hilares sint & iucundo ac læto vultu.

Quartum, quòd ridibundi. Quæ omnia sanguinis benignitate eueniunt.

Quintum, quòd rubei sint coloris, Humor enim cuti colorē adferi, quemadmodum lib. 1. aphor. cōment. 2. Galenus adserit. Et Auicen. 2. 1. doct. 3. c. 3. Color, inquit, rubeus sanguinis multitudinem significat. Quod intelligendū maximè, de colore, qui ex rubeo & albo cū iucūdo quodā nitore cōmistus sit, & nō qualis in facie eorū visit, qui fortia potant vina, & in cibo salsis atque acrib. vtūt specieb. nēpe rubeus fuscedine quadā ꝑmistus, hic. n. leprā portēdit.

Sextum, quòd cantionibus & musicis delectentur harmoniis, quippe quæ & ipsæ, autore Theophilo Citharœdo apud Athenæum lib. decimo quarto, δει πνο' perinde atq; sanguinis temperatior, εὐηθίαν, i. bonos ac candidos mores pariant. Μέγας γὰρ θησαυρός ἐστι καὶ βέβαιος ἡ μουσικὴ ἅπασι τοῖς μαθοῦσι παιδευθεῖσί τε, καὶ γὰρ ἤθη παιδεύει, καὶ τοὺς θυμοειδεῖς καὶ τὰς γνώμας διαφόρους καταπραΰνει.

Septimum, quòd sint corpulenti.

Octauum, quòd sint audaces: idque ob sanguinis caliditatem.

NONVM, quòd sint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris sanguinei, qui est dulcis, mitis, & benignus.

De temperatura Cholerica, siue biliosa. Cap. LXXXIX.

Est humor choleræ, qui competit impetuosis,
Hoc genus est hominum cupiens præcellere cunctis.
Hi leuiter discunt, multum comedunt, cito crescunt.
Inde & magnanimi sunt, largi, summa petentes.
Hirsutus, fallax irascens, prodigus, audax.
Astutus, gracilis, siccus, croceique coloris.

Biliosę temperaturæ notæ hoc in loco traduntur.

Ac primi quidem, q̄ biliosi, siue cholerici, quos χολώας Gręci vocant, prompti admodum sint ad operationes, sed impetu animi potius q̄ cogitatione faciant oïa. igneum, n. habent calorem, qui impetum & agilitatem ad motiones præstat. Hinc 2. 1. doc. 3. c. 3. ita ferè ab Auicenna scribit: Cum operatio-

nes

nes plenè ac pfectè naturali cursu procedunt, temperaturæ equalitatem indicant: cũ uerò ad supfluos mutãt mot⁹, caliditatis exuperantia significatur.

Secunda, q ambitiosi sint & honorũ cupidi, primasque in conciliis ac consessib. expectant cathedras, adeoq; præferri cĩb. velint: Perinde atq; ignis ipse, qui sine pondere semper euolat, excelsũq; locũ sibi quærit in arce. Exuperans.n. ille calor aĩos ad insolentiã pleruq; & arrogantiam excitat atque inflammat.

Tertia, q celeris sint mentis ingeniique, & facilè discant: ob calidam nimirum & subtilem cerebri substantiam, quæ formas citò ac facilè suscipit. Hinc non temerè mentis acumen & prudentiam a bilioso humore proficisci, commen. 40. de natu. humana Galenus tradidit. Lege plura de hoc apud eundem ca. 12. artis medicinalis, & Auicennam loco aliquoties iam citato.

Quarta, q edaces sint, & multiuori: primum.n. fortem habent calorem concoquentem, tum ipsis etiam plus p omnem cutem digeritur, & in ambientem aerem euacuatur, quã aliis corporibus.

Quinta, q citò adolescant, & corporis incrementum consequantur: ualidissimum enim habent calorem innatum. hic uero oẽs actiones naturales adauget. ergo uel eam, qua corpus ad summum

incrementũ (acmuu Græci uocant) pducitur. Gal. commen. 14. apho. li. 2. & li. 5. c. 8. de simp. medica. facul.

Sexta, ꝙ magnanimi sint, illatasq; iniurias iniquo animo ferẽtes a se propulsare statim conentur, idq; maximè ob caliditatis exuperantiam. Parum enim ab vnaquaq; re pati posse, caliditatem significat, inquit Auicenna.

Septima, quòd largi, benefici, ac liberales sint præsertim in eos, vnde honores se consecuturos sperant.

Octaua, ꝙ summa petant, idest, ad summos semper dignitatum ac honorũ gradus affectent uiam.

Nona, ꝙ sint hirsuti: Calida enim & sicca intemperies, sicut Galenus lib. 2. ca. 10. de tempera. testatur. hirsuta est; uerũ ea in summo. Quippe per omnem cutẽ difflatur semper aliquid a calido, quod secum etiam interim humoris non nihil ad cutem affert, unde pili generẽtur. Quomodo autem hæc generatio fiat, copiosè admodum ibidem docet.

Decima, ꝙ versuti, fallaces, & deceptores sint.

Vndecima, ꝙ præcipites sint in iram, acerbè nonnunquam vehementerq; excandescant, & irascantur, ob animosæ nimirum facultatis vehementiam, magnum caliditatis excessum, facilem bilis commotionem, & caloris ĩ corde feruorem

rem. Lege Galenum c.29.& 33. artis medicinalis lib.2.c.16.de sanita.tuend.& in lib.de causis morb.ca.2.

Duodecima, ꝙ sint prodigi, in eos potissimum, a quibus se ad summos dignitatum gradus promouendos sperant.

Decimatertia, ꝙ audaces, fortes, ac animosi sint: Plurimum enim in corde caloris habent, Gal.lib.2.c.12. de temperament. teste.

Decimaquarta, ꝙ sint astuti, & hoc sanè ob flauæ bilis tum caliditatem, tum mobilitatem.

Decimaquinta, ꝙ graciles, idest, macilenti ac raræ sint corpulentiæ: ob exuperantem nimirũ & immodicè diflantem caliditatem. Hinc magna ex parte graciles sunt biliosi. Gal.comm.6.li.4.apho.

Decimasexta, quòd sicci sint, idest, macri.

Decimaseptima, ꝙ crocei sint coloris, idest, pallidi aut flaui. Certissima enim succi animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus sicubi albius solito est affectum, pituitosum abundare succum indicat; sicubi pallidius aut flauius, biliosum, ita sicubi ad rubicũdius quàm pro natura est mutatũ, sanguinis abundantiã subesse significat. sicubi ad nigrius nigram superesse bilem ostẽdit. Ita Gal.lib.4 cap.7. de sanit. tuenda. Lege eundem commen.2.lib.1.apho.

De

¶ *De temperatura Phlegmaticæ, siue pituitosa. Cap. XC.*

PHlegma dabit uires medicas, lastósque breuasque.
Phlegma facit pingueis, sanguis reddit mediocres.
Ocia non studio tradunt, sed corpora somno.
Sensus habes, tardus motus pigritia somnus.
Hic somnolentus, piget, & sputamine plenus.
Est huic sensus hebes, pinguis, faciei color albus.

Hic recensentur notæ temperaturæ phlegmaticæ. Prima, quod phlegmatici uiribus sint infirmis ac inualidis: cùm. n. phlegma frigidissimum ac humidissimũ sit omnium, quæ in animali habent mobilitatem caloris innati, & quæ inde oriuntur facultates omnes, magna ex parte obtundit ac debilitat, & occasione quidem frigiditatis torpidum pigrumque corpus de naturæ actiones oẽs reddit. Humiditatis verò ratione neruos omnes relaxat, languidosq; facit: quo fit ut phlegmatici, in quibus hic humor prævalet, in omnibus motibus voluntariis pigritiam sentiant.

Secan-

SECVNDA, quod sint lati, sed breuioris staturę, ob debilitatē.n. caloris innati corpus in longū extendi nō pōt, porrigitur ergo & in latitudinē protēditur.

TERTIA, ꝙ pingues sint & obesi, nimirū ob frigiditatē & humiditatem. Adeps.n. vel pinguedo superflua frigiditatis & humiditatis excessum significat, & temperaturā corporis phlegmaticā. Quicquid.n. in sanguine pingue, leue, & tenue est, id in calidioribus corporibus alimētū quoddā calido fit. in frigidioribus seruāt. Cumq; id venæ extra se trāsmiserint, vbi in frigidas particulas incidit, quod genus mēbranę sunt, in iis con crescit, & in adipē siue pinguedinē conuertit: Galen. lib. 2. cap. 6. de tēpera. Sequitur deinde, sanguineos esse staturæ mediocris. Quicunq; n. corporū habitus & temperati naturæ sunt, & mediocri exercitatione vtunt, hos necesse est esse, id verò est, mediocri omnino corporis habitu.

QVARTA, ꝙ ad ocia, quàm studia propensiores sint, instrumētis nimirum veluti torpentibus ob frigiditatem. Galenus lib. 3. de sympto. causis. cap. 2.

QVINTA, quod sint somnolenti, idq; ob multā cerebri humiditatē & frigiditatem. Frigiditas tñ minorē vim ad procreandū somnū quàm humiditas obtinet. Galen. cap. 22. artis medicinal.

SEXTA

Sexta, quod tardi ac hebetis sint ingenij: quemadmodum enim mentis celeritas, ἀγχίνοιον Græcis dicta, & discendi facilitas, quam εὐμάθειαν iidem vocant, à caliditate & siccitate, ita eorundem hebetudo ac tarditas à contrarijs nempe à frigiditate & humiditate, exordium suscipiunt. Galenus capit. 12. 16. 18. & 22. artis medicinal.

Septima, quòd tardi sint motus, & hoc frigiditatis ac humiditatis ratione, frigidi enim proprium est non mouere: humidi verò relaxare.

Octaua, quòd sint pigri.

Nona, quòd sint somniculosiores: quorum omnium causæ ex iam dictis satis constant.

Postremis duobus versibus repetũtur notæ prædictæ cum quibusdam alijs.

Prima, quòd sint somnolenti.

Secunda, quòd pigri ac tardi sint ad quamlibet operationem.

Tertia, quòd multi sputi, frigiditas enim improbè concoqui ac digerit. proinde multa in corpora excrementa relinquit.

Quarta, quò sensibus minimè vigeãt, Galenus cap. 22. artis. medic.

Quinta, quòd sint pingues.

Sexta, quòd album habeant faciei colorem, de quo satis in præcedenti capite, nempe. 89.

¶*De temperatura Melancholica.* Ca. XCI.

Restat adhuc tristis cholerę sub
stantia nigræ,
Quæ reddit prauos, per tristes pau-
ca loquentes.
Hi vigilant studijs, nec mens est de
dita somno.
Seruant propositum, sibi nil repu-
tant fore tutum.
Inuidus, & tristis, cupidus, dextræ-
que tenacis,
Non expers fraudis timidus, lutei-
que coloris.

Signa melăcholicæ temperaturæ hoc in loco referuntur.

Ac primum quidem, quod melancholici sint parui, hoc est malis, feris, ac perditis moribus, ut qui eo mœstitiæ facilè inducantur, ut morem desiderent, iugularique se optent, & odio prosequantur, omnes quotquot uiderint Gale. lib. 3. de loc. affect. cap. 7.

Secundum, quod tristes admodum sint, insidiasque sibi tēdi in oī uita suspicent. Ob turbidos nimirum & tenebricosos, qui ex melăcholico humore procreant, spiritus. Quemadmodum. n. puri ac tenues spiritus, lætitiă, ita è cōtrario turbulenti ac crassi tristitiă contrahunt.

Tertium, quod taciturni sint, & paucorum verborum: vt enim caliditas garrulitatem, sic frigiditas taciturnitatem & silentium generat.

Quartum, quod ad bonarum artium studia apti, habiles, atque accommodati sint, proter solitudines nimirùm, & secreta quæ ferè petũt loca. Nã vt lib. 2. epistola vltima Horatius ait.

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit vrbes.

Eandem sententiam si extulit Ouidius lib. 1. eleg. 1. Tristium.

Carmina secessum scribẽtis & ocia quærunt.

Hinc est, qđ Hippocrates de Democrito Abderita ad Philopomenem ita scriptũ reliquerit. Nõ insaniã, sed quandã excellentẽ mẽtis sanitatẽ vir ille declarat dũ, neq; liberorum, neque vxoris, neq; cognatorũ, neq; rei familiaris, neq; oĩno alicuius cura gerit, sed & diu & nocte apud seipsum consistit & priuatã vitã degit, plerunq; in antris & solitudinib. aut sub arborũ umbris, aut in mollibus herbis, aut apud frequẽtia aquarũ fluenta. Contingunt igit̃ talia plerunq; atra bile ꝑditis. Taciturni. n. aliqñ sunt, & solitarij, ac deserti amãtes & rerum familiariũ conspectũ auersant̃, alienum putantes. Nec verò dissimile verò est, ẽt his, qui circa disciplinas versant̃, ab vna erga sapientiam adfectione, alias curas

exclusas

exclusas esse. Lege Aristotelē problemate. 1. sect. 30. Ciceronem libr. 1. Tuscul. quæstio. & quintilianum lib. 20. cap. 3.

Quintum, qđ breuibus admodū minimeq; profundis pertētent somnis. Nā ad somnū creandū calidū adesse humorē opus est: hic .n. concoqui expeditè potest, indeq; ad caput vapores surri gunt, à quibus subinde somnus inducit. Quod si deest, exiguusq; humor, aut cō-coctu difficiles inest somnus non oritur. Qua de causa post cibū somnolentissimi fieri ob cetorē solemus. Melancholicos vero & vehementer estuantes in somnia tenent. Alteros, qa refrigeratus humor penitus est. Alteros, qa nullus est, aut certè minimus. Horribilia ēt visa melācholicis ꝑ quietē obijciunt, qbus maturius è somno excitant. Gale. lib. 1. c. 8. de sympto. causis. Et Cælius Rhodiginus lib. 16. c. 36. & 37. lect. antiq.

SEXTVM, qđ constantes ac stabiles meq; dimoueant ab eo qđ menti semel hæserit adeoque difficulter etiam, si quando offendantur, in veterem gratiam restitui possint: Et hoc certe siccitatis occasione: quæ non sinit propositum facile immutari

Septimum, quod nihil sibi tutum fore putent eoq; semper timeant. Hinc est quod Galenus lib. 2. cap. 7. de simpt.

Apho. causis ita scriptū reliquerit. Illud q̄ ab
Aph. 23 Hippocrate prohibetur, oībus melancholię speciebus cōmune esse videtur. Si timor & mœstitia multò t̄pe edurat, melācholicum eiusmodi simptoma est. Sunt.n. oēs sine causa mœsti. Nec si roges quamobrē mereant, reddere causam possint. Timent aūt eorū nonnulli, tum mortē, tum alia quę minimè sūt timenda. Non desunt & qui mori vehementer expetāt. Cęterùm quo ex atra bile, cùm principiū rationalis animę occupauit, timor, mœrorq;, ac mortis expectatio accidant, nihil morū. Siquidem etiā eorū quæ extra corpus sunt, nihil videmus quod nos perinde terreat ac tenebræ. Ergo cùm tenebræ rationali animæ parti sunt circunfusę, necesse est hominē timere: vt qui sēper vnà cū corpore suo timoris causam circūferat. Qđ.n. nobis extrinsecus fit, altissimis tenebris circumdatū: nobis aerē ad tempus aliquod occupantibus, id melancholiæ vitio laborantibus, ab interno, & ipso corpore contingit, s. vel ipsa nigra bile cerebrum occupante, vel aliqua melancholici halitus exhalatione, veluti in morbo quē flatuosum & hypochōdriacon vocant. Idem libr. 3. c. 7. de locis affect. iam citatam sententiam iis ferè repetit verbis. Differunt aūt inter se melancholici. Nam oēs timent, mœrent, vi
tam

tam damnant, odio habent homines, sed non omnes morti cupiunt. Etenim hoc ipsum nonnullis melancholiæ caput est, q̄ mortē pertimescunt. Quosdā ēt alieno admodum, atque extraneo videbis aīo: vtpote qui simul & mortem metuant, & tñ mortē sibi cōsciscant. Proinde recte vt̄ Hippocrates oīa ipsorū accidentia in duo hæc coegisse, metū & mœstitiā. Mœstitia nimirū eos inducit, & odio prosequantur oēs, quotquot viderint nunquā non tristitiam præferentes, ac terrent, vt in tenebris pueri, atq; ex adultis indocti Sanè quemadmodum, externæ tenebræ oībus ferè hominibus pauorem inducunt, nisi vel audaces admodum vel edocti fuerint: sic atræ bilis color, mentis sedem tenebris similem reddēs, timorem efficit. Etenim summis rū medicis tū philosophis in confesso est: & humores, & oīno corporis temperantiam animæ actiones variare posse. Postremis duobus versibus repetuntur quædam ex iam dictis, & adduntur nonnulla alia.

Primum, quod sint inuidi: Est enim inuidia tristitiæ species.

Secundum, quod tristes.

Tertium, quod auari.

Quartum, quod tenaces.

Quintum, quod fraudulenti.

Sextum, quod valde timidi,

Septimum, quod lutei, id est terrei,

siue fusci coloris sint: Color. n. pure fuscus, qui uiriditati propinquus est, melancholiæ dominum ostendit, teste Rhaze lib. 2. cap. 1. ad Almansorem.

¶ *De Coloribus.* *Cap.* XCII.

Hi sunt humores, qui præstant
cuique colores.
Omnibus in rebus ex phlegmate
fit color albus.
Sanguine fit rubeus, cholera rubea
quoque rufus.

INDICIA REDVNDANtia sanguinis.

Si peccet sanguis, facies rubet, extat ocellus.
Inflantur genæ, corpus nimirumq́;
grauatur.
Est pulsusq́ue frequens, plenus,
mollis, dolor ingens,
In primis frontis, fit constipatio
uentris,
Siccaq́ue lingua sitis, sunt somnia
plena rubore.
Dulcor adest sputi, sunt acria dulcia quæque.

Hic cuiusq; temperaturæ ex coloribus indicia præscribuntur. Phlegmatici
enim

enim coloris sunt albi: biliosi, pallidi siue flaui, sanguinei, rubri: Melancholici uerò fusci, qui propriè, Gal. lib. 14. cap. 9. Therapeu. method. teste, color est inter rubrũ & nigrũ medius. Sed de his oĩbus in præcedentibus satis iam dictum est.

Secundo loco tredecim traduntur notæ redundantis sanguinis.

Prima, rubor faciei: ob ascensum enim sanguinis, omnia quæ circa caput sunt, rubicundiora apparent.

Secunda, oculorum prominentia: calor namque exuberantis sanguinis ipsos dilatat ac flatu distendit.

Tertia, genarum inflatio, cuius eadem est ratio.

Quarta, uniuersi corporis cum distentione grauitas: Natura.n. cum contentum humorem moderari nequeat, corpusque multitudine grauatũ sustinere minus ualeat, supplantatur ac deijcitur.

Quinta, pulsus creber: pp caliditatẽ, quæ sanguinis multitudinem sequitur.

Sexta: pulsus plenus, ob calidorum & humidorum uaporum copiam.

Septima, pulsus mollis: nimia enim sanguinis exuberantia arteriæ emolliuntur.

Octaua, dolor capitis, & maximè quidem circa frontem, ob sanguinis in plexu reticulari, ut quibusdam placet, augmentum.

Nona vẽtris cõstipatio : nimia .n.caliditate fæces exiccantur & indurãtur.

Decima, siccitas linguæ: ob eandem causam.

Vndecima, vehementia sitis: orificium enim stomachi prę nimia caliditate exiccatur.

Dvodecima, somnia plena rubore: Nam q̃ in somnis visuntur, agiq́; putant̃, magna ex parte corporis affectionẽ, humorumq́; naturã, plenitudinẽ, defectũ, ac qualitatẽ restant̃. Nã qui ægrè se moueri putãt aut grauia onera portare, aut in ea re impediti, q̃ se efficere somniant animalẽ facultatẽ ex plenitudine, aut crassitie, aut viscositate humorũ, deprauatè habere conijciendum est. Cõtra q̃ se vel volare, vel currere ocissimè credunt, humores paucos eosq́; leues minimeq́; excremẽtosos habere verisimile est. Et q̃ nocturnas Veneris imagines patiunt̃, genitali semine abundare. Ad eundẽ modũ q̃ in locis fœtentibus, sordidis, ac immũdis se volutari putant, illos in corpore materiã putrẽ, corruptamq́;, ac grauiter olente habere suspicio est: quemadmodũ cõtra qui in locis odoris se esse autumãt materiã probã, suauiterq́; olentẽ, & qui accẽsus ignis apparet, hũc à flauá bili infestari. Cui uerò fumus, aut caligo, aut profundæ tenebræ, ab atra bili: Imbres autem fri-

gidum

gidũ humorẽ abundare testat̃ nix verò & glacies, & grando frigidã pituitã. Gallorũ gallinaceorũ cristas habere, aut rufa quædã, sanguinẽ exuperare. Luctatorẽ q sibi visus fuit in sanguinis folio stare, & vix super eminere multo sanguine abundare Galenus coniectauit, & euacuatione opus habere. Hæc ferè Galenus comment.3 in lib. 1.epidemio.aph. 1. & in libello de diuotione ex insomnijs Lege & Rhazen.lib.2.c.24.ad Alm. & Auicennam.1.2.doct.3.capit.7.

Decimd tertia, dulcedo sputi: propter sanguinis dulcedinem. Rhazes lib. 2.capit.20.Ad Almansorem.

INDICIA EXVBERANTIS Cholerae siue flauæ bilis.

Accusat cholerem dextræ dolor, aspera lingua,
Tinnitus, uomitusque frequens, Vigilantia multa.
Multa sitis, pingisque egestio, tormina ventris.
Nausea fit, morsus cordis languescit orexis.
Pulsus adest gracilis, durus, veloxque, calescens.

Aret, amarescitque, incendia somnia fingit.

Lege de his omnibus Rhazen lib. 2. c. 1. ad Alman. & Auicen. 2. 1. doct. 3. c. 7.

INDICIA REDVNDANTIS Phlegmatis.

Phlegma supergrediens proprias in corpore leges,
Os facit insipidum, fastidia crebra, saliuas.
Costarum, stomachi, simul occipitisque dolores.
Pulsus adest rarus, tardus, mollis quoque inanis,
Præcedit fallax phantasmata somnus aquosa.

Rhazes lib. 2. c. 23. ad Almansorem, & Auicenna. 2. 1. doct. 3. cap. 7.

INDICIA ABVNDANTIS Melancholiæ.

Humorum pleno dum faex in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulsus, tenuisque urina.
Sollicitudo, timor, tristitia, somnia terra.

Coace-

Coacescunt ructus, sapor & sputaminis æque,
Leuaque præcipue tinnit uel sibilat auris.
Rhazes lib. 2. cap. 22. ad Almansorem & Auicenna. 2. 1. doct. 3. cap. 7.

¶ *De Phlebotomia, ac primo quidem de ætate phlebotomiæ.* *Cap.* X C I I I.

DEnus septenus vix phlebotomon petit annus.
Spiritus uberiorque exit per phlebotomiam,
Spiritus ex potu uini mox multiplicatur,
Humorumque cibo damnum lente paratur,
Lumina clarificat, syncerat phlebotomia,
Mentes & cerebrum, calidas facit esse medullas.
Viscera purgabit, stomachum, uentremque coercet.
Puros dat sensus, dat somnum, tædia tollit.
Auditus vocem, vires producit & auget.

De venæ sectione, quã φλεβοτομίαν Greci vocãt iã agit. Ac primò quidem huic rei accõmodata ostendit ętas, annus nimirum decimus septimus, vel, vt alijs placet, decimusquartus: Pueri nãq; vsq; ad quartum decimũ ętatis annũ sanguis mittẽdus nõ est. Carnẽ .n. habent tenerã & facilè perspirabilẽ. Quod Gale. lib. 9. c. 17. metho. med. ijs testat verbis. Puerorũ inquit, substantia oĩum facillimè digerit, ac dissipat, ppea qđ est omniũ humidissima. Nullius verò q̃ frigidissima existit. Quo minus vacuãtis præsidij eget, quũ abeat ex seipsa vñ naturaliter vacuet. Idẽ ẽt lib. 11. c. 14. eiusdẽ operis de synocho loquẽs cõfirmat. Si in puerũ incidat, q quartumdecimũ annũ hactenus nõ attigit, mitti illi sanguis non debebit, ppea quod tantillis, cùm presertim calidi ac humidi sint, plurimũ corporis substãtię quotidie defluat ac digerat. Ita q ex incidenda vena molicndũ nobis fuerat id vltro nobis ex curati corporis natura præstatur. Quanq̃ Auenzoarus memorię dederit, se filiolo trimo venã dissecuisse, atq; hunc a morte tali remedio liberasse. Qđ si corpus decimumquartũ annum excesserit, ęstimandũ est qualisnã eius natura sit, num gracilis, & spissa, & dura, & copiosi sanguinis an cõtra. Atq; ita in priori missionẽ sanguinis adhibebis: in secũda nequaquam.

quaq̃. senib. quoq; post septuagesimũ annũ si multi sanguinis fuerint, viresq; robustas habuerint, ac morbus ita iubeat, nã secabis. Qđ si in hac ętate cõstitutis, vires parũ validę sint, & sanguine nõ admodũ abundẽt in totũ ab hmõi euacuatione arcẽdi sunt. In his. n. cũ Gale. lib. 4. c. 10. de san. tuen. teste sanguis bonus exiguus fit, crudi verò humores plurimi incisa venena. bonũ sãguinẽ emittit: malum qui in primis maximè venis circa iecur, & quod mesenteriũ vocant, colligitur, in totum attrahit corpus.

Secundo loco unicũ innuit ex phlebotomia incõmodũ: nẽpè q̃ vberior p ipsam exhalet spiritus. Qđ certè Gale. in libello de sacrificatione his ostendit verbis: Venã incidere sępè in anno, minimè cõmodum puto. Nam vnà cũ multo sanguine vitalis spiritus excernit. Hoc aũt frequẽtius cõsumpto, & tota corporis moles pfrigerat, & oia animalia opera peius fiunt. Frequẽtior igit venæ sectio maturã senectã, & hãc mortis grauiorib. obnoxiã, reddit. Cuiusmodi sunt cachexia, hydrops, arthritis, tremor, paralysis & piopexia. Impensius. n. refrigerato natiuo calore. humidoq; primogenio imminuto, viscera sanguescũt, cruditas dñat, q̃ tot malorũ cã sit atq; origo.

Tertio versu traditur remedium reparandorũ spiritũ, potus nimirum vi-

ni. Hoc. n. ex oĩbus celeriter ac subitò nutrientib. uelut suprà c.8.& 11. oñdimus, principẽ obtinet locum. Quin ex cibo quoque, ut quarto docetur uersu, spiritus recuperant̃, sed lentè, hoc est, tardius. Vbi sciendũ cumprimis, ꝙ exhibendus sit à uenæ sectione cibus concoctu facilis, optimi succi, ac plurimi nutrimenti, uelut oua sorbilia, & eiusmodi. Eo moderatius tñ, ut lib. 7. cap. 21. ad Almansore Rhazes p̃cipit, primo ac secundo die utendum est, quippe concoctoria facultas sanguinis eductione debilis, multũ superare cibum nequit. Hinc Isaacus in dictis ita fermè scriptum reliquit: Cib. ipsis minuendus, sed potus augendus, respectu nimirum cibi, & non consuetudinis, imò uerò q̃ añ phlebotomiã minus bibendum est, quod uirtus cõcoctrix debilior adhuc sit, q̃ ut copiam eius ferat.

Quarto demùm loco vndecim moderatæ atq; tempestiuæ phlebotomiæ enumerantur commoda.

Primum, quod uisus aciem roboret, clarioréque reddat. iminutis. n. & detractis per phlebotomiã humorib. quorum effumatione oculorũ claritas obscurabatur, uisus necessariò robora t̃ ac reficitur.

Secũdum, quod cerebrum expurget, integritatem menti restituat, & ingenij excitet aciem, idque consimilem omnino ob causam.

Ter-

Tertium, quod medullas ex calfacit superfluas nãq; humiditates, quarum confluxu infrigidabãtur, absumit.

Quartum, quod viscera, id est, interiora expurget: leuata nanq; q̃ corpus nostrũ regit natura, exonerataq; sãguins, quo velut sarcina præmebatur, haud ægrè crudos in interioribus detentos humores concoquit & euincit.

Quintum, quod vomitus & alui profluuia cohibeat: humores.n. ab interioribus ad externas reuellit partes. Hinc ab Auicena .4. 1.c.20. ita scriptum est: Phlebotomia propterea quod ad diuersum trahit, naturam secundũ plurimũ retinet. Vbi tñ silentio prętereundum non est, quod in alui profluuio cubit vena incidenda veniat: vt quę citissime conspicuã nonnũquam adferat vtilitatem: q̃ si contra feces, nẽpe in pede, nihil oĩno profuerit. Accidit tñ aliquando, vt aluus venæ sectione fluida magis fiat, idq; duobus maxime modis. Vno quidem, quod naturæ onere per phlebotomiã sublato, virtus roboret, adeoq; alias haud rarò incitet euacuationes. Altero vero, quando alui profluuium oritur ex retẽtricis facultatis imbecillitatę. Ea.n. venę sectione augetur: quo fit, vt venter magis proritetur.

Sextum, quod sensus efficiat puriores, euaporationem.n. ad caput vnde

de sensus turbantur imminuit.

Septimum, qđ immodicis cōferat vigiliis: siquidē humorū exundantiā, vnde acris subinde atq; diuersi sursum ferunt fumi, somnūq; impediunt, euacuat.

Octauum, ꝙ tedia, idest, nimiam corporis grauitatē, segnitiemq; siue lassitudinē tollat, leuat nāq; quæ corpus nostrum regit naturam, exoneratq; humorū multitudine, quib. velut onere quodam grauissimo præmebantur. Melancholia quoq;, quę pcipua quædam tędiorum ac grauitatē causa existit atq; origo, vnà cum sanguine educit, quippe fæx eius est & sedimentum.

Nonum, qđ audiendi difficultatem corrigat: imminuit. n. redundantiam humorum, vnde, crassi ac flatuosi sursum euicti spūs auditorios obtūdat meatus.

Decimum, quòd voci conferat: subtrahit nanque superfluas humiditates, quibus vocalis arteria immodice irrigata raucas edebat voces.

Vndecimum, quod vires reficiat augeatq;, siquidē corpore humorum exonerato multitudine, vires recreantur & augentur.

¶Quibus mensibus conueniat, quibusve noceat phlebotomia. Cap. XCIIII.

TRes insunt istis, Maius, September, Aprilis.

Et

Et sunt Lunares, sunt velut Hydra pies.
Prima dies primi, postremaque posteriorum,
Nec sanguis minui, nec carnibus anseris vti.
Sit senium atque iuuenta licet, si sanguis abundat,
Omni mense probe confert incisio venæ.
Hi sunt tres menses, Maius, Septẽber, Aprilis,
In quibus eminuas, vt longo tempore viuas.

Tria hoc in loco traduntur.

Ac Primum quidem, ꝙ tres menses sint Lunares, nempè Maius, Aprilis, & September, ipsisque dies quidam insint, quibus uenā incidere nefas habeatur. Maij, scilicet primus, & reliquorū trigesimus. Idque vulgo quidem ita creditur, cum reuera fictum atq; à ueritate alienū sit. Siquidem & his ipsis diebus, modò constellatio non deterreat, uenam secare nihil impedit. Vanum itẽ ac errore plenum, & quod de anserum esu subiungitur,

tur, magisq; sortilegio tribuendum, vel tractum fore à Iudæorũ consuetudine.

Secundum, quod senibus, æquè atq; iuuenibus singulo quoque mẽse, modò in uenis sanguis abundet, ac morbus ita iubeat, sanguinẽ subtrahere fas sit, ut in quibus non facilè digeratur, dissipeturque substantia, & boni sanguinis adsit copia.

Tertium, quod phlebotomia pro cõseruanda sanitate administranda sit in aliquo horum trium mensium: in Aprili, s. aut Maio, aut Septẽbri differenter tamen, in Aprili.n.ac Maio, iecota incidenda uenit, ob exundantem nimirũ sanguinis copiã: est. n. tẽpus uernũ. In Septembri uero lienaris, siquidem per id tempus, cum sit autumnale, atra bilis nõnullis plus cæteris colligitur.

De impedimentis phlebotomiæ. Cap. XCV.

FRigida natura, & frigus regio, dolor ingens,
Balnea post coitum, minor ætas, atque senilis.
Morbus prolixus, repletio potus & escæ.
Si fragilis, uel subtilis sensus stomachi sit.

Et

Et fastidia tibi non sunt phlebotomandi.

Duodecim hic recensetur impedimenta plhemotomiæ.

Primum, frigida hoīs natura, ꝙ propterquæ venę sectione augeatur. Fundamentū.n. caloris innati sanguis est, hoc igitur per phlebotomiā imminuto, & calorē innatū imminuit, totumq; corpus grauiter refrigerari, necesse est. Gale.c.6.de curan. rat.per san.missio.

Secundum, regio impense frigida. Hęc enim largam vacuationem, qualis phlebotomia est haud sustinet, ꝙ corpus, detracto cū sanguine natiuo calore, satis antea refrigeratum, magis subinde refrigeret. Præterea nec calida nimis regio venę sectionem tolerat, ꝙ sua caliditate vires dissoluat, ac humores discutiat. Tempus etiam anni in mittendo sanguine expendendum, num.s.calidum sit, aut frigidū. In frigido.n. tēpore corpus refrigeratur. ideoque sanguinis missionē impedit Quid.n. attinet corpus antea abūdè satis refrigeratum, sanguinis detractione magis refrigerare. In calido tpe improbè vacuati syncope & resolutione intereunt. Quippe calor ambientis è corpore foras euocatū spiritum digerit, et siccatq; corporis habitū, & imbecilliorē reddit. Quocirca tū

om-

oĩno a sanguinis missione abstinendum erit. Qđ Gale. lib. 11. c. 14. metho. med. iis verbis cõfirmat. Et oĩno quidẽ non mittes in tpe æstatis, & regione æstuosa, & cœli statu calido ac sicco. Proinde eadem est temporis, quæ regionis conditio.

Tertium, dolor ingens: sub quo & nimia corporis inflammatio comprehendit. In his. n. secta vena multã seditionẽ, & agitationẽ in humorib. excitat: phlebotomia nimirũ attrahente ac vacuante humores, dolore verò atq; inflammatione contra nitentibus, atq; rapientib. Si quidẽ dolor oĩs & calor attrahũt, influxũq; humorũ efficiunt, quo fit, ut inflãmatio augeatur, & natura magis debilitet. Et hoc quidem vbi temperatior & artificialis fuerit phlebotomia. Si verò aceruatim, vel ad animi deliquiũ vsq; fiat, ĩ p̃dictis casib. plurimum adfert emolumenti. Quippe hoc p̃sidio feruentis sanguinis copia in maximis inflammationib. educitur, & laborãs phlegmone pars refrigerat. In vehementissimus aũt doloribus ideo sanguinis missio confert, qđ sanguinis confluxũ, dolorem rescindendo, inhibet. Accedit, quod excretoria facultas causam dolorem excitantem eiicere properans, phlegmonem interdum excitet. Quum. n. primis suis conatib. nihil profecit, vehementius aggressa quod infestat expellere, sanguinis aliquid ex superpo-

perpositis partib. in afflictã simul exprimit, vt copiose lib. 13. metho.med.c.3. Gal. oñdit. Quopropter ne id accidat, sanguinẽ mittere expedit. Et hæc fuit intẽtio Gal.cõm.23 lib.1. aphor. vbi sic scriptum reliquit: In ardentissimis febribus si vsq; ad animi defectionem sanguis mittatur, statim totius corporis habitus refrigeratur, & febris extinguit. In maximis verò dolorib. nullũ maius noui remediũ, q̃ vsq; ad animi defectionem euacuare. Lege plura apud eundẽ lib.9. meth. med. c.4. & in lib. de curan. rat. per sang. missionem. cap.11.& Leonhartum Fuchsium capit. 28. methodi perueniendi ad medicinam.

QVARTVM, balneum: & maximè quidẽ διαφορητικόν, i. resolutiuum. Hoc enim, cùm Galeno in lib. de vtilitate respirationes c.7. teste, spiritus ex toto corpore euacuet, adeoque vires debilitet, phlebotomiam impedit. Nam plurimũ & repente euacuare periculosum est, inquit Hippocrates lib.2.aph.51.

Quintum, coitus post quẽ prohibet incisio venæ, qđ is corpus iãdudum plus ęquo excalfecerit, vires deiecerit, ac debilitarit. Porrò quo nã modo Venere vires dissoluantur, disertè admodũ Gal. lib.1. de semine. c.15. iis demõstrat verbis: Circa tp̄s, inquit: concubitus, testes ex venis seminarium humorẽ, quantũ

eius

eius in ipsis cõtinetur, trahunt. Est aũt modicus hic, & roris similitudinẽ sanguini ammixtus, hmõi aũt ille opus habeat. Violenter igitur eo, per testiculos vtpote potentiori facultate præditos q̃ venę sunt, detracto, venæ ipsæ rursus à suprapositis reuellunt. hę verò rursus ab his quę deinceps sitæ sunt, deinde hę rursus a vicinis, atq; hoc fieri non cessat, donec ad oẽm corporis particulã trãsumptio perueniat, adeo vt oẽs totius animalis partes proprio alimento euacuentur. Reuellit n. semper id qđ perfectè est euacuetum, ab eo quod plus habet, veluti violenter eripiẽs. Hoc igitur quum semꝑ fiat, & oĩa veluti in choro inter se mutuo participent, in tm̃ sanè oĩa vasa ac partes totius animalis euacuari necesse est, donec fortissima ex oĩbus pars expleatur. Neq; verò solam seminariam humiditatẽ ab oib. animalis partibus auferri continget hoc tꝑe, sed ẽt spiritũ vitalem. Nã & hic ex arteriis vna cum seminali humiditate euacuatur. Quare nihil mirum est, immoderato coitu vtentes imbecilliores reddi, à toto corpore vtroq; syncerissimo ablato, accedente insuper voluptate, q̃ ipsa per re sufficiens est vitalem firmitatem dissoluere, adeò vt iam quosdã ex nimia voluptate ac iucũditate mortuos esse constet. Quæ oĩa Marsilius Ficinus

lib.

lib.1.de sanitate tuenda. c.7 ijs ēt confirmat verbis. Vnereus, inquit, coitus, si vel paululum vires excesserit subitò exhaurit: spiritus prȩsertim subtiliores, cerebrumq; debilitat: labefactat stomachū atq; præcordia, quo malo nihil ingenio aduersius esse pōt. Cur nam Hippocrates coitum comitiali morbo similem iudicauit? nisi quia mentem, quæ sacra est, percellit, tantumque ob est, vt Auicēna in libro de animalibus dixerit. Si quid spermatis suprà quàm natura toleret, coitu profluat, obesse magis, q̃ si quadragies tantundē sanguinis emanarit, vt nō iniuria prisci Musas atq; Mineruam virgines esse voluerint. Plura de hoc lōge apud Galenum cap.86. artis medicinalis. Paulum Aeginet.lib. 1.cap.35.& Aetium. lib.2.c.8.

Sextum, ȩtas vel maior vel minor q̃ phlebotomia requirit: qualis est infantiæ, & senii. Horum oīum meminit Auicēna.4.1.c.20.in eum fermè modū scribens. Cauere debes a venæ sectione in complexione vehementis frigiditatis & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & post balneum resolutiuum, & post coitum, & in ætate, quȩ est minor.14.annis quantò plus poteris, & in ȩtate senum quantò magis poteris: nisi in figura confisus fueris, & in soliditate musculorū, & venarū am-

plitu

plitudine, & earum repletione, & colorum rubedine: hos nãq; ex adolescentibus & senibus phlebotomare audebis. Adolescentes tñ secũdum ordinem ad phlebotomandum paulatim prouehere debes cum pauca minutione.

Septimum, morbus prolixus: virtus enim tẽporis tractu exoluta non tolerat venæ sectionẽ, vt quę à morbo plus satis iam debilitata phlebotomia facilè exhauriretur. Galenus de curan.rat.per sang.miss.c.20.Idem Auicen.ẽt loco citato cõfirmat.In corporib.inquiẽs,quæ prolixas perpessa sunt ægritudines, abstinendum a venæ sectione, nisi sanguinis affuerit corruptio, quæ ad hoc te perducat, quoniam tunc sanguinis subtractione vteris.

Octauum, nimia potus repletio.

Nonũ, largior cibi ingestio. sub qua inconcoctio siue crudas etiam comprehenditur: causa horum oĩum est, vt ex Auicẽna. 1. 1. doct. 6.c.3. colligitur, qđ tria sint materiam attrahẽtia, loca, si inanita, membrorũ caliditas, ac totius corporis habitus. Sanguis igitur si sic affectis mittetur, vene proprio & cõmodo destitutę nutrimento, qđ nondũ in ventriculo ac hepate concoctum est, attraherent. Hoc itaq; in mẽbra raptũ non corrigeretur. Siquidẽ tertia concoctio, vt Galenus autor est, nõ emẽdat erratũ

secun-

secundę, nec secunda primæ. Atq; inter in excremēstorū copiam in corpore, ac inde tandem ægritudines prouenire necesse est. Tanto igit̃ tempore differenda est phlebotomia, quātū satisfacere tum ad eorum concoctionem, tum vt excrementa descendunt, videbitur.

Pręstiterit tñ in intemperantib. vinosisq;, ac vētri gulæq; dedi is, vt c.6.lib. de curan.rat. ꝑ sang. mis. Gale. visum est, à vene sectione in totum abstinere, vt quos neq; purgatione, neque sanguinis missione magnoperè adiuueris, Nā ꝑ vite intemperantiā crudorū humorū copiā ocissimè colligūt: verùm his ne manum quidē admouere tentandum est. Quorsum.n.attinet, apud vulgum infamare pręsidia, q̄ multis fuere saluti, Galen.libr.11.cap.9.metho. meden.

Decimum, fragilitas, id est debilitas virtutis, quippe sanguine misso virtus semper iis extremè concidit, nec postea reuocari, colligiq; potest. Galen. capit.6. de curan. rat. per sang. miss. & lib.11.capit.14 meth.meden.

Vndecimum, os ventriculi supra modum sensile, sub quo imbecillium ēt comprehenditur, & quod amara bili redundat. ob hæc enim multi in venæ sectione ante iustam vacuationem per initia statim animo destituuntur.

Porrò os vētriculi magno sensu præ-

ditũ esse, ex eo maximè conijcit inquit Auicenna, ꝙ acria mordaciaq; citra offensionẽ non facile transglutiat. Imbecillitatẽ arguit deiecta cibi potusq; appetentia: Amaræ verò bilis redundãtiã, oris amaritudo, nauseæq; perseuerãter, & bilis frequentiores vomitus ostendũt. Hæ itaq; indicationes à sanguinis subtractione dehortant. Siquidẽ humores venæ sectione exagitati, sic affectis ad os ventriculi haud raro, ceu ad consuetũ locũ cõfluunt: sed cũ id membrũ debilius iã sit, q̃ vt tali humorũ cõfluxui resistat, multa o͞ino sanguinis missione contrahũt mala. Et hæc vna causa est, cur multi ex ipsis animo linquant. Bilis namq; in stomachũ refusa, morsu suo cor nõnunquam ac cerebrum εἰς συμπάθειαν. i. cõsensum, trahit syncopenq; parit, quãdoque verò subitam etiam adfert mortem. Galenus libro. 9. cap. 5. metho. meden. & Auicenna loco citato.

Dvodecimvm, nausea: in hac. n. si sanguis mitteret, venæ exhaustæ prauã illã ac nauseosam ad se facilè attraherent materiam. Neque ob dictas solùm causas, sed ob alias etiam non paucas à phlebotomia interdum abstinemus.

Ac primò quidem ob

raenfium fluxum. Quod certè Galenus lib. 9. c. 5. metho. meden. iis innuere verbis voluit. Si t͞pe, inquit, mittẽdi san

guinis menses moueri cõtigerit, siue ẽt hæmorrhois sit reclusa, si inspecto fluentis impetu, ipse satis fore videbit, q̃ solus, qđ requiris, vacuet, naturæ rem oẽm permittes: sin minus, tm̃ ipse detrahes, quò ex coniunctis ambobus perficiatur, qđ postulas. Nonnunq̃ tñ reuulsionis ẽt causa immodici sanguinis è narib. vtero sede, aut thorace, eruptionibus, venæ sectione citissimè conspicuam adfert vtilitatem. Deinde ob corporeæ constitutionis raritatem, hoc est, humidam calidãq; temperaturam. Eius. n. substantia celerrimè in ambientẽ dissipatur, alias in halitũ sensibilem, alias in perspirationes quę visum fugiant, sed ratione deprehendantur. Itaq; ẽt huius causa aut prorsus venam non secabimus, aut parum detrahemus. Gal. lib. 9. 17. meth. meden.

Tertiò, ob lentorem, ac cruditatẽ humorũ: Hæc. n. venæ sectione augentᷣ. Vñ in diutinis morbis sanguinis missione vtendum non est: ne cruditas. s. augeatᷣ, virtus debilitetur, & morbus eousque producatur, vt nequaquã postea curari queas. Hinc præcipt Auicenna, vt in morbis chronicis pharmacia venæ sectioni præmittatur, & non contra, licet vtraque opus habeant ægrotantes.

Cruditas porrò humorũ duabs potissimum de causis accidere solet. Primum quidem ob aggrauantem humorum co-

piā: quæ innatū calorē velut suffocando in tm̄ debilitat, vt ipsos euincere postea nequeat. Et in hac phlebotomia vti licet, quemadmodū idipsum Alexander Trallianus lib. 9. cap. 2. in curatione Anasariæ iis cōfirmat uerbis. Oīum curatio a vacuatione incipienda est, sed Ascitis quidem dicti, aut Tympaniæ a sola purgatione. Cui aūt Anasarca nomen est, ea venæ sectionē interdum requirit vt q̄ ex sanguine frigido nascatur. Ac frigiditatis quidē rōne illa nō indiget, sed qm̄ copiæ detractio naturā leuat, ut hæc minorem illā effectā facile superet, non alienū sed rōni consentaneum est hic quoq; venę sectione vti. Videmus. n. quod ēt ignis externus, cùm à lignis viridibus ꝓpemodū extinguit̄, resocillat̄ rursus, si illa, quę ipsum suffocabant, auferant̄. Deinde verò ob caloris innati debilitatē, vt in hominibus frigidæ naturæ, quales à diutino morbo conualescentes cum primis sunt & senes: his phlebotomia ex usu nō est. Subtracto. n. sanguine, q̄ fomes natiui caloris ac uitæ thesaurus est, nec̄ esse est, vt corpus uehementius refrigeretur, humorumq; cruditas augeat̄. Sanguinis igitur rpsis, vt humores cōcoquat & cuīcat, relinquēdus est. Quinetiam post choleran diutinos uomitus, diarroian mediam, vigilias, labores vehementiores, & vno verbo, post oīa quæ corpus impensius

sius calfaciunt, exiccantq;, ac vires dissol uunt, à uenæ sectione abstinendū, vt copiose admodum docet Rhazes li.7.c.21. ad Almans.

Quæ circa venæ sectionem obseruandæ. Cap. XCVI.

HAec facienda tibi, quando uis phlebotomari,
Vel quando minus, fueris uel quando minutus.
Vnctio, siue lauacrum, & potus fascia, motus,
Debent non fragili tibi singula mête teneri.

Quinque in sanguinis missione obseruanda esse hoc loco traditur, & ex ipsis alia quidē prius quā uena tundatur, quędā interea dum sanguis emittitur, nonnulla uerò eo iam subtracto.

Primum vnctio alias n membrum incidendæ uenæ oleo irrigatū .ricamus, ut tempore eius sanguis reddatur fluxilis: Interdum ipsi etiam flebotomo, siue scalpello olei nonnihil allinimus, ut inflictum dolorem mitiget. Quandoq; vero & uulneri olei cuiuspiā parū illinimus, quo nimirum cicatrice tardius obducatur, humoresque in venis relicti liberius expirent, & mali fumi discutiātur.

Secundum, potus: & praecipuè quidē vini. Hoc.n.cum in ipsa sectione, si syncope obuenerit, tum post eam etiam ad boni sanguinis generationem, spirituumque recuperationem conuenientissimè exhibetur. Suprà c.8.& 10.

Tertium, lauacrū.i.balneū, quo certe per biduū aut triduū ante & post sanguinis missionem vti conceditur, nequaquā verò eodē die. Ante quidem in illis, quos crassorum humorum copia aggrauari suspicio est. hoc.n.balneū incidit, mobilesq; facit, ob eandem ēt causam paululū dimoueri ante phlebotomiā cōuenit, & assumere nonnihil syrupi acetosi. Eodè quoq; t͞pe mēbrū incidēdæ uenæ fricādū est, ut humores è propinquis venis ad locū sectioni destinatū alliciantur, & ad exitum properent. Post uero emissionem sanguinis valet ad humorū vaporūque reliquias discutiēdas. Verū eo super sedere in ipso die oportet: cutē.n.nimis reddit mollem, quo fit ut plagæ facillime cedat, quòd non est citra periculū.

Quartum, fasciæ, hoc est, ligaturæ, ex pannis, lineis, easq; tam ante, q̃ post venæ sectionem administrari oportet. Ante quidem, & ut inde venæ incrassescant, conspicuæq; magis fiant, & humores ad constitutum incisioni locū facilius proleĉtentur. Post uerò, ad sistendum reprimēdumque fluxum.

Quintum,

Quintum, motio siue inambulatio, moderata nimirum ac tranquilla: eaq; & ante,& post venę incisionē vti conuenit ante quidē,vt humores dissoluātur, extenuenturq;: post verò ad dissipandas humorū reliquias. Ea hodie apud vulgū inualuit cōsuetudo,vt venę ieiuno ferè ac vacuo incidantū stomacho: sed hoc ipsum doctorib.quibusdā minus probatur, vt quib. cōducibilius esse videatū,vt ouum molliculū siue sorbile,cū haustulo vini prius exhibeatur, idq; circiter horā nonā,vel decimā ante meridiē, ac cōfestim deinde vena incidatur: Natura enim stomacho existent vacuo, ne alimento destituatur,sanguinē ptinacissimè retinet.Contra verò, pauculo, eoq; exigua mole plurimū nutriente, cuiusmodi vinū & oua sorbilia, cumprimis habentur, ingesto cibo, eundem facillimè exire patitur.

Porro qd ad diei, in quo fit venæ sectio,tps attinet, sciendū sanguini mittendo conuenire maximè tps matutinū, sic tñ, vt nō ptinus excitis è somno, sed horā vnā antea vigilantib. una secetur. Quibusdā et postea q rerū solitarū qdpiam obierūt, siue ludo literario, siue in officinis, siue in foro, siue in ędibus, sanguinem auferre expedit. Aegris aūt nullum est venę sectionis pręscriptū tps. q obrem nec per noctē sanguinem mittere ijs, si

morbus sic expetat verearis. Sic Galen. in lib. de curan. rat per sang. miss. c. 11. & 20. & in presagio experientia comprobato cap. 4.

ANNOTATIVNCVLA

Vt vocem phlebotomiam versus ferant, geminato vbique bb. phlebotomiam in hoc opere legere oportet.

¶ *De quibusdam phlebotomiæ effectibus. Cap. XCVII.*

EXhilarat tristes, iratos placat amantes.
Ne sint amantes, phlebbotomia facit.

Hic tres phlebotomiæ referuntur effectus.

Primus, quòd contristatos exhilaret, ac lætos reddat.

Secundus, quòd animos iratorũ placet, reconcilietque. Ac utriusq; quidem causa est, ꝙ hæc maximè fiat, cũ sanguini admiscet multũ flauæ bilis, illa uerò cùm multum melancholiæ, sed horum humorum uterq; unà cum sanguine ꝑ phlebotomiam educitur, ergo &c.

Tertius, quod præcaueat, ne amantes ob rabidos quosdam appetitus ad insaniam adigantur: humores enim à capite ad partes subiectas reuellens expellit.

Ob quinque porrò causas venæ sectio adhiberi solet. Quarum una tm̄ directa est, reliquæ verò omnes indirectę.

Directa sanè adhibetur sanguinis uacuandi causa: sed cùm is utilis sit naturæ probè hanc administrari conuenit, sic vt q̄ inutile naturæ sit emittat. Fit autem sanguis naturę inutilis bifariā, vel cùm propriā qualitatē ad unguē non seruat, nec amplius nutrire sicut prius, cum vtilis esset pōt, vel ita multitudine creuit, vt aut vires premat, aut tū venas, tum arterias, vel distēdat, uel findat, vel obstruat. Ac in his quidem missio sanguinis utilis est, ceu vacuantium præsidiorū una. Differenter tm̄ adhibēda est: siquidē in sanguinis multitudine copiose detrahere, in aliquis verò pauca uacuatione uti oportet: Hinc est, quod lib. 9. c. 10. methomeden. Galenus in eū propè modum scriptum reliquerit: Si sanguis vitiosus in corpore fuerit, paulatim q̄d uitiosum est uacuare oportet, & paulatim inuicē q̄d salubre est, pro eo reponere. Vocant medici eiusmodi uitiosi succi curationē Græcè epicrasin. Cui scribit Alexander etiam Trallianus lib. 6. cap. 2. iis verbis: At hoc non una vice faciendum est, ne uires deiiciantur. Etenim quamuis id quod vacuatur, recrementitium est, tm̄ uniuersa ac subita mutatione magis offendit. Satius igitur est paulatim & tutò

euacuare, q̃ festinando perturbandoque vnà cum morbo ẽt ægrũ è medio tollere. Atq; hinc certè libet, q̃ peruerse phlebotomia abutantur, qui uitiosum sanguinẽ studiose auferunt tã diu, dũ bonus effluere cœperit: cùm vniuersus fortè sanguis citius erupturus, sit, q̃ bonus appareat. Paucã igitur esse decet, &, vt Galen. præcipit, in eiusmodi casibus ante venæ incisionẽ ἐπικράσει utendũ est, hoc est, cibus exhibendus est probũ generans sanguinẽ: quo nimirũ in vitiosi locũ bonus succedat: ac paulò post sanguis extrahendus est modicus. Et quidẽ directa dicitur phlebotomia: q̃ p se fiat, ad euacuationẽ illius, qđ per se venę sectione euacuari dẽt, nẽpè ad multitudinis humorũ, siue sanguinis euacuationẽ: principaliter tñ, secundũ qđ cũ eo sunt alii humores.

Reliquę 4. dicuntur indirectæ, & administrantur vt humorum vehementiorem impetum ad diuersam reuocẽt partem, uel ad latera deriuent.

Prima adhibetur ob magnitudinem morbi, siue uehementiorem apostematis cuiuspiam inflammationẽ. Nã in apostemate vehemẽtis inflãmationis, ĩ febribus, & dolorib. maximis, nõ inuenitur excellentius remedium, quàm sectio uenę teste Gale. lib. 1. aph. commen. 23.

Secunda, ut materia alliciatur ad locum, per quem euacuanda est: unde in

mensium

mensium atque hæmorrhoidon suppressione saphena aperienda est, quemadmodũ in libro de curan.rat. per sang. missio. capit.9.in hunc scribens modum Galenus testatur: Plenitudines à suppresis mensibus ortas omnino per crura euacuabis, siue venã secare oporteat, siue scarificare. Sectæ .n. in cubito venæ mulierũ reuellere purgatione assolẽt.

TERTIA, vt humores deriuentur ad partem appositam loco, ad quem sua sponte rapiuntur: & hoc quidem vt materia è membro, in quod confertim ingruit, auocetur, reuellaturque, & propterea in immoderatiore mensium fluxu secamus basilicam.i.interiorem cubiti venam, quæ hepatites etiam vocatur, & reuulsa materia ad locum oppositum a fluxu suo diuertatur.

QVARTA, vt portiuncula materię quapiam per venæ incisionem euacuata, natura residuum euincere valeat. Atque ita tandẽ venã incidere conuenit, vbi repletio in corpore fuerit, ne generetur apostema, virtute scilicet imbecilliore existente, quàm vt vniuersam illam humorum redundantiam simul moderetur ac regat. Ideo portiunculam eius emittimus, ne ob naturę impotentiam imbecillitatemq; in debiliores partes ingruens, inibi abscessus, aut humores præter naturam excitet.

De Scissuræ quantitate. Cap. XCVIII.

FAc plagam largã mediocriter, vt cito fumus
Exeat vberius, liberiusque cruor.

Hic unicum habetur præceptum de fissuræ quãtitate in uenæ sectione, nempè ut ea mediocriter sit ampla: quonimirum crassior sanguis ac fumi liberius exeant. Fissura.n. stricta existẽte tenuior sanguis duntaxat effluit, crasso intus remanente. Vbi hoc sciendum, quòd in uenæ sectione aliquando amplum, nonnunq̃ uerò arctũ infligere uulnus oporteat. Et amplum quidẽ tribus maximè de causis. Primò cum humores sunt crassi, & crassior sanguis educendus est, ut facilius exire queat. Hinc melancholicis ẽt amplum infligendum est. Secundo, ob temporis ac regionis frigiditatem, per eam.n. humores crassescunt: quare per hyemem, sic necessitate iubente, amplo potius utendum est uulnere. Tertiò, ob redundantiam humorum, qui melius certè amplo quam arcto euacuãtur uulnere. Contra uerò arctum uulnus magis conuenit, cùm uirtus imbecilla est, ne.s. immodicè spiritus excernantur, & calor innatus extra modum debilitetur. Eadẽ habenda est ratio in calido tempore, & cum sanguis subtilis ac tenuis euacuatur.

¶Quæ in uenæ sectione consideranda. Caput XCIX.

SAnguine subtracto, sex horis est vigilandum,
Ne somni fumus lædat sensibile corpus.
Ne neruum lædas, non sit tibi plaga profunda.
Sanguine purgatus, nec carpas protinus escas.

Tria in uenæ sectione consideranda esse, hoc in loco traditur.

Primum, ut is, cui uena secta est, non dormiat illico post phlebotomiam, nisi sex adminus horæ præterierint, ne fumi scilicet, quos somnus efficit, sursum ad caput euecti, cerebrum offendant. Possunt tamen & aliæ adsignari causæ. Ac prima quidem, ne æger uertendo sese inter dormiendum supra membrum inuoluatur, in quo uena secta est, itaque læsionem percipiat. Secunda, ne inter dormiendum humores transfluãt in partem ex scalpelli ictu dolentem, inibiq; apostema generent. Siquidem partes dolentes, ut capite 95. artis medicinalis, & in libro de curan. ratio. per sang. miss. cap. 7. Galen. asserit, natura solent fluxionem suscipere, & præcipuè quidem in somno. Auicenna uerò hanc *Somnus.*

adfert

adfert causam, nempè ꝙ ex dormitione phlebotomiæ propinqua, plerunq; accidat in mēbris confractio. Dū.n.huc & illuc inordinato atq; inopinato voluunt. reuoluunturq; motu, fasciȩ dissoluunt, quo fit, vt retectȩ, & adhuc à recenti sectione hiantes plagȩ immodicam nonnunq̄ sanguinis vim inscientibus effundant: ꝙ, q̄ sit vitæ discrimini cōiunctū, nemo est qui ignorat. Adhȩc fumida quoq; excrementa per somnum intrò rursum ad principalia reuocātur membra, Quinetiam spiritus, sanguis, & calor venæ sectione ad exteriora ꝓlectati, somno ad centrum retrahuntur, atq; ita certè haud rarò, cū ob venȩ sectionē excitatam cōmotionē, tū somni quoq; retractionem, ebullitio in humorib. cōtingit, ac inde febris tandē accenditur. Satis igitur liquet, confestim à venæ sectione non esse dormiendū, prȩsertim si inter ea nihil dū cibi ingestū fuerit, ꝙ si verò à cibi sumptione in vnā atq; alteram horā, imo & in pluscula (si ita patitur animus) somno indulgeatur, nihil, aut parum admodū offendit. Siquidem exagitatio humorum tanto tp̄is spacio ad plenum contrahi, sedariq; pōt. Satis aūt fuerit à somno abstinere, aut certè, si qua necessitas dormire oīno cogat, q̄ breuissimo vti somno, adhibita semper cautione quadā, ne discinctȩ fasciȩ egrotan

tantes in vite discrimen adducant. Nonnulli hanc quoq; adsignāt causam, nēpe ꝙ materia per somnum crassescat, confractioq; in membris eueniat, perinde atq; in quartanæ typo ob materiæ crassitiem frigiditatemq; solet. Tum nerui præterea atq; lacerti frigidi sunt: fumus igitur ad ipsos perlatus in somno, in quo calor naturalis totus in profundum corporis retrahitur, crassescit simul & refrigeratur, qui sic refrigeratus & crassior effectus, frigiditatem quoq; & crassitiē, siue contractionem cum membris communicat. Simile nanq; a simili facile afficitur. Et hæc quidem de somno phlebotomiæ propinquo, & non de remotiore intelligenda veniunt.

Secundum, ne uenæ sector profundā nimis incutiat plagam, ita ut scalpello neruum, aut arteriā uenæ iunctam attingat. Nerui. n. punctura ob sentiendi præstantiam, ob idq; quod cum principio pars hæc continuitatem habet, promptè dolorem accerset, quē necessario comitatur humorum defluxio, hanc excipit phlegmone, quam ex necessitate deinde non solius quidem puncti nerui, sed totius instrumenti consequitur conclusio, & inde acerbissima tandem mors, uel ad minus membri, vtpote brachii, aut digiti, &c. amissio. Quod Cornelius Celsus li. 2. c. 10. iis etiā uerbis significare uoluit.

Iuncta

Iuncta est, inquiēs, uena arteriis, his neruí. Ita si neruum scalpellus attigit, seq̃t neruorum distentio, ea q̃ hoīem crudeliter consumit. Lege Galenum ca.92. artis med. & lib. 1. c. 2. de motu musculorum, & lib. 6. c. 2. meth. medendi. Porrò ex arteriæ pūctura fluxus sequitur sanguinis arterialis difficillimæ curationis.

Tertium, ne is cui vena secta est protinus à missione sanguinis cibum sumat, sed expectet dum humorum exagitatio sedetur, ne cibus nondum concoctus ad subueniendum membro læso cum sanguine simul attrahatur. De hoc Gal. li. 4. c. 20. de sanit. tuenda.

¶ *Quæ post Phlebotomiam vitanda.*

Caput C.

OMnia de lacte uitabis rite minutus.
Et vitet potum phlebotomatus homo.
Frigida vitabit, quia sunt inimica minutis,
Interdictus eritque minutis nubilus aer.
Spiritus exultatq; minutis luce per auras,
Omnibus apta quies, & motus sæpè nociuus.

Hic

Hic quinq; ab incisa modò vena cauenda esse præcipitur.

PRIMVM, Lac & lacticinia oīa. Si quidem ex humorib. venæ sectione agitatis ac cōmotis sæpè in ventriculū nō nihil transfluit. Lac igitur quod per se alioqui corruptioni obnoxiū est, sumptū, dictisq; humorib. admistum; facillimè oīno & corrumpitur, & dulcedinis rōne in concoctum ac crudum ab inanitis venis attrahitur. Suprà c.7. *Lacticinia.*

Secundum, Potus: quippe qui & ipse pari modo in concoctus facilè ab ijsdem abripiatur. Suprà c.95. *Potus.*

Tertium, frigida oīa, tam intrò sumenda, q̄ foris admouenda. Eiusmodi aūt cùmprimis sunt, alimenta frigidiora, potus frigidus, balnea frigida, ambientis nos aeris frigiditas, vestiū exilitas, super petram nudā sessio, capitis ac pedū frigiditas. Hinc.n. corpus, calore nimirū inato, plus satis iā venę sectiōe imminuto, p̄ter modum refrigeraretur. *Frigida.*

Quartum, ne ijs, cui vena secta est, versetur siue ambulet in aere turbido ac nebuloso. Hic.n. est qui, vt suprà c.14. ostēdimus, sanguinem melancholicum efficicus, animā contristat. Sed versetur potius incedatq; in aere lucido, claro, atq; sereno. Inde.n. spūs recreantur oēs, & iucundissima quadā voluptate distracti ad similem protenditur. *Nebula*

Quin

Quies Quintum, vt idem temperatam amplectatur quietem, motionemque uitet. Hæc.n. humores uenę sectione agitatos, magis adhuc commouet, & uites usquequaque debilitat: illa uerò commotionem contrahit ac sedat.

Sunt qui tradant, canendum ēt esse à salitorum piscium usu postquā uena alicui incisa est: ἀλφοὺς τε γὰρ πολλάκις καὶ ψώρας ἀπογεννῶσιν, id est, uitiligines enim & scabiē sæpenumero gignūt. Simeon Sethi in Synt. de piscibus.

¶ *Quibus morbis & ætatibus phlebotomiæ cõueniat, & quantum sanguinis quoque tempore detrahendum. Ca. CI.*

Principio minuas in acutis, perperacutis,
Aetatis mediæ multum de sanguine tolle.
Sit puer atq; senex, tollet vterque parum,
Ver tollat duplum; reliquum tempus tibi simplum.

Quatuor phlebotomiæ præcepta hoc loco traduntur.

PRIMVM, vt in principio acutorū & peracutorum mēbrorum vena incidatur: pro cuius pleniore intelligentia, sciendum initiò, peracutum morbū esse dupli-

duplicem. Exquisite peracutũ, qui vltra quartum non producitur diem. Hinc recentiores Medici, barbaram sectantes medicinam, perperacutum vocare solent. Non exquisitè peracutum, cuius vigor in septimo futurus est. Hi itaque morbi cum breues sint, ac statim summos, idest maximos obtineant labores, neq; inducias concedant, illicò per initia curandi sunt. Iidem porrò, ꝙ à calidis magna ex parte homoribus sanguine nimirum & flaua bile nascantur, venæ sectionem potissimum exposcunt. Hinc non temerè Hippocrates libr. 4. de vict. rat. in morb. acut. aphor. 19. ita scriptum reliquit. In acutis morbis sanguinē detrahes, si uehe bemens morb. videatur, florueritq; ęgrotanti ętas, & uirium adfuerit robur.

Secundum, quod in ætate media, siue florenti, ab anno nimirum 30 ad 45. vel 50. copiosius, q̃ in aliis, sanguis detrahendus sit. Etenim hic corpus solidũ esse incipit, quod nequaquã tm̃ sanguinis, quã tum solebat, in se traducit, sed plus soli to in uenis reliquit. Quo fit, vt eius subtractio incrementum non impediat, neque virum robur dissoluat. Corpus nanque in ea ętate neq; augeri sensibiliter, nec imminui, sed veluti stare videtur.

Tertium, quod senibus ac pueris parum sanguinis detrahendum sit, vt per pueros intelligamus ēt eos, qui puberta-

tis,

tis, hoc est. 14. ætatis annum excesserunt. Nã vsq; ad pubertatis initium, tota illa ætas pueritiæ mollis est, & tenerior, q̃ q̃ phlebotomiam toleret: qm̃ licet concoctio & nutricatio in his liberalis, tamen spiritus & sanguis modicus, vtpore, qui continuè, atq; affatim in corpus transflu mitur, neque natura citra inopiã illius vacuationem sustinere potest. Nã esto, ꝙ natura nostra in solidis habitet, tñ ad im modicam omnem euacuationem labefa ctatur, aut interit. Pubertas ergo primũ sanguinis missionem tolerat. Hic igitur pro mutatione naturæ sanguinẽ mittere licebit, neque tamen id facere decet affatim, sed admodum breuiter.

Porrò per senes eos inaudire oportet, qui adhuc in prima atq; scd̃a senectute consistunt. In his. n. audacia mittẽdi sanguinis paulatim decrescit, adeo ut in decrepitis, hoc est, post 79. annũ ob uirtutis imbecillitatẽ vix liceat. Plura Gale in 4. li. Hipp. de vict. ra. in mor. ac. cõ. 10. & ibidem etiã Hieremias Thriuerus Brachel.

Quartum, quod dupla sanguinis portio, respectu nimirum reliquorum temporum vere detrahenda sit. Tunc. n. sanguinem maximè crescere in corporibus nostris, apud oẽs rei medicę scriptores in cõfesso est. Cæterum quod ad primũ præceptum attinet, regulæ nonnullæ circa sanguinis missionem obseruandę sunt.

Ac prima quidem, vt ab initio morbi non fiat phlebotomia. Medicus.n. ut cap. 87. artis med. & com. 22, lib. 4. apho. Gal. adserit, naturæ minister est. Sed natura ipsa nunquam in morbi principio, dum crudi adhuc sunt humores, vllam vacuationem instituit. Ergo nec medicus ipse in principio morbi dũ adhuc omnia cruda sunt, vacuationẽ ullam molire debet. Cruda.n. cùm vacuationi non obediant, grauia hac de causa symptomata excitãt Galenus comm. 22. lib. 1. apho.

Fallit tamen hæc regula in tribus casibus: Primo, qñ noxii humores turgent, hoc est, sua sponte concitati ad excretionem nos adducunt: tum.n. in principio etiam morbi nõdum coctis humoribus vacuare licet, ne scilicet humores parum stabiles, & ab vna parte ad aliam sine ordine moti, ad principem aliquam partẽ decumbant: Raro autem accidit, & humores mobiles ab una parte ad aliam transfluant, sed plerunque sunt in parte aliqua firmi ac fixi: ideoq; nõ est in principiis morborum vacuandum, nisi rarissimè, hoc est, quando humores turgent. Hinc nõ temerè. 4. 1. c. 20. & 22. 3. tract. 2. cap. 7. ab Auicen. præcipitur, ut in principiis morborũ venę incisio pęnitus demittatur, vt quæ superfluitates extenuet, ut per corpus fluant, ac sano sanguini permisceantur, non extrahat tñ quod ex-

trahi

trahi necesse erat: quo fit vt post tẽporis interuallum phlebotomiam repetere oportet, interim eodem die, interim postridie. Atq; hinc profectò vires nimium debilitantur.

Secundò in materiæ multitudine: Hic.n. circa principia q̃nq;, quemadmodũ cõm. 29. lib. 2. aph. Gal. testat̃, venæ sectionem, nõnunq̃ verò & purgationem adhibere oportet, quo minorem iã factã materiam natura possit concoquere.

Tertiò, in morbi magnitudine ac vehementia, vt in magno vehemẽtissimoq; doloris apostemate, licet nõ sit multa in corpore materia, s. antecedẽs. Nam repellendus humor est ne apostema citius, q̃ par est, crepet, aut aperiatur. Venæ igit̃ sectio, vt magna hæc praua symptomata euitentur, circa initia statim adhibenda est. Quod Gal. lib. 13. c. 20. meth. med. iis innuere uerbis voluit, inquiens Itaq; incidenda in talibus affectib. vena statim ab initio, si modò tam valens virtus sit, vt sine noxa missionem sanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorum, quæ de secanda vena retulimus, sicuti vel crudi humores copia uel puerilis ætas, vel anni tempus, vel regio, in qua sit extremus calor, aut frigus. Non solùm autẽ in morbis acutis, atq; adeò inflammationib. verumetiã in uulneribus & contusionibus particularum, præsertim nobilium, sanguis

guis ex opposita parte mittendus est, vt inflammatio prohibeatur. etiam si sanguis modicus fuerit.

Secunda, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, veluti in crisi: vt in qua neque venę sectio, neque aliqua alia vacuatio tentāda sit: ne materia, s. diuertatur à loco, ad quē naturā ipsam, vt excernatur, pellit. Pari modo nec in ipso paroxysmo tale quippiā tentandū est: recteq; cōm. 29. lib. 2. aph. Gale. præcipit, vt morbo iā consistente, neq; venę sectio, neq; purgatio adhibeatur, quod coctiones morborū, tunc maximè fiāt, quę melius in quiete. q̄ motu perficiuntur. Ceterum sicut se habet status ad integrum morbū ita & paroxysmus respectu dierū ἀπυρεξίας, id est, intermissionis, quēadmodum igitur in statu nō est vacuandū, ita nec in paroxysmo.

TERTIA, ne phlebotomia circa initia statim morborū fiat, qn crisis adhuc remota est. Sanguis. n. in sui caloris fundamentum est, ipsum nimirū sustinēs, licite cor generet, & spiritus deferat, sed sanguis est fundamētum eius, ex ipso. n. vt materia natiuus calor gignit. per sanguinis igitur subtractionem calor, qui coquere materiam morbi debebat, vacuatur, quo fit, vt morb. in longū protrahat, viriumq; robur deijciat, vt timendū sit, ne ob morbi diuturnitatē, ac

virium imbecillitatē natura ſuccūbat.

Quarta, ne in corpore, cui ſtercus multum inter inteſtina cohibetur, phlebotomia adhibeatur. Tria.n. ſunt, velut ſupra, cap.95. oſtendimus, attrahētia loca, ſ. inanita, mēbrorū caliditas, ac totius corporis habitus. Venę igi. ſan guinis miſſione exhauſtę è mēbris rurſum propinquis attrahunt, quemadmodū & Meſeraicæ è ventriculo: quo fit, vt aluus magis cohibeatur, & materia in venis contenta corrūpatur. Meſeraicæ enim humiditatē è ſtercore penitus exugentes ipſum exiccant. Proinde molli clyſtere, aut ſubiecta glande, ęger prius vacuādus eſt, ne venæ putridam quampiam ſuperfluitatum eſſentiam ab inteſtinis venentur, attrahantq́; Gal. in. præſagio experientia confirmato cap. 5.

Quinta, ne frequens ac multa phlebotomia fiat. hinc.n. circa ſenium multi ac mali generantur morbi, ſicut eſt, epilepſia, apoplexia, & paralyſis. ſiquidē ob ſanguinis & caloris imminutionē multæ generantur phlegmaticæ ſuperfluitates, quæ dictas tandem ægritudines excitant. Hinc non temerè uulgo dici ſolet. Qui in iuuentute phlebotomiā exercent, hoc eſt, ſanguinis miſsione citra neceſsitatem ſępius vtuntur, ſenectutem deflebunt.

Sexta, ne venæ ſectio adhibeatur,

mulieri, cui menses fluunt, aut vterũ gerenti. Vterũ gerenti quidẽ ne abortiat: Calor, n. cibũ cõcoquẽs venæ sectione diminuit, & alimentũ fœtui subtrahit, & maximè quidẽ si is auctior fuerit. Nam fœtus ex mensibus nutrit, cùm aũt non inueniat vñ nutriat, fame conficitur, & mouetur, & dissoluit, exciditq; ex naturalib. vinculis: magis aũt hoc contingit, si maior sit fœtus, nam maiori indiget alimento. Non inuenit aũt ipso sanguine misso. Plura de hoc Leonhartus Fuchsius. cõmen. 31. lib. 5. aph. Gippo. Cui verò mẽses fluũt, nturaliter, s. & secundùm reuolutionem mensis vena secãda nõ est, nisi in immoderatiore fluxu, nẽpè ad reuelendam materiam. Sed quando naturaliter & secũdum debitum naturæ cursum erumpunt, naturæ res omnis permittenda est. Supra capite. 95.

Septima, ne phlebotomia fiat post immodicam ventriculi perturbationem infrà & supra factam, quam χολέραν Græci, Latini choleram etiam appellant, barbaram sectantes medicinam, Cholericam & choliricam passionem nominant. Cùm enim venæ sectione humores commoueantur, timendum ne per hoc biliosus humor in ventriculum transfluens, ipsum inflammet. Plura suprà circa finem capitis. 95.

Postremò videndū ēt est, quib. hominib. phlebotomia cōueniat. Cui sanè rei regulæ ēt nonnullæ ponendæ sunt.

Ac prima quidē, ꝙ hominibus delicatis, ociosis, desidiosam vitam agentib. valdè corpulentis, & multū nutriente cibo vtentibus, potissimum conueniat.

SECVNDA, quòd illis etiā, qui sanguine abundant. Quod quidem per vrinæ crassitiem cognoscitur: abundantia enim sanguinis eam efficit crassam, flauæ verò bilis tenuem.

TERTIA, quod ijs quoq; ex vsu sit qui melancholico abundant succo: vnde multa melancholia naturali cū sanguine per corpus discurrente, ꝙ ab ea sanguis in hepate ad amussim non deputetur, purgationē antecedere debet phlebotomia, sequi verò purgatio. Duplex porro melācholia est naturalis scilicet, & nō naturalis. Qn̄ naturalis abundat, cum sanguine simul discurrit, quare ad eius euacuationem, primum quidem venæ sectio adhibenda est: ab eodem enim calore temperata nimirum, sanguis & melancholia generantur: deinde vero post temporis aliquod interuallū, nempe post concoctionem, purgatio phlebotomiæ succedet.

QVARTA, quod illis cùm primis etiam cōferat, in quibus periculum est, ne ob humoris redundantiā in corpore

accidat

accidat calfactio, ebullitio, & conturbatio. Nonnulli tñ per hãc regulã sępenumero falluñt. Qñ.n. calfactionem aliquã percipiunt, humorum ebullitionem adesse suspicati, venæ sectione statim vtuntur, cum ex flauæ bilis feruore & incensione hoc interim accidere etiam possit. In qua sanè tm̃ abest, vt calfactio & ebullitio per venæ incisionem cohibeatur, vt magis ẽt incitentur & augescant. Phlebotomia n. humores commouet, vt maiore deinceps impetu per corpus discurrant. In tali igitur casu phlebotomia vtendũ non est, nisi sit ex humorũ redundantia: quod quidem ex sudoris multitudine dignoscitur, & præcipuè cum is matutino tp̃e aboritur. Aliqui enim non sudãt, nisi cum euacuatione opus habent.

Quinta, ꝙ venæ sectio illis potissimũ adhibenda sit, quibus uires adhuc firmę sunt. quiq; sanguineæ & non frigidæ ac siccæ sunt temperaturę. Hinc Rhezes lib. 7. ad Almanso. c. 21. Corpora, inquit, quę uenas habent amplas & conspicuas, quęque hirsuta sunt, & color inter rubrum fuscumq; medio adolescentium nimirũ iuuenum, & senum, & nondum decrepitorium phlebotomiæ præsidia magis tollerare possunt. Pueris vero & infirmis vena secanda non est, nisi maxima incũbente necessitate.

Quæ membra, quoque tempore uene sectione uacuanda. Cap. CII.

VEr Aestas dextras Autumnus Hyemsque sinistras.
Quatuor hæc membra, hæpar, pes, cepha, cor, euacuanda.
Aestas hepar habet, uer, cor, sicque ordo sequetur.

Hic ostendit, quæ mēbra, quoq; tempore per phlebotomiam sint uacuanda. Ac primo quidem dicitur, vere & æstate uenas dextræ partis esse secandas: dextræ, scilicet manus, brachii, uel pedis. Sed autumno ac hyeme sinistras: sinistrę nimirum manus, brachii vel pedis. Vere enim crescit, atque augetur in corpore sanguis, æstate verò flaua bilis: quod fit ut in uere ac æstate uacuandæ sint venæ quæ sanguine & flaua bile magis abundant, tales autem cum primis sunt venæ dextræ. Siquidem in dextra corporis parte situm est membrum sanguificationis, nempe hepar, & cholodocos, i. folliculus flauæ bilis. In Autumno verò humor generatur melancholicus, qui aceruatur etiam, nec dissoluitur ꝑ hyemē: vnde autumno & hyeme illæ venæ potissimū secandæ sunt, in quibus melācholia magis dominatur, suntq; venæ sinistræ.

Nam

Nam in sinistra corporis parte situs est, lien, receptaculum melancholiæ.

Secũdo deinde loco traditur quatuor hæc membra, nempe cefalun.i.caput, cor pedem, & hæpar, uacuãda esse iuxta quatuor anni tpa. Cor quidem uere, hepar æstate, caput hyeme, & pedes autumno.

¶ *De commodis ex sectione Saluatella.*
Cap. CIII.

EX saluatella tibi plurima dona minuta.
Splenem, hæpar, pectus, uocem, pręcordia purgat.
Innaturalem tollit de corde dolorem.

Sex commoda hoc loco recensentur sectionis uenæ, quã saluatellam uulgo vocãt. Ea inter digitũ medicũ & medium frequenter admodũ & sæpissimè inciditur. Alius incisionis eius locus est, ut uulgus autumat, inter medicum, & auricularẽ.

Ac primum quidem eius commodũ, quod lienem expurget.

Secundum, quòd iecur emundet.

Tertium, quod pectus purificet.

Quartum, quod vocis auferat incommoda.

Quintum, quod à nocumento tueatur, ac conseruet præcordiat: quo no-

mine os vētriculi, mēbra spūs; & q̄cunq; cordi uicina, hic intelligenda sunt.

Sextum, quod nō naturalē cordis dolorem tollat: ac ratio quidem omnium est, quod huius venè sectio, vt latius paulò post declarabitur, ab omnibus illis locis sanguinem educat.

Pro pleniore autem huius rei intelligentia, primò quidē sciendū est, aperiri nonnunq̄ uenas, nonnunquam uerò arterias. Verum propter difficilem fluxus arteriæ cōpressionē, arteriā; medici incidere metuunt, q̄ppe cū si quis in secunda forte vena arteriam uulnerarit, ægrè statim sanguinis eruptionē cōpescat, ac vbi res optimè cadat, ad cicatricē perducta diuisione, tn̄ aneurisma, hoc est, arteriæ incisæ dilatatio existat, teste Galeno lib. de curat. per sang. missi. cap. 21. & 22. Difficilis porrò est fluxu arteriæ compressio, partim quidem ob arterialis sanguinis feruorem. Hic. n. promptissimè mouetur, arteriāq; dilatando aperit: quare sanguinis eiaculationem in arteriæ incisione admodū iuuat. Partim vero, q̄d motus arteriarū, vt lib. 2. c. 20. de sanitat. tuen. Gal. attestatur, nunquam intermittatur, quo fit vt ipsarum vulnera tardius etiam curentur. cùm utriq; quietem requirant ea, quæ sananda sunt. Galen. lib. 5. cap. 8. metho. med. & comm. 6. libro 6. aph. Prodest autem arteriæ incisio, quādo

do corpus redundat sanguine tenuiore, aut flatuoso, aut feruidissimo. Sedes.n. sanguinis subtilis ac tenuis, vnde calor naturalis & spiritus procreantur, & itẽ flatuosi, in arterijs est. Quin feruidissimus etiã sanguis qui à calidissimo mẽbro, corde.s. perficitur, inq; singula corporis mẽbra digeritur, in arterijs continetur. Crassioris verò, quo mẽbra nutriuntur, receptaculum in venis est. Sanè verò quæ Galeno occasio extiterit secandæ arteriæ, ipse cap. 22. de curandi rat. per sang. miss. edisserit, Monitus, inquit, per quædã insomnia, quorum duo perspicuè mihi visa sunt accessi ad dexteræ manus arteriam inter indicem ac pollicem sitam, siuiq; fluere donec spõte sanguis resisteret: nam ita somnium præceperat. Effluxit autẽ non tota libra. Subitò itaq; diuturnus extinctus color est, in illa maximè parte fixus. qua iecur septo trãsuerso cõmittitur. Nihil q̃dem hoc ætate iuuenili euenit. At minister Dei Pergami diutino lateris cruciatu laborans, liberatus est arteria in summa manu incisa, aggressus & ipse illud insomnij monitu.

Secũdo verò loco sciendũ, qđ venæ sectio multis admodũ mẽbris adhiberi soleat. Aliqñ q̃dẽ brachio, siue manui magnæ, nonnunq̃ paruæ, qñq; pedi interdũ naso, aliqñ fronti, nõnunquã labijs, qñq;

linguæ siue plato nonnunq̃ angulis oculorũ frontẽ uersus. Quinq; uenæ secandæ ueniunt in manu magna, per q̃ intelligitur apud Medicos totũ brachiũ cum summa manu, ut p pedẽ totũ crus, hoc est, quicq d ab ischio usq; ad plantas pedũ est, quemadmodũ docuit Rhazes li. 7. ad Almans. c. 21. & Auicenn. 4. 1. c. 20.

Vna uocatur humeraria siue humeralis, Græcè ὠμιαῖα quod per humerum in manum feratur, uel exterior, quoniã cubiti exterius latus perreptat: Vel κεφαλική idest, vena capitis.

Altera interior cubiti uena, quæ ἡπατῖτις Græcis dicitur, Latini iecorariam & lienarem: hodie facientes medicinam Basilicam uocant.

Tertia Media, quam nonnulli & alio nomine non ineptè communem, uel cardiacam, uel nigram, uel matrem, nuncupant. Barbari uerò, Medianam appellãt.

Quarta axillaris, quæ est ramus basilicæ.

Quinta funis brachij, quæ est ramus cephalicæ descendentis. In minori siue summa manu est Scelle, siue Saluatella. Et ita in manu sex uenæ secandæ ueniunt.

Cephalica. Cephalica incidenda est, ubi superiores pectore partes, facies nimirùm, aut caput malè afficiuntur: quare confert passionibus capitis, ut hemicraniæ

niç, maniæ & similibus. Galenus capite decimosexto, de curan. ratio. per sangu. missio.

Basilica à partibus statim euacuat, quæ infra ceruicem sunt, verbi gratia, à lateribus, pulmone, corde, iecore, liene, aut ventriculo. *Basilica*

Communis situ & compositione inter quas iam dictas media est. Nam ea ex fissione vtriusque oritur. Est etiam in vacuãdo media: vndiq;.n. vacuat, ab inferiorib. nimirũ partib. infra ceruicẽ, à collo, & sup. collũ. Vñ exquisitissima oĩum humorũ & vniuersalis toti corpori p huius venæ sectionẽ fit euacutio. Vniuersalis quidẽ, nõ, vt quibusdã placet, quòd à corde oriat̃, sed qđ sit ramus cephalicę & basilicæ. Sanguinẽ igit̃ è cephalica detracturus, ea non apparente, mediam potius quàm basilicam secabis. Quod si nec Basilica se ostẽderet, ad mediam potius, quàm ad cephalicam confugies. *Mediana.*

Saluatella siue salubris, Sceilen Auicen. 1. 1. do. 5. sum. 5. c. 4. appellat̃, & est ex vena sub annulari & medio digito exporrecta. Verũ aliàs subinde apud Arabes & Barbaros illã Sceilẽ vocari obseruat̃, q̃ iuxta brachiale ab humerarię ramo axillaris venæ ꝓpagine constituit̃, cui eadẽ q̃ axillari medicorũ vulgus nomina imponit, hãc quoque saluatellam & salubrem vocant. Hæc obstructo he- *Saluatella.*

parte in dexsra manu, liene verò in sinistra incidi solet, Quare hoc fiat, ratione ostendere non est, sed experientia licet. Porrò manus illius cui hæc uena secatur in calidam aquam ponenda est, donec locus inflet ur, & leuiter extumeat, conspicuusq; fiat: secta autem iam vena, iterũ in aquam ponenda est, ideo ut sanguis cito eiaculetur, si eius eruptio debilis fuerit, sicuti solet in pluribus eorũ, quibus per hanc uenam sanguis extrahitur, & ne sanguis in ore venæ coagulatus illico restringatur. Cũ autem ex ea, quantũ volueris, emanarit, parũ olei ac salis imponendũ est, ne iusto citius uulnus cicatrice obducatur. Rhazes lib. 7. c. 21. ad Almãso. & Auic. 4. 1. c. 20.

Axillaris. Axillaris ramus est basilicæ, & apparet in curuatura brachii uersus inferiora: de hac idem quod de basilica iudicium est.

Funis brachii similis est cephalicę: est enim ramus eius. Quanq̃ autem uenæ sectione, quemadmodum idipsum à Galeno & Auicenna adseritur, vniuersalis è toto corpore fiat euacuatio, non tñ ex omnibus venis æqualiter, sed tantum ex communibus, vt uisum est. Licet etiam venæ è toto corpore uacuent, non tamen æqualis in omnibus est timor. Imò cephalica Rhazæ est securior, basilica uero & cardiaca magis timendę, quanquam hæc quàm illa minus.

Cephali-

Cephalica omnium minus est noxia, nullus neruus, nulla arteria, nullus ētendo sub ea vena procurrens sectionem impediat.

Cardiacæ siue medianæ incisio admodum difficilis ac periculosa est, propter subiacentem neruum, ac tēdinem: maximè si in ipso brachij sinu profundius incidatur. Periculū id ἀνυρισμα, vt paulò ante dictum est, Greci vocant. Nam is est præcipuè locus difficilis, qui tamen quotidie administratur.

Basilica inter cæteras eius loci periculosissimam habet sectionem: tum propter arteriam, quæ subiacet, tum etiam propter incertum & varium neruorum in ea parte procursum, qui te dubium & anxium reddunt: præsertim in interiore brachij plexu, qui minus carnosus est.

Sceilen, siue Saluatella, non est periculosa, sed tamen subtilis, vnde conuenit, vt in sectione eius manus in aqua calida detineatur, quo expeditius erumpat sanguis.

In pede tres venæ sunt, ischiadica scilicet, saphena, & vena poplitis, quas inci dere consueuimus sanguinem deorsum reuulsuri, vt in mensium prouocatione.

Sed in hoc vena poplitis iuxta Auicennæ sententiam, efficacior est saphena, aut ischiadica: propinquior enim

est vtero, vnde melius ab ipso deorsum trahit.

Saphenę sectio à renibus, ab vtero, testiculis, & virga sanguinem educit.

Ischiatica ab ancha, id est, ischio, siue à coxa renibus, & membris versus exteriorem partem sitis melius trahit: Iuuamētum sectionis eius magnum est in ischiade, podagra, varice, elephantiasi.

Saphęna ab vtero trahit, & membris versus interiorem partem sitis licet eiusdem venæ sint rami: menses prouocat, & hęmorhoidum orificia aperit.

Frontis venæ. In media fronte inter duo supercilia sita est vena, cuius incisio confert grauitati capitis, & pręcipuè illi, quæ est à parte posteriori, & antiquis faciei vitijs, nempe morpheæ, impetigini, scabiei, & oculorum affectibus, incisa tamen prius cephalica.

Nasi. Est in naso quoque vena, in cuius incisione collum sudariolo stringere oportet, donec capitis partes intumescāt & vena conspicua fiat. Idem etiā in sectionem venæ frontis faciendum.

Labiorū. Inter labra item & gingiuas venæ sunt, quæ propter oris aut gingiuarum abscessus scindi solent, cephalica tamen prius incisa.

In palato venæ sunt quatuor, quorū incisio cōfert fluxioni rehumatis ad dē

tes,ac in eis dolorem excitantes. Suntq; omnes conspicuę, & incidendę potissimum post concoctam materiam.

Sunt quoque venę quędam in angulis oculorum lachrymalibus frontem versus, quæ inciduntur in passionibus oculorum, doloribus capitis, ophthalmia antiqua, & & lachrymis, secta prius cephalica. *Oculorũ.*

Prętcrea venæ quę sub lingua conspiciuntur, possunt in multis affectibus incidi, præsertim in angina, secta tamen prius cephalica. *Linguæ.*

Quinetiam in temporibus iuxta aures venę sunt, quę inciduntur propter vertiginem, hemicraniam, vehementem capitis dolorem, & ęgritudinem diuturnam, sed hęc incisio, vt in lib. de genitu. & in lib. de aëre, aquis, & locis Hippocrates autor est, hominem reddit sterilem. Quibuscunque, inquit, iuxta aures venæ sectæ sunt, hi coëunt quidem, & genituram emittunt, verùm modicam, & debilem, ac infœcundam. Nam plurima genituræ pars à capite iuxta aures in spinalem medullam procedit. Ipse autem genituræ meatus, cicatrice sectioni inducta, obstruitur. Et proceres Scytharum, incisis iuxta aures venis, sterilescere affirmat. Auicenna eas iuuenilas vocat. *Temporum.*

In collo etiam venę sunt, quas Græ-

ci σφαγιτίδας, Latini iugulares, id est,
venas faucium & gutturis, Arabes Gui
dex, Barbari Subeticas, Apoplecticas,
& somni venas appellant, quòd pressæ,
ligatæ, & complicatæ, afferant κάρους
idest somnum veternosum, & torporē
quendam apoplecticum. Vulgo, *den Iu-*
dengrioff vocare solent. Hæ incidun-
tur, cum anhelitus in principio lepræ
maximè constringitur coarctaturq́;, &
in principio fortis anginæ, in asthmate
acuto, in raucedine vocis, in abscessu
pulmonis, in dyspnœa, quæ est ex mul-
to sangnine calido, & in ægritudinibus
splenis ac laterum. Plura in libro ana
tomiæ viuorum Galeno adscripto, capi
te. 28. & apud Rhacen & Auicennam
locis citatis.

DE

DE ORATIONE VICTVS SALVTARIS post incisam venam, & emissum Sanguinem, & Armatum Epigramma Anastasij.

Venam Armate tibi medici incidere, timenti
Nescio uenturi qualia damna mali.
Nunc quo uita modo fuso peragenda cruere,
Sitque diæta tibi qualis habenda, rogas.
Illi morborum dicant Armate periti,
Hæc non est nostra falce metuenda seges.
Non missum facis, & cupio ex te audire diserti.
Atque aliquid tua quod Pieris, ornet, ais.
Accipe quando quidem nugas ad seria ducis,
Quæ facias octo uersibus, octo dies.
Prima cena die sit misso sanguine parca,
Lux abeat lætis aucta secunda modis.
Tertia sed placide debetur tota quieti:
Quarta & quinta sibi mollius esse uolunt.
Balnea sexta petit: mox septima colligit auras,
Fertque uagos circum rura nemusque pedes,
Octaua amplexus dilecte coniugis, & que
Ante fuit, uitam restituisse solet.

VICTVS ET CVLTVS Ratio, Expoſita quatuor in ſingulis menſes verſib. Per Ioachimum Camerarium.

IANVARIVS.

Menſis amat tepido Iani decurrere victa,
Et refici grato ſæpe liquore iubet.
Vena tibi nullos exudet ſecta cruores,
Sed calida fas eſt mergere corpus aqua,

FEBRVARIVS.

Februa olus, voluceresque cibis odere paluſtros,
Eßeque inertifica febre timenda ſolent.
Pharmaca tunc hauri, tunc ſcinde in pollice venam.
Et calido multum flumine membra foue.

MARTIVS.

Martius humores & terræ & corporis auget
Tunc ratio eſt puri magna tenenda cibi.
Dulcia iam proſunt acri condita ſapore,
Pharmaca non proſunt, venam aperire nocet.

APRILIS.

Frigore nim lente reuocat telluris; Aprilis.
Tunc etiam eſt tenuis perquè forata cutis.
Tunc intus ſunt aucta magis, ſuntque omnia plena:
Soluere ſe uenter, uena aperire iubet.
Omnia iam florent, iam formoſiſſimus annus.

Iamquè

Iamque sibi cuncti mollius esse uolunt.
Balnea nunc cole, nunc sit pharmaca sumere cura,
Et tibi nunc misso sanguine uena fluat.

IVNIVS.

Iunius & gaudet gelidis, & pascitur herbis.
Viuifico humori tunc inimica fuge.
Lætitia & recreet tunc mentem blanda uoluptas.
Affligat corpus nec medicina tuum.

IVLIVS.

Aeris ignifluos intendit Iulius æstus,
Hoc breuior somno tempore danda quies.
Balnea uitentur, nec venam tangere ferro,
Nec dominæ petulans accubuisse uelis.

AVGVSTVS.

Ipse etiam Augustus somnium restringit & escas,
Et Veneris cupidos gaudia ferre uetat.
Pharmaca nemo bibat, laceret neque corpora ferro,
Nec gelidas intra delicietur aquas.

SEPTEMBER.

Poma dat & gratos September ab arbore fructus.
Tunc etiam presso pascere lacte capræ.
Pharmaca nil prohibet tunc sumere, scindere venam,
Nec tuus externum uitet aroma cibus.

OCTO-

OCTOBER.

Octobri offertur venatio, vina, volucres :
Vtere, nec dubites non tenuisse modum.
Sic tamen ut ne oneres nimio præcordia.
uictu,
Cumque modo studeas nō tenuiße modum.

NOVEMBER.

Esse salutaris perhibetur mulsa Nouembri,
Gingiber & dulci fissile melle natans.
Tum neque sæpe laues, Veneris neque sacra
frequentes.
Ante senex tempus ne uidear e suum.

DECEMBER.

Iuxta mense focum calidis vtare Decembri,
Tunc iaceant mensis gramina nulla tuis,
Incidas capitis sensi à frigore venam.
Cinnam eoque tuus fragret odore calix.

LOCI ALIQVOT de moderatione cibi & potus, item somni & vigiliarum.

1 Modus organorum hortatur ad temperantiam. Cum.n. immodicè onerantur, non pōt coctio perfici. Et uitia primæ coctionis deinde non possunt corrigi in aliis coctionibus. Quare cibo immodico ingesto, cùm fit malus chylus, ēt postea fit insuaue nutrimentum, & corpus uitiosis humoribus impletur.

2 Tra-

2 Traditur vtilissima regula. Vitium prioris coctionis nō pōt corrigi in posteriore. Quare, cū ventriculus nō facit suū officiū, nunq̄ fiet ex crudo chylo sang. bonus. Iō intēperātes, qui nō cōcedūt otiū primæ coctioni, teplēt corpus vitiosis humoribus, fiunt pallidi, & prosternuntur vires ventriculi, ac deinde hepatis.

3 Sæpè citatur dictum Hippocratis, in quo cōplexus est res vtiles corpori, & earum modum & ordinem: monoi, sitia, pota, vpnoi, pantamentria. Primū locum tribuit labori, qui p̄p multas causas præcedere cibos debet. Excitatur. n. calor, superfluitates consumuntur & expellunt, q̄ utile est antequam ingerantur alii cibi. Vt. n. si ad focū calfacias aquam, & iam feruenti infundas frigidam, rursus extinguitur calor, ita turbatur coctio, cum rursus cibi ac potus ingeruntur crudi. In cauere iubet Aphorismus, ta minadara somata, oso antrefeis mallon blaspsis. Sūt autem uiliora exercitia, in quib. agitantur brachia, & thorax panditur, vt discutiantur superfluitas in pectore & pulmone, & motus, calorque diaphragmatis ventriculo prosunt. Post cibum cauendi sunt omnes vehementiores motus corporis & animi, cauenda & vocis intentio. Tribuenda est. n. quies uentriculo amplexo iam cibū, qui cum agitat, non potest integrè concoqui. Motus. n. aperit

Labores, cibi, potus, somni, omnia sint moderata.

Nō pura corpora, quantò plus nutries, tantò plus lades.

aperit orificiũ ubi exhalant calor & spiritus aperit & pylorũ, ubi crudus chylus ante tẽpus effunditur. Ac interdũ subitũ exitium afferunt illi vehementiores motus post cibum. Nec q̃squã est, qui non experiatur, sibi tales contentiones nocere. Itaq; videmus natura etiam pecudibus hunc sensum inditum esse, quietem ut amet postquam pastæ sunt. Qualis est aũt immanitas, homines prorsus contẽnere ordinem a natura institutũm, utilẽ uitæ & conseruandis non solum uentris sed etiam ingenii uiribus. Est etiã quędã diligentia, quæ eruditos decet, cibi & potus discrimina considerare, qui iuuent, aut offendant corpus, vt calidis & siccis minimè prosunt calida aromata, & pleniora uina. Ad somnum conciliandum prosunt lactucæ & cibi ex amygdalis facti. Obseruet igitur quisque qualibus cibis opus habeat.

De somno.

4 Conducit quis ad recreandas tres uirtutes: Ad rigationem cerebri ad generãdos spiritus, & ad perficiendũ officiũ uentriculi & hepatis. Verè igitur Ouidius.

Is quoque qui gracili cibus est in corpore somnus.

Et Vergilius.

----fessos sopor irrigat artus.

Nam cũ coctio rectè perfecta est, omnib. membris distribuitur nutrimentũ, ꝙ membra irrigat, gignuntur spiritus, qui nouas uires addunt, & tamen æstus

cor-

corporis ipsa quiete mitigatur: perfunditur etiam corpus quadã uitili & suaui rigatione ex cerebro. Recipit & cerebrum vires, vnde fiunt nerui uiuaciores.

¶ De ordine cibi & somni.

¶ Nec inanes suauiter dormiunt, nec immodico cibo onerati: Balneæ antecedant cœnas, à cœna exiguum sit interuallum ad somnum. Molli ambulatione cibus ex orificio uentriculi descendit, & orificium claudit. Deinde quies gratissima est ventriculo, ac primũ in dextro latere cubandũ est, ne hiet os ventriculi. Fit igit̃ collecto calore in somno coctio, prohibet̃ cruditas, conseruat̃ calor naturalis, gignitur sanguis suauior, sequit̃ & virium & coloris bonitas. Nec dubiũ est, certissimam esse perniciem viriũ corporis & ingenii, extendere vigilias post cœnã in multã noctẽ. Quia non tm̃ cruditas sequitur, sed dissipatur calor naturalis, languescit virtus uentriculi, gignitur sanguis impurus, corpus uitiosis humoribus repletur, sequitur aut cacochumia aut macies accedunt pallor, conturbatio spiritum, debilitas cerebri. Quare assuefacienda est iuuentus, non modo ne conuiuia producat in multam noctem, sed etiã, ut lucubrationes omittat principio noctis, nec tempus ad quietem diuinitus constitutum omnibus animantibus transferat ad exitiosos labores.

6 Est etiam opus animi tranquillitate. Nam dolor cordis, item sanguinis ac spirituum ęstus in metu, męstitia, ira nimis intenta cogitatione, impediunt cerebri quietem, nec sinũt cor vacare huic actioni naturali.

POLYBVS DE SALVBRI

Victus ratione priuatorum.

Ioanne Giunterio Andernaco Interprete.

Hyeme. Riuatos hanc viuendi rationẽ sequi oportet Hyeme plus esse, minus bibere conuenit. Sed potioni vinũ q̃ merassimum esui panis exhibẽdum est. Carne potius assa modicè oleribus vtendum Huiusmodi nanque alimentis corpus & siccum & calidum euadet.

Vere. At vere potioni adiiciendum, sed paulatim tamen & dilutius bibendum est. Cibo demendum, eoq; molli, pulte videlicet magis quam pane, magis oleribus vtendum est. Eadem lege transeundum paulatim ab assis ad elixa.

Aestate. Aestate verò cibo minus duro, & eli-

xis, & oleribus tum crudis, tum coctis, potione multa corpus eget, cauendum tamen, ne magna subito dictorũ fiat mutatio. Eo tempore aptissima sunt pulticula mollis, caro elixa, potio quam dilutissima. Atq; hæc ita obseruanda sunt, vt corpus molle sit, & frigidum. Nam in calido anni tempore, & sicco, exuritur, squalidumque redditur. Itaque his rationibus tueri oportet. Pari autem modo ex Vere in Aestatem, sicut ex Hyeme in Ver constituere, cibis demendo, adijciendoq; potioni. Rursus ex Aestate in Hiemem traducere, dum annus absolualur, expedit.

Per autumnum cibo paulò pleniore, & sicciore vti licet, minus, sed meracius bibere. Quemadmodum, vbi Hyẽs bona contingerit, meraca etiam magis & exigua potione, cibo pleniore & vehementer sicco vti. Ita enim hoc frigido admodum & humidi tẽpore optima valetudine fueris, minusq; frigus senties.

Quod ad habitus & ætates attinet, plenis mollibus, rubicundulis ob temperaturæ humiditatem siccior victus vt vsus est. Gracilibus, duris, rufis, & nigris humidior. Nam huiusmodi corpora sicca sunt. Iuuenibus autem rarior & humidior, quorum ætas sicca est, & corpora magis induruerũt. Senibus magna ex parte siccior aptus est. Siquidem hu-

midi

midi molles & frigidi sunt. Proinde habita & ętatis, & temporis anni ratione, vitæ modum instituere oportet, qui pręsentibus & calori, & frigori contrarius existat. Sic enim potius sani degemus. Per hyemem celeriter ambulandū, ęstate conquiescendum est, aut non in sole ambulandum. Obesis cita ambulatio, gracilibus lenta conuenit. Per æstatem frequenti balneo, hyeme raro vtendum est, idque magis tenuibus, quam plenis. Eo quoq; tēpore corpus veste pura, per æstum vili lacerna velandum est.

Obesi qui graciles fieri cupiunt, labores vniuersos ieiuni subibunt, & sudantes adhuc, nec dum refrigerati cibū assument, vinum temperatum, & nō per frigidū prius bibent: epulæ, sesamū atq; id genus alimenta dulcia sunto, eaque copiosa. Sic enim vel paucissimis bellarijs saturantur. Semel die cibus assumptus, rarum balneum, lectus per æstatem terra, hyeme durum cubile, sine vestibus ob ambulatio, quanta maximè fieri potest, conducit.

Qui tenues se implere volunt, præter alia, quæ plenis contraria facient, modicè ieiuni exerceri debent.

Vomitu verò, & ventris deiectione à medicamento petita sic vtendum est: Sex hybernis mēsibus vomere vtile est. Nam & pituitæ plus, & capitis grauitas

subest.

subest. Adhęc dolor precordia exercet. Deiectionis æstate vsus est. Tũ .n. æstus bilio sum corpus reddit, grauitates lumbos fatigant, & genua calore infestãtur, ventris oriuntur tormina, & distorsiones. Iam verò superiores corporis partes per inferiores purgandæ sunt. Deiectio aũt plenioribus & humidioribus à medicamento magis salso: sicciorib. autẽ & tenuiorib. & imbecillis à pinguiore, crassioreq; petatur. Pingue igitur & crassum est lac, aqua & cicere cocta, atq; hoc genus alia: tenue & salsum olus, aqua marina: reliquaq; hmõi. Vomitus prouocandi hoc pacto sunt. Crassiores ieiuni, & cursu, citaq; ambulatione exercitati medio die vomere debent. Potui sumant, hyssopi sesqui ciathum, aquæ congio intriti, eumq; totum bibãt, aceto saleque adiecto, quò edulcescat. Primum lente, mox citius potandũ est. Tenuiores, magisq; ĩbecilli à cibo vomitũ ita mouebũt. Loti calida, meri cyathos tres bibẽt, dein epulas varias assumẽt, verũ sine potione: neq; post has bibendum est, nisi tãto interuallo, quãto stadia 14. expedias, post vinis trib. commistis vtendũ est, austero, dulci, & acri. Primũ meracius & modicè paulatimq; bibere, postea dilutius, liberalius, & citius conuenit. Qui vomere bis in mẽse vult, melius consulet, si biduo continuari, q̃ si post

quintumdecimum diẽ vomuerit. Alij ſe-cus faciũt. Qui poſt epulas vomere vo-lunt, Vel quib. aluus aſtricta eſt his oĩb. die ſępius varioſq; cibos eſſe, tũ vina bi-na, aut terna bibere expedit. Quib. vo-mitus non eſt vtilis, venter aũt ſanus eſt, his cõtraria ſuperioribus conueniunt.

Pueris calida leuatio longo tempo-re apta eſt, vinũ dilutius, neq; oĩ non fri-gidum. Hoc autem exhibendum eſt, quod ventrem minimè attollit pertur-batque, & inflationes parit. Quę om-nia conducunt ne conflictentur, ſed ma iores coloratioreſque fiant.

Mulieribus ſiccior victus ex vſu eſt. Etenim cibus ſiccus, potio meracior, car ne mollibus idonea eſt, ad hoc ſecundis, & fœtui nutriendo potior eſt.

Qui corpus exercent, per Hyemem currere & colluctari debent. Aeſtate lu-ctandum modicè, currendũ nihil eſt. In frigore multa ambulatio cõuenit. Qui curſu fatigantur luctari debent. Qui ex lucta fatigationẽ ſentiũt, his currẽdum eſt. Quique exercitatis vẽtris profluuia aboriuntur, & cruda incoctaq; deiiciun tur, ijs exercitiorũ pars tertia ciborum dimidia prorſus demenda eſt. Quippe venter eorũ copiã continendo non eſt. Ad hoc panem q̃ maximè aſſum ex vi-no eſſe oportet, bibere verò nimis quam modicè, ſed meracius. Semper aũt poſt

cibum

cibum conquiescere, qui semel die tunc assumendus est. Hac. n. ratione venter sibi commissa maximè cõfouet, mutatq;. Accidunt hmõi profluuia potissimum ijs, qui ex victus consuetudine carnem densam acquisierunt. Nam venæ densiores alimenta nõ recipiũt. Atqui tales in eodẽ habitu subsistere diu nõ possũt, sed in alterutram partem declinant.

Qui rariores cute sunt, & hirsuti magis carnis esum ex facili admittũt, labores magis sustinent, diuq; bono corporis statu fruuntur. Qui cibos postero die eructant, & præcordijs dolent, ijs veluti crudis adhuc cibis, diutius, dormiendũ est. nouũ genus laboris subeundũ est. Vinũ meracius, largiusq; bibere oportet, cibis vti paucissimis. Quippe constat ventriculũ imbecillitatis frigorisq; vitio ciborũ copiã concoquenda non esse. Qui siti premunt, parcius edẽt, minusq; laborabũt, vinũ dilutũ, simul & frigidissimũ bibent. Quos dolores viscerũ infestant, vel ex labore, vel alia, quadã ambulatione sine cibis recreãdi sunt, modica potio conuenit, maximeq; ea q̃ moueat vrinam, quo venę ex viscerib. prodeuntes, repletæ non distendantur. Nam hinc inflationes febresq; oriuntur.

FINIS.

SANITATIS TVENDÆ METHODVS,

In gratiam omnium, qui minus exercẽtur, tam ex optimis autoribus, quam ratione ac fideli experientia, carmine elegiaco per D. Georgium Pictoriũ VVillinganum, doctorem Medicum, & apud Cæsaream curiam Ensishemiã superioris Alsatiæ archiatrum, diligentissime in unum conscripta.

DE AERE PRIMA RE non naturali. Cap. I.

BIs ternas numerant genuit quem Corduba princeps
Res sine quis sanus viuere nemo põt.
Harum prima datur circundans corporis artus
Aer qui reliquas uincere q̃ppe solet.

Canon.

Affectans igitur multos uumerare Decembres.
Aëris attendet cum ratione situm.

Aer frigidus uitandus.

Atq; nimis gelidum fugiat, dum torpida membra
Hic facit, oblædens pectoris ima quoque.

Et

Et calidus.

Et calidum Veneris, seu Martis sydere tactum,
Debilitas talis, nanq; diaphoresi.

Temperatus eligendus.

Eligat est mediū, nullis fœtorib. auctū:
Stagna, lacusq; putres, stercora quiq; cauet.

Aer malus corrigendus.

Excessum poterit, si non vitare, solerter
Corrigat hunc artis conlimitata manus.

Qua arte corrigendus.

Et gelidus quum sit, te pateat prunis sine fumo.
Si caleat mutent hunc rosa, mirtha, salix.

Qua arte quoque fœtidus.

Sicq; paludoso fimo, seu stercore fętēs,
Ardēs Vulcanus noxia damna leuat.

Aer bonus & malus.

Ex in quisq; notat, poterit ꝙ noxius aër
Damna dare, & saluus cōmoda multa quoque.

DE CIBO ET POTV

secunda re non naturali: in primis tamen de canonibus cibando notandis decem. Cap. II.

Canon primus.

Non est mandendum sano, nisi screuerit antè

Ingestos ventrem deuacuasse cibos.
Nam damnum credat, quo vix præsentius angit,
Quando indigestis additur esca cibis.

Fames cauenda.

Neque cibum tardet, dum vult curasse salutem,
Nam vacuus venter phlegmata crassa trahit.

Cibus bene masticandus.

Si bene comminuunt dentes modò fercula sani,
Dixerit immensum cõcelebrasse bonum.

Qui cibi præmittendi

Escas perfaciles coctu p̃mittere cautus
Debet, sed dura vltima mẽsa habeat.

Cibi delectus habendus.

Non comedat quicquid cupidis vis improba suadet,
Ventris, sed debet prælimitare cibos.

Non diu ad mensam sedendum.

Duplicium dirum præstat, semperq; cauendum,
In mensa longam continuasse morã.

Quando parcè sumenda cœna.

Cœnam continuet paruam, cùm Syrius ardet.
Nox istud signat nam breuitate sua.

Quando largè sumenda.

Maiorem sunto sole ingrediente Sagittas.

Quum

Quũ nox sublustris lõgior esse solet.

Quid ante & post cibum faciet.

Ante cibum anisum, confecta cydonia profunt,
Saccaro, post mensam, caseus atque recens.

Dentium habenda ratio.

Si cupias dentes saluos, tu collue lympha,
Sæpe ẽt gelida, maximè post epulas.

DE PANE. Cap. III.

Non minus Cereris calidum permittat ad escas.
Sanus, fermento sed bene congenitũ.

De pane opiro.

Est quidẽ opirus facilis laborantib. atq;
Proritatis aluum, nec bene membra fouet.

Panis de simila.

Furfure sed mundus sanos hic pascit & ægros.
Ac faciles aditus membras ad alenda trahit.

DE CARNIBVS
Quadrupedum. Cap. IIII.

Quæ caro eligenda.

Nutritiua caro est, lateris sed portio dextri
Plus cõfert mẽsę, gratior estq; cibus.

De pingui & tosta.

Exitus est facilis pingui, sed nutrit edẽ tem,

Parum, tosta quidem vix bene digeritur.

De bubula & caprina.

Bos reddit duram, cunctis quos cocta polenta

Nutrit proficuã, sed caper inutilem.

De carne suilla.

Sus calidam & vdam, multum ventriq; rebellem.

Ni iuuenis fuerit, q̃ solet esse bona.

De hœdina & agnina.

Hœdus fert primas, agni magis humida sem per si

Est caro, sed stomacho t leuis iste bono.

De veruecina.

Veruex qui paucos viduatus testibus annos

Enumerat, mensæ conuenit ecce satis

De vitulina.

Exornet vitulus magnatum prandia fortis

Vuida, cui sapido iũcta tepore caro est

De aprina.

Dat aper in hyemem catulis modò captus edacem

Carnem, quam condit nigrior ecce piper.

De capreolina.

Succi est optati iuuenis capreolus atq;

Fomentum optatum dat maculosa fera.

De

De damulina.

Damula iam primùm matris ab vbera rapta,
Est lautis semper gloria magna cibis.

De bubulina.

Bubulus est minax inter pulmenta Luculli.
Nō teneat laudē, sed iuga dira ferat.

De ceruina.

Si timeas nigram bilem, uitasse memento
Alipedē ceruum, maximè si uetulus.

De leporina.

Impiger atque lepus sanguem subinde comestus,
Furua equidē bili cōmaculare solet.

De vrsina.

Melliuorax usus capræ instar semper olentis.
Producit carnem, perniciosa fera.

De cuniculina.

Gaudet in effossis habitare cuniculus antris.
Fercula qui præbet fermè imitata gluten.

De carne herinacei.

Est stomachum pascen herinaceus. ilia mollit:
Cōuenit ictericis, laxaq. mēbra iuuat

De gliris carne

Glis hyemem totam dormit, sed capta nigella,

Interdicta gulę est, noxia nanque vorat.

Lupi caro.

Atque lupos Zephyri populus trãsmittit in orbem,
Mensę q. truces cõmoda nulla ferunt.

Castoris caro.

Amphibius castor gulosus cõdecet oẽs,
Nanque nihil sanos corroborasse põt.

Lyncis caro.

Lyncas mãmosas Nilotica terra tuetur,
Ex illis nullus prandia certè parat.

DE ANIMALIVM QVAdrupedum partibus. Cap. V.

Quadrupedum effodias oculos, cerebella volucrum,
Vda nimis, calidũ nĩ piper addis, erũt.

De collo & iecore.

Colla iecurque calent, collum sed fortius humet.
Gallina, anser, anas, mollius hepar habent.

De pedibus & alis.

Pes placet anterior, sed non minus ala probatur:
Inest nanque illis maxima temperies.

De renibns, pulmone, venire & corde.

Nos volucrum aereos renes laudare conamur,
Pulmonẽ, vẽtres, siccaq; corda nihil.

Et de alijs volatilium partibus.

Pectore anas, teneris alis gallina probatur;

An seris

Anseris his tumidum, si sepis, adde iecur.

DE CARNIBVS VOLATILium. Cap. VI.

De galli carne.

Gallus qui Veneris furtiua incendia tractat,
Ingratam carnẽ continet ac aridam.

De carne caponis.

Ast Cybeles gallos, viduatus testib. iste
En pariet turpi fercula prima gulę.

De carne gallinæ.

Inter cristatas ouorum certè paientes
Nigra tenet primas, humiditate bona.

De carne anseris.

Et calidam & siccam reddit fluuiatilis anser
Carnem: quam ventri credimus esse malam.

Anatis caro.

Anseribus magis ardet anas, prȩstantior alis,
Narratur, stomachum, sed grauat ipsa bonum.

De eadem.

Tota quidem ponatur anas, sed pectore tantùm.
Et ceruice sepit, cȩtera redde coco.

De carne columbi.

Et stomacho ignito multùm nocet ecce columba.
Poblitibusq; ȩgris, ni iuuenis fuerit.

Turturi, caro.

Horreat & mensas turtur cythareius ales.
Nam medicas artes condecorasse solet.

Palumbi torquati caro.

Inguina tdtquati tardant, hebetantq; palumbi.
Non edat hanc volucrem, qui cupit esse salax.

Perdicis caro.

Et regum lautis ornat Sodomitica perdix.
Cœpas, quę didicit prima foue iecur.

Phasiani caro.

Atque phasim cunctas volucres superare putamus.
Nā leuis est stomacho, gratior estq; cibus.

Ciconiæ caro.

Est in Germanos concepta ciconia luxus.
Ipsa licet pascat, qui nocuęre cibos.

De ibidis carne.

Sufficit & meriti, sat est quòd mantica mollis.
Ibidis inuentum est, prandia fugat auis.

De pauone.

Antonius laudat cerebrum, Vitellius atque.

Aulus

Aulus pauonis sep. Cleopatra quoque

Gruis caro.

Grus cum Pygmeis certet, deseratque culinas,
In se nāque tenet fercula nulla gulę

De carne alaudæ.

Et galeata quidem est bona, si prępinguis alauda,
Datque salutiferas ad tua pocla dapes.

De turdi Carne.

Igneus ardor inest turdus lāguētib. ęgris
Ingratus, gratum quem verò bacca facit.

Meruli caro.

Est pingui merulo maior, mihi gloria credas,
Quàm turdo, carnem nam tenet ipse leuem.

Cothurnicis caro.

Cothurnix quamuis sit in regalibus ingens,
Deliciū, tamen est sensibus ipsa mala.

De ficedula.

Ficedula sine & vescantur dulcibus vuis,
Aut raptę cantent stridula voce melos.

De passere.

Ardet et in sicco passer, durissimos ales:
Si cupis esse salax, is cerebella dabit:

De luſcinia.

Artis contextum cantat luſcinia per-
nox.
Sit igitur cantrix regibus ipſa ſuis.

De hyrudine.

Vernalis volucris nidos ſuſpendit hy-
rundo
Ad nos, ſed fugiat prandia noſtra pro
cul.

De pſitaco.

Pſitacus ille plagę viridis regnator
Eoæ,
Condidicit per ſe dicere, Cæſar aue.

Caro ſturni.

Auditas didicit ſturnus modò reddere
voces,
Igniti & nocui, ſed mihi crede cibi
eſt,

De carne corui.

Et coruus neſcit magnatum viſere cę-
nas,
In cruce quęrit prandia lauta ſibi.

De cornicis carne.

Quæque refert viuax iterata vocabula
cornix,
Nec ſatiat raucam carnibus ecce gu-
lam.

De vulture.

Eſt volucris, vultur dicunt, quam noſſe
cadauer.
Tres luces, pręber fercula nulla ti-
bi.

De

De bubone.

Ignauus bubo dirũ mortalibus omen,
Mandat in vmbrosis fœtida queque locis.

De carne mergi.

Mergus anas dictus, quòd se mergendo cibare
Consueuit, canes anseris instar habet.

De conficiendo sapore ad carnes ex herbis.

Sume apium, porrum, coriandrum, semen aneti,
Cum tostis nucibus, adde felina, thimum.

QVIBVS AROMATIBVS Pro sanitate conseruanda vtendum. Cap. VII.

De cinamomo.

Cinama iactat Arabs multùm redolantia, nanque
Et iecur & renes, putreque pectus alunt,
Tędia matricis tollunt, tremulosque lacertos
Confortant, ventrem & corroborare queunt.

De pipere.

Est calidum in quarto siccum piper atq; secundo,
Quòd neruos siccat, plegmata q̃d q; trahit.

Quòdq;

Quòdque acuit stomachum algentem. quòd tormina ventris.
Tollit sed caueas, sit tibi bilis inest.

De croco.

Si mala sunt capiti segnes turbātia somnos,
Dant rubei flores pharmaca magna croci:
Atque croco gaudet venter, seu tristia corda,
Hocque ede, si risus expetis assiduos.

De zinzibere.

Ignitum stomacho algenti fit zinziber ingens
Antidotum, siccat phlegmata crassa simul:
Hoc odisse Venus potuit, sed soluere ventrem
Vsque solet, condit zinzibere atque dapes.

De nuce mulcata

Glandes muscatas fert India certè rubentes,
Vesica his patula est, has fluida aluus amat.
Et stomacho, iecori viato spleni, & ocellis
Subueniunt, glandes & caput ecce iuuant.

Gariophilum.

Deiectum stomachum reparant gariophila multum,

Aethiopes donant quę tibi larga manu:
Hęc bene calfaciunt præcordia, tormina ventris.
Excludunt flatus, quum malè vulua tumet.

DE SEMINIBVS ET BACCIS quæ aris culinaria pro sanitate obseruat. Cap. VIII.

Cuminum.

Obseruat sanus campestria grana cumini,
Nam stomachum & lumbos fortificare queunt.
Atque remollitum subducere certè capillum.
Vrinę norunt, trita sed exhibita.

Fœniculum.

Et maratri semen fœtæ cum lacte capellæ
Absumptum, ventris turgida quæq; leuat.
Cunctatisque moras dissoluere protinus alui.
Fertur, & elumbis comminuit lapidem.

Anisum.

Et facit anisi semen, si caumate languet.
Cor sanum, mãsum pellit & iliacam,
Cum vino tepido compescit tormina ventris.

Hoc

Hoc guttur raucum comprobata atque nimis.

Coriandrum.

Frigida vis multum coriandri dicitur esse,
A cœna sumptum hoc conuenit ecce satis:
Xenocrates scripsit totidem cessare diebus.
Menstrua quot mulier antea grana vorat.

Papauer.

Sperma cum vino bibitumque papaueris albi.
Dicitur hoc fluxus stringere posse malos:
Somnum dat facilem semen, compescit inniquam
Tussim, sed lædit turgidulos oculos.

Sinapis.

Exacuit sensus, purgat quoque phlegma sinabis,
Sternutamentis si modo iuncta fuit.
Semina, Pythagoras inter quæ maxima dixit,
Extulit hæc multum, dummodo parcè sumas.

De iuniperi baccis.

Iuniperus baccas profert, tutissima cunctis.
Pharmaca, gustarunt toxica quive virus.

De baccis lauri

Menstrua subducunt, lapidemq; epota resoluunt

Frictus laurini, pectora mundificant.

DE HERBIS PRO SAnitate vsualibus. Cap. IX.

De mentha.

Vim calidam siccamque gradu fert mentha secundo,

Quam stomachus languens maximè adesse cupit:

Et quam concretum lac soluere dicimus omne

In mammis duris si super imposita est.

De ruta.

Rutha quidem occultum fertur resecare venenum.

Quod Mithridates ponticus esset docet.

Hoc neruos, schiasimq; iuuat, febribusque medetur.

Et confert luscis maximè luminibus.

De lactuca.

Vtilis est stomacho lactuca, remollit & aluum:

Candidulum ac semen somnia vana lenit:

Tempore quum vernat, vel quum bene Syrius ardet

Gra-

Gratior est eadem, sed Venus ipsa perit.

De spinachia.

Spinachiam comedas si mollem, proiisce primum
Ius, stomachis poterit sic minus esse mala.
Hęc lenit in primis multum pręcordia dura,
Et fert clamosis commoda pleureticis.

De caule.

Caulis Romana, Grecorum brassica lingua
Dicitur, hæc ventris posse linire moram:
Atque omnes narraut caligine lumina tergi
Eius qui caulis comedit ecce comas.

De cappare.

Capparis & folio, flore, & lactare palatum
Dicitur, & splenem posse iuuare satis:
Atq; iecur clausum valeat reserare potenter,
Vesicæ & patulas reddere posse vias.

De boragine.

Herbula quam Greci dixerunt mellisophillon.
Borraginē nostri, dentibus antidotum est.

Lu-

Lumina purgari caligine Plinius inquit,
Illius succo perlita si fuerint.

De saluia.

Saluia miscetur uino, potata querelis.
Prodest, sic iecoris, menstrua sicque lenit.
Trita uenenatos iuuat & superaddita morsus,
Estque salus tremulis saluia poplitibus.

De sansuco.

Exornat quoque sansucus perfectè culinas.
Herba quidem mollis, sed bene grata cibis.
Quæ tumidis referat multum spiracula uentis.
Hanc cui sit matrix ægra puella colat.

De serpillo.

Serpillum miscere cibis languentibus est mos,
Compescit uentris tormina nanque mala,
Aegroti capitis solet, & sedare dolores,
Vrinas ducit, menstrua purgat item.

De bethonica.

Bethonica immodicum uentres sedare dolorem

Dici-

Dicitur à cœna si modo sumpta fiet:
Plinius hanc inquit, qui secum gesserit herbam,
Illi nec poterunt vlla venena dari.

De arthemisia.

Ad mensas reuocant arthemin certe secundas
Fœmineas, etenim menstrua cocta ducit:
Vrinam potata ciet, lapidesq; , repellit,
Pellit abortiuum subdita fœmorib.

De marrubio.

Marrubij varios cōpescit potio morbos
Pectoris, hoc tussim sanat & asthmaticos:
Accelerat partus duros, pellitq; secundas,
Et iuuat ictericos, vulnera mundificat.

De portulaca.

Pœonias artes si vis negligere sperans
Abdrachnem, stomacho quæ solet esse mala:
Feruorem solis tamen hęc comesta nocere
Non sinit ęstiuum. Plinius vt docuit.

De absinthio.

Constat terribiles absinthia posse dolores
Pellere citrinos ecce potata iuuant:
Atq; sinnant stomachum mira virtute: solutum,

Angi-

Anginam pellunt, fastidiumq; leuāt.

De aneto.

Assiduè bibitum visui nocet, & genitale
Claudit iter, ventri nec bene conueniet.
Vlcera sed fertur membri curare virilis,
Et dare quę nutrix munera lactis habet.

De eruca.

Si conditutis cocus hanc admisceat herbam
Erucam, multum præstat aroma cibis.
In venerem lentos roborat, quæ certè priapos,
Quæ tussim pellit, cum bene mansa fuit.

DE RADICIBVS,

Et tuberibus mensæ adhibendis. C.X.

De raphano.

Raphanus in dentes, caput, & bona lumina seuit.
Atq; hinc ventriculus nauseat assiduè
Hic facit, ac olidos ventris quoq; maximè bombos.
Estq; potens virus pellere lætiferum.

De rapa.

Rapa quidem calida est, & corpus reddere potest
Obesum, felix humiditate sua:

Aſt ventris bōbos, niſi vitare laboras:
Ad ponas rapis pinguia iura tuis.

De cepis.

Fellitis nō eſſe bonas (ait ipſe Galenus)
Cepas, phlegmaticis ſed bene proficuas,
Affirmant oēs manſas inferre ſoporem,
Et tremulis membris reddere poſſe robur.

De allio.

Allia qui manè ieiuno ſumpſerit ore,
Hunc infecta nequit lędere lympha quidem
Pulmonis varias coctum cum lacte querelas,
Proſcribit tumidos, & iuuat hydropicos,
Radicem betæ comedas ſuper igne peruſtam,
Non animam reddent allia ſumpta grauem.

De tuberibus.

Inſint conuiuis madentia tubera rore
Mixta ſint in noſtris, vt Venus ipſa iocis.
Sunt faciles ſtomacho, ſunt adducentia chymos
Vſque bonos addas ſi piper in copia.

De fungo.

Lepra quidem terræ eſt, credas mihi, fungus, & iſte
Vrinæ velox impedit ecce vias,

Et

Et facit ut sanguis corruptus corpora tā
gat
Vdus qui nimium f. bricitare docet.

DE LEGVMINIBVS *ad cultū popinariū cōferentib. C. XI.*

CANON.

Omnia (crede mihi) flatuosa legumina
semper
Cortice deposito sunt magis apta tñ.

De faba.

Humorem crassum fabas progignere
constat:
Hanc fuge si placidæ somnia noctis
amas. *De cicere.*
Cortice postposito cicer in iecur atque
lienem,
Vesicam & reserat, sed facit hoc vene-
rem. *Lens.*
Datq; melancholicos tibi lens, mihi cre-
de liquores,
Et neruos duros reddere quippe pōt.

De lupino.

Lumbricis mors est, pleno iecori atque
lupinus.
Et præsentis opis renibus esse potest.

De oriza.

Candida si iungas studiose & amygdala
lacti,
Ad mensam lautam tunc & oriza fa-
cit. *De miliis.*
Atque melancholicos faciunt in corpo-
re rores,

Vendicat hæc uilis, sed sibi rusticitas.

De auena.

Scribit Oribasius Iuliani Cæsaris altus
Autor, vt auenas qui malè usuit edat.

DE LACTE BVTYRO
caseo, sale, oleo oliuarum, melle & ouis.
Caput XII.

Lac nocuum capiti est, putridis & febribus istud
Sed pstar capræ, post ouis, inde bouis.

De butyro.

Lac dabit aerei tibi condimenta butyri,
Qđ facit vt sapiant fercula cūcta tibi

De caseo.

Caseus ante cibum confert, si desluat aluus,
Si constringatur, terminet ille dapes.

De eodem.

Caseus ad fundum stomachi bene fercula trudit.,
Vim digestinam nec minus ille iuuat

De eodem.

Si nouus impinguat, siccat uetus., attamen ambo,
Et capiti & stomacho, pectoribusque nocent. *De eodem.*

Si stomachus languet, vel si minus appetit ille.,
Fit gratus stomacho, cōciliatq; cibos.

Da sale.

Exornat regum mēsas sal., cætera uincit
Cōdimenta, cibos sal facit esse bonos,

De

De oleo oliuarum.

Absque oleo lactuca quidem condita, saporem
Insipidum præbet: molit & hoc stomachum *De melle.*
Pectoribus, stomacho frigenti, aptissima mella.
Flaua quidē, vt narrant, sunt magis apta gulæ.

De ouis quæ optima.

Regula presbyteri iubet hoc pro lege teneri,
Quod bona sunt oua, paruula, longa, noua *Oua tremula.*
Mollia pectus aiunt, tussim sedantia raucam,
At durata time, nec diuturna placent.

DE SECVNDARVM mensarum apparatu Cap. XIII.

De malis

Corda iuuant flammis agitata, at noxia ventri
Mala q̄dem neruis hęc nocuisse patet

De pyris.

Et vacuum ventrem astringunt modò pyra repletum,
Soluunt, tracam sed peperisse valent.

De persicis.

Persicca tenent ventrem, quæ mollia soluunt,
Ardēti stomacho sunt bene fida eadē.

De prunis Damascenis.

Prunaq; conueniunt, quę mittit clara
Damascus,
Namq; solēt duri soluere uētris onus
De prunis,

Astrictam soluunt aluum, sed pruna re-
poscunt,
Prādia prima quidem, dum calor es-
se solet. *Cerasa.*

Acria confortant stomachū si sole pe-
rusta
Cerasa, Lucullus quę intulit Italię.
De ficu.

Si noua sit: ficus uocua est: nam fluxib.
aptar
Narratur, siccæ ni sociata nuci est.
Cydonia.

Ad finē mensæ confecta cydonia ꝓsunt,
Nam stomachi claudunt claustra be
nig na tui. *Cydonia.*

Cùm tibi Cecropio confecta cydonia
melle
Ponuntur, ventrem claudere certè
queunt. *De auellana*

Pontica nux capiti nocet, & tardissima
ventri est,
Maximè quæ vmbrosis nascitur in co
rilis. *Arbuta sorba, mespila.*

Arbuta, sorba tenent fluidos, & mespi-
la ventres
Si vacuus stomachus sumpserit illa si-
mul.

Amy-

Amygdala.

Feruet & emollit, si dulcis, amygdala amara est
Asperior, mensas nesciat illa tuas.

Pinea.

Intestina fouet, neruis, rubeoq; lapillo
Subuenit, & Veneri pinea grata deæ est.

De nuce communi.

Nux caput obtundit, linguam conuulnerat, & nux
Pulmonem lędit, sed virus oẽ necat.

De castanea.

In caput et vẽtres castanea fertur echino
Tecta superbire hęc nam calet igne nimis.

De malis punicis

Dulcia sunt madidi roris, sicci acria poma
Punica pulmoni hęc sunt mala, at illa bona.

De malis punicis.

Acribus est gelidus, feruescens dulcib. humor,
Dulcia gustantẽ peruomuisse volũt.

De vuis.

Quam nigram gustes, quæ sit tibi gratior vua,
Nè ve inflet soles sit remorata duos

De vua passa.

Passa iecur roborat, facit & quod foetida ventris

Merda tibi nimium non graue pon
dus erit.

De prunis syluestribus.

Frigida sunt, vomitumque tenent sylue
stria pruna.
Multũ condẽsant vbera longa quoq;.

Poma nerantia.

Omnibus ecce nerantia sunt gratissima
odore.
Dulcia confortãt, pectoribusq; fauẽt.

QVALITER ET *quale vinum pro sanitate custodienda bibendum.* Cap. XIIII.

De modo bibendi.

Sępe bibas, semperque parum, si viuere
sanus.
Ipse cupis, pocla fraxina sunt. be-
zoar.

Quæ virtus sit vino.

Corda iuuant vini calices, subitamque
reportant
Lętitiam, vinum si moderate bibas.

Vinum quod optimum.

Si tibi delectum vini pręscribere tẽtas,
Subrubeos primas crede tenere ca-
dos. *De vino albo.*
Hinc albo palmam tribuunt, sed ma-
ximè claro.
Aestatis medię nã noua musta uocẽt.

De forti vino.

Fortia disturbant, nimiumq; fluentia
vina.

Sensus,

Sensus, corrumpunt ventriculumque bonum.

De musto.

Impedit vrinam mustum, cit stercora uentris,
Hepatis emphraxim destruit atq; bonam.

De aqua.

Potus aquæ lædit uentrem, facit atque cruores
Crudos, sic princeps Corduba quem genuit.

De dulci uino.

Sunt nutritiua plus dulcia candida vina
Sed iecur obturant, non bene tuta gulæ.

De uino roris marini.

Phtisicis antidotum est vinum de rore marino,
Cōfortat visum, cūcta uenena fugat.

De uino boraginæto.

Dat tibi borago uinum quod curat amētes,
Cardiacam tollit, lætitiamq; facit.

De uino enulato.

Si bibitur, mouet vrinas ex enula, Bacchus,
Tussim compescit pectoribusq; valet.

De uino ex hyssopo.

Ex hyssopo latices patientibus ecce catharrum.
Proscribunt, pectus mundificare queunt.

De vino saluiato.

Saluia cum vino iecoris potata q̃relis.
Prodest, & purgat mẽstrua sola nimis

Canon de vinis.

Ex herbis vinum caput ad, post fercula gustes
Ad iecur & renes, venter inanis amat.

DE RE TERTIA *non Naturali, quæ est motus & quies.* *Cap. XV.*

Latonidis ni fortè cupit gustasse liquores
Sanus, phyllirides pocula quæque tenet.
Sedulus accingat corpus pro t p̃is vsu,
Hæc exercitium postposuisse velit.

Exercitij vtilitas.

Augens innatum recreat, quòd certè calorem,
Et gratam nostris viribus ad ipse.

Ante cibum ambulandum, post quiescendum.

Ante cibos igitur moderatis gressib. vti
Conuenit, à mensa, sed iuuat ipsa q̄es.

Tempore æstiuo & hyemali quid.

Ambulet à cœna sole ingrediente leonem,
Eligat & focũ, dum bene capra nitet:
Quod motus valeat Peligni carmina vatis,
His verbis pandunt, quodve quies valeat.

Cernis,

Cernis, vt ignauum corrumpant ocia corpus,
Vt capiant vitium, ni moueant aquæ.
Quod caret alterna requie, durabile non est,
Hæc reparat vires, fessaque membra iuuat. Epist. 4.

DE QVARTA RE non naturali, somno & vigilia.
Cap. XVI.

Excessus somni nocet.

Excessum somni fugiat, qui corpore saluus
Esse cupit, morbos seu pepulisse graues.

Somnus sit septem horarum.

Et septem horarum somnum sufficere credat,
Qui mentem & corpus corroborare queat.
Longior humectat cerebrum, torpedine corpus
Inficit, & frequens rheumata multiplicat.

Quando longior esse possit.

Ast prælibatas si quis cognouerit escas
Duras, tunc somnus longior esse põt.

Pronus & supinus lædunt.

Vt pnus lędit somnus, sic atq; supinus
In dextrã facilis, sed bene proficitur.

Neque vacuo, neque repleto stomacho dormiendum.

Et dormire sup vacuũ mirificè ventrem

Lędit, repletum nec petit atq; sopor.
Primùm virtutes nam destruit ecce benignas,
Sed subeth aut phrenesim congenerat aliud.

Qui longo somno perfrui queant.

Hos iuuat immensum somnus, quos arida crassis
Nutrit, sed pingues plus vigilasse iuuat.

A mensa non dormiendum.

A mēsa somnus caput aggrauat, & facit illud
Rheumate farciri conuitiante iecur.

Somnus pomeridianus nocet.

Cumque pari spacio collucent vesper & ortus,
Abstineat somno, qui valuisse cupit.

Crebræ vigiliæ damno sunt.

Et velut excessus somni mala damna ministret,
Sic vigilem nimium damna tulisse patet:
In medio est igit virtus, tenuere beati
Nam medium, medium densitat ipse Deus.

DE REPLETIONE & inanitione, quinta re non naturali cap. XVII.

Lampade phœbea iam pretereunte leonem,
Cūq; pares horas enthea libra tenet.

Aut quando in tignis nidum suspendit hyrundo,
Is mariũ & pellex Attica plorat Itin.

Tempore ueris minuendus sanguis.

Incidere uenas, & ventrem soluere prodest.
Congenitus superet ne malẽ corpus humor.
At bene notandus situs est membri atq; figura,
Gaudent nam antidoto singula membra suo.

Cor stomachi per uomitum.

Cor stomachi vomitu purgandum est, pectore sano,
Tempore nõ gelido, sole nitente canẽ.

Hepar per intestina purgatur.

Intestina volens proscribere, mittit hepar quod
Asimis, mictum sed bene gibbus amat.

Cerebrum per uasum.

Per nasum cerebrum purgatur, siue palatum,
Pectus per tussim, per leue pulmo sputum.

Intercutanea per sacrificationem.

Atque diaphoresi ferroq; uel igne latentem.
Chymum pingamus, quem tenet ipsa cutis.

Bombi ventris non retinendi.

Ac olidos uentris bombos exire iubemus.
Inclusi morbos qui generare solent.

DE COITVS MODERATI *utilitate.* *Cap.* XVIII.

Coitus moderati commoda.

Spumigenæ Veneris quandoque incendia prosunt,
Si non excessus damna tulisse uelit.
Nam tumidos renes curant, calor intimus inde
Firmatur, multum sydereumq; caput
Expellit curas, irã contundit, amantem
Reddens audacẽ mox satiata Venus.

DE BALNEIS ET BAL- *neandi methodo.* C. XIX.

Thermæ malè affectis bonæ.

Balnea morbosum recreant sulphurea corpus,
Ast eadem sanum pertimuisse uelit.

Quando pingues & obæsi balneandi.

Corporis obæsi, uacuo si uentre saburra,
Sed tenues pleno rectè lauare solent.

Balneum gelidum & tepidum.

Si gelida ingrederis, roboras (mihi crede) calorem.
Balnea, sed tepida sunt fugienda tibi.

DE

DE FRICATIONE *cum membra non mouentur.* C.XX.

Frictio motum supplet.

In cunctis natura potens sapit, ęgra, mo
uerit
Corpora cum nequeunt, frictio prom
pta subest.

Frictionis vtilitas.

Sensus quæ nutrix, calor ex qua crescit
amicus,
Et firmat melius languida membra si
mul.

DE ACCIDENTIBVS *animi, Sexta re non naturali.* *Cap.* XXI.

Qui cupit Euboicæ uatis complerier an
nos,
Delicias tractet, gaudia, mille iocos;
Lætitias, risus, ludos, dulcesque cachin-
nos.
Nam sanum exanimant ira, metusque
graues.
Nodosas rerum causas, ac alta relinquat.
Necque uelit mentem sollicitasse ni-
mis.

Spiritus tristis exficcat ossa. Prouer.

FINIS.

INDEX.
VERSVVM SIVE PRINCIPIORVM
Cuiusque Capitis.

Prior numerus Caput, Posterior folium designat.

A

B

C

Ca-

Ex

I

L

M

Motus

Saluia.

S

FINIS.

REGISTRVM.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ, Aa.

Omnes sunt Sexterniones.